

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE TARIMSAL TEŞVİKLERİN GENÇ İŞSİZLİĞİ
ÜZERİNE ETKİLERİ:
YALOVA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatmanur GÜDER

Enstitü Anabilim Dalı: ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL POLİTİKA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt ARMAĞAN

HAZİRAN 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE TARIMSAL TEŞVİKLERİN GENÇ İŞSİZLİĞİ
ÜZERİNE ETKİLERİ:

YALOVA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatmanur GÜDER (167205008)

Enstitü Anabilim Dalı: ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL POLİTİKA

Bu tez 04.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt Armağan	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Red	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Elif Yüksel Oktay	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Red	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Özlem İşığçok	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Red	

BEYAN
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: TÜRKİYE'DE TARIMSAL TEŞVİKLERİN GENÇ İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ: YALOVA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 262 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtremeler uygulanarak alınmış olan ve 30 / 05/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtremeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı SOYADI: Fatmanur Güder

Öğrenci Numarası: 167205008

Ana Bilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Programı Sosyal Politika Bilim Dalı

Türü : ( ) Proje (x) Yüksek Lisans Tezi ( ) Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Ar. Gör. Yusuf Ziya Yıldırım

Danışman

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt Armağan

ÖNSÖZ

Günümüzde genç işsizlik ve beraberinde toplumda ortaya çıkan yıkıcı etkiler giderek kaygı verici bir düzeye evrilmektedir. İşsizlik, genç bireylerin hayatında; psikolojik, sosyal, ekonomik problemlerin yanı sıra zararlı maddelerin kullanımına artan eğilim ve siyasal marjinalleşme gibi bir çok olumsuz tutum ve davranışa zemin hazırlamaktadır. Türkiye’de mevcut işgücü piyasası koşulları dikkate alındığında, genç işsizliğini azaltmaya yönelik yeni istihdamlar yaratan projelerin büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Genç işsizlik, günümüzde Türkiye’nin önemli sorunlarından biri olmakla beraber bu sorunun geçici çözümlerle ele alınması, demografik açıdan dinamik bir görünümde olan Türkiye için ekonomik gelişim ve kalkınma treninin kaçırılması anlamına gelmektedir. Genç işsizliğe ek olarak, Türkiye’de son yıllarda tarım sektörünün hızla erimesine paralel olarak azalan tarımsal verimlilik, ülkede gıda enflasyonu ve hane yoksulluğunun şiddetini arttırırken tarım sektöründe çalışan birey sayısının da giderek azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, tarım sektöründeki negatif hareketliliğin paralel olarak genç işsizliği de negatif düzeyde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, tarım sektörünü canlandırmak amacıyla uygulanan tarımsal teşviklerin önemi giderek artmaktadır. Bu kapsamda, ana hedefleri; genç işsizliğinin azaltılması ve son yıllarda düşüş trendindeki tarımsal verimliliğin arttırılması olan Gen Çiftçi Projesinin Yalova ili ve genç işsizler üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

“Milli ekonominin temeli zirattır” diyen Mustafa Kemal Atatürk’ün sözünden yola çıkarak; girişimci, gönüllü, güvenilir, güçlü ve genç parolasını bünyesinde taşıyan Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin ortaya konulması, çalışmamın başlıca amacını oluşturmaktadır.

Bu hedef doğrultusunda hazırlamış olduğum yüksek lisans tezimin konusunun belirlenmesinde ve tez çalışmamın tamamlanmasına kadar olan süreçte tavsiye ve yardımlarıyla yolumu aydınlatan sayın tez danışmanım Dr. Ahmet Cüneyt Armağan’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteğini esirgemeyen ve bana akademik hayatı sevdiren Prof. Dr. Elif Yüksel Oktay’a ve yüksek lisans eğitim yolculuğumun sonuna ulaşmamda emeği geçen bütün hocalarıma da sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışma sürecim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen Yalova ili Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün değerli çalışanları; Ercan Helvacıoğlu, Gökhan Ertek ve Didem Yıldırım’a ve ayrıca tez çalışması maratonuna birlikte başlayıp her türlü yardımlaşma içerisinde bulunduğum değerli bölüm arkadaşım Ogün Nazlı’ya sonsuz teşekkürler. Hayatımın her döneminde beni yürekten destekleyen ve zorlu süreçlerde hayatımı kolaylaştıran aileme, varlıkları ve pozitif enerjileri ile hayatımın her anına neşe ve güç katan kız kardeşlerime ve dostlarıma en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Fatmanur GÜDER
Yalova, Haziran, 2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
ÖZET	xiii
SUMMARY.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
KAVRAMSAL ve KURAMSAL BOYUTLARIYLA GENÇ İŞSİZLİĞİ	6
1.1. İstihdam Kavramı ve İstihdama İlişkin Diğer Kavramlar	6
1.1.1. Tam İstihdam.....	7
1.1.2. Eksik İstihdam.....	8
1.1.3. Aşırı İstihdam	9
1.1.4. Kayıt Dışı İstihdam	9
1.2. İşsizliğin Tanımı.....	11
1.3. İşsizliğin Nedenleri	13
1.4. İşsizliğin Türleri	14
1.4.1. Gönüllü (İrادی) İşsizlik	15
1.4.2. Açık İşsizlik.....	15
1.4.2.1. Mevsimlik İşsizlik.....	16
1.4.2.2. Teknolojik İşsizlik	16
1.4.2.3. Yapısal İşsizlik.....	18
1.4.2.4. Konjonktürel İşsizlik.....	19
1.4.2.5. Geçici / Arızı (Frikسیونel) İşsizlik.....	19
1.4.2.6. Gizli İşsizlik	20
1.4.2.7. Sürekli Durgunluk.....	21
1.5. Dünya’da İşsizlik.....	22
1.6. Türkiye’de İşsizliğin Yapısı	26
1.7. Genç İşsizliği.....	30
1.7.1. Kavramlar	30

1.7.2. Genç İşsizliği Teorileri.....	32
1.7.2.1. İş Arama Teorisi (Job Search Theory).....	32
1.7.2.2. Seçici İşten Çıkarma Teorisi (Selective-Redundancy Theory).....	33
1.7.2.3. Yaşam Süreci Teorisi (Life Cycle Theory)	33
1.7.2.4. Trend Teorileri (Trend Theories)	34
1.7.2.5. Sıra İşsizlik Teorisi (Queue- Unemployment Theory).....	34
1.8. Dünya’da Genç İşsizliğinin Boyutları.....	34
1.8.1. Genç İşsizliğinin Nedenleri	40
1.8.2. Konjonktürel Nedenler	41
1.8.3. Yapısal Nedenler	42
1.9. Genç İşsizliğinin Etkileri.....	43
1.9.1. Genç İşsizliğinin Yerleşim Yerlerine Göre Sınıflandırılması	45
1.9.1.1. Kent Gençliği.....	45
1.9.1.2. Kırsal (Köy) Gençliği.....	45
1.9.1.3. Gecekondu Gençliği	46
1.9.1.4. Eğitim Alan Gençlik	46
1.9.1.5. Çalışan Gençlik.....	47
1.9.1.6. Başıboş Gençlik.....	48
1.9.1.7. Hükümlü veya Tutuklu Gençlik.....	54
İKİNCİ BÖLÜM	56
TÜRKİYE’DE GENÇ İŞSİZLİĞİ SORUNU	56
2.1. Türkiye’de Nüfusun Yapısı ve Gençlik	59
2.2. Türkiye’de İşgücü Piyasasında Gençlik	60
2.3. Türkiye’de Çalıştıkları Ekonomik Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler	63
2.4. Meslek Gruplarına Göre İstihdam Edilenler	67
2.5. Türkiye’de Genç İşsizliğinin Genel Özellikleri	70
2.5.1. Yaş Gruplarına Göre Türkiye’de Genç İşsizliği	72
2.5.2. Cinsiyete Göre Türkiye’de Genç İşsizliği	74
2.5.3. Eğitim Durumuna Göre Türkiye’de Genç İşsizliği	79
2.5.4. Endüstri 4.0 Yaklaşımı Bağlamında Türkiye ve Genç İşsizliği	88
2.6. Türkiye’de Genç İşsizliğine Yönelik Uygulanan Aktif ve Pasif İstihdam Politikaları. 91	
2.6.1. Aktif İstihdam Politikaları.....	96
2.6.1.1. Mesleki Eğitim Programları.....	99
2.6.1.2. İş ve Meslek Danışmanlığı.....	101

2.6.1.3. Kendi Hesabına Çalışanlarda Programlar	102
2.6.1.4. Toplum Yararına Çalışma Programları	103
2.6.1.5. Çalışma Yaşamında Gençlere Yönelik Hukuki Düzenlemeler	105
2.6.1.6. Yatırımları ve İstihdamı Arttırmaya Yönelik Teşvikler	106
2.6.1.7. Kamuda Çalışma ve İşe Yerleştirme Programları	107
2.7. Pasif İstihdam Politikaları	108
2.7.1. İşsizlik Sigortası	108
2.7.2. Ücret ve Garanti Fonu	109
2.7.3. Kısa Çalışma Ödeneği	110
2.7.4. Kıdem Tazminatı	110
2.7.5. İhbar Tazminatı	112
2.7.6. İş Kaybı Tazminatı	113
2.7.7. Erken Emeklilik	115
2.8. Genel Bir Değerlendirme	116
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	123
TÜRKİYE’DE GENÇ İŞSİZLİĞİNİ AZALTMAYA YÖNELİK TARIMSAL TEŞVİKLER.....	123
3.1. Kavramlar	123
3.2. Tarımın Önemi, Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Artan İşsizlik	124
3.3. Küreselleşme Olgusunun Türkiye’de Tarım Sektörü ve Kırsal Nüfus Üzerindeki Etkileri	128
3.4. Türkiye’nin Ulusal Tarım Politikası	132
3.5. Kırsal Kalkınma Kavramı ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi..	136
3.5.1. Cumhuriyet Sonrası Dönem	139
3.5.2. Planlı Kalkınma Dönemi ve Sonrası	141
3.6. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Teşvik ve Destekleme Politikaları	144
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	147
YALOVA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ ÖRNEĞİ.....	147
4.1. Genç Çiftçi Projesinin Değerlendirilmesi	147
4.2. Yalova İlinde Genç Çiftçi Projesi	150
4.3. Araştırmanın Konusu	152
4.3.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri	152
4.3.2. Örneklem Seçimi ve Veri Toplama Yöntemi	154
4.3.2.1. Araştırmanın Sınırlılıkları	155

4.3.3. Kullanılan Ölçek ve Analiz Yöntemi	155
4.4. Araştırmaya Ait İstatistikler ve Bulguların Yorumlanması	155
4.4.1. Tanımlayıcı Demografik Bulgular	156
4.4.2. İki Değişkenli Sıklık Analizi Sonucu Elde Edilen Bulguların Yorumlanması	182
4.5. Uygulama Bölümüne Dair Genel Bir Değerlendirme	197
SONUÇ	206
KAYNAKLAR	223
EKLER	241
ÖZGEÇMİŞ	244

KISALTMALAR LİSTESİ

- AGROPARK:** Tarım ve Teknoloji Parkı
AR-GE: Araştırma, Geliştirme
ARIP: Tarım Reformu Uygulama Projesi
BM: Birleşmiş Milletler
ÇAYKUR: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇKS: Çiftçi Kayıt Sistemi
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH: Gayrisafi Milli Hâsıla
GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
IFAD: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: Uluslararası Para Fonu
IPARD: AB'ye Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Yardım Aracı
İKB: İslam Kalkınma Bankası
İŞKUR: Türkiye İş Kurumu
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKYDP: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KÖYDES: Köy Yatırım Programı
MERCOSUR: Güney Amerika Ortak Pazarı
MYO: Meslek Yüksek Okulu
NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NEET: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne Yetiştirmede Olan
NEİY: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PİSA: Uluslararası Öğrenci Destekleme Programı
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
SOGLA: Sosyal Girişimci Genç Liderler Akademisi
STEM: Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik
TARSİM: Tarım Sigortaları Havuzu
TDK: Türk Dil Kurumu
TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TEKEL: Tütün, Tütün mamülleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TIRIMS: Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
TİSK: Türkiye İşveren Sendikası Konfederasyonu
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜGSAŞ: Türkiye Gübre Sanayi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD: Türkiye Sanayiciler ve İş İnsanları Derneği
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WB: Dünya Bankası
YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan ülkelerde Kısa Vadeli İşgücü Piyasası İstatistikleri (15+) İşsiz Nüfus.....	23
Tablo 2: Bazı OECD Ülkelerinin İşgücü Piyasası İstatistikleri (2017-2018 %)	24
Tablo 3: Türkiye’de Yaş Gruplarına ve Yıllara Göre İşsizlik Oranları (2000-2017).....	29
Tablo 4: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençler (NEİY) (15-24 yaş, 2005-2016)	38
Tablo 5: Genç İşsizlik Oranları (2007-2018)	39
Tablo 6: Genç İşsizliğin Yüksek Olmasının Nedenleri.....	40
Tablo 7: Bazı Ülkelerde Eğitimde, İstihdamda, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-29 Yaş Aralığındaki Genç Yetişkinlerin Yüzdesel Oranları (2007-2017)	51
Tablo 8: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi, 2014-2017	52
Tablo 9: Gençlerin Yaş Gruplarına Göre Nüfus (2016-2018, 15-24 Yaş).....	59
Tablo 10: Türkiye’de Gençlerin İşgücüne Katılma Oranı (%).....	61
Tablo 11: Mevsim Etkisinden Arındırılmış Yıllara Göre Temel İşgücü Durumu (2014-2018)	62
Tablo 12: Yaş, Eğitim ve İktisadi Faaliyet Koluna Göre Kendi Hesabına Çalışanlar veya İşverenler (II. Çeyrek, Nisan- Haziran 2017) 15+ yaş.....	64
Tablo 13: 2018 Kasım Verilerine Göre İstihdamdaki Cinsiyete Göre Faaliyet Kolları 15+ yaş (Bin kişi).....	65
Tablo 14: İstihdam Edilenlerin Yıllara göre Meslek Grubu Dağılımı (Bin kişi)	67
Tablo 15: İstihdam Edilenlerin Yıl, Cinsiyet ve Çeşitli Meslek Gruplarına göre Karşılaştırılması (Bin kişi).....	68
Tablo 16: Yıllar, Yaş Aralığı ve Cinsiyete göre Türkiye’de Genç İşsizliği Oranları %	72
Tablo 17: Genç Nüfusun İstihdamda Olma Durumu (Bin Kişi)	73
Tablo 18: Yıl ve Cinsiyete Göre Genç İşsizlik Oranları	74
Tablo 19: Yıl ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler (Bin kişi ve NEET %)	75
Tablo 20: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşgücünde Kayıt Dışılık Oranı %.....	77
Tablo 21: Genç Erkeklerde Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (15-24 %)	80
Tablo 22: Genç Kadınlarda Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (15-24 %).....	80
Tablo 23: Türkiye’de Eğitim Türlerine Göre Genç İşsizlik Oranları (2002-2017 % 15-24)..	81
Tablo 24: Bazı G20 Ülkelerinde Büyüme Stratejileri ve İstihdam Planlarında Büyüme ile İstihdam Arttırma Politikası Taahhütleri.....	92
Tablo 25: Gençlerin İstihdamına Yönelik Politikalar	95

Tablo 26: İŞKUR 2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlanan Kişi Sayısı.....	97
Tablo 27: 2017 Yılı İŞKUR Kurs ve Programlarından Yararlananların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	97
Tablo 28: 2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlananların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	98
Tablo 29: Yıllara Göre İŞKUR Kurs ve Programlarından Yararlanan Kişi Sayısı.....	99
Tablo 30: Kobi ve Girişimcilik Politika Alanlarının Özellikleri.....	107
Tablo 31: Kıdem Tazminatından ve İşsizlik Ödeneğinden Yararlanabilme Nedenleri	111
Tablo 32: Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Ekonomideki Payı.....	125
Tablo 33: Yıllara Göre Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri (2013-2016).....	126
Tablo 34: Sektörel Üretim, İstihdam ve İhracat Göstergeleri	130
Tablo 35: Yıllara Göre Çeşitli Ülkelerin Üreticilere Verdikleri Tarımsal Destek Oranları (2006-2016).....	137
Tablo 36: Yıllara Göre Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Sektöründe İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Dengesi (1970-2017, milyon \$).....	143
Tablo 37: Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Teşvik Politikaları	144
Tablo 38: Yıllara göre Türkiye’de Tarımsal Desteklemeler (Cari Fiyatlarla, milyar-milyon tl, 2008-2018).....	145
Tablo 39: Genç Girişimci Projesi Kapsamında Türkiye Geneline Sağlanan Teşvik ve Hibe Destekleri	149
Tablo 40: Genç Çiftçi Projesinden Yararlanan Katılımcıların Yıllara Göre Dağılımı.....	156
Tablo 41: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	156
Tablo 42: <i>Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımları</i>	157
Tablo 43: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Medeni Durumu	157
Tablo 44: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumu	158
Tablo 45: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Engellilik Durumları	159
Tablo 46: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Aralıkları.....	159
Tablo 47: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Durumları	161
Tablo 48: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyete Göre Sosyal Güvelik Durumu.....	162
Tablo 49: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımlarına Göre Sosyal Güvenlik Kapsamında Olanlar.....	163
Tablo 50: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Durumları ve Sosyal Güvenlik Durumlarının Karşılaştırılması.....	164

Tablo 51: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Faaliyet Gösterdikleri Arazi/Yapının Mülkiyet Durumu.....	165
Tablo 52: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Projelerin Ana Konuları.....	166
Tablo 53: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Projelerin Grup Adları	166
Tablo 54: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Desteklerin Alt Konuları.....	167
Tablo 55: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerini Gerçekleştirdikleri İlçe/Mahalle/Köy İsimleri	171
Tablo 56: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerinin İçinde Organik Tarımın Oranı.....	172
Tablo 57: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeleri İçinde İyi Tarım Faaliyetlerinin Oranı	173
Tablo 58: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Durumlarındaki Değişim	174
Tablo 59: Genç Çiftçi Projesi Kapsamında Katılımcıların Yaşadıkları Yerlerin Gelir Durumlarındaki Değişim.....	175
Tablo 60: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Kurs/Eğitim Katılma Durumu....	175
Tablo 61: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Kurs/Eğitime Katılma Yönelik Bakış Açıları.....	176
Tablo 62: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerinin Geleceğine Yönelik Düşünceleri.....	176
Tablo 63: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Çiftçilik Mesleğine Bakış Açıları	177
Tablo 64: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeye Başvurma Biçimleri	178
Tablo 65: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeye Yönelik Beklentileri.....	178
Tablo 66: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin İşsizlik ve Tarımsal Verimlilik Sorunlarına Dair Görüşleri.....	179
Tablo 67: Cinsiyete Göre Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Medeni Durumu	182
Tablo 68: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyetlerine Göre Yararlandıkları Projelerin Ana Konularının Dağılımı.....	182
Tablo 69: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyet ve Aylık Gelir Dağılımlarındaki Değişiklikler Bakımından Karşılaştırılması.....	183
Tablo 70: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş ve Aylık Gelir Dağılımlarındaki Değişiklikler Bakımından Karşılaştırılması.....	184

Tablo 71: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumlarına Göre Proje İçin Bir Kurs veya Eğitime Katılma Durumu.....	185
Tablo 72: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımlarına Göre Çiftçilik Mesleğine Bakış Açıkları.....	186
Tablo 73: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelirleri ve Mevcut Girişimlerini Sürdürme Kararları.....	187
Tablo 74: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumlarına Göre Genç Çiftçi Projesinin Amaçlarına Bakış Açıkları.....	188
Tablo 75: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyet Durumlarına Göre Aylık Gelir Dağılımları	189
Tablo 76: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumları ve Aylık Gelir Durumlarının İlişkisi	191
Tablo 77: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Düzeylerine Göre Çiftçilik Mesleğine Bakış Açıkları.....	194

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Arap Dünyasında Genç Nüfus ve İşsizlik: Kayıp Gençlik.....	36
Şekil 2: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olmayan Gençler (2005-2016).....	37
Şekil 3: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Alt Grupları.....	49
Şekil 4: Yaş ve Cinsiyete Göre OECD Ülkeleri Ortalamaları ile Türkiye'nin NEİY Oranları	50
Şekil 5: Türkiye'de Yıllar İtibariyle Genç İşsizlik ve Genel İşsizlik Oranları (%).....	58
Şekil 6: Genç İşsizlik ve Kayıt Dışı İstihdam İlişkisi.....	79
Şekil 7: Yıllara Göre İşsizler İçinde Üniversite Mezunu İşsiz Oranı %.....	82
Şekil 8: Yıllara Göre Üniversite Mezunu İşsiz Sayısı (Bin kişi).....	83
Şekil 9: Ülkelere Göre İşverenlerin İşe Alımda İstenilen Özellikte Personel Bulma Zorluğu %	85
Şekil 10: Türkiye'de Yıllara Göre Çalışanlarda Beceri Yetersizliği Oranı.....	86
Şekil 11: Planlı Kalkınma Döneminden İtibaren Türk Tarım Sektöründeki Gelişmeler	131
Şekil 12: Yalova İlinde Yıllar İtibariyle Kayıtlı İşsiz Sayısı	151
Şekil 13: Tarımsal Kalkınma Kooperatifçiliğinin Önemi.....	169

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye’de Tarımsal Teşviklerin Genç İşsizliği Üzerine Etkileri: Yalova İlinde Genç Çiftçi Projesi Örneği	
Tezin Yazarı: Fatmanur GÜDER	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt Armağan
Kabul Tarihi: 04.07.2019	Sayfa Sayısı: xiv (ön kısım) + 245 (tez) + 4 (ekler)
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Bilim Dalı: Sosyal Politika
<p>Genç işsizlik günümüzde küresel düzeyde artan öneme sahip bir sorun olmakla birlikte gelişmiş veya geri kalmış ülke farketmeksizin bütün ekonomileri olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de mevcut işgücü piyasası koşulları ve son yıllarda sürekli olarak yukarı doğru tırmanan genç işsizlik rakamları dikkate alındığında genç işsizlik düzeyinin beraberinde toplumda oluşturduğu yıkıcı etkiler giderek kaygı verici bir düzeye evrilmektedir. Genç işsizlik, Türkiye’nin önemli yapısal sorunlarından biri olmakla beraber bu sorunun geçici çözüm yöntemleriyle ele alınması, demografik açıdan birçok Avrupa ülkesine göre dinamik bir görünüme sahip olan Türkiye için ekonomik gelişim ve kalkınma treninin kaçırılması anlamına gelmektedir.</p> <p>Artan genç nüfusa paralel olarak yeterli düzeyde yeni iş olanaklarının oluşturulamaması, gençlerin eğitimsizliği ya da işgücü piyasasına uygun niteliklerden yoksun eğitim düzeyine sahip olmaları, talep ve arz edilen ücretler arasındaki büyük farklılıklar, kayıt dışı çalışma, kırsaldaki hızlı çözülme ve ayrıca ekonomik krizler ve durgunlukların neden olduğu negatif koşullar Türkiye’de genç işsizliğin öne çıkan nedenleri arasında yer almaktadır. Bir taraftan Türkiye’de son yıllarda tarım sektörünün hızla erimesine paralel olarak azalan tarımsal verimlilik, iç piyasada gıda enflasyonu ve hanehalkı yoksulluğunun şiddetini arttırırken bir taraftan da tarım sektöründe çalışan birey sayısının sürekli azalması da genç işsizliğin şiddetinin belirgin şekilde artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, tarım sektöründeki negatif hareketliliğin paralel olarak genç işsizliği de negatif düzeyde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, tarım sektörünü canlandırmak amacıyla uygulanan tarımsal teşviklerin önemi giderek artmaktadır.</p> <p>“Milli ekonominin temeli zirattır” diyen Mustafa Kemal Atatürk’ün düşüncelerinden yola çıkarak; girişimci, gönüllü, güvenilir, güçlü ve genç parolasını bünyesinde taşıyan Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin ortaya koyulması çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye’de genç işsizliğin nedenleri, güncel durumu bu kapsamda alınan tedbirler ve etkileri incelenirken genç işsizliği ile paralel olarak tarımdaki çözülmenin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla çalışmada, Türkiye’nin son yıllarda giderek büyüyen iki problemi; artan genç işsizliği ve tarım sektöründe küçülme, artan nüfusa rağmen azalan tarımsal üretim sorunu incelenmektedir. Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan çalışmanın evreni, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki genç işsizler ile sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda katılımcılara demografik ve sosyometrik sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Bu anket, Yalova il Tarım ve Orman Müdürlüğü’nden alınan Genç Çiftçi Projesinden yararlanan genç çiftçilerin yer aldığı listede bulunan 18-24 yaş aralığındaki 160 kişiye uygulanmıştır. Anketlerin 160’ı da analiz yapmak için uygun bulunmuştur. Bireylerin genç işsizlik halleri, tarımsal desteklere ve çiftçilik mesleğine bakış açıları çeşitli demografik, sosyal, ekonomik ve bireysel değişkenler bağlamında test edilmiştir. Anket sonucu elde edilen veriler SSPS 20,0 for Windows paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Aalizler sonucunda Genç Çiftçi Projesinin, genç işsizliği azaltıcı yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.</p>	
AnahtarKelimeler: İşsizlik, İstihdam, Genç İşsizliği, Tarım, Tarımsal Teşvik, Genç Çiftçi Projesi, Yalova.	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Effects of Agricultural Incentives on Youth Unemployment in Turkey: The of Young Farmer Project Case in Yalova
Thesis Author: Fatmanur GÜDER Advisor: Dr. Ahmet Cüneyt Armağan
Date of Acceptance: 04.07.2019 Total Number of Pages: xiv (pre text) + 245 (main body) + 4 (appendices)
Department: Labour Economics and Industrial Relations Field of Study: Social Policy
<p>Youth unemployment is a problem of increasing importance at the global level, it affects all economies negatively regardless of the developed or underdeveloped countries. the current labor market conditions in Turkey in recent years and constantly upwardly escalating youth unemployment figures are considered together when the destructive effects of youth unemployment level in the society is evolving into an increasingly worrisome levels.. Youth unemployment today is one of the important structural problems of Turkey. Adressing this problem with workaround methods means missing the opprtunity for development of Turkey which has a dynamic demographical look.</p> <p>In parallel with the younger population the inability to achieve adequate levels of new business opportunities as a result of, lack of education or lack education level of qualifications according to labor market demand and the large differences between supply are wages, undeclared work, the economic crisis and recession, constitute some of the reasons why there is a problem withyouth unemployment in Turkey. In parallel with the rapid melting of the agricultural sector and declining agricultural productivity in Turkey, the domestic market in food price inflation and household steady decline in recent years. As a result, number of individuals employed in the agricultural sector declined. This also has negative effects on youth employment.</p> <p>Based on the ideas of Mustafa Kemal Atatürk, who said The foundation of the national economy is the agriculture“; The main aim of this study is to reveal the inverse relationship between young farmer project and young unemployment, which carries the entrepreneur, volunteer, reliable, strong and young people. Working under the causes of youth unemployment in Turkey, the current situation and the effects of the measures taken in this regard in line with the examining youth unemployment in agriculture was emphasized resolved. Therefore, study focuse ontwo growing problems in Turkey in recent years which areincreasing youth unemployment and shrinking agricultural sector, decreasing agricultural production problem despite increasing population is examined. The universe of the study, which aims to reveal the inverse relationship between the Young Farmer Project and youth unemployment, is limited to young unemployed people aged 18-24 who benefit from the Young Farmer Project in Yalova province. In this context, a questionnaire consisting of demographic and sociometric questions was applied to the participants.This questionnaire was applied to 160 people in the 18-24 age range from the list of young farmers benefiting from the Young Farmer Project from the Yalova Provincial Directorate of Agriculture and Forestry. All of the questionnaires were found suitable for analysis.Individuals youth unemployment, their perspectives on agricultural support and farming profession were tested in the context of various demographic, social, economic and individual variables.The data obtained from the survey were analyzed with the help of SPSS 20.0 for Windows package program.As a result of the analyzes, it has been determined that the Young Farmer Project has an effect on reducing the youth unemployment.</p>
Keywords: Unemployment, Youth Unemployment, Agriculture, Agricultural Incentive, Young farmer project, Yalova.

GİRİŞ

Küreselleşme, ekonomik krizler, durgunluklar ve teknolojiye hızlı gelişmelere paralel olarak ulusal ekonomilerin olumsuz yönde etkilenmesi nedeniyle yeni istihdam alanlarının oluşturulma potansiyeli giderek sınırlı bir hale gelmektedir. İşsizlik, her ne kadar ülkeleri, gelişmişlik seviyelerine göre farklı düzeylerde etkilese de dünyadaki tüm ulusal ekonomilerde yaygın bir sorun olarak baş göstermektedir. Bu bağlamda, ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar, işsizlik sonucu yaşanan ekonomik ve sosyal etkiler de ülke bazında farklılıklar göstermektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun yayınlamış olduğu 2018 tarihli Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm Eğilimleri isimli raporda da vurgulandığı üzere; dünya genelinde işsizlik ve insana yakışır iş açığı her geçen yıl artmaktadır (ILO, 2018). Dolayısıyla, gelişim sürecinde olan Türkiye ekonomisi de bu küresel etkilerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Türkiye, yıllara göre ekonomik büyüme eğilimini istikrarlı bir şekilde sürdürse de ekonomi ve sosyal yapı başta olmak üzere çeşitli kronik aksaklıklar sebebiyle artan nüfusa paralel olarak yeni istihdam alanlarının oluşturulması konusunda kalıcı bir başarı yakalayamamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de genç işsizliği sorununun bel kemiğini; artan genç nüfusa paralel olarak yeterli ve nitelikli yeni iş olanaklarının oluşturulamaması şeklinde belirtmek mümkündür.

TÜİK verileri dikkate alındığında Türkiye'de genç işsizliğin son on yıllık süreçte çift haneli rakamlardan hiç inmediği anlaşılmaktadır. Öyle ki; 2018 yılında bu oran %19,9 olurken 2019 yılının ilk aylarında %26,7 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2019). Bu bağlamda Türkiye'de genç işsizliğin son yıllarda çift haneli rakamlara evrilmesi ve bu durumun giderek kalıcı bir hal alması, genç işsizlik sorununun aşılamayan bir yapısalığa büründüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla, genç işsizlik Türkiye'nin kilit önemdeki yapısal sorunlarından olmakla beraber bu sorunun günü kurtarıcı yaklaşımlarla ele alınması, nüfusu hızla yaşlanan Avrupa ülkelerine göre demografik açıdan dinamik bir görünümde olan Türkiye için ekonomik gelişim ve kalkınma treninin kaçırılması anlamına gelmektedir.

Türkiye'de genç işsizliğin temelinde; küresel ekonomik kriz ve durgunlukların verdiği sarsıcı etkilere ek olarak; yeni istihdam alanlarının artan genç nüfusa göre oldukça az olması, tarım sektöründeki hızlı küçülme ve yoksulluğun artışı, mevcut eğitim sistemi ve işgücü piyasası uyumsuzluğu, eğitilmiş ve yeni mezun işsizlerin iş ve ücret beklentilerinin işgücü piyasasında genellikle karşılığının olmaması ve kayıt dışı çalışma gibi sebeplerle Türkiye'de gençlerin çalışma yaşamından uzaklaştığı bilinmektedir. Buna ek olarak, tarım sektörünün hızla erimesine paralel olarak azalan tarımsal verimlilik ülke içinde gıda enflasyonu ve hanehalkı yoksulluğunun şiddetini arttırırken tarım sektöründe çalışan kişi sayısının da sürekli olarak azaldığı anlaşılmaktadır. Tarım sektöründe; dövizle bağlı olarak girdi fiyatlarının önlenemez yükselişi, altyapı ve mekanizasyon sorunlarının halen istenilen düzeye getirilememesi bir yandan tarımda çalışan bireyleri niteliksizleştirirken bir yandan da kırsalda aşılamayan yoksulluk gençleri tarım sektöründen uzaklaştırmakta, kentlerde genç işsizliğin daha yoğun bir şekilde hissedilmesine neden olmaktadır. Ayrıca, tarım sektörünün sanayi sektörü ve katma değerli ürün üretimi ile ortak bir paydada

birleştirememesi, Türkiye’de tarım sektörünün genel itibariyle gelişmiş ülkelerdeki mevcut modern standartları yakalamasına engel olmaktadır.

Kırsalda genç işsizliğin artışına paralel olarak özellikle büyük kentlerin emek mücadelesinin yoğun yaşandığı çekim merkezlerine dönüşmesi sonucu kentsel alanlarda plansız yapılaşma ve çevre kirliliği gibi telafisi uzun yıllar boyunca mümkün olmayan sorunların artış gösterdiği bilinmektedir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinin istihdam konusunda ağırlıkta olduğu kentsel alanlarda, son birkaç yıldaki ekonomik kriz ve durgunluklara bağlı olarak işsiz nüfusa yeterli düzeyde istihdam sağlanamaması gibi nedenlerle işsiz sayısı, Cumhuriyet tarihinde ilk kez görülen rakamlara yükselmiştir. TÜİK’in Şubat 2019 Sanayi Üretim Endeksi verilerine göre genel anlamda imalat sanayisindeki azalma %5,5 olurken, düşük ve orta teknoloji ürünlerin üretiminde de ciddi düşüşler kaydedilmiştir. Sanayi sektöründe düşük teknoloji ürün üretimi hızla düşerken yüksek teknoloji ürünlerin üretimi %14,8 oranında artış göstermiştir (TÜİK, 2019). Dolayısıyla, sanayi üretimine dair gelecek ve istihdam planlamalarının endüstri 4,0 teması üzerine kurulmasının ve geliştirilmesinin gerekliliği çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bütün ekonomik sektörlerde, küresel üretim mekanizmaları ileri teknoloji ve katma değer teması üzerine evrilirken genç işsizliğini azaltmak ve artan nüfusa yeni istihdam alanları oluşturmak adına ülkemizdeki her bir üretim sektöründe üretim fonksiyonlarına ileri teknoloji ve katma değer katılması ciddi önem taşımaktadır.

Genç işsizlik, gençlerin ekonomik olarak gelir elde etmesini ve sosyal hayata katılımını sınırladığı gibi ülkelerin üretim ve kalkınma hedeflerinden uzaklaşmasına da neden olmaktadır. Buna bağlı olarak, işsizlik ve uzun süreli işsizlikle birlikte yetersizlik ve işe yaramazlık gibi duygu ve düşüncelerin gençlerin hayatında pekiştiği ayrıca sosyal psikolojik sorunların gençlerin hayatında uzun süreler boyunca yer ettiği anlaşılmaktadır. Genç işsizlik konusunda yapılan çeşitli araştırmalar işsizlik halinin gençleri; sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı, psikolojik kökenli sorunlar ve intihar gibi çeşitli kötü eğilimlere yönelttiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, gençlerde işsizlik halinin uzun sürmesiyle birlikte toplumda çeşitli gençlik hareketleri, siyasi anlamda uç hareketler, hınc ve toplumsal kutuplaşma gibi eğilimlerde de artış meydana geldiği gözlemlenmektedir.

TÜİK’in 2018 yılına ait istatistiklerinden hareketle; Türkiye’de istihdam oranı konusunda en geniş alana sahip olan sektör hizmetler sektörü olurken bu sıralamayı sanayi ve tarım sektörüleri takip etmektedir. Ayrıca, sanayi sektörünün önceki yıllara oranla küçüldüğü ve mevcut ekonomik krizle birlikte istihdam kayıplarının da süreklilik arz ettiğini belirtmek mümkündür (TÜİK, 2018). Bu bağlamda, Türkiye’de sanayi sektörünün tam anlamıyla gelişmeden hizmetler sektörünün kontrolsüz büyümesi, Türkiye’de işsizliğin “üretmeden büyümek” temeline dayanan yönünü ortaya koymaktadır. Artan genç işsizlik ve hanehalkı yoksulluğu gençleri kayıt dışı çalışma koşullarında istihdam edilmeye mecbur bırakmaktadır. Buna ek olarak genç işsizliğin, gençleri eğitim hayatlarını uzatma yönünde karar almaya yönlendirmesi de genç işsizliğin bir diğer sonucu olarak ifade edilebilir.

Türkiye işgücü piyasasında işveren ve işçilerin doğru bir şekilde buluşturulamaması neticesinde; mevcut eğitim sisteminin niteliği, işgücünün kapsayıcılığı, staj imkânları ve işgücüne uyum konusunda atılacak adımların aciliyeti söz konusudur. Küresel gelişim ve

değişimin gerektirdiği, fen matematik, teknoloji ve inovasyon altyapısına dayanan, öğrencilerin yetenek ve becerilerini arttırmayı esas alan eğitim sistemlerinden hareketle Türkiye'nin, bilgi ve teknoloji çağının gerektirdiği düzenlemeleri eğitim politikalarına adapte etmesi ve ayrıca klasik ezberci eğitim temeline dayanan yöntemleri terketmesinin önemi ciddiyetini korumaktadır.

Kelime anlamı olarak bitkisel ve hayvansal kökenli ham maddeleri üretmeyi işlemeyi ve saklamayı temel alan tarım kavramı; temel anlamıyla bitki ve hayvanların yetiştirilmesi, yetiştirilen kaynaklardan bitkisel ve hayvansal ürünler elde edilmesi, elde edilen bu ürünlerin nitelik ve nicelik açısından iyileştirilmesi, işlenip değerlendirilmesi, saklanması ve son olarak dağıtım ve pazarlamasının gerçekleştirildiği bütünsel bir süreç olarak ifade edilmektedir. Tarım sektörünün bir ülke için hayati önem taşıdığı, ülkelerin gıda ihtiyacının karşılanmasından dışa bağımlılığın azaltılmasına kadar öneminin en az savunma sanayisi kadar ciddi olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Bu kapsamda Mustafa Kemal Atatürk; "Milli ekonominin temeli ziraattır" diyerek tarıma verdiği önemi vurgulamıştır. Buna paralel olarak Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli de tarımın önemine vurgu yaparak; tarımın savunma sanayisinden daha önemli olduğunu gelecek yıllarda dünyayı doyuran ülkenin dünyanın lideri olacağını ifade etmektedir. Fakat, Türkiye'de tarım sektörünün gelişmiş ülkelerdeki tarım sektörü işleyiş sürecine tezat oluşturan bir yapıda olduğunu ifade etmek mümkündür. Öyle ki gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün GSYH'dan aldığı pay ile Türkiye'de tarım sektörünün GSYH'dan aldığı pay zıt yönlerde ilerlemektedir. Bu durumdan hareketle sektörün geri kalmışlığı, tarımda çalışan işgücünün eğitim ve vasıf yönünden yeterli düzeyde olmaması, genel anlamda tarımsal üretimin iklim koşullarına bağlı olması ve tarımda kullanılan teknolojilerin gelişmiş ülkelere kıyasla düşük nitelikte olması nedeniyle tarımsal ürün verimliliği ve tarım sektöründe genç istihdamının istenilen düzeyde gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

Kırsalda yaşayan üreticinin refah içinde tarım yapabilmesini sağlamak bir ülkede tarım politikalarının en temel amacını oluşturmaktadır. Küreselleşmenin yıkıcı etkilerinin hız kazandığı 2000'li yıllarda, Türkiye'nin tarım politikalarında küresel etkilere açık liberal politikaları benimsemesi nedeniyle Türkiye'de tarım sektöründen elde edilen ürün ve kazanç miktarı birbiri ile bağlantılı olarak düzenli olarak azalmıştır. Öyle ki, günümüzde iç piyasada tarım ürünleri fiyatlarının yüksekliği gıda enflasyonunu beraberinde getirmekle beraber bu sorunun çözümü için günü kurtarmayı amaçlayan ve ithalatı kolaylaştıran uygulamalar tercih edilmektedir. Ancak, vergi indirimleri, ithalat kolaylaştırıcı günü kurtaran politikalar yerine tarımda sürdürülebilirliği sağlayan ve yerli üretimi arttırmayı hedefleyen tarım politikalarının ciddiyetle ele alınması önemini korumaktadır.

Dünyada ülkelerin tarım politikalarına ayrıca önem atfetmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki; tarım sektöründe çalışan halkın diğer ekonomik sektörlerde çalışan bireylere göre kazançları görece olarak daha düşüktür ve bu nedenle tarımda istihdam edilen bireylerin kazançlarının artırılması ve diğer sektörlerden elde edilen gelir seviyesine yaklaştırılması hedeflenmektedir. İkincisi ise; toplumun sağlıklı bir şekilde beslenmesi açısından tarımsal üretim stratejik bir öneme sahiptir ve çeşitli politikalarla tarımsal üretimin sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Son olarak üçüncüsü ise; tarım

sektöründe üretimin önemli bir kısmını karşılayan küçük aile işletmelerinin sektördeki büyük işletmeler tarafından ezilmemelerini sağlamak ve toplumsal huzuru korumak için bu küçük tarımsal yapıların ekonomik olarak desteklenmesi oldukça önem taşımaktadır. Çeşitli araştırmalar çok açık bir şekilde göstermektedir ki; Türk tarım sektörü Cumhuriyet tarihinin hiç bir döneminde gelişmiş ülkelerde olduğu şekilde yasalar ve yaptırımlar çerçevesinde korunmamış ve desteklenmemiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de tarım politikalarının istikrardan uzak bir görünüm sergilemesinin temelinde bu neden yatmaktadır. Kırsal kalkınma kavramının temelinde kent ve kırsal alanların arasındaki sosyo ekonomik farklılıkların ideal bir dengede tutulması amaçlanırken tarımsal üretimin sürdürülebilir, kesintisiz ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bu doğrultuda kırsalda nüfusun yerinde kalkandırılması hedeflenmektedir.

Dolayısıyla kırsal kalkınmanın hedefinde; kırsal nüfusun refaha kavuşturulması, kırsalda işsizlik ve kente göç gibi sorunların yerinde çözülmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de uygulanan tarımsal teşvik ve destekleme politikaları genel itibariyle iki ayaklı şekilde sürdürülmektedir. Bunlardan ilki; üretim süreci boyunca tarımsal girdilerin sübvansede edilmesidir. İkincisi ise; üretim sonucu elde edilen tarım ürünlerinin çiftçiden garantili ve destekleyici şekilde alım fiyatlandırmasının yapılmasıdır. İki uygulamada da üreticiye güvence vermek amaçlanırken bu uygulamalar üzerinde iktidarların zaman zaman popülist yaklaşımları ve siyasi amaçları etkili olabilmektedir. Türkiye’de tarımsal destekleme ödemelerinin 2011 yılından itibaren kademeli olarak düzenli bir şekilde arttırıldığı görülmektedir. Tarımsal desteklerin düzenli bir şekilde sağlanmasında; tarımsal ürünlerin üretimindeki düşüşün süreklilik arz etmesi ve buna bağlı olarak tarımsal girdi fiyatlarının düzenli olarak artışı dikkate alınarak uygulamaya konulan milli tarım projesinin sürdürülmesine son yıllarda önem verilmektedir.

30370 sayılı, 24 Mart 2018 tarihli, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayınlanan 2018/12 sayılı tebliğde Genç Çiftçi Projesinin amacı şu şekilde belirtilmektedir; tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimcilik faaliyetlerine kanallize olmalarını sağlamak, kırsalda gelir düzeyinin arttırılması ve bu bağlamda alternatif gelir kaynaklarının da arttırılması şeklinde amaçlanmaktadır. Proje kapsam olarak, kır ve köy alanlarında yaşamını sürdüren genç çiftçilerin yaşadıkları yerlerde uygulayacakları bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesi ayrıca üretilen bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere başvuru sahibi başına 30’ar bin tl’ye kadar usul ve esaslar belirtilmektedir. 64. Acil Eylem Planı neticesinde uygulamaya koyulan Genç Çiftçi Projesi ile birlikte, kırsal alanlarda girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi, kırsal alanlarda yaşayanların gelir düzeyi ve refah kalitesinin yükseltilmesi, tarım sektöründe çalışanlara alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, tarım ve sanayi entegrasyonunun arttırılması, kırsaldaki genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi, tarımda kesintisiz sürdürülebilirliğin sağlanması olarak ifade edilmektedir (Çevik, 2018). Dolayısıyla, başta Genç Çiftçi Projesi olmak üzere tarımsal teşvikler ile kentsel alanlarda istihdam konusunda yaşanan yoğun ve yıpratıcı rekabetten gençlerin daha az kayıp yaşamaları ve kırsal alanlarda kendi işlerini kurmaları amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde işsizlik ve genç işsizlik kavramları geniş bir perspektifte incelenerek konu hakkında teorik altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye’de genç işsizlik sorunu güncel ve istatistiksel boyutlarıyla incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de genç işsizliği sorununun temel sebeplerinden biri olarak görülen tarımdaki çözülme ile bağlantılı olarak Türkiye’de tarımın tarihsel önemi ve mevcut durumu, kavramsal ve istatistiksel veriler ışığında ele alınmıştır. Son olarak, çalışmanın dördüncü bölümünde ise Yalova İli kapsamında Genç Çiftçi Projesi incelenmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye’de genç işsizliğin nedenleri, güncel durumu ve bu kapsamda alınan tedbirler ve etkileri incelenirken genç işsizliği ile paralel olarak tarımdaki çözülmenin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, çalışmada Türkiye’de son yıllarda giderek büyüyen iki problemi; artan genç işsizliği ve tarım sektöründe küçülme, artan nüfusa rağmen azalan tarımsal üretim sorunlarının birbiriyle ilişkileri incelenmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma, ülkemizde son yıllarda genç işsizliğin giderek kaygı verici bir boyuta ulaşması ve kent yaşamında istihdam konusunda yaşanan yoğun rekabetin gençleri, kırsalda kendi işlerini kurmaya yöneltmesi amacıyla uygulamaya konulan Genç Çiftçi Projesi kapsamında ele alınarak Yalova ili düzeyinde projeden yararlanan genç işsizler üzerindeki etkiyi ortaya çıkarmak amacıyla ele alınmıştır. Ayrıca, projenin ana hedefi olan genç işsizliğin azaltılması ve son yıllarda oldukça azalan tarımsal üretim verimliliğinin artırılması hedefi araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler bağlamında değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, genç işsizliğin etkilerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmalara sağlanan katkının Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü kapsamında artırılması amacıyla ele alınmıştır. Genç işsizlik konusunun güncel tutulması, kırsal kalkınma ve girişimciliğin ekonomik kalkınmada gittikçe artan önemine vurgu yapmak amacı da çalışmanın ele alınma amaçlarından biridir.

Araştırması yapılacak olan örneklem Yalova ili ve Genç Çiftçi Projesi kapsamında seçilmiştir. Çalışma, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin proje kapsamında ve aldıkları destekler bağlamında gelir düzeylerindeki değişim ve çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları, genç işsizlik durumları ile bağlantılı olarak araştırılmak istenmiştir. Genç Çiftçi Projesi kapsamında bireylerin kırsal yaşam, tarım sektörü ve kendi işlerini kurmaya yönelik girişimleri ve beklentileri, hayat standartlarındaki değişimler belirlenerek anket ölçümü kapsamında yapılan testlerle gençlerin tarım sektöründe üretime katılmaya yönelik algılarının yorumlanması hedeflenmiştir.

Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin ortaya koyulması, çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Araştırmada uygulanan anket kapsamında katılımcılara demografik ve sosyometrik sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Bu anket, Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğünden alınan Genç Çiftçi Projesinden yararlanan genç çiftçilerin yer aldığı listede bulunan 18-24 yaş aralığındaki 160 kişiye uygulanmıştır. Anketlerin 160’ı da anket yapmak için uygun bulunmuştur. Bireylerin genç işsizlik halleri, tarımsal desteklere ve çiftçilik mesleğine bakış açıları çeşitli demografik, sosyal, ekonomik ve bireysel değişkenler bağlamında test edilmiştir. Anket sonucu elde edilen veriler SPSS 20,0 for Windows paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, Genç Çiftçi Projesinin genç işsizliği azaltıcı yönde bir rol oynayacağı tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL BOYUTLARIYLA GENÇ İŞSİZLİĞİ

Çalışmanın başlıca inceleme alanını oluşturan genç işsizliği konusuna değinmeden önce çalışmanın teorik altyapısını güçlendirmek ve konuyu daha iyi kavramak adına istihdam ve işsizlik gibi kavramların gözden geçirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1. İstihdam Kavramı ve İstihdama İlişkin Diğer Kavramlar

İstihdam, temel anlamıyla; kullanılma, bir işte çalıştırılma ya da hizmete alınma gibi anlamların karşılığı olarak kullanılmaktadır. İstihdam lugat anlamıyla “hizmette kullanmak, kullanılmak” kısaca “hizmete kabul” demektir. (Yaman, 1977:48-49). Yerleşik yaşamın gerekliliği olan tarım toplumundan sanayi devrimine geçiş ve işçi ve işveren ayrımının ortaya çıkmasıyla birlikte istihdam kavramı da hayatımıza girmiştir. 1780’de, büyük sayıda tarım işçisi ve zanaatkara, çok küçük bir lordlar, rahipler ve kalem efendileri grubu egemendi. 1914’e gelindiğinde durum karmaşıklaşmış, dünyanın çeşitli yerlerindeki milyonlarca kişi genelde mukayese edilebilirlik yerine, birbirlerini tamamlayan farklı tipte beceriler uygulayan sanayi işçileriydi. (Bayly, 2014:625). Bu değişim ve dönüşüm süreci Yüksel’e göre; Sanayi Devrimi’nden sonra teorik ve pratik hayatta yansımaları bulunan emek ve sermaye kavramlarının birine istihdam etme, diğerine ise istihdam edilme özelliği yüklemiştir. (2014:199). Bu bağlamda üretimin en önemli aşaması olan istihdam en genel anlamıyla; insanların çalıştırılmaları, işe kabul edilmeleri olarak tanımlanmakta; sözlük anlamıyla da hizmete alma, hizmette kullanma anlamına gelmektedir. (Işığışok, 2017:34).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in yapmış olduğu tanıma göre ise istihdam; iş başında olanlar ve iş başında olmayanlar grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, istihdam edilen nüfustur. Tanıma göre iş başında olanlar; ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir. İş başında olmayanlar ise; İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar istihdamda kabul edilmektedir. (TÜİK, 2006, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2018). Dolayısıyla istihdam, dar anlamda emeğin üretim sürecine dâhil olması anlamına gelirken geniş anlamda, tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde yer alması anlamına gelmektedir. Çalışanlar yönünden, herhangi bir işte ücret, maaş vb. karşılığı işgücünün o işverenin işine tahsis edilmesi, işverenler açısından ise bir bedel karşılığı çalışana çalışma olanağı sağlanması istihdam olgusuna işaret etmektedir. (Ay, 2012:322).

İşgücünün bir ülkede ekonomik kaynak olduğunu belirten Eyuboğlu ise; işgücünün belirli bir zaman diliminde üretim sürecine girmesi haline “tam istihdam”; yani üretim faktörü olarak piyasaya sunulmuş olan insangücünün tam çalışma halinde bulunması demektir. Tam istihdamın sağlanamadığı durumlarda eksik istihdam meydana gelir. Eksik istihdam, insangücünün bir bölümünün çalıştırılmaması; yani talep arzı yetersizliği nedeniyle bazılarının üretim sürecine dâhil olamaması durumudur. Aşırı istihdam durumunda ise bir

ülkedeki işgücü faktörünün tam kapasiteli olarak üretim sürecine dâhil olması durumunu ifade etmektedir. Bu tip bir ekonomide işgücüne aşırı talep olduğu söylenebilir. (Eyuboğlu, 2003:12). Aşırı istihdamda ekonomideki bütün üretim faktörlerinin kullanılması nedeniyle mal ve hizmet miktarının toplam talebi karşılayamama durumu ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, aşırı istihdam durumunda; ücretlerde artış ve ülke dışından işgücü talebi ortaya çıkabilir.

1.1.1. Tam İstihdam

Kaynakların tam ve etkin bir şekilde kullanılması her ekonomide önem teşkil etmektedir. Çalışma yeteneği ve isteğinde olan herkesin, cari ücret ve çalışma şartlarında üretim sürecinden pay almasına tam istihdam denilmektedir. Bu bağlamda ülke ekonomilerinde istihdamın tam olması hedeflenen bir durumdur. Tam istihdam, klasik ve neoklasik iktisatçıların arasında önde gelen isimlerden biri olan Adam Smith'in görünmez el teorisinin çıkarımlarından biri olarak ekonominin doğal dengeye oturma süreci olarak açıklanabilir. Bir ekonomide işsizliğin olmama hali ise gerçek dışıdır. Buna duruma göre ekonomi teorilerine göre; bir ekonomide yapısal ve friksiyonel işsizlik türlerinin görülmesi tam istihdama engel değildir. Savaş sonrası dönemi olarak nitelendirilen 1945-1975 yılları arasında ülkelerin başlıca siyaseti tam istihdama ulaşma çabası ve iktisadi anlamda refaha ulaşmaktır. Bu tip ekonomilerde, mevcut insan gücünün tümü kalkınma süreci içerisinde istihdam edilme olanağı bulabilmektedir. Bu şekilde, bir ülkede nüfusun çalışma isteği ve gücünde olan ve işgücü olarak ifade edilen üretken kısmının tamamen istihdam edilmesi mümkün hale gelmektedir.(Şahin, 2007:545).

Ekonomi, tam istihdam halinde iken herhangi bir ekonomik sektördeki istihdamın artırılması farklı bir alandaki istihdamın düşürülmesi ile mümkün olabilmektedir. Tam istihdamın olmayışı, müreffeh devlet ekonomileri üzerinde büyük baskılar yaratmaktadır. İşsizliğin artışı, hem halkın müreffeh yaşam için harcamalarının artmasına hem de devleti ayakta tutan vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bunların sonucunda, harcamalar ve vergi kesintileri yönünde halkın üzerinde daha fazla yük oluşacak, hem kamu harcamasının hem de kamu borçlanmasının GSYİH'ya oranı artacaktır. Artan işsizlikle beraber kişinin sosyal hayattan izolasyonu, suç oranlarının ve diğer sosyal sorunlardan kaynaklanan sosyal maliyetin artmasına yol açmaktadır. Kleinman'a göre işsizliğin sürekli yüksek seviyelerde seyretmesi, müreffeh devlet doğasının temellerine aykırıdır. (Kleinman, 2015:177-178).

Tam istihdamın istihdam hacmi ve reel milli gelir açısından sabit bir düzeyde kaldığı düşünülmemelidir. Bir ülkede hem nüfusun hem de nüfus içindeki çalışmak isteyen kişi sayısı sürekli arttığı için tam istihdamın sağlanması ve sürdürülmesi, ancak istihdam hacminin devamlı olarak genişletilmesiyle olanaklıdır. (Konya, 2009: 3).

Pekin'e göre; tam istihdam teoriden ileri gelen bir durum olup hem olanaksız hem de sakıncalıdır. Olanaksız olmasının sebebi; her ekonomik sistem içerisinde çalıştığı işten memnun olmayıp iş değiştiren ya da çalışmamayı tercih eden bir kitle varlığıdır. Sakıncalı

olmasının sebebi ise; yeni ekonomik faaliyet kollarının, meslek gruplarının ve iş sahalarının açılmayarak ekonominin dinamik yapısını kaybetmesi endişesidir.

Bir ülke ekonomisinde emek talebinin emek arzını aşması durumunda dahi ekonominin yapısına göre işsizliğin %2 veya %6 oranında seyretme ihtimali yüksektir. Tam istihdam fikrinin ana niteliği çalışma arzu ve gücüne sahip kimselerin uzun bir süre beklemeksizin iş bulabilmeleridir. (2014:5)

1.1.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam, bir ekonomide üretim öğelerinin çağın gerektirdiği teknolojik şartlara göre tam ve en verimli haliyle kullanılmamasıdır. Çalışabilir nüfusun bir kısmı geçici veya sürekli olarak geçerli ücret düzeyinde ve çalışma koşullarında iş bulamamaktadırlar. Bu bağlamda; sermaye malları, bölge ve emek ilişkisinin tam olarak kurulamadığı söylenebilir. Buna ek olarak, toprağın da teknolojik imkânlardan tam olarak faydalanamadığı ve en iyi şekliyle işlenemediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla üretim sürecinde yer alan emek istihdamı olanak sınırının altında kalmakta bu da ekonomide üretilen mal ve hizmet kapasitesinin üretim olanak sınırının altında kalmasına sebep olmaktadır.

Eksik istihdam, kişinin referans döneminde genellikle ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az bir süre çalışıp istihdam edildiği işinde ve ya ayrıca ek bir işte daha fazla çalışmaya uygun olan kişilerdir. Eksik istihdamda ekonomik nedenler belirleyici rol oynamaktadır. Ekonomik etmenler, işin teknik ya da ekonomik nedenler sonucu yavaşlatılması, durdurulması ve ya sona ermesi; herhangi bir iş bulunamaması sonucu tam gün çalışılacak bir işin bulunmaması, kısa süre zarfında başlayıp bitmesi gibi etmenler rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak, elde edilen gelirin düşük olması, bireyin eğitimini aldığı iş kolunda istihdam edilmemesi gibi nedenlerle kişinin çalıştığı işi değiştirmek istemesi ya da ikinci bir iş aradığını belirtmesidir. (Özdemir & Özdemir, 2008:125).

Eksik istihdamda, kaynakların yeterli düzeyde kullanılmaması ve bu durumun da ülke refah seviyesini olumsuz etkilediği bilinmektedir. (Güner, 2010:8). Yüksel'e göre eksik istihdam; "daha uzun sürelerde çalışmaya uygun oldukları halde haftada 40 saatten az çalışanlar, mesleği dışında başka işlerde çalışanlar ve çalıştığı halde işinden memnun olmayıp iş arayanları" ifade etmek için kullanılmaktadır (2014:220). TÜİK verilerine göre eksik istihdam iki ayrı grupta ölçülmektedir;

i) Görülebilir eksik istihdam: Referans döneminde ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az süre çalışıp mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişilerdir. Ekonomik sebepleri şunlardır;

- Teknik veya ekonomik nedenlerle geçici iş yavaşlatılması veya durdurulması,
- Çalışacak bir iş olmadığından,
- Tam bir gün iş bulamadığından,
- İş son hafta içinde başladı ve/ veya bitti.

ii) Diğer sebeplerle eksik istihdam: Görülebilir eksik istihdam dışında kalanlardan mevcut işinden elde ettiği gelirin azlığı ya da kendi mesleğinde istihdam edilmediği gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediği ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerdir. (TÜİK, 2006, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2018). Eksik istihdam da tıpkı işsizlik gibi birey üzerinde bir takım olumsuz etkiler bırakmaktadır; kişiler, büyük satın almaları daha az yapacak durumdadırlar. İşlerine yönelik saygınlık kaybı yaşarlar, toplum içinde dışlanabilirler ve kaçınılmaz olarak gelecekleri ve aileleri ile ilgili bir güvencesizlik hissine kapılırlar. (Strangleman & Warren, 2015:256).

1.1.3. Aşırı İstihdam

Üretim süreci içerisinde kullanılan üretim faktörleri tam istihdam durumunda olmasına rağmen, üretilen mal ve hizmet miktarı toplam talebi karşılamıyorsa, aşırı istihdamdan söz edilir. Aşırı istihdam halinde üretici ve girişimciler istenilen talebe ulaşabilmek adına kapasitelerinin üstünde çalışarak ve koşullar dâhilinde ek çalışma zamanı yaratarak daha fazla üretim faktörü talep edeceklerdir. Üretim faktörlerini istenildiği zaman sınırsız bir şekilde artırma mümkün olmadığından, dış ülkelerden faktör temini yoluyla mevcut talebin giderilmesine çalışılacaktır. (Pekin, 2014:6).

Aşırı istihdam durumunda bulunan bir ekonomide enflasyonist baskıların oluşması güçlü bir ihtimaldir. Dolayısıyla toplam talep, toplam arzdan fazla olduğunda fiyatlar artışa geçecektir. Ortaya çıkan bu enflasyon türüne “talep enflasyonu” denilmektedir. Bu bağlamda üretim faktörü fiyatlarının yükselmesiyle birlikte aşırı talebin karşılanması adına daha düşük kalitede üretim faktörü kullanılması yoluna gidilebilir. Hem verimliliğin hem de fiyatların genel anlamda yükselmesi “maliyet enflasyonu” denilen olguyu ortaya çıkarmıştır. (Konya, 2009:5).

Toplam arzın toplam talebi karşılayamadığı bu durumda, ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların üretim faktörü haline dönüştürülmesi zaman alacağından, üretim faktörleri fiyatları yükselecektir. Bununla birlikte aşırı talebi karşılamak için firmalar, daha düşük kalitede üretim faktörlerini kullanma yoluna gideceklerdir. Böylece faktörlerden bir kısmı sabitken diğer bir kısmını artırmanın belirli bir düzeye kadar artması bu düzeyden sonra verimliliğin azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle üretilen ürünlerin maliyetleri yükselecektir. Bu da fiyatlar genel düzeyinin artmasına yol açarak “maliyet enflasyonu” dediğimiz olguyu ortaya çıkaracaktır.

1.1.4. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam, bir ülkede kayıt altına alınamayan ekonomik faaliyetleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Akalın ve Kesikoğlu'na göre kayıt dışı istihdam; “kayıtlı olmayan ekonomik faaliyetlerin bütünüdür.” Kayıtdışı istihdam kavramı literatürde gayri resmi, enformel, düzensiz, ikinci, yeraltı, yasadışı, görünmeyen, kayıtlı olmayan, gölge ekonomi gibi farklı isimler taşımaktadır (Akalın & Kesikoğlu, 2007:72-73).

Kayıt dışı çalışma, bağımsız çalışanların kayıt yükümlülüklerine uymamaları durumunu ifade ederken kayıt dışı istihdam ise bağımlı olarak çalışanlar açısından söz konusu olan kayıtdışılık halini ifade etmektedir.

(Undeclared work) yani kayıt dışı istihdamla ifade edilen grup, istihdam sürecinin içinde yasal olarak bulunan nüfus ile yasal olarak çalışmalarına izin verilmeyen yabancı işçi ve çocuk işçiler gibi kişilerce gerçekleştirilen ve kısmen ya da tamamen ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına bildirilmeyen her türlü yasal iş ve faaliyeti kapsamaktadır. (Metin, 2011:37-38).

Kayıt dışı istihdam kavramı, ilk kez 1970 yılında ILO'nun düzenlediği Dünya İstihdam Programı kapsamındaki Kenya raporunda "enformel sektör" olarak belirtilmiştir. Kayıt dışı istihdam; kayıt dışı ekonomik faaliyetler başta olmak üzere, hem resmi hem de kayıt altına alınmayan gayri resmi sektörlerde kendi namına veya bir başkası için ücretli çalışan ve iş faaliyetleri devlet kayıt ve istatistiklerine yansımayan ve dolayısıyla istatistiksel olarak kayıtlara geçmeyen istihdam şekillerinin bütünüdür.(Karaarslan, 2010:22-23).

Kayıt dışı istihdamın nedenleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel anlamda; ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal ya da psikolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bir ülkenin gelişmiş ya da gelişmemiş olması, yaşanan ekonomik krizlerin etkileri, ekonomi politikalarındaki tutarsızlıklar, kayıtlı ekonomideki istihdamın azlığı ve kişi başına düşen gelir miktarının az ya da çokluğu kayıt dışı istihdama yön veren negatif unsurlardır.

Kayıt dışı istihdam ile istihdam edilen işçilerin;

- Hiçbir şekilde resmi kayıt ve istatistiklerde gösterilmemesi,
- Çalıştıkları sürenin sadece bir kısmının kayıtlarda gösterilmesi,
- Prime esas kazançlarının eksik gösterilmesi,
- Hem çalışma süresinin hem de prime esas kazançlarının eksik gösterilmesi şeklinde meydana gelebilmektedir (Sugözü, 2010:18).

Kayıt dışı istihdam, fason üretime katkı sağlayarak ülkeye yabancı sermaye girişini engeller, devletin bütçe açığı vermesine ve devletin borçlanmasına neden olarak ülkedeki refahın azalmasına ve toplumsal huzursuzluklara sebep olmaktadır. Kayıt dışı istihdam, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri öncelikli olmak üzere dünya ekonomisine önemli kayıplar yaşatmaktadır. Çetintaş ve Vergil'e göre; bir ekonomide kayıtdışı istihdam oranlarının doğru bir şekilde yansıtılması, o ekonomide doğru ve güvenilir mali politikalar oluşturabilmek ve bu politikaların uygulamada etkinliklerini artırmak için zorunludur. (Çetintaş & Vergil, 2003:15).

Özsoylu'ya göre; kayıt dışı ekonominin iktisatçılar tarafından tartışmasız kabul edilen iki etkisi vardır;

- Kayıt dışı ekonomik faaliyetler ekonomik göstergeleri çarpıtır ve ülke ekonomik durumun yanlış değerlendirilmesine sebep olur.
- Devlet bütçesi olumsuz etkilenir, yeterince vergi toplanamaz. Bu da başta kamu harcamaları olmak üzere sosyal devlet anlayışını zedeler. (1996:104).

Küreselleşme olgusuyla birlikte, sermayenin dolaşımında ve organizasyonların yapılarında büyük değişimler meydana gelmiş, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ayırt etmeksizin bütün ülkelerde kayıt dışı istihdamda artış meydana gelmiştir.

Piyasaların birbirine entegre olmasıyla beraber; çalışma hayatında yatay iş bölümünün önemi azalmış, hiyerarşik yapılanmalar artmış bu nedenle işverenler özellikle gelişmemiş ülkelerdeki ucuz işgücüne yönelmişlerdir. (İnanır, 2012:27). Küresel olarak işgücü piyasalarında kayıtdışılık sebebiyle 2 milyar insan kişi onuruna yakışır çalışma imkânlarına ulaşamamaktadır. Bu durumun başlıca sebebi ise çalışanların işgücü piyasası içinde yeterince istihdam şansı bulamaması ve mevcut işlerde elde edilen ücretlerin yetersizliğidir.

Dünya genelinde 15 yaş ve üzeri kayıt dışı istihdam oranının bölgesel olarak en yüksek olduğu bölge %85,8 oran ile Afrika'dır. Afrika'yı %68,6 ile Arap ülkeleri, %68,2 ile Asya ve Pasifik bölgeleri takip etmektedir. Kayıt dışı istihdam oranlarının en düşük olduğu bölge ise %25,1 ile Avrupa ve merkez Asya'dır. Sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyi ile kayıtlı istihdam arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde kayıtdışı istihdam daha düşük bir görünüm sergiler. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü piyasalarında daha yüksek oranda kayıt altına alınmamış çalışan bulunmaktadır.

ILO verilerine göre, kayıt dışı istihdamın en çok görüldüğü alan, kendi hesabına çalışanların oluşturduğu gruptur. Küresel düzeyde kendi hesabına çalışanların kayıt dışı istihdam oranı %86,1'dir. Bu oran erkekler için %63, kadınlar için ise %58,1'dir. Dünya genelinde kayıtlı olmayan kadın çalışan sayısı 2 milyar 740 milyon olmakla beraber, kayıt dışı çalışan kadınların daha çok ücretsiz aile işleri ve ev eksenli işlerde çalıştıkları belirlenmiştir. Küresel düzeyde her 4 gençten 3'ü kayıt dışı çalışırken toplamda bu oran %71,1'dir. (Kılıç, 2018). Türkiye'de kayıt dışılık rakamlarını incelediğimizde TÜİK verilerine göre; Ağustos 2018 döneminde, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,1 puan azalarak %34 olurken, tarım dışı sektörde kayıt altına alınmayanların oranı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puan azalarak %22,1 olmuştur. (TÜİK, Erişim Tarihi: 5 Kasım 2018).

1.2. İşsizliğin Tanımı

Karl Polanyi 1940'lı yılların başında, kendi çağının ekonomik, siyasal, toplumsal ve manevi krizini, öngörülmemiş bir anormallik olarak değil, 19. Yüzyılın sonuna kadar Avrupa'yı sarstıktan sonra sömürgecilik rüzgârının bütün dünyaya yayılan genel ticarileşme sürecinin mantıksal bir sonucu olarak yorumlamıştır. (Rendueles, 2017:170). İngiliz iktisatçı William H. Beveridge de işsizliğe yönelik düşüncelerini 1944 yılında yayımlanan Full Employment In A Free Society isimli yapıtında; işsizliğin meydana getirdiği en büyük kötülüğün eksik istihdamın yarattığı maddi refah kaybının olmayacağını belirtmiştir. Ayrıca, işsizliğin bireyde faydasız ve işe yaramayan kişi hissi yarattığı ayrıca buna bağlı olarak işsizliğin bireylerin hayatına korkuyu getirdiği ve bu korkunun da kişilerarası nefret duygularını tetiklediğini belirtmiştir. (Tokol & Alper, 2014:129).

Bu bağlamda J. M. Keynes'in işsizlik konusundaki fikirleri aydınlatıcı olmuştur; "İşsizlik, işçinin kesintisiz hayatı, umutların kırılışı, tasarrufların ansızın elden çıkması, bireylerin, spekülâtorlerin, kar için didinmelerin beklenmedik aşırı karları bütün bunlar büyük ölçüde değer standardının dengesizliğinden ileri gelir." (Huberman, 2015:292).

19. yüzyılda işsiz denildiği zaman ilk akla gelen yeteneksizliğinden dolayı bir meslek edinmemiş veya geçimsizliği nedeniyle iş bulamamış, vaktini boşa geçiren tembel insan olarak kabul edilmekteydi (Aslan & Aslan, 2017:104).

Günümüzde TÜİK'in işsiz tanımı ise; referans dönemi içinde kişinin kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan; kısaca istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfus grubu içindedir. (TÜİK, 2006, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2018).

İşsizlik sadece geri kalmış ülkelerin sorunu olmamakla birlikte gelişmiş ülkeler açısından da önemli bir sorundur. Çalışma isteğinde olan herkesin iş bulabilmesi, ülkelerin temel ekonomik hedeflerindedir. 1929 Buhranı sonrasında milyonlarca insan işinden ayrılmış, sefalet ve sosyal hayata dair sorunlar yaygın hale gelmiş, 1930'larda sanayileşmiş ülkeler işsizlik sorunuyla tanışmıştır. Ülke ekonomilerinde tam istihdam durumunun egemen olduğu 1945 ve 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan ve gelişmiş ülkelerde de gözlenen kronik işsizlik olgusu önemini giderek arttıran toplumsal bir sorun olarak tartışma gündemimize girmiştir. 1970'li ve 1980'li yılların beraberinde getirdiği ekonomik ve toplumsal değişimler başta sanayinin doğduğu gelişmiş avrupa ülkeleri olmak üzere işsizlik tüm dünyada yaygın bir problem haline gelmiştir. İşsizliğin, sosyal bir barometre olduğunu belirten Akgeyik'e göre, borsa, döviz, ve faiz oranlarının ekonomik problemleri yansıttığı gibi toplumsal huzursuzluklar, yozlaşma ve toplumsal yıpranma da işsizliğin bir yansımasıdır (2004:2-31).

1997 yılında Lizbon'da gerçekleştirilen "Sosyal Avrupa" konulu toplantıda işsizlikten kaynaklanan sorun ve olumsuzlukları Amarty Sen şu şekilde sıralamıştır:

- Üretim kayıpların yaşanması ve devlet bütçesine yük,
- Özgürlükler konusunda hak ihlalleri ve toplumdan izolasyon sürevi,
- Vasıf kaybı ve entelektüel yeteneklerin verimli bir şekilde kullanılamaması,
- Sosyal ve ekonomik problemlerin yol açtığı psikolojik etkiler,
- Toplumda kişilerin çalışma yaşamına ve mesleklere dair arzu ve isteklerini kaybetmesi,
- Toplumsal ilişkilerin zedelenmesi, kadın ve erkekler arasında yaşanan ayrışmalar, aile hayatında çözümlerin yaşanması,
- Toplumsal değerlerin sarsılması, toplumun aitlik ve sorumluluk duygusunda azalmaların yaşanması,

- İşsizliğin yol açtığı ekonomik ve psikolojik sarsıntılar nedeniyle bireyin ortalama ömrünün kısalması,
- İş örgütlenmelerinde yaşanan problemler, yenilik yapılan alanlarda engelleme eğilimi (Tokol & Alper, 2014:130).

Bu bağlamda Aslan ve Aslan'ın fikirleri yönlendirici olmuştur; küreselleşme ve özelleştirme temelinde serbest piyasa ekonomisini geliştirmeyi amaçlayan politikaların ilerlemesi, küreselleşme hızının artmasıyla beraber teknolojiye yaşanan önemli gelişmeler ve buna bağlı olarak sektörel anlamda iş alanlarının değişim içine girmesi, günümüz kapitalist üretim biçiminin meydana getirdiği işgücü piyasalarının farklılaşmasına ve bireylerin işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (2017:105).

Yavuz'a göre; özellikle küreselleşme süreciyle birlikte gelen ve piyasa ekonomilerine önemli kayıplar verdiren kriz dönemlerinin az gelişmiş ülkeleri daha çok etkilenmesinin nedeni; bu ülkelerin ekonomik bakımdan dünya ekonomisine daha az entegre olmuş olmalarıdır (2012:37). Bozdağlıoğlu'na göre işsizlik; işgücünün üretim süreci içerisinde üretim faktörü olarak kullanılmasından beri süregelen ve son yüzyıl boyunca alınan tüm ekonomik ve sosyal politika önlemlerine rağmen gittikçe etkisini arttıran, ekonomik sisteme zarar veren bireysel ve toplumu olumsuz etkileyen önemli bir sorundur (2008:46). Tokcan ise işgücünün istihdam sürecine girmesine dikkat çekerek işsizliği şöyle açıklamıştır; İnsan gücü, işgücünün temel kaynağı, işgücü ise potansiyel bir üretim gücüdür. İşgücü istihdama dönüştüğü zaman sermaye ile birleşerek iktisadi büyümeyi sağlar. İstihdam sürecine dahil edilmeyen işgücü potansiyel bir üretim gücü olmaktan öteye geçemez ve işsizliği meydana getirir. (Tokcan, 1969:37).

Nusret Ekin ise; işsizlik konusunda üretken istihdamın altını çizmiş, işsizlik tartışmalarının sebebi olarak işgücü piyasasındaki yapısal insan gücü fazlalığı ve modern sektörün beraberinde getirdiği kayıt dışı istihdamın büyümesi olarak belirtmiştir. Bunlara ek olarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'lerde çalışan gizli işsizler, çalışmayı arzu etmeyip iş aramayanlar ve iş bulma konusunda umudunu yitirmiş olanlar da işsizliğin boyutunu arttırmaktadır. Ekin'in bakış açısıyla işsizliği azaltma stratejisi; "üretken istihdamın artırılması" şeklinde yorumlanabilir. (Ekin, 2003:129).

İşsizlikle ilgili yapılan araştırmalar göstermektedir ki; işsizlik bireyde fizyolojik ve psikolojik sorunlar yaratmakta, bireyi toplumdaki soyutlamakta, intihar, alkolizm ve suç eğilimine sürüklemektedir. Aynı zamanda işsizlik toplumu da etkilemekte; üretken kapasitenin azalmasına sebep olmakta, toplumda çözümlere yol açarak suç oranlarının artışına ve toplumun huzurunun bozulmasına neden olmaktadır (Topbaş & Kurt, 2007:31).

1.3. İşsizliğin Nedenleri

İşsizlik, bireyin yaşam kalitesini, ailesiyle olan ilişkilerini ve gelecek yaşamını etkileyen; ekonomik, kültürel, sosyal ve psikolojik etkileri olan önemli bir sorundur. İşsizliğe bağlı olarak meydana gelen problemler, bireyin gereksinimlerini, beklentilerini, değerlerini ve değerlerinin öncelik sırasını değiştirebilir. Bireyin hayatındaki bu değişimler toplumsal

davranışlara yön verir. Bu olumsuz etkilerden en az zararla kurtulabilmek için işsizliğin nedenlerinin bilinmesi gerekir. Bir kısım iktisatçıya göre işsizliğin nedeni çeşitli alanlarda istihdam yaratılamaması değil, iş arayan bireylerin bilgi ve beceri yeterliliği konusunda eksik olmalarıdır (Solak, 2012:41-44).

1960'lı yıllardan itibaren dünya ekonomisinin kapitalist piyasaların etkisi altına girmesi doğal işsizlik oranının sürekli artışına neden olmaktadır. Kapitalist piyasaların doğurduğu bu yapısal özellikler; istihdamda gençlerin payının azalması, asgari ücret uygulamalarının ortaya çıkışı, artan işsizlik oranları sonucu işsizlik yardımı uygulamalarının yaygınlaşması, ekonomik politikalarındaki kuralsızlaşmalar, üretim yapısındaki değişme, bölgesel ve sektörel mobilitenin eksikliği, gelir vergisi ve ücret dışı emek maliyeti, emek gücünün kompozisyonundaki değişimlerdir (Akçacı & Erol, 2012:34).

Güney'e göre işsizliğin nedenleri gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. İşsizlik, gelişmiş ülkelerde talep eksikliğinden doğarken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha çok yeterli işyeri ve kapasite olmamasından kaynaklanır. (2009:150). Bu doğrultuda Saatçi'ye göre; gelişmekte olan ülkelerde işsizlik tasarruf eğiliminin düşük olmasından kaynaklanırken; gelişmiş ülkelerde ise Güney'in de belirttiği gibi efektif talep noksanlığından kaynaklanmaktadır. (1981:83).

Husmanns'dan aktaran Taşçı ve Darıcı'ya göre gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin nedeni; işgücü piyasalarının verimli bir şekilde çalışmaması, kayıt dışı sektörün çoğunlukta oluşu ve buna bağlı olarak işgücü hareketlerinin kayıtsız işlemesi, bireylerin kendi işinde çalışıyor oluşu bu nedenlerin başlıcaları olarak sayılabilir (2009:144). Bu bağlamda Andersen'in fikirleri de açıklayıcı olmuştur; gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin başlıca sorumlusu olarak düşük doğurganlık oranlarına bağlı olarak uzun yaşam beklentisiyle birlikte devlete olan bağımlılık oranlarının artması ve bunun da güçlü olmayan ekonomilerde mali gerginliklere yol açacağı görüşüdür. Gelişmiş ülkelerde işsizliğin başlıca sebepleri ise; gelişmiş sosyal yardımların çalışma isteğini azaltması, sosyal katkılar ekseninde artan ücret maliyetleri, kadro, kıdem tazminatı gibi katılıkların bir araya gelmesi iş sahalarının genişlemesinin önünde engel teşkil etmektedir (Andersen, 2015:65-66-67). Buna ek olarak küresel işsizliğin düşürülmesinde insana yakışır iş alanlarının yaratılması ve ekonomik büyüme ile iş yaratma arasındaki bağlantının güçlendirilmesi yatmaktadır (Duruel & Kara, 2009:359).

Teknolojik gelişmeler ve otomasyon çağının modern insanın iş yükünü azaltması da işsizliğin nedenleri arasında dikkat çekmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte doğal emek kullanımının azalması işgücü istihdamını azaltmaktadır. Otomasyon çağı, sadece birkaç nitelikli teknisyenle çalışabilen fabrikaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teknolojik işsizlik bugün yaşanmakta olan işsizlik sorununun önemli bir kısmını açıklamaktadır (Ataman, 1998:59-60).

1.4. İşsizliğin Türleri

İşsizliğin ekonomik, toplumsal, sosyal ve psikolojik etkileri olduğu bilinmekle beraber hem toplum hem de birey üzerinde olumsuz etkiler bıraksa da bu olumsuzluklar her zaman aynı

nedenlerle ortaya çıkmaz. İşsizliği konusu gereği türlerine ayırma ve inceleme ihtiyacı bu nedenle ortaya çıkmıştır. İşsizlik konusunun türlerine ayrılıp incelenmesi ise farklı nedenlerle ortaya çıkmış olan işsizlik problemlerine farklı bakış açılarıyla çözüm yolları aramamızı sağlayacaktır.

“Derece yönünden; tam-kısmi, istem yönünden; gönüllü-gönülsüz, süre yönünden; kısa-uzun süreli olarak sınıflandırılabilen işsizlik yaygın olarak açık ve gizli işsizlik olarak sınıflandırılmakta; bu ayrıma bazı kaynaklarda sürekli durgunluk da eklenmektedir.” (Işığıçok,2017:97).

1.4.1. Gönüllü (İradi) İşsizlik

Üstünel'den aktaran Boylu'ya göre Gönüllü (İradi) işsizlik; “çalışma gücüne sahip bulunan bireyler arasında, cari ücret seviyesine ve iş şartlarına razı oldukları zaman iş bulabileceklerin yalnız çalışmayı reddedenlerin oluşturduğu işsizlik türüdür.” (2010:32).

Gönüllü işsizler;

- Aktif bir şekilde iş aramıyor olabilir.
- İşsiz birey, kendisine uygun çalışacak bir işin olmadığını düşünebilir.
- Çalışacağı işte arzu ettiği ücretin kendisine verilmeyeceğini düşünebilir.
- Çalışma hayatına girmek istemeyebilir. (Eyuboğlu, 2003;13).

Gönüllü olarak işsizliği tercih eden birey işsiz olarak kabul edilmekte ve ekonomik boyut olarak işsiz olan birinden farklı değildir.

1.4.2. Açık İşsizlik

Açık işsizlik, bireyin çalışma gücü ve isteği olduğu halde, cari ücret seviyesinde iş arayıp bulamama durumunda oluşan işsizlik türünü etmektedir. Bir diğer ifadeyle, bireyin geçimini idame ettirecek bir işinin olmaması durumudur (Bozdağlıoğlu, 2008:47). Yaman'a göre gayri iradi yani deflasyonist işsizlik; cari ücret seviyesinde ve makul denilebilen çalışma şartları altında çalışma istek ve gücünde oldukları halde iş bulamayanların durumunu yansıtan bir işsizlik türüdür. Bu bağlamda Keynes'den aktaran Yaman; açık işsizliğin işgücü piyasasındaki mevcut emek pazarındaki reel ücret seviyesinin altında çalışmaya razı olduğu halde iş bulamayan bireyleri tanımladığını belirtmektedir. Açık işsizlik hali, emek arzının esnek olduğunun da göstergesidir (1977:47).

Bir kısım iktisatçıya göre açık işsizlik, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmiş olduğu ülkelerde daha sık görülmektedir (Akçacı & Erol, 2012:32). Buna ek olarak Kleinman da artan genç işsizliği ve bunun sonucunda artış meydana gelen sosyal yardımların açık işsizliği arttırdığı görüşünü savunmuştur (Kleinman, 2015:178). Açık işsizlik; mevsimik, teknolojik, yapısal, konjonktürel ve friksiyonel olmak üzere beş türden oluşur.

1.4.2.1. Mevsimlik İşsizlik

Belirli meslek alanlarında yapılan işin özelliği gereği çalışma koşulları mevsimlere göre değişiklik göstermektedir. Mevsimlik işsizlik en çok üretimin doğal koşullara bağlı olduğu tarım sektöründe görülmektedir. Benzer özellikleri turizm sektörü için de söylemek mümkündür. Dini ve milli bayramlar gibi özel günler de toplumsal bir neden olduğu gerekçesiyle mevsimlik işsizliğe örnek verilebilir.

Mevsimlik işsizlikte hava koşulları ve mevsimsel değişimler üretimde aksamalara neden olabilmektedir. Bu sebeplerden kaynaklanan mevsimlik işsizliğe “arz yönlü mevsimlik işsizlik” denilmektedir. Mevsimlik işsizliğin bir diğer önemli sebebi ise; bazı mal ve hizmetlerin talebinde hava koşulları ve mevsim değişikliği nedeniyle düşüşler meydana gelebilmektedir. Mevsimlik işsizliğin bu boyutuna ise; “talep yönlü mevsimlik işsizlik” denilmektedir. Bu örnekleri, tarım, turizm ve inşaat gibi faaliyet kollarında görmek mümkündür (Ayan, 2014:17).

Lordoğlu ve Özkaplan’a göre mevsimlik işsizlikle etkili bir şekilde mücadele edebilmek için hava ve iklim koşullarının olumlu olması tek başına yeterli değildir. Tarım yapılan bölgenin su dengesi, yeni teknolojik gelişmelerden yararlanabilme oranı, makine ve çeşitli araç gereçlerin kapasitesi, mevsimlik işsizliği etkileyen dış faktörlerdir ayrıca bu faktörler sermayenin istihdam kapasitesini de belirlemektedir. Mevsimlik işsizliği azaltmak adına alınabilecek tedbirler arasında tarımsal yapı ile tarımsal sanayinin bütünleşmesi ve buna ek olarak hizmetler sektörünün yeni istihdam alanları yaratması önem teşkil etmektedir (2014:187).

1.4.2.2. Teknolojik İşsizlik

Yeni istihdam olanaklarının oluşturulması konusunda yapılan tartışmalardan biri küreselleşmenin beraberinde getirdiği, teknolojinin ekonominin her alanına sızdığı dönüşümdür. Bazı iktisatçılara göre kürselleşme ve bu sürecin beraberinde gelen teknolojik gelişmeler çağımızın belirleyici unsurudur. Ünlü iletişim kuramcısı Marshall McLuhan’ın da belirttiği üzere dünya, teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçları sayesinde hızla küresel bir köye dönüşmektedir. Bu gelişmelerle birlikte istihdam alanları ve uygulamaları, işletmeler ve yönetim şekilleri ve geleneksel iş yerleri hızla değişmektedir (Yılmaz, 2009:6).

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’ndan kısa bir süre sonra, ünlü iktisat profesörü John Maynard Keynes; “ bazı okuyucuların belki şimdiye kadar hiç duymamış olduğu ancak gelecek yıllarda çok sık duyacağı yeni bir hastalıktan teknolojik işsizlik hastalığından muzdaribiz” söyleminde bulunmuştur. Bu söylemden yola çıkarak, emeğin kullanımındaki verimliliğin emek ve işgücü adına yeni kullanım alanları yaratmaktan daha hızlı bir şekilde oluştuğu yorumunda bulunabiliriz (İnan, 2012:191-192). Bu bağlamda teknoloji ve gelecek konulu yazılar yazan Alvin Toffler’in fikirleri yönlendirici olmuştur; “Önemli ekonomik gerçeklerin arkasında değişimin o büyük homurdanan makinesi, teknoloji yatıyor.

Toplumdaki değişimin tek kaynağı teknoloji değildir fakat hız dürtüsünün arkasındaki en büyük güç, kuşkusuz teknolojidir” (Toffler, 2006:40).

Teknolojik değişim, üretim sürecini hem niceliksel hem de niteliksel olarak etkileyen bir bileşendir. Teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla birlikte bilimsel gelişmeler üretim yöntemlerine daha hızlı bir şekilde kanalizasyon olmaktadır. Tarihteki gelişmeler incelendiğinde elektriğin keşfi ve kullanımı arasında 50 yıllık bir deneyimle sürecinden bahsedilmektedir, transistörlerin ekonomik hayata hizmet ediş 5 yılı, lazer ışınlarının ise yaklaşık 2 yılı bulmuştur.

Günümüzde ise teknolojik gelişmelerin ekonomik hayat ve üretim sürecine çok daha hızlı bir şekilde adapte edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Richard Sennett de teknolojik gelişmeler neticesinde geliştirilen makine zekasının kullanıcınınkini alabilme riski üzerinde durmuştur (Çalış, 2014:193-194). K. Marx’ın üretimin sürekli dönüştürülmesi ve toplum ilişkilerine yansması söyleminden yola çıkan teorisyen Marshall Berman, teknolojinin değişim hızına yönelik Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor isimli kitabında şu cümleyi dile getirmiştir; “Yeni oluşan her şey daha da kemikleşmeden miyadını dolduruyor. Katı olan her şey buharlaşıp havaya karışıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ” (Berman, 2013:134-135).

Teknolojik değişimin yeni tüketim araçlarının ortaya çıkışındaki en büyük etken olduğunu belirten Ritzer, bilgisayar olmadan bugünkü biçimde hiçbir tüketim aracının olmayacağını belirtmiştir (Ritzer, 2011:54-55). Bu bağlamda; teknolojik yenilikler sonucunda makinenin akıllı işlevsel özelliği işinin yerini almış ve bunun sonucu olarak da teknolojik işsizlik kavramı literatüre girmiştir. Önemli teknik değişiklikler sonucu çalışanların iradesi dışında oluşan işsizlik türüne teknolojik işsizlik denir.

Sanayi üretiminde üretim tekniklerine yüksek teknolojik otomasyonun hakim olması, tarımsal üretimde insanların yerini yüksek teknolojik makinelerin alması ekonomiyi yapısal olarak değiştirmiş bunun sonucunda teknolojik işsizlik doğmuştur. Teknolojik gelişmeler yeni iş alanlar yarattığı gibi teknoloji sayesinde daha az işgücü ile daha fazla üretim yapmak da mümkündür ve bu da işsizliği doğurur. Bu bağlamda Ritzer’in fikirleri yönlendirici olmuştur; “İnsansız teknoloji insanları denemekle kalmaz, birçok durumda insanları bertaraf etmeye de hizmet eder. Bu en çok çalışanların işlerini daha hızlı ve daha ucuza yapan teknolojik buluşlarla insanların gereksiz hale gelmesinde görülür” (Ritzer, 2011:56-123). Bir kısım iktisatçıya göre; yeni teknolojiler üretim maliyetini azaltarak üretim miktarını arttırmakta, artan üretim sayesinde yeni yarımaların yolu açılmakta, ürün fiyatlarında düşüş sebebiyle ücretlerde artış meydana gelmekte ve bu artışın da faiz oranlarını düşürerek yeni yarımaların önünü açmasına yani yeni istihdam alanları oluşturmaktadır. (Akkaya & Çelik, 1999:83).

Akçacı ve Erol’a göre yeni teknolojilerin üretim sürecine dahil olması kısa dönemde istihdam azaltıcı bir etki yapsa da uzun dönemde yeni çalışma alanları oluşmasına katkı sağlamaktadır (2012:33). Yeni teknolojilerin üretim sürecine girmesiyle birlikte kullanılan bilgisayar teknolojileri, bilgisayar yazılımı, tasarımı ve operatörlüğü gibi yeni iş ve mesleklerin ortaya çıktığı görülmektedir (Mağiroğulları & Korkmaz, 2013:47).

1.4.2.3. Yapısal İşsizlik

Bazı ülke ekonomilerinin, hızla değişen dünya piyasalarına adapte olamaması ve bunun sonucunda bu ülke ekonomilerinin çeşitli piyasalarda paylarını ve rekabet etme gücünü kaybetmesi halinde bu ülkeler ekonomik varlıklarını uzun süre devam ettiremezler. Bu dönüşüm sürecinin olumsuz geçmesi neticesinde ortaya yapısal işsizlik çıkar ve yapısal işsizlik, işgücü piyasalarında denge kayıpları meydana getirir (Yıldız, 2014:5).

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, istihdam olanaklarının çalışma isteği ve gücünde olan birey sayısı ile aynı düzeyde artış göstermemesi yapısal işsizliğin oluşmasına neden olmaktadır. Özsoy'a göre; "Yapısal işsizlik, ekonomik büyümenin gerektirdiği işgücü talebi ile temelde hızlı nüfus artışının beslediği işgücü arzı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan bir işsizlik türüdür." Yapısal işsizlik, ekonomik ve demografik yapının bağlantılı olduğu kronik bir işsizliktir (2017:145). Yapısal işsizliği bir çeşit uyumsuzlukların birleşimi olarak da tanımlamak mümkündür; işgücü piyasasının yapısı, sanayi, meslek ve beceri gibi unsurlar arasındaki uyumsuzluklar yapısal işsizliği oluşturan öğelerdir (Bozdağlıoğlu, 2008:49).

Yapısal işsizliğin hissedilirliği ve artışı, petrol krizleri, endüstri sektörleri gibi enerji ve dış ticarete bağımlı sektörler nedeniyle 1980 ve 1990'lı yıllarda daha fazla olmuştur. Küresel krizlerin etkilediği sektörlerde işsiz kalan kişilerin yeniden iş bulma süreci oldukça zorlu geçmiştir. Biçerli'ye göre yapısal işsizlik ile eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Yapısal işsizliğin diğer kısa süreli işsizlik türlerinden farkı; kısa süreli işsizlik türlerinin bütün demografik gruplar arasında yaygınlığı dikkat çeker, yapısal işsizlik uzun sürelidir, teknolojik değişime ayak uyduramamış işgücü piyasalarının yarattığı olumsuz durumdan etkilenen gruplar arasında yaygınlaşmıştır. Yapısal işsizliğe örnek olarak; firmaların iş faaliyetlerinde bölgesel değişiklik yapmaları ya da fabrikaların faaliyetine son vermesi nedeniyle çalışanların işsiz kalması bu duruma örnek verilebilir (2003:413-426). Yapısal işsizlikte üretilen mallara yönelik talep yapısı değiştiğinde emek talebinin yapısında bir azalma meydana gelir ve ortaya çıkan uyumsuzluk süreci yapısal işsizliği meydana getirir (Karataş, 2016:6).

Teknolojik işsizlik ve yapısal işsizlik arasında belirgin farklar vardır; teknolojik işsizlikte, teknoloji üretim sürecine girmesi sonrasında işgücünün belirli bir kısmı istihdam sürecinin dışında kalır. Yapısal işsizlik ise işgücünün ileri teknolojik yenilikleri kullanacak bilgi ve beceri birikimine sahip olmaması nedeniyle yaşanan işsizliktir. İki işsizlik türünün de ortak özelliği, işini kaybeden çalışanların yeniden iş bulma süreçlerinin uzun bir zaman almasıdır. İşgücünün, teknolojideki yeni değişimlere uyum sağlayacak şekilde yeniden eğitilmesi gerekmektedir (Ataman, 2014:194). Nitekim yapay zeka, robotlar, gelişmiş internet çağı ve 3d yazıcılar, vb. teknolojinin bu yöndeki gelişimi ülkelerin ekonomik yapılarını ve gelişim seviyelerini çeşitli şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler, üretim ve hizmetler için robotlar ve diğer otomatik teknolojilere yoğunlaşırken; gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler genellikle düşük vasıflı ve düşük ücretli işçiliğe güvenmeye devam etmektedir (ILO, 2017:39-40).

1.4.2.4. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel işsizlik; dönemsel, devrevi gibi kelime anlamlarına karşılık gelmekle beraber ekonomik piyasaların dengesiz bir seyir izlemesinden dolayı işgücüne sürekli aynı etkiyi yaratamaması durumudur. Dolayısıyla dalgalanma sürecinin büyüklüğüne göre işsiz kalan kitlelerin sayısı artabilmektedir (Ayan, 2014:17). Yaman'a göre; konjonktürel işsizlik piyasa ekonomisinin cari olduğu kapitalist ve karma ekonomilere özgü sayılabilen bir işsizlik türüdür (1977:52). Bu konuda iktisatçılar tarafından geliştirilen kuramlara konjonktür kuramları denmektedir. Dönemsel işsizliğin en önemli nedeni halkın mal ve hizmetleri talep etme konusunda alım gücünün düşüklüğüdür yani efektif talebin yetersizliğidir (Eyuboğlu, 2003;15).

Ekonomide işsizliğin en aza indiği yani tam istihdama yaklaştığı, sermaye piyasasına yatırımların arttığı, işgücü ve sermaye verimliliğinin arttığı, faizin düştüğü, ülke para değerlerinin yükseldiği ve halkın efektif talebinin arttığı dönemlere yüksek konjonktür denilirken bu belirtilen özelliklerin tersini gösteren olumsuz piyasa koşullarının hakim olduğu, para istikrarının bozulduğu ve efektif talebin de düştüğü dönemlere depresyon yani alçak konjonktür dönemleri denilmektedir. Bu bağlamda Gül, Ekinci ve Konya'ya göre; depresyon dönemlerinin en önemli nedeni, bu dönemlerde girişimcilerin gereğinden fazla yatırım yaparak mal ve hizmetlerde talebe göre arz fazlalığının oluşmasıdır. Bu gibi süreçlerin sonucunda ekonomi durgunluk dönemine girer ve işsizlik artar (2009:21).

Keynes'in de belirttiği üzere 1929 Ekonomik Buhranı efektif talebin yetersizliğinden dolayı meydana gelmiştir. Bu bağlamda Lordoğlu ve Özkaplan'ın fikirleri yönlendirici olmuştur; efektif talepteki yetersizlik ekonomiyi dönemsel olarak genişleme veya daralma sürecine sokar. Bu sürecin getirisi olan yetersiz talep nedeniyle üretimde azalmalar, yatırım ve istihdam oranlarında gerilemeler meydana gelir. Konjonktürel işsizliğin kapitalist üretim sürecinin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir (Lordoğlu & Özkaplan, 2014:181). Kamu harcamalarında azalma meydana gelmesi, tarım sektöründe elverişsiz geçen mevsim sonucu azalan tarımsal gelir gibi yurtiçi kökenli nedenler, yurtdışıyla ilişkili olan sektörlerde ham madde ve girdi fiyatlarının artış göstermesi veya ülkenin dış satım yaptığı ülkelerde ekonomik kriz çıkması dışa bağlı etkenlerle oluşan sebepler konjonktürel işsizliğe neden olmaktadır. Konjonktürel işsizliğe, petrol krizleri, 2008 yılında ABD'de yaşanan Mortgage Krizinin çeşitli sanayi ülkelerine ve Türkiye'ye dönemsel işsizlik olarak yansımaları olmuştur (Mağiroğulları & Korkmaz, 2013:48).

1.4.2.5. Geçici / Arzı (Frikسیونel) İşsizlik

Frikسیونel işsizlik, bir çok iktisatçıya göre önemli bir sorun teşkil etmemektedir. İş arama süreci olarak kabul görmekle beraber, doğal işsizlik oranı olarak nitelendirilmekte ve işgücü piyasasının tam istihdam hali olarak görülmektedir (Ataman, 2014:190). Frikسیونel işsizlik, bir ekonomide emek arz ve talebi dengede olduğu zaman bile işe yeni başlayanlar ve mevcut işlerini beğenmeyip iş değiştirmek isteyenlerin yeni bir iş bulana kadar geçen süre sebebiyle doğan işsizlik türüdür. İngiliz iktisatçı Arthur C. Pigou'nun; "öyle bir minimum vardır ki, işsizlik ondan aşağıya inemez" cümlesinde belirttiği üzere bir ülkedeki

işsizlik oranı, friksiyonel işsizlik seviyesinden aşağıya inmez (Sürücü, 2014:20). Friksiyonel işsizlik, istihdam koşulları gelişmiş olan ülkelerde daha belirgin bir görünüm sergiler (Lordoğlu & Özkaplan, 2007:382).

Yıldız'a göre friksiyonel işsizlik; farklı endüstri alanları, farklı şehir ve zaman dilimleri arasında işe giriş ve işten ayrılmaların oluşturduğu rastgele dalgalanmalar sonucu oluşan bir işsizlik türüdür (2014:3). İşçilerin sık sık yer değiştirmesi, yani işgücü devrinde yükselme işletmelerin içsel ekonomileri açısından olumsuz bir duruma ortaya çıkarabilmektedir. İşçileri yeniden işe almak için yapılan harcamalar ve kurum içi eğitim maliyetlerinin yüksekliği firmaların ekonomik tablolarını negatif bir görünüme çekebilir, u sebeple firmalar yüksek katkı sağlayan çalışanlarını kaybetmek istemezler (Lordoğlu & Özkaplan, 2007:382).

Friksiyonel işsizlik, eğitim düzeyi yüksek kitleler arasında yaygın olduğu için yeni iş arayan bireylerin iş arama sürelerini kısaltmak adına İŞKUR gibi iş ve emek sahibini buluşturan kurumların olumlu bir etkisi vardır. İşsizliğin süresini kısaltmak işsizliğin kronikleşmesine engel olmaktadır (Barışık, 2015:16).

1.4.2.6. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, diğer işsizlik türlerinden farklı niteliklere sahiptir ve işsizliğin özel bir durumunu tanımlar. Gizli işsizlikte işgücünün verimliliği üzerinde durulmaktadır, üretim faktörlerinden toplam mal ve hizmet miktarı aynı kaldığı halde üretim sürecinden çalışan kişi sayısı ayrılrsa dahi üretilen mal ve hizmetlerin miktarınının değişmemesi durumudur (Sürücü, 2014:26). Nusret Ekin'e göre gizli işsizlik; istihdam içinde kullanılmayan atıl kapasitenin ölçülebilmesi sonucu ortaya çıkan işsizlik türüdür. Ekin'e göre gizli işsizlik kavramında "kaldırabilirlik" anlamı saklıdır. Gizli işsizlik kavramı teorik olarak tanımlanırken, üretilen mal ve hizmetlerin aynı olduğu şartlar içinde üretim sisteminden bir grubun kaldırabildiği şartlar altında, üretimin aynı kalması farazisine dayanarak bu gruba gizli işsizlik denmektedir. Bu işsizlik kavramında belirli bir grup işten ayrılrsa dahi üretimin aynı kalması zorunluluğu vardır (Ekin, 1969:76-77).

Yaman'a göre gizli işsizlik ve mevsimlik işsizlik emeğin produktivitesi hususunda birbirinden ayrılmaktadır; "tarım sektöründeki emeğin marjinal produktivitesi bütün yıl sıfır veya sıfıra yakın ise "gizli işsizlik", emek produktivitesinin sıfır olması yılın bazı aylarına münhasır kalıyorsa "mevsimlik işsizlik" söz konusudur" (1977:54).

Zaim'e göre gizli işsizliğin iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi; tarım sektöründe görülen mevsimlik işsizliğin yarattığı gizli işsizliktir. İkincisi ise; tarım sektöründeki mevcut işgücü fazlalığı ve bu fazla işgücünün tarım dışındaki istihdam alanlarında çalışma imkanlarının sınırlı olmasından dolayı doğmaktadır. Gizli işsizliği önleyebilmek için ekonomik ve siyasi tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınması gereken tedbirler hususunda Zaim'in fikirleri bu konuda yön gösterici olmuştur; "1- Zirai sahada işgücünü iktisaden üretken hale getirici imkanları arttırmak, 2- Zirai işgücüne tarım dışında iş imkanları açarak ziraatin yükünü hafifletmek" (1997:177).

Bazı iktisatçılara göre gizli işsizlik, gelişmekte olan ülkelerin üretkenlik sorunu olarak görülmüş, konu hakkında işgücü verimliliğinin düşüklüğüne dikkat çekilmiştir (Lordoğlu & Özkaplan, 2014:188).

1.4.2.7. Sürekli Durgunluk

İşsizlik konusunda tartışmaların ve işsizlik kavramının sınıflandırılmasının yanı sıra 1929 Büyük Buhran sonrasında iktisatçılar tarafından tartışılan kavramlara (secular stagnation) sürekli durgunluk kavramı da katılmıştır. Sürekli durgunluğun sebebini, kapitalist üretim sisteminin işlerliğindeki aksamalara bağlayan Zaim'in fikirleri bu bağlamda yönlendirici olmuştur; "bütün bu işsizlik türlerinin kapitalist iktisat sistemi denen ve özel teşebbüs esasına dayanan iktisadi bünyenin artık yıpranmış olduğu ve bu yıpranmadan doğan hastalığın gittikçe müzminleşen bir hal alacağı hususunda gelişen kanaat olmuştur" (Zaim, 1997:193).

Sosyolog George Ritzer, Büyük Buhranın en önemli sebebi olarak savaş sonrası ordudan terhis olan insangücünün işgücü olarak istihdam sürecine dahil edilmesinde problem yaşayan toplumlardan dolayı ortaya çıktığı fikrini savunmuştur. Büyük Buhran sonrasında ticaret ve serbest para akışının önünde engeller oluşmuş bu da sürekli durgunluk sürecinin oluşmasına neden olmuştur. Bu süreçte odaklanılan konular; kriz sonrasında dünyanın dört bir yanında ortaya çıkan mali sıkıntıları bertaraf etmek ve ekonomileri istikrarlı bir düzeye getirmek, serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, paranın serbest akışını sağlamak ve yatırımlar için gerekli ortamı oluşturmaktır (Ritzer, 2011:193-194). Dünya finans sistemi 1929 yılında çökmüş, ABD'de hisse senedi borsasının iflası bir çok zayıf bankanın çöküşüne yol açmıştır. Sürekli durgunluk kavramının iktisatçılar tarafından tartışılmaya başlandığı bu dönemde; ABD'de, GSMH yaklaşık olarak üçte bir oranında düşüş kaydetmiş ve ülkede işsizlik işgücünün en az dörtte birini etkilemiştir. Uluslararası finans sistemi sorunlarının büyümesiyle birlikte gelişmiş Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke ekonomisi bu süreçten büyük zarar görmüştür (Ponting, 2011:763-764-766).

Sürekli Durgunluk döneminin dünya ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz havayı dağıtmak ve başka bir büyük bunalımın yaşanması korkusu ile başta ABD olmak üzere bir çok devleti koruyacak olan çeşitli ekonomik tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin başında 1944 yılında oluşturulan Bretton Woods sistemi vardır. Bu sistem ile uluslararası ekonomik işbirliğini hızlanacak ve dünyanın dört bir yanında sermayenin serbest akışını teşvik edecek kurumsal yapıların oluşturulması hedeflenmiştir. Bu sürecin ardından ABD doları, uluslararası para birimi haline gelmiştir. Bretton Woods sistemi doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli küresel ekonomik yapıların kurulmasına yol açmıştır. Bunlar; Uluslararası Ticaret Örgütü (UTÖ), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) daha sonra yerini Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ne bırakıyor. Hizmet Ticaret Genel Anlaşması (GATS), fikri mülkiyet haklarının korunması ve yabancı yatırımların tahrip edici etkileri üzerinde ulus devlet kontrol imkanı tanıyan (TRIMS), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Bölgesel koalisyonlardan Avrupa Birliğinin oluşumu, NAFTA, OPEC ve

MERSOCUR küresel ekonominin korunmasına yardımcı kuruluşlar olarak gösterilebilir (Ritzer, 2011:222-223).

1.5. Dünya’da İşsizlik

Teorik olarak istihdam kavramının tersini ifade eden işsizlik kavramı; çalışma gücü ve isteğine sahip, fakat cari ücret ve çalışma koşullarında iş arayıp bulamayan kimselerin içinde bulunduğu durum olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labor Organization) bir kişinin işsiz sayılabilmesi için;

- Bireyin fiilen çalıştığı bir işi olmamalı,
- Çalışma yaşamına katılmak istemeli,
- Son bir ay süresince aktif olarak iş arıyor olmalı,
- 15 gün içerisinde iş başı yapmaya hazır olmalı, kriterlerinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir (Altay, Tuğcu, & Topçu, 2009:4-5).

Küreselleşen dünyada gelişmiş ülkeler bilgi toplumunun evrelerini hızlı bir şekilde yaşarken kalkınmakta olan ülkeler de bu değişim rüzgarına adapte olmaya çalışmaktadırlar. Bu değişim sürecinde işgücü piyasasında emeğin ve yoğun çalışmanın yerini; bilgi ve yapay zeka teknolojisi almaktadır. Bu ekonomik ve sosyal değişim süreci beraberinde daha az iş, bunun bir sonucu olarak daha çok işsizlik; daha az kol gücü, daha çok teknoloji getirmektedir. Bu bağlamda bazı mesleklerin değer kaybetmesi, çalışanların bireysel sorumluluklarının daha çok artması gibi bir takım problemler de çoğalmıştır (Özsağır, 2000:283).

Akıllı üretim sistemlerinin egemen olduğu “Endüstri 4.0” dan sonra yaşanacak olan evre “Toplum 5.0” yani süper akıllı toplumdur. Bir kısım bilim insanına göre; toplum 5.0 endüstride yapay zeka, büyük veri, öğrenen makineler, robotlar gibi yeni teknolojilerle toplum ya beraber yaşayacak ya da yok olacaktır (Yorulmaz, 2018). Özsağır’ın fikirleri bu bağlamda yönlendirici olmuştur; “gelecekte “jobless growth” hipotezinin doğrulanması durumunda geleceğin toplumu daha uygun bir ifadeyle belki “işsizler toplumu” olarak adlandırılabilir (Özsağır, 2000:284).

ILO’ nun yayınlamış olduğu 2018 Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm Eğilimleri raporuna göre; işsizlik ve insana yakışır iş açığı 2018 yılında da yüksek düzeyde seyredecek. Küresel ekonominin düzelme eğilimi göstermesi ve işgücü imkanlarının artmasına rağmen işsizlik oranları 2017 yılındaki seyrini koruyacak. İşsizliğin 2017 yılında %5,6 düzeyine ulaştığı ve 192 milyonu aştığı göz önüne alınarak, 2018 yılı işsizlik oranı beklentisi; gelişmiş ülkelerde işsizlik oranına ilave 0,2 yüzdeler düşüş ile 2018 yılında %5,5 olacağı, yani kriz öncesi düzeye gerileyeceği tahmin ediliyor. İstihdamda büyümenin ise yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde işgücü büyümesinin gerisinde kaldığı fakat 2016 yılına göre daha iyi bir görüntü çizdiği söylenebilir. ILO Genel Direktörü Guy Ryder’a göre, küresel işsizlik sabitlenmiş olmakla beraber insana yakışır iş açığı yaygınlığını koruyor. Küresel ekonominin hala yeterli istihdam yaratmadığı, çalışanların iş kalitesini arttırmak ve ekonomik büyümenin getirilerini adil bir biçimde paylaşılmasını sağlamak

için ilave bir çaba gerekmektedir. Rapor ayrıca dünya nüfusunaki yaşlanmayı da irdeliyerek küresel işgücündeki büyümenin hızla büyüyen emekliler ordusuna yapılacak ödemeleri karşılamaya yetmeyeceğini gösteriyor. Çalışanların ortalama yaşının 2017 yılındaki 40'ın hemen altında, 2030 yılında ise 41'in üzerine çıkacağı tahmin ediliyor (ILO, 2018).

Tablo 1: Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan ülkelerde Kısa Vadeli İşgücü Piyasası İstatistikleri (15+) İşsiz Nüfus

ÜLKELER	2016	2017	2018
ALMANYA	1.673	1.564	1.501
ABD	7.561	6.572	6.152
AVUSTURALYA	730	717	691
BELÇİKA	359	317	319
DANİMARKA	193	161	147
FRANSA	2.958	2.660	2.747
YUNANİSTAN	1.106	992	926
İSRAİL	175	166	166
İTALYA	3.048	2.817	2.847
JAPONYA	2.043	1.843	1.663
MEKSİKA	1.963	1.856	1.814
NORVEÇ	125	109	104
İSPANYA	4.245	3.770	3.436
İSVEÇ	366	355	353
İSVİÇRE	235	233	211
BİRLEŞİK KRALLIK	1.546	1.415	1.358
TÜRKİYE	3.641	3.229	3.387

Kaynak: (OECD, 2018, Erişim Tarihi: 21 Kasım 2018) (Yılların son 3 ayı ortalaması baz alınarak, birim hesaplaması; bin, kişi)

Tüm toplumları etkileyen ve etkisini yerel ve bölgesel olarak sınırlandıramayacağımız küreselleşme olgusu, tüm dünyada işgücü piyasalarını ve istihdam yöntemlerini de etkilemektedir. Küreselleşmenin işgücü piyasalarını etkisi altına alması ile birlikte, emek piyasasında sermayenin üretimi dünyada gelişmiş sanayi toplumlarından, düşük maliyetli gelişmemiş bölgelere kaymıştır. Bu doğrultuda gelişmiş ülkelerde teknoloji çağına yönelik çalışan talebi artarken kas gücüne dayalı sanayide istihdam azalmıştır. Az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkelerde, yurtdışından ülkeye sermaye çekmek için cazip yatırım imkanlarının sunulması, ülke içindeki mevcut istihdam koşullarını ve çalışan ücretlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda, küreselleşme olgusunun dünyada gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler farketmeksizin bütün ülkeleri etkilediği ve bunun sonucu olarak da bütün ülkelerin ortak sorunu olarak işsizliğin doğduğunu belirtmek mümkündür (Temel & Yapraklı, 2018).

Çalışma şartlarındaki olumsuzluklar, işsizliğin artması, sosyal güvenlik harcamalarının giderek azalması insan onuruna yakışır işlerin giderek azalmasına neden olmaktadır. Özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde istihdam seviyesinin azalması ile birlikte çalışma koşullarındaki kötüleşmeler artmaktadır (Özdemir, 2015:67).

2017 yılı itibariyle dünya nüfusunun %29 gibi küçük bir kısmı kapsamlı sosyal güvence imkanlarına sahiptir. Sosyal korumanın eksikliği ise bireyleri yaşamları boyunca sağlıklı, yoksul, eşitsizliklere ve sosyal dışlanmaya karşı savunmasız bırakmaktadır (ILO, 2018).

Aşağıdaki tabloda bazı OECD ülkelerinin işgücü istatistikleri verilmektedir. Bu kapsamda belirtilen ülkelerin; uzun süreli işsizlik oranları (12 ay ve daha uzun süre işsiz olan bireylerin toplamı), ülkelerin toplam nüfuslarındaki işsizlik, genç işsizlik ve cinsiyete göre genç işsizlik oranları verilmektedir.

Tablo 2: Bazı OECD Ülkelerinin İşgücü Piyasası İstatistikleri (2017-2018 %)

ÜLKELER	U.SÜRELİ İŞSİZLİK ORANI % 2017	İŞSİZLİK ORANI TOP % 2018	GENÇ İŞSİZLİK ORANI % 2017	GENÇ İŞSİZLİK ERKEK % 2017	GENÇ İŞSİZLİK KADIN % 2017
NORVEÇ	15,6	3,9	10,3	11,7	9,0
İSVEÇ	16,8	6,4	17,9	18,8	16,9
DANİMARKA	22,9	4,9	11,1	11,4	10,7
FİNLANDİYA	24,9	7,4	19,8	20,6	19,0
İNGİLTERE	26,0	4,0	12,1	13,5	10,6
ABD	15,1	3,8	8,1	9,5	7,7
POLONYA	31,0	3,9	14,8	14,6	15,1
RUSYA	30,4	4,8	-	-	-
İTALYA	58,8	10,2	34,8	33,0	37,3
İSPANYA	44,5	15,1	38,7	39,6	37,5
BELÇİKA	50,0	5,8	19,3	20,2	18,2
SLOVAK C.	58,8	6,3	18,9	18,1	20,2
YUNANİSTAN	72,8	19,0	43,6	39,4	48,1
TÜRKİYE	21,9	11,1	20,6	17,8	25,6
İSRAİL	11,6	4,2	7,1	6,9	7,3
LİTVANYA	38,1	6,2	13,3	14,6	11,7
JAPONYA	36,7	2,4	3,7	4,1	3,2
ALMANYA	41,9	3,4	6,8	7,6	5,8
FRANSA	44,0	9,2	22,3	23,1	21,3
ESTONYA	33,5	5,4	12,2	13,8	10,1
HOLLANDA	40,7	3,7	8,8	9,0	8,8
İSVİÇRE	37,9	4,3	8,1	8,1	8,0
PORTEKİZ	50,0	6,8	23,9	22,4	25,5
OECD ORT.	31,0	5,3	11,9	12,3	11,5

Kaynak: (OECD, Erişim Tarihi: 4 Mart 2019).

Tabloya göre 2017 yılında 12 ay ve daha uzun süredir işsiz olan bireylerin toplam oranı en yüksek olan ülkeler; Yunanistan, Slovak Cumhuriyeti, İtalya, İspanya gibi küresel ekonomideki kriz ve durgunluklardan en çok etkilenen OECD ülkelerinden bazılarıdır. Uzun süreli işsizler kategorisinde Türkiye, %21,9 ile Danimarka, İngiltere ve Finlandiya gibi ülkelerle benzer bir görünümde yer almaktadır. Bu grupta dikkat çekici bir unsur olarak Almanya, Fransa, Hollanda gibi Avrupa'nın gelişmiş ekonomilerinde işsizlerin uzun süre iş arama eğilimlerinin artmış olmasıdır. Buradan hareketle gelişmiş ülke ekonomilerindeki işgücü verim ve kalitesinin artmasına karşılık ücretlerde dikkate değer artışların yaşanmaması sonucu istihdamdakilerin daha sık iş değiştirme eğilimine girdiği görüşü öne çıkmaktadır.

Çalışma saatlerinin ve işgücü verimliliğinin artmasına rağmen ücretlerde dikkate değer artışların olmaması, bu grupta çalışan yoksulluğu kavramını ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca iş tatmini ve ücret memnuniyeti olmayan çalışanlar daha sık iş değiştirmeye yönelmekte böylece aranılan işin bulunamaması halinde işsizlik sürelerinde artış yaşanmaktadır.

Tablo 2’de belirtilen bir diğer istatistik ülkelerin 2018 yılına dair toplam işsizlik oranlarıdır. Buna göre; Japonya, Almanya, Hollanda, ABD, Polonya, Norveç gibi gelişmiş ekonomilerin toplam işsizlik oranları, küresel ekonomideki durgunluklar ve büyüme trendinin daralma eğilimine girmesine rağmen %5’i geçmemektedir. İşsizlik oranlarının yüksekliği konusunda Yunanistan %19, İspanya %15,1 Türkiye %11,1 ve İtalya %10,2 gibi çift haneli rakamlarla son küresel etkiler ve ülkelerin ekonomilerindeki yapısal problemlerden sonra ekonomilerinin toparlanamadığına dair bir görünüm sergilemektedirler. Ayrıca bu ülkelerde mevcut işsizliğin kronikleşmesine ek olarak artan işgücü ve artan işgücüne paralel olarak işgücü piyasasında yeni işler yaratılmaması da işsizlik sorununun daha da çözülemez bir hal almasına sebep olmaktadır. 2017 yılını temel alan genç işsizlik oranları incelendiğinde; Yunanistan %43,6, İspanya %38,7 ve İtalya %34,8 ile alarm sinyali vermektedir.

Belirtilen ülkelerde genç işsizliğin ciddi boyuta ulaşmasında üç ülkenin de yakın zamanlarda yaşadığı ekonomik krizlere ek olarak bu durumu düzeltebilecek istihdam politikalarının uygulanamaması da etkili olmaktadır. Öyle ki yüksek genç işsizlik oranlarına ek olarak artan genç işgücüne yönelik yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması, hem kamusal alanda hem de özel sektörde yatırımların kısıtlı olması nedeniyle ekonomik büyümenin sınırlı kalması gibi etkenler belirtilen ülkelerde genç işsizlik sorununun kronik bir hal almasına neden olmaktadır. Buna ek olarak Türkiye’de %20,6’lık oranıyla genç işsizlik konusunda bir takım yapısal reform tedbirlerini almaması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de ekonomik büyümeye paralel olarak işsizlikte azalmanın görülmeysi yani istihdam yaratmayan büyümenin gerçekleşmesi, eğitilmiş gençlerin işsiz nüfusun içindeki payının yüksekliği, Türkiye’de işgücü piyasası ve eğitim politikalarının uyumsuzluğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Buna göre Türkiye’de istihdam arttırımına verilen özenin eğitim politikalarının gözden geçirilmesine, küresel eğilimlerin ve işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Genç işsizlik oranlarının yüksekliği konusunda bir diğer dikkat çeken istatistik; Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, Fransa ve Polonya gibi Avrupa’nın gelişmiş ekonomilerinin genç işsizlik oranlarının ortalama olarak %15-%20 düzeylerine yükselmiş olmasıdır. Buradan hareketle son yıllarda genel olarak dünyadaki ekonomik büyümenin olabildiğince ileri düzeylere gelmiş olması ve bu nedenle son iki yıldır bu büyümenin yavaşlaması sebebiyle ülkelerin ekonomik büyümesi de yavaşlama ve düşüş trendine girmiş olduğu öngörüsüdür. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde istihdam yükünü sırtlayan özellikle çok uluslu şirketlerin büyüme kotalarını doldurmaları ve buna paralel olarak yeni istihdamlar yaratan yatırımların sıklığının azalması nedeniyle de gelişmiş ülkelerde genç işsizliğin son yıllardaki seyri yükselmektedir.

Artan iş gücüne paralel yeni istihdamların oluşturulamaması, tatmin etmeyen ücretler seviyesi nedeniyle genç işgücünün istihdama katılmaya sıcak bakmaması ve teknoloji, yapay zeka alanındaki ileri gelişmeler nedeniyle çok uluslu şirketlerin teknolojiye yatırım yaparak kol gücünün yerine robotik otomasyonu kullanmayı tercih etmeleri gibi reform niteliği taşıyan değişiklikler, gelişmiş ülkelerde genç işsizliğin artışının temel nedenlerini oluşturmaktadır. Tabloda belirtilen ülkelerin genç erkek ve genç kadın işsizlik oranları incelendiğinde; erkek ve kadınların istihdama katılımı konusunda en büyük farklılığın Türkiye’de olduğu ortaya çıkmaktadır. Öyle ki OECD ortalamasına göre genç erkeklerde ortalama işsizlik oranı %12,3 iken kadınlarda bu oran %11,5’dir. Türkiye’de ise 2017 itibarıyla genç erkeklerin işsizliği %17,8 iken gen kadınlarda bu oran %25,6’dır. Buradan hareketle Türkiye işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizliği sorununun OECD ülkeleri arasında en yüksek seviyede olduğu ifade edilebilir.

1.6. Türkiye’de İşsizliğin Yapısı

Günümüzde ülke ekonomilerini; ithalatta kotasızlık, finansal konularda serbestlik, piyasa merkezli olarak ekonominin dışa açık bir seyir izlemesi, kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi, çalışan ücretlerinde azalma eğiliminin görülmesi ve sosyal harcamaların azalması gibi tehditler beklemektedir. Türkiye, yerel, kültürel, ekonomik ve küresel yapıların etkilediği, kendi hesabına çalışan ve ücretli çalışanların olduğu, formal ve enformel işgücü piyasalarının etkin rol oynadığı, ülkelerden biridir. Küresel ekonomik hareketlerden Türkiye’de etkilenmektedir (Kesgin, 2014:142).

Türkiye, genç nüfusun çoğunlukta olduğu gelişmekte olan bir ülkedir. Küreselleşmenin yarattığı teknolojik değişim sürecine tam olarak adapte olamayan Türkiye; sanayileşmede yeterli düzeye ulaşamamış, tarım toplumu olma özelliğini belirli ölçüler içinde sürdürmüş ve hızla artan genç nüfusa iş alanları yaratılmaması gibi nedenlerle işgücü piyasalarında çeşitli yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Karataş, 2016:17). Bu bağlamda ülkenin büyük nüfus hacminin çoğunluğunu gençlerin oluşturması, eğitim konusunda plan ve programın sürekli değişmesi ve çeşitli olanakların yetersizliği, hızlı ve plansız kentleşmenin doğurduğu sorunlar, dış borçların ekonomiye ve halka getirdiği vergi yükleri, yüksek enflasyon oranları, kayıt dışı sektörün önemli ölçüde varlığını sürdürmesi gibi problemler Türkiye’nin işgücü piyasaları hakkında çıkarımlar yapmamızı kolaylaştıracaktır (Şahin, 2007:554).

Eser ve Terzi’ye göre işsizlik; Türkiye tarihinin her devrinde gündemi oldukça meşgul eden önemli bir sorundur. Mevcut işsizlik sorununa kalıcı çözümler getirmeden işgücü piyasasına her geçen gün yeni işsizler katılması, işsizlik sorununu yapısal bir sorun haline getirmektedir. İşgücü piyasasında genç nüfusun artması, ücretlerin yetersizliği, bölgelerarası gelişme farklarının doğurduğu iç ve dış göç, yatırım politikalarının verimsizliği gibi nedenler işsizliğin şiddetini arttırmaktadır (2008:230).

Bir kısım iktisatçıya göre, 1980’li yıllara kadar Türkiye’nin işsizlik problemi artan genç nüfus hızında yeni istihdam alanları ve iş kolları oluşturulamamasından ileri gelmektedir.

Bu bağlamda Saatçi'nin fikirleri yönlendirici olmuştur; "Türkiye gibi iktisaden gelişen ülkelerde, işsizlik daha ziyade mahdut istihsal imkanlar karşısında emek arzında vukua gelen süratli değişmelerden veya süratle artan nüfus fazlasından mahdut istihsal cihazına sığdırılmayışından doğar" (Saatçi, 1981:84).

Bu bağlamda bazı iktisatçılara gör işsizlik; ithal ikameci sanayileşme döneminden bu yana artarak sürmektedir. 1980'e kadar izlenen ithal ikameci politikalar ile yerli sanayiye korumak amaçlanmış fakat ithalata getirilen kısıtlamalar sonucu doğan yedek parça sanayisi sürekli olarak ithal talebi yaratmıştır. Temel tarım ürünleri dışında ihracaat geliri elde edilememesi ve sanayi alanındaki yedek parça sanayisinin ithalata yol açması Türkiye'yi 1970'lerin sonlarında büyük bir döviz kriziyle baş başa bırakmış bu da ekonominin daralmasına, bazı iş kollarının ağır yara almasına ve işsizliğe neden olmuştur (Alpar, 2018).

İthal ikameci sanayileşme döneminin yarattığı krizle birlikte 1970'lerin son dönemlerinde işsizlik %9,8 gibi riskli bir düzeye yükselmiş, 1980 yılında uygulamaya konulan istikrar programı ile işgücü piyasasında yeniden yapılanma dönemi başlamıştır. (Özşuca, 2003,61). 1980'li yıllarla beraber küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin hızlı ilerlemesiyle başlayan işsizlik, 1990'lı yıllarda şiddetini artarak devam ettirmiştir. 2001 kriziyle birlikte farklı bir boyuta ulaşan işsizlik, kriz sonrası istihdama yönelik yapılan iyileştirmelerin hızını da geçerek kronik bir sorun haline gelmiştir. Dönemin siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları da bu sorunun büyümesine yol açmıştır (Durak & Kaya, 2014:55).

İşgücü piyasalarının yeterince esnek olmaması, bankacılık, finans ve ekonomi alanındaki yatırımların istenilen düzeye gelememesi neticesinde kriz dönemleri sonrasında artan işsizliğin kontrol altına alınamaması durumu ortaya çıkmıştır (Mehmet & Kılıç, 2009:33). Koçak ve Akman'a göre; planlı kalkınma sürecini yaşayan Türkiye'de piyasa ekonomisi rekabet koşullarına tam olarak kavuşamamış ve özel sektöre yapılan yetersiz yatırımların neticesinde işsizlik zamanla yapısal bir boyut kazanmıştır (2011:4).

İş kolları oluşturma konusunda hizmet sektörünün istihdam paydasındaki oranı artmaktadır. Dolayısıyla işgücü talebi mavi yakadan beyaz yakaya doğru bir geçiş süreci oluşturmaktadır. Üretim ve hizmetler sektörü arasındaki etkileşim süreci bugün, yüksek teknolojinin üretim ve hizmetlere entegre olmasıyla beraber esnek üretim tesislerine dönüşmüştür. Bunun sonucunda, teknolojiye adapte olamayan iş kolları ve üretim merkezleri kapanma sürecine girmiş ve kitlesel işsizliği tetiklemiştir. Ekonomik ve sosyal yapıdaki dengesizliklere ek olarak planlı kalkınma sürecinin zorluğunu yaşayan Türkiye, uygulanmakta olan makroekonomik politikaların da etkisiyle her geçen gün daha ağırlaşan istihdam ve işsizlik sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır (Akkaya & Çelik, 1999:60-61).

İşsizliğin küresel bir sorun olduğunu belirten Kesgin'e göre; küresel süreçte bireyler istihdam edilseler dahi yoksulluk ve istihdam arasındaki mesafe gittikçe açılmaktadır. İstihdam edildiği halde yoksullukla mücadele edilen kitleler gelişmiş ülkelerde kriz dönemlerinde artarken gelişmekte olan ülkelerde ise bu durum süreklilik arz etmektedir. Özellikle, Türkiye'de de varlığını koruyan asgari ücret kavramının varlığı ve işgücü piyasasında yaygınlık kazanması bu duruma örnek verilebilir.

İşgücü piyasasının zorluğu ve yetersiz ücretler, iş arayanların ümitsizliğe kapılmasına neden olabilmekte, iş arayanların uygun bir iş bulamama endişesine kapılmalarına neden olabilmektedir. Bu sebepler, işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmaktadır (Kesgin, 2014:134-135).

Türkiye’de işsizliğin nedenlerini genel hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkün;

- 2000 sonrası dönemde nüfus artış hızında azalma olsa dahi genç nüfus oranının yüksekliği,
- Bölgelerarası gelişmişlik ve yatırım farkları sonucunda ortaya çıkan iç ve dış göç,
- Yüksek teknolojinin işgücü piyasası ve ekonomiyle buluşmasıyla birlikte bazı iş kolları ve mesleklerin güne ayak uyduramaması neticesinde çalışanların işsiz kalması,
- Tarımsal gelirin yeterli düzeyde olmaması, tarımsal endüstriye gereken önemin verilmemesi ve tarımda sürdürülebilirliğin sağlanamaması neticesinde tarım alanında istihdam edilen çalışanların tarım dışı sektörlere kayması,
- Eğitim kalitesinin nitelik ve nicelik yönünden işgücü piyasasının taleplerine uymaması neticesinde işsiz kitle ile işin buluşturulamaması,
- Ekonomi ve borsadaki dalgalanmalar sebebiyle ithal edilen girdilerin elde edilmesinin zorlaşması ve bunun neticesinde işgücü maliyetlerinin, istihda vergilerinin yükselmesi, girişimciliğin yeterli düzeylere ulaşamaması,
- Özellikle gençlerde işsizliğin yarattığı olumsuz ruh hali, iş arayanlarda uygun bir işe yerleşememe, iş bulamama endişesine kapılma gibi toplumda olumsuz düşüncelerin yerleşmesi,

Diğer kültürel, sosyal ve ekonomide uygulanan yanlış politikalar. (Karabıyık, 2009:186).

Tablo 3: Türkiye’de Yaş Gruplarına ve Yıllara Göre İşsizlik Oranları (2000-2017)

Yıl	15/19	20/24	25/29	30/34	35/39	40/44	45/49	50/54	55/59	60/64	65+
2000	10,7	14,8	7,2	5,0	4,5	3,5	3,0	3,8	2,2	2,0	0,5
2001	14,6	17,3	9,6	6,7	6,5	4,9	5,1	4,1	2,9	1,5	0,8
2002	16,7	20,8	11,9	8,6	8,1	7,3	6,6	5,8	4,8	1,6	0,8
2003	17,9	22,1	12,7	9,0	7,4	6,5	6,5	6,0	4,5	2,5	0,7
2004	17,7	22,2	13,9	9,3	7,8	6,8	6,3	6,5	4,0	2,9	1,1
2005	18,2	20,9	13,2	9,3	7,7	6,9	6,9	6,9	4,6	2,9	0,8
2006	17,4	20,1	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	6,8	5,3	2,8	0,8
2007	19,7	20,1	12,4	8,7	7,4	6,8	7,0	6,2	5,0	3,2	0,8
2008	19,6	21,0	13,2	9,7	8,2	7,7	7,6	6,8	6,0	3,7	1,0
2009	23,6	26,3	17,5	12,6	11,2	10,2	9,5	9,2	7,7	4,1	1,4
2010	18,8	23,5	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	8,3	6,7	4,4	1,5
2011	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7,0	7,0	6,8	5,9	3,1	1,2
2012	14,9	19,0	12,2	8,3	6,9	6,5	6,7	6,4	5,3	3,3	0,9
2013	16,4	20,0	12,6	8,8	7,8	6,7	6,4	6,7	5,8	4,2	1,1
2014	16,1	18,9	13,0	8,8	7,7	7,1	6,9	7,8	6,7	4,7	2,1
2015	16,5	19,7	13,2	8,9	8,2	7,8	7,0	8,3	7,2	5,8	2,5
2016	16,2	21,5	14,6	10,1	8,7	8,0	7,8	7,8	6,6	5,6	2,6
2017	17,0	22,8	14,5	9,8	8,9	7,7	7,4	7,6	7,5	4,9	2,2

Kaynak: (TÜİK, Erişim Tarihi, 13 Aralık 2018).

Yukarıdaki tablo 3’e göre; bütün yaş grupları arasındaki işsizlik oranlarında yıllara göre dalgalanmalar meydana geldiği anlaşılmaktadır. Özellikle 15-19, 20-24, 25-29 yaş grupları arasındaki işsizlik oranlarının kriz dönemlerinden sonra belirgin bir şekilde artış yaşandığı görülmektedir. 2001 krizi ve sonrasında krizin olumsuz etkilerinin atlatılmaya çalışıldığı 2001 ve 2005 yılları arasındaki işsizlik oranlarında en yüksek artış çoğunluğunu genç işsizlerin oluşturduğu 15-19, 20-24, 25-29 yaş grupları arasında meydana gelmiştir. 2001 krizi sonrasında başlayan krizin olumsuz etkilerini henüz hissedilmeden önlemek ve artan işsizliği azaltmak adına 15 Mayıs 2008 tarihinde ilk ekonomik teşvik paketi oluşturulmuştur. Bu teşvik önlemleriyle beraber 2008 dünya ekonomik krizinin olumsuz etkilerinden ülkemiz, işsizlikle mücadele konusunda başarılı adımlar atmıştır. Bu süreçte istihdam alanları oluşturmak adına aktif ve pasif işgücü politikaları ve çeşitli ekonomik teşvik paketleri hayata geçirilmiştir (Aydemir, 2012:8).

Bir kısım iktisatçıya göre 2000’li yıllarda Türkiye işgücü piyasasında kayıt dışı istihdam biçimleri emeğin kaynağı haline gelmiş, sanayi sektörü yapısal problemler nedeniyle dönemin şartlarına ayak uyduramamış, tarım dışı iş kolları, işsizlerin iş ihtiyacını karşılayacak boyuta ulaşamamış ve neticesinde güvencesiz istihdam alanları ve yüksek işsizlik oranı ortaya çıkmıştır (Özdemir & Özdemir, 2008:100).

Aydemir'e göre kriz dönemlerinde piyasa ekonomisinin rekabet kavramıyla desteklenememesi, özel sektör alanında yatırımların yetersiz kalması işsizliği sonraki yıllara taşıyan kronik bir sorun haline getirmiştir. Türkiye'de işsizlik sorununun temel noktalarından biri de tarım alanında istihdam edilme oranı azalırken buna karşılık sanayi ve hizmetler sektöründe yeni ve verimli iş alanları oluşturulamamıştır. İşsizlikten doğan bu yapısal dönüşüm süreci, kırsal alanda gelir kaybı ve yoksulluk, sanayi ve hizmetler sektöründe kayıt dışı istihdamın artması, gelir eşitsizliği ve başta kentsel alanlar olmak üzere toplum içinde sosyal dışlanmaya neden olmaktadır (2013:131).

TÜİK'in açıklamış olduğu 2018 yılı Ağustos ayı işgücü istatistiklerini inceleyecek olursak; Türkiye genelinde 15+ yaş ve üzeri işsiz sayısı 2017 yılına göre 266 bin kişi artarak 3 milyon 670 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artış göstererek 2018 yılında %11,1 seviyesine yükselmiştir. İstihdam oranı, %48,3 olurken, 15-24 yaş arası genç nüfusta işsizlik oranı 2017 yılına göre 0,2 artış göstererek %20,8 olmuştur. 15-64 yaş arası çalışma hayatına katılabilen nüfusun işsizlik oranı ise 2017 yılına göre 0,6 artarak %11,4 olmuştur.

İşgücüne katılma oranı %54,3 olarak gerçekleşirken, aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı %74,1 olurken, kadınlarda işgücüne katılma oranı 2017 yılına göre 0,6'lık bir artış kaydederek %34,9 olmuştur. Kayıt dışı çalışma oranı ise 2017 yılına göre 1,1 azalarak 2018 yılında %34 olmuştur (TÜİK, 2018).

1.7. Genç İşsizliği

1.7.1. Kavramlar

Gençlik kavramı, her toplum tarafından farklı algılanan ve kültürden kültüre değişik şekillerde benimsenen bir kavram olmakla beraber her ülke gençlik kavramını kendi kültürü çerçevesinde ele alıp gençlik politikalarını bu doğrultuda şekillendirmektedir. Genç kavramını ise aynı ülkede dahi farklı şekillerde ele almak mümkündür. Dolayısıyla genç kavramını; biyolojik, demografik, sosyolojik, psikolojik, sosyal ve hukuki yani kanunlar çerçevesinde bilimsel bakış açıları ışığında ele almak mümkün olmaktadır (Atasoy, Yıldız, Bayraktar, & Ünlüleblebici, 2013:212). Gençlik tanımlamaları uluslararası kurumlar tarafından farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Birleşmiş Milletler'in gençlik tanımlaması 15-24 yaş aralığını kapsamaktadır ve uluslararası literatürde en çok kabul gören tanımlamadır (Özer, 2011:43). O'Higgins'den aktaran Gündoğan'a göre gençlik kavramının yaş aralığının sanayinin geliştiği batılı ülkelerde üst sınırı zamanla değişiklik gösterse de alt sınır olarak zorunlu eğitimin bitiş yılı kabul edilmektedir (Gündoğan, 1999:65).

UNESCO'nun demografik olarak tanımlamasına göre gençlik, 15-25 yaş grubu arasındaki bireylerden oluşmaktadır. Gençlik konusunda ortaya atılmış farklı fikirler olsa da görüşlerin yoğunlaştığı nokta, gençliğin basitçe tanımlanabilecek homojen bir yapıya sahip olmadığı ve biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla birlikte ele alınması gereken çok yönlü bir kavram olduğudur (Bayhan, 2016:370-371).

Türkiye'nin olanakları göz önüne alındığında gençlik politikaları için belirlenen hedef yaş grubu aralığı 14-29 yaş grubu olarak kabul edilmektedir. Gençlik, doğal yapısı gereği geleceğin dinamosu kabul edilirken gençler bu dönemlerinde, hassas ve istismara açık bir yapıya sahip olduklarından dolayı ilgilenilmesi gereken özel bir grup olarak görülmektedir (GSB, 2015).

Gençlik, sosyoloji disiplininin bir alt başlığı olarak incelenmiş kültürel ve tarihsel olarak değişimi içinde barındıran ve sosyal olarak varlığını sürekli devam ettiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Dubet'den aktaran Yaman'a göre kavram olarak genç; "heyecanın, sabırsızlığın, özgürlüğün, hareketliliğin, kişisel bağımsızlığın kendisinde birleştiği bir psikososyal karakter hüviyetine bürünmektedir." Dolayısıyla genç olmak, toplumsal ve tarihsel olarak ilerleme sürecinde nesnel bir toplumsal katmanın üyesi olmak anlamına gelmektedir (2016:36). Bir kısım batılı tarih araştırmacısının bulgularına göre; gençlik, çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasındaki bir geçiş süreci olarak ifade edilmiş ve gençlik kavramının modernite, kentleşme ve endüstrileşme süreçlerinin bir sonucu olduğu belirtilmiştir.

Bir kısım iktisatçıya göre bu göstergeler, gençlik kavramının belirli bir yaş grubunu temsil etmesinin, sanayi toplumunun belirgin bir şekilde görünür olmasıyla oluşmuştur (Baş, 2017:257). Aries'den aktaran Çelik'e göre; gençliğin tanımlanması sanayileşme ve kentleşme dönemiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Tarım toplumlarının dünyaya egemen olduğu dönemlerde ortalama insan yaşamının kısa olmasından dolayı insan yaşamı çocukluk ve yetişkinlik olarak iki döneme ayrılmış ve gençlik gibi bir geçiş sürecinin kategorileştirilmesine gerek duyulmamıştır. Bu bağlamda gençliğin dinamik yönü vurgulanmış; gençliğin çocukluk ve yetişkinlik dönemi arasında bir geçiş süreci olması ve çocuğun, ailenin bir parçası olma durumunu temsil etmekten çok ülkenin bir ferdi olma sürecini tamamlaması halini ifade etmektedir (2013:28-29). Bir kısım bilim insanına göre aile sorumluluğu üstlenmek ve iş sorumluluğu altına girmek, yetişkinliğe geçişi belirleyen önemli iki göstergedir. Gençlik kavramının ekonomik, sosyal ve siyasal aktörlerden etkilendiği kabul edilmektedir (Bilgen, 2014:4). Eisenstadt, gençlik dönemini çocukluktan yetişkinliğe bir adım ve böylece toplumun bir ferdi olma süreci olarak değerlendirmektedir. Marx ise genç bir insanı; içinde yaşam sürdüğü sosyal tabakanın kültür havzasının, istihdam şartlarının ve kendisini manevi olarak ait hissettiği sosyal yapıların etkisine açıktır. Ayrıca genç bireyin davranışları, yaşanan tüm bu süreçlerin etkisine açıktır (Yaman, 2016:42-43).

Genç nüfus oranının toplam nüfus içinde yükseklik göstermesi demografik olarak kabul görmüş bir tanımla youth bulge yani gençlik şişkinliği olarak adlandırılır. Genç şişkinliği kavramının avantajlarını savunan bilim insanlarına göre, genç nüfus oranının fazla olduğu ülkelerde ekonomik kalkınma açısından bir çok fırsat bulunmaktadır. Toplam nüfus içinde yüksek genç nüfusa sahip olan Çin ve Hindistan gençlik şişkinliği kavramı kapsamında örnek verilebilir ve bu ülkelerin son yıllarda küresel ekonomik düzende önemli ilerlemeler kaydettikleri söylenebilir.

Gençlik şişkinliği kavramının dezavantajlarını savunan görüşe göre; genç nüfus oranının fazla olması beraberinde bir takım sorunlar doğurmaktadır. Bu sorunların başında ise; genç işsizliği, şiddet olaylarında artış, eğitim ve kentleşme sorunlarıdır (Baş, 2017:263).

Küreselleşme sürecinin bir sonucu olan işsizlik olgusu ve artan genç nüfusa istihdam yaratma ihtiyacı neticesinde ortaya çıkan genç işsizliği sorunu bir çok ülkede önemli boyutlara ulaşmıştır. Genç işsiz, çalışma gücü ve isteğine sahip işgücü piyasasında belirlenen kazanç düzeyi üzerinden bir iş aradığı halde bulamamış ve bu iş bulamama durumu kendi iradesi dışında gelişmiş olan 15-24 yaş aralığındaki bireye genç işsiz denilmektedir. Genç nüfus, bir ülke için önemli bir dinamik güçtür fakat bu gücün ekonomik kalkınma ve refah seviyesine yansıyabilmesi için genç nüfusun belirli süreçler içerisinde ve belirli hedefler doğrultusunda istihdam edilmesi gerekmektedir (Kelleci & Türk, 2016:12-13). Fakat küreselleşme neticesinde serbest piyasa ekonomisinin bir getirisi olan özelleştirmeler sonucunda işgücü piyasalarında ücret eşitsizlikleri ve gençler arasında çalışan yoksulluğu artış eğilimi göstermektedir.

Andersen'e göre; istihdam alanlarında gençler arasında düşük ücretler, niteliksiz ve güvencesiz işler varlığını arttırmaktadır (Andersen, 2015:80). Bu bağlamda genç işsizlik sorununun boyutlarını ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, demografik şartları ve yeni istihdam alanlarının oluşturulabilme şartları belirlemektedir (Mehmet & Kılıç, 2009:41). Genç işsizlik konusunda belirtilmek istenen, gençlerin yetişkin çalışanlara göre daha fazla sosyal risk altında bulunduğu, işgücü piyasasında belirsiz ve düzensiz bir şekilde çalışmalarına ek olarak çeşitli mesleki alanlarda süreklilik arz etmeyen, güvencesiz ve kısa dönemli istihdam koşullarını ifade etmek mümkündür (Murat & Şahin, 2011:12). Dolayısıyla genç işsizliği konusunu iktisadi açıdan değerlendirdiğimizde; ekonomideki büyümenin istihdam alanlarına yansımaması, demografik olarak artan genç işgücü nedeniyle işverenlerin ücret maliyetlerini düşürmesi ve ucuz işgücünü tercih etmesi sonucu gençler, çalışan yoksulluğu ve işgücü piyasasına dair hayal kırıklığı yaşamaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle gençlerin, işgücü piyasası içinde istikrarlı bir şekilde çalışma olanağı bulamadıkları ve sık sık iş değiştirdiklerini söylemek mümkündür (Can, 2011).

1.7.2. Genç İşsizliği Teorileri

Genç işsizliğini, çeşitli etki ve sebepleri temel alarak açıklamaya çalışan teoriler bulunmaktadır.

1.7.2.1. İş Arama Teorisi (Job Search Theory)

İş arama teorisi, gençlerin yetenekli olmaları veya olmamaları temeli üzerinde durmaktadır. Bu teoriye göre gençler yetenekli ve az yetenekli olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Teoride az yetenekli olan genç işsizlerin iş arayış yollarına daha fazla önem gösterilmektedir. İş arama teorisinde benimsenen düşünce, gençlerin işgücü piyasasına yeni dahil olmaları sebebiyle beceri yönünden eksik oldukları ve bunun sonucunda iş hayatında olumsuzluklar yaşayabilecekleri ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Az yetenekli gençler, bu teoriye göre eğitim hayatlarında daha fazla aksaklıkla karşılaşabilir ve okul hayatlarına erken son verebilirler. Yine bu teoriye göre bir diğer bakış açısı, yüksek işsizliğin gençlerin istikrarlı bir çalışma hayatlarının olmamasıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda gençlerin işten ayrılma ve yeni iş arama nedeni olarak çalıştıkları işten ve elde ettikleri kazançtan duydukları tatminsizlik olarak gösterilmektedir. Ayrıca gençler, yeni bir iş ararken formel metotları tercih etmek yerine daha çok kişisel ilişkiler kurarak yeni bir iş bulma eğilimi içine girmektedirler (Gündoğan, 2001:15).

İş arama teorisinin çeşitli iktisat teorileri ile bağlantılı olduğu düşünülmeyle birlikte bunlardan en çok ilişkili olan teori, neo-klasik iktisat teorisidir. İş arama teorisi, işgücü piyasasında bilgi eksikliğini konu edinen bir çalışma olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda iş arama sürecinde işsiz birey, boş vaktinden fedakarlık ederek zamanını istihdam edilmek üzere iş aramakla geçirmektedir. Bu sürecin bireyler açısından zor bir süreç olduğu ifade edilmektedir (Çoban, 2017:21-22).

1.7.2.2. Seçici İşten Çıkarma Teorisi (Selective-Redundancy Theory)

Casson'dan aktaran Aslan'a göre ekonomilerde, kriz ve durgunluk dönemlerinde, ekonominin daralma sürecinden en çok gençlerin etkilenmesi ve işsiz kalmaları doğrultusunda bu durum seçici işten çıkarma teorisi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda gençlerin, işyerinde çalışan diğer kıdemli işçilere göre deneyim ve mesleki bilgi yönünden eksik olmaları, genç çalışanları işten çıkarmanın hukuksal maliyetlerinin diğer kıdemli işçilere göre daha az olması ve genç çalışanların mesleki anlamda eğitim ve yetiştirme faaliyetlerinin maliyetli olması neticesinde işverenlerin ekonominin kötü dönemlerinde gençlere yönelik olumsuz tutumları seçici işten çıkarma teorisi ile açıklanabilmektedir (Aslan, 2014:41).

1.7.2.3. Yaşam Süreci Teorisi (Life Cycle Theory)

Yaşam süreci teorisi, gençlerin kısa veya uzun vadede düşük ücretler ve istihdam edildikleri işlerde kariyer beklentilerinin olmaması nedeniyle yeni bir iş arama eğilimine girecekleri olasılığı üzerinde durmaktadır (Gündoğan, 2001:16). Kısa süreli istihdam edilmelerinden dolayı gençler, iş yaşamına dair daha az tecrübe edinecekler ve yeni, nitelikli bir iş bulma konusunda olumsuzluk yaşama olasılığı artacaktır. Kıcırcı'a göre gençler işgücü piyasasına dahil olurken çalışacakları işlerde kişisel ilişkileri rahat bir ortamda geliştirebilmeyi daha iyi bir ücrette tercih ederler. Ayrıca gençler, istihdam piyasasına yeni dahil olmaları, maddi ve manevi yükümlülüklerinin ileri yaşlardaki çalışanlara göre daha az olması nedeniyle iş değiştirmeye daha kolay koşullarda yönelebilmektedirler. Bu durumu işverenlerin genç çalışanlara çeşitli mesleki eğitim hizmetleri sunmaması ya da eğitimsel harcamalar yapmamaları da desteklemektedir. Dolayısıyla genç işsizlerin, iyi bir iş tecrübesi edinmeden nitelikli bir iş bulma olasılıkları da az olacaktır (2017:1385).

Yaşam süreci teorisinde gençlerin işgücü piyasasında yüksek ücret ve tatmin duyacakları bir işte çalışma isteğinden doğan iş değiştirme hareketliliği temel alınmaktadır.

Gençler, beklentilerini karşılayan ve kariyer kaygılarından uzak, sürekliliği olan bir iş bulana kadar çalıştıkları işlerden ayrılabilir, sık sık iş değiştirmeyi tercih edebilirler. Bu teorinin araştırma kapsamına, işgücü piyasasında düşük ücret, nitelsiz ve kariyer imkanının kısıtlı olduğu işlerde çalışan gençlerin incelendiğini ifade etmek mümkündür (Çoban, 2017:23).

1.7.2.4. Trend Teorileri (Trend Theories)

Genç işsizliğinin temelinde toplumsal ve yapısal aksaklıklardan doğan sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle iktisatçılar tarafından genç işsizliğinin sosyal ve yapısal boyutları sürekli olarak tartışılmaktadır. Trend teoriler yaklaşımında genç işsizliği iki farklı bakış açısıyla incelenmektedir. Bunlardan birincisinde; gençlerin işgücü piyasasındaki tatminsizliklerinden doğan sık iş değiştirme eğilimi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, toplumdaki demografik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan sosyo kültürel davranışların genç işsizliğiyle olan ilişkisi de ele alınmaktadır (Özaydın, 2013:125).

İkinci bakış açısı ise; genç işsizliği konusundaki trend eğilimleri, genç işgücü talep ve arzındaki dalgalanmalara bağlamaktadır (Gündoğan, 2001:18). Gençlerin işgücü piyasasında istihdam edildikleri işlerde düşük ücret ve genellikle olumsuz çalışma koşullarıyla karşılaşmaları bu nedenle de işlere karşı duyulan tatminsizlik sebebiyle grev gibi toplu hareketlerle tatminsizliklerini belirtirler ya da iş değiştirme gibi yöntemlerle işe duyulan tatminsizliklerini belirtmektedirler (Kıçır, 2013).

1.7.2.5. Sıra İşsizlik Teorisi (Queue- Unemployment Theory)

Sıra işsizlik teorisi istihdam edilen çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarını temel almaktadır. Buna göre; gençlerin işgücü piyasasında kıdem kazandıkça yüksek ücret almaya uygun hale geleceklerini ve bunun sonucunda da işlerine son verilme olasılığının artacağı ifade edilmektedir. Bu teoriye göre gençlerin işgücü piyasasındaki eğitim seviyeleri, istihdamda yer aldıkları pozisyon ve ücret düzeyleri arasında işsizlik olgusuyla doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Bu bağlamda gençlerin işgücü piyasasında iş değiştirme sıklığı da artmaktadır (Aslan , 2014:44).

1.8. Dünya’da Genç İşsizliğinin Boyutları

Genç işsizliği, 1970’li yıllardan itibaren küresel düzlemde dikkat çekici bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Öncelikle nüfus artış hızı hızla yükselen ve buna karşılık yeni istihdam alanları oluşturamayan yani ekonomik kalkınma hızı oldukça düşük olan ülkelerde patlak vermiştir. Bu sürecin sonunda genç işsizliği sorunu, küresel bir problem haline gelmiş ve sanayinin merkezi konumundaki batı ülkelerini de etkisi altına almıştır (Gündoğan, 1999:65).

Dünya ekonomisi, son 15-20 yıl içinde gelişme kaydetmiş ve bir çok ülke milli gelirini arttırmayı başarmıştır.

Artan milli gelirlere rağmen yaşam standartlarının düşme eğilimi göstermesi, eğitim ve sağlık alanında eşitsizliklerin yaşanması, üst gelir gruplarındaki ekonomik büyüme artarken toplumun diğer kesimlerinin yoksulluk ve eşitsizliğe itilmesi ekonomilerde kontrolsüz büyümenin varlığına işaret etmektedir. ABD’de işgücü verimliliği 1973’den buyana %77 gibi ciddi bir oranda artış göstermesine rağmen; günümüzde ABD’de yeni istihdam hayatına katılan bir genç kuşağın, geçmiş kuşaklardan ve ebeveynlerinden daha çok kazanma olasılığı düşüktür. Öyle ki 1940 yılında dünyaya gelen bir çocuğun aile üyelerine oranla daha fazla kazanma şansı %92 iken 1980’lere gelindiğinde bu oran %50’lere kadar düşmüştür. Emek ve istihdamdan doğan gelir eşitsizliğinin artmasındaki görüşler çoğunlukla teknolojik ilerlemelerin ve eğitimin işgücü piyasalarının yapısını değiştirmesi sonucu ücretsel farklılıklardaki uçurumun oluşması sonucu meydana gelmiştir. Teknoloji ve inovasyonun üretimin her kademesine girmesiyle birlikte bu süreçte adapte olabilenler ve diğer sıradan işçiler arasındaki ücretler uçurumu giderek büyümektedir.

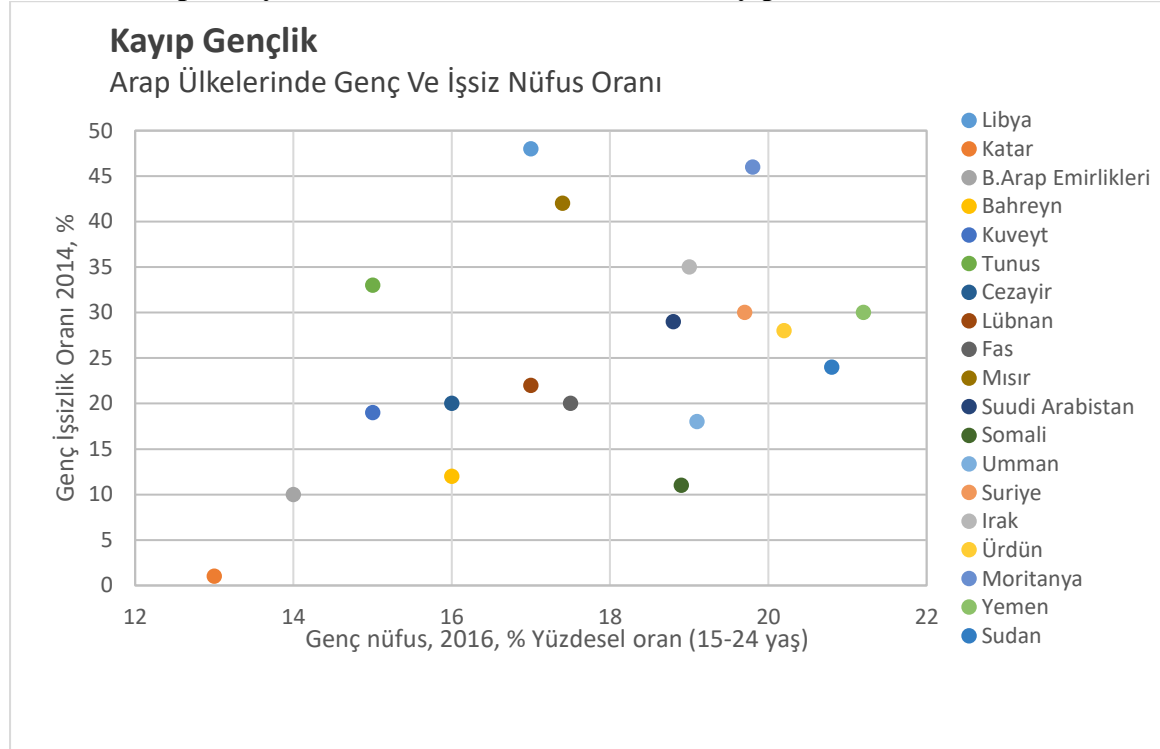
Teknoloji, üretim ve istihdam ile bütünleştikten sonra nitelik yönünden eksik olan işgücüne talep azalmıştır. Erik Brynjolfsson’dan aktaran Özalp’a göre içinde bulunduğumuz modern zaman şu şekilde ifade edilmektedir; “Özel teknolojik becerilere veya eğitime sahip bir işçi olmak için daha iyi bir zaman olmamıştı. Ancak, sadece sıradan becerilere sahip bir işçi olmak için harika bir zaman değil” (2018:83-86). Küresel işsizlik sorununun neden olduğu Arap Baharı, Yunanistan, İspanya krizleri, 2011 yılında New York’daki Occupy Wall Street hareketi ve bu hareketin İsrail, Şili ve İngiltere’ye kadar yayılması ve son olarak Fransa’daki Sarı Yelekliler hareketi ile birlikte görülmektedir ki insan onuruna yakışır iş talebi geniş tabanlı sokak hareketlerine dönüşebilmekte, küresel düzeni etkileyebilmektedir.

Küresel krizler, dünya ekonomisini etkilediği gibi Türkiye’nin halihazırda varolan ekonomik problemlerini derinleştirmiş ve işsizliğin kronik bir boyuta ulaşmasının sonucunda gençler ve kadınların istihdamdaki oranları azalma eğilimi göstermiştir (Efendioğlu, 2012:11). Dünyanın bir çok yerinde genç nüfus ekonomik olarak bir avantaj sayılır. Fakat Arap ülkelerinde genç olmak genellikle baskılarla karşılaşmak ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan bir çok gence göre daha az fırsatla karşılaşmak anlamına gelmektedir. Arap dünyasında demografik olarak genç nüfusun artışı gençler için istihdam konusunda fırsat eşitsizliklerini de beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Arap ülkelerinde 15-24 yaş aralığındaki genç nüfus 2010 yılında 46 milyon olup toplam nüfusun %20’lik kısmını oluştururken bu rakamın 2025 yılına kadar 58 milyona ulaşması beklenmektedir (www.economist.com, 2016, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018).

Arap ülkelerindeki işsizlik, döngüsel olmaktan çok yapısal özellikler taşımaktadır. İşgücü piyasasına gençleri entegre etmek adına kapsamlı yaklaşımlar ya da istihdam politikaları bulunmamaktadır. Buna ek olarak gençleri istihdam etmek adına işgücü piyasası hükümet politikaları ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliği de kısıtlıdır. Arap ülkelerinde gençlerin yetişkinlere oranla işsizlik seviyeleri 4 kat daha fazladır. Bu oran Mısır’da 6 kata kadar artmaktadır.

Bölgede istihdamın yetersizliği gençleri kayıt dışı çalışma koşullarına yönlendirmektedir. Bölgede bazı ülkelerdeki çalışan genç kadın ve erkeklerin %60-%70 kadarı herhangi bir iş sözleşmesi kapsamında olmaksızın çalışmaktadır. Bu bağlamda kamu istihdam hizmetlerinin yetersiz olduğunu ve iyi hizmet sunmaya yönelik koşullara ve uzmanlığa sahip olmadıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca iş bulma kurumları için düzenlenmiş özel bir çerçeve de bulunmamaktadır (ILO, 2018).

Şekil 1: Arap Dünyasında Genç Nüfus ve İşsizlik: Kayıp Gençlik

Kaynak: (www.economist.com, 2016, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018).

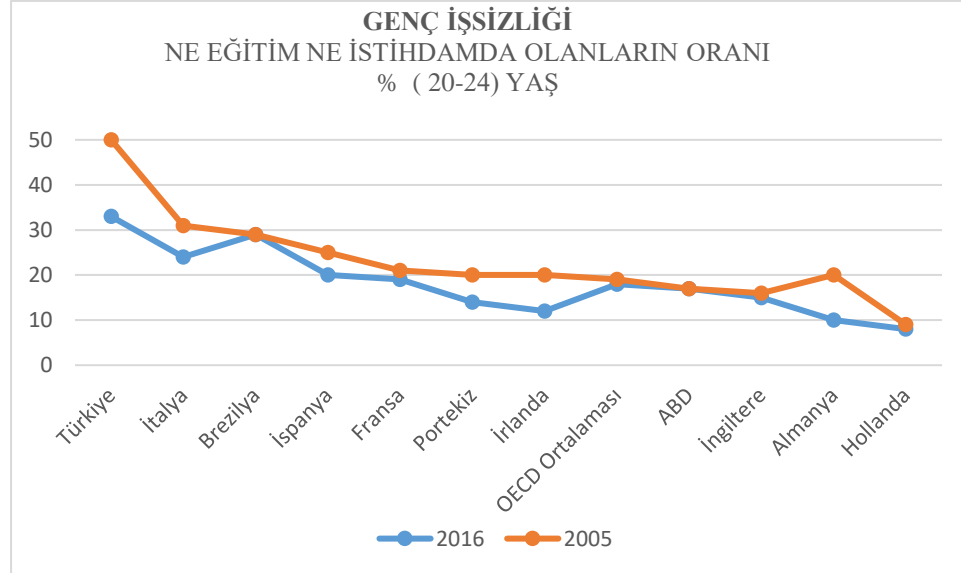
Arap ülkelerine ek olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın da genç işsizliği konusunda ciddi sorunlarla baş başa kaldığını ifade etmek mümkündür. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da 1980'den 2000'e kadar bölge nüfusunun neredeyse ikiye katlandığını belirtmek mümkündür. Irak, Libya, Suriye gibi savaşın esir aldığı ülkeler başta olmak üzere zengin yada fakir; sünni yada şii farketmeksizin Orta Doğu ülkelerinde genç işsizliği her yıl ciddi oranda artmaktadır. Özel sektörün gelişmemiş olması, gençlerin mevcut işler için yeterli becerilere sahip olmamaları ve bölge genelinde gençlerin iş beklentisi olarak kamu sektörünü çözüm olarak görmeleri genç işsizlik sorununu giderek arttırmaktadır. Bunlara ek olarak her ülkeye özgü jeopolitik sorunlar genç işsizliği sorununa çözümsüz bir boyut kazandırmaktadır.

ILO'nun yayınlamış olduğu gençlik raporunda dünyada gençler için yeni iş olanaklarının bir profili çıkartılmıştır. Rapor, mevcut işlerin gençlere uygun olduğu durumlarda bile istihdam altında olan gençlerin çoğu zaman güvenli çalışma koşullarından uzak ve kazançları bakımından insan onuruna yakışmayan ücretlerle çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Genç işsizliği genellikle gelişmemiş ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük seviyededir. Bunun nedeni ise gelişmemiş ülkelerde gençler genellikle düşük ücretli, güvencesiz ve çoğunlukla kayıt dışı istihdam edilirler. Rapor ayrıca, sanayinin ve teknolojinin merkezi olan gelişmiş ülkelerde bile gençlerin, kendilerinden önceki nesillere göre daha çok gelir eşitsizliğiyle karşılaşmaktadırlar (Hamdanı, 2018, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2018). Bu bağlamda gençlerin başıboşluk hali de ülkeler için önemli bir sorundur. Ne istihdamda ne de eğitimde olan gençlerin oranı ülkelerin gelişmişlik düzeyi farketmeksizin hızla artmaktadır.

Aşağıdaki tabloda da belirtildiği üzere 2005 yılından beri eğitimde veya istihdam olmayan 20-24 yaş aralığındaki nüfusun oranı %17,3'den %16,3'e düşmüştür. Bazı Avrupa ülkelerinde gençlerin gelişmiş eğitim programlarına erişiminin genişlemesinden dolayı bu konuda önemli boyutta ilerleme kaydedilmiştir. Genç yetişkinlerin 2005 yılında ne istihdamda ne eğitimdeki oranı Türkiye'de neredeyse mevcut genç nüfusun yarısına eşittir. 2016 yılına kadar bu oran üçte birden daha az bir orana düşmüştür. Almanya'da 2005 yılında ne istihdamda ne eğitimde olan gençler OECD ortalamasının oldukça üzerinde bir oranla %18,7 olarak belirlenmiştir. Fakat bu oran 2016 yılına kadar %10,8'e kadar gerilemiştir. Diğer ülkelerde bu konuda Almanya kadar olumlu bir ilerleme kaydedilememiştir. 2015 yılında OECD ülkelerinde gençlerin %25'i geçici işlerde, %26'sı ise genellikle gönüllü part time işlerde istihdam ediliyordu (www.economist.com, 2016, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018).

Şekil 2: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olmayan Gençler (2005-2016)

Kaynak: (www.economist.com, 2016, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

2005 yılında 78,7 milyon genç işsizken krizin olumsuz etkilerinin ciddi oranda hissedildiği 2009 yılında bu sayı 76,6 milyona gerilemiştir. Genç işsizliği sayısında azalmalar yaşanırken uzun dönemli genç işsizliği oranında azalma eğiliminin belirgin bir şekilde olmaması genç işgücündeki uzun dönemli düşüşün bir ifadesi olarak adlandırılabilir.

2005 ve 2015 yılları arasında genç işgücünün 46 milyon, işsiz genç sayısının 5,3 milyon gerilediği belirtilmektedir. Bu bağlamda olumsuz ekonomik süreçlerden sonra ülke ekonomilerinin toparlama sürecine girmesi 4 veya 5 yılı aldığını söylemek mümkündür. Buna ek olarak genç istihdamındaki iyileşmelerin ise daha uzun süreçleri geiktirdiği söylenebilir. Ayrıca ekonomilerin küçülme dönemlerinde işgücü piyasasından ilk ayrılan, ekonomilerin toparlanma dönemlerinde ise işgücü piyasasına en son dahil edilen grup gençlerdir. İstatistikler incelendiğinde genç işsizliği, yetişkin işsizliğine oranla daha az değişkenlik göstermiştir. 2014 yılında genç işsizliğinin yetişkinlere oranla 2,9 kat daha fazla olduğu belirtilmektedir (Metin, 2016:80).

Tablo 4: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençler (NEİY) (15-24 yaş, 2005-2016)

YER	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ALMANYA	3,83	4,14	4,43	3,61	3,63	3,71	3,48	2,90	2,57	2,90	2,48	3,40
YUNAN.	10,98	6,87	7,17	7,47	8,10	7,54	8,34	10,43	10,17	11,39	9,51	8,81
MACARİS	6,34	6,41	5,32	6,00	5,36	4,63	4,96	4,48	5,79	6,47	5,69	4,88
İSRAİL	27,37	26,05	23,68	22,07	23,98	24,05	24,36	10,70	9,45	8,15	9,05	8,59
İTALYA	10,94	12,18	10,58	9,48	11,94	12,91	11,41	12,96	11,90	12,43	12,26	10,07
JAPONYA	4,73	4,64	4,18	3,83	4,89	4,84	5,06	4,18	4,79	3,93	-	-
HOLLAND	3,28	2,35	3,85	2,21	3,98	3,21	3,46	2,24	4,14	3,86	3,74	3,97
NORVE.	2,81	3,47	3,64	3,81	4,37	4,35	3,56	3,83	4,05	3,86	3,56	3,86
PORTEKİZ	8,14	7,77	8,98	8,04	7,92	8,62	8,75	8,42	8,53	7,17	5,10	4,92
İSPANYA	10,98	10,37	11,13	10,89	15,91	15,22	13,77	12,34	12,76	10,82	10,00	9,76
TÜRKİYE	25,76	25,79	24,60	27,95	21,36	18,04	18,18	-	16,53	15,01	13,30	12,62
İNGİLTERE	9,67	11,48	11,36	10,28	10,23	10,58	10,44	10,33	10,11	9,07	8,74	8,69
OECD ORT.	7,17	7,50	7,31	7,22	8,46	8,02	7,88	7,09	7,20	6,62	6,83	6,10
ABD	5,87	6,16	5,98	7,53	9,06	8,11	7,29	8,26	8,68	8,13	7,13	7,03

Kaynak: (OECD, 2018, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2018).

Gençler için en az işsizlik kadar önemli bir diğer problem gençlerin ne istihdamda ne de eğitimde yer almalarıdır. Ne istihdamda ne eğitimde yer alan gençlerin oranı küresel ekonomik krizden beri sürekli olarak artış trendinde bulunmaktadır. Gençlerin eğitim veya istihdamda yer almaması toplumsal yapı açısından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Arap Baharı olaylarının kıvılcım ateşi olarak görülen Tunus'da, Muhammed Buazizi isimli üniversite mezunu işsiz gencin kendini yakması ile başlayan ve kısa sürede dünyayı etkileyen toplum olayları genç işsizliğinin olumsuz etkilerinin ne denli yıkıcı bir boyuta ulaştığını göstermektedir (Kılıç, 2015).

Tablo 4'de belirtildiği üzere; Türkiye, İspanya, Yunanistan, İtalya gibi ülkelerde 15-24 yaş aralığındaki gençlerin neredeyse dörtte birini atıl gençler oluşturmaktadır. Ne istihdamda ne eğitimde yer alan gençlerin OECD ortalaması 6,10 iken; Türkiye, 12,62'lik atıl gençlik ortalamasıyla OECD ortalamasının iki katıdır. Buna ek olarak çalışan gençlerin durumu da çok parlak gözükmemektedir. Yunanistan ve İspanya gibi ekonomik krizlerin etkisi henüz geçmemiş olan ülkelerde istihdam altında olan gençlerde çalışan yoksulluğu ön plana çıkmaktadır.

Tablo 5: Genç İşsizlik Oranları (2007-2018)

YER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BELÇİKA	18,88	17,82	21,90	22,40	18,68	19,68	23,68	23,30	22,10	20,13	19,30	-
FRANSA	18,85	18,30	22,98	22,57	21,98	23,63	24,05	24,23	24,68	24,60	22,30	-
ALMANYA	11,93	10,57	11,25	9,82	8,53	8,05	7,80	7,75	7,25	7,05	6,78	-
YUNAN	22,68	21,88	25,73	33,00	44,70	55,30	58,25	22,42	49,80	47,35	43,58	-
İTALYA	20,38	21,23	25,32	27,88	29,07	35,30	40,00	42,67	40,33	37,75	34,75	-
İSPANYA	18,10	24,48	37,75	41,50	46,23	52,88	55,48	53,20	48,35	44,45	38,67	-
İNG.	14,25	14,97	19,10	19,88	21,25	21,20	20,65	16,95	14,63	13,00	12,07	-
ABD	10,53	12,82	17,57	18,42	17,28	16,18	15,52	13,37	11,60	10,42	9,22	8,60
TÜRKİYE	17,27	18,48	22,85	19,77	16,73	15,70	16,95	17,82	18,52	19,48	20,57	19,9
İSRAİL	16,02	12,61	14,55	13,60	11,57	12,09	10,50	10,52	9,24	8,59	7,25	-
AVUSTUR	9,38	8,47	10,65	9,47	8,95	9,40	9,68	10,28	10,57	11,20	9,80	-
HOLLANDA	5,97	5,30	6,60	8,72	10,00	11,72	13,20	12,75	11,25	10,82	8,85	-
NORVEÇ	7,42	7,50	9,18	9,25	8,68	8,45	9,13	7,85	9,88	11,13	10,35	-
EURO BÖLGESİ (19 ÜLKE)	14,97	15,53	20,02	20,95	21,23	23,45	24,23	23,73	22,35	22,90	18,80	-
AB BİRLİĞİ	15,53	15,63	19,93	21,07	21,70	23,20	23,65	22,20	20,35	18,70	16,85	-
OECD TOP	11,89	12,71	16,55	16,79	16,32	16,31	16,18	15,12	13,90	12,96	11,93	-

Kaynak: (OECD, 2018, Erişim Tarihi, 2 Kasım 2018).

Tablo 5’de görüldüğü üzere bir çok Avrupa ülkesinde genç işsizliği oranları belirli yıllarda azalsa da düzenli olarak artış eğilimi göstermiştir. 2008 krizinin merkezi olan ABD’de, 2008 yılı genç işsizlik oranı 12,82 olarak belirlenirken krizin etkilerinin arttığı 2009 yılında bu rakam 17,57 olarak artış seyrini devam ettirmiştir. Buna ek olarak ekonomilerin kriz dönemlerinde krizden en çok etkilenen grubun gençler olduğunu 2008 kriziyle bir kez daha görmekteyiz.

Küresel ekonomik kriz, genç işsizliğini sadece ABD’de değil gelişmişlik düzeyi farketmeksizin bütün dünyada artış eğilimine sokmuştur. Öyle ki Euro bölgesinde 2008 yılı genç işsizlik oranı 15,53 iken 2009 yılında bu oran 20,02 olmuştur. Benzer şekilde Avrupa Birliği ortaması da 2008 yılında 15,63 iken, 2009 yılında 19,93 gibi bir oranla ciddi miktarda artış eğilimine girmiştir. ABD ile başlayan kriz yayılışına İrlanda, Portekiz, Yunanistan ve İspanya ekonomilerine zarar vererek devam etmiştir. Tablo 5 incelendiğinde İspanya’da 2008 yılı genç işsizlik oranı 24,48 iken bu oran 2009 yılında 37,75 ve bir sonraki yıl da 41,50 olmuştur. ABD ile başlayan finans krizi İspanya’da konut krizine dönüşmüş bunun sonucunda da bir çok bankanın batmasına ve ülkenin milyarlarca euro borçlanmasına neden olmuştur (Alagöz, 2012).

Ekonomilerin kriz ve durgunluk dönemlerinde gençlerin yetişkinlere oranla çok daha fazla işsizlikle mücadele etmelerinin başında gelen sebeplerden biri, ekonominin sıkıntılı dönemlerinde işten çıkarılacak işgücü olarak gençlerin görülmesidir. Bu doğrultuda ekonomilerin toparlanma dönemlerinde de benzer bir sürecin yaşandığını yani işe alınacak en son işgücü olarak gençlerin görüldüğünü ifade etmek mümkündür.

ILO’nun yayınladığı raporlar başta olmak üzere yapılan bir çok araştırma göstermektedir ki genç işsizliği küresel olarak artarken, gençlerin mevcut çalıştıkları işlerde memnuniyetleri azalmakta, genç çalışanlar arasında kısmi süreli çalışma, kısa süreli hizmet sözleşmeleri ve kayıt dışı istihdam artmaktadır (Sanal, 2010:3-5).

1.8.1. Genç İşsizliğin Nedenleri

İkinci Dünya savaşı sonrası doğum oranlarının hızlı bir şekilde artması genç işgücündeki arzın talebe göre daha yüksek bir hızda artması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrası dönemde ev kadınlarının, gençlerin yerine düşük ücretler karşılığında istihdam edilme oranının artması da işgücü piyasalarında gençlere olan talebi azaltmıştır (Gündoğan, 1999:70). Kadınların işgücü piyasalarında erkek emeğinin yerini almaya başlaması bir kısım iktisatçıya göre emek piyasalarında istihdam dengelerinin değişmesine yol açmıştır.

Bu doğrultuda Marx'ın yedek işgücü ordusu tanımlamasından bahsetmemiz gerekmektedir. Emek arzı ve talebi arasındaki uyumsuzlukların kapitalist sistem doğası içinde belirli bir grubun kendi çıkarları gereği biçimlendirilmesi halini ifade etmektedir. İşsizliğin süreklilik arzemesi, işçilere çalıştıkları işlerde bir garantilerinin olmadığını ve yerlerine çalışmaya hazır insanların geçebileceğini daima hatırlatır. Bu bağlamda yedek işgücü ordusunun çalışanlar üzerinde sürekli işsizlik korkusu yaratarak bir sömürü aracı haline geldiğini söylemek mümkündür. Yedek işgücü ordusu ile işçilerin üzerinde işlerini kaybetme korkusu oluşturularak işverene direnişten uzak, uysal bir işgücü yaratmanın yanında çalışanlar tarafından hiçbir tepki almadan ücretleri aşağı çekme olanağı da ortaya çıkmaktadır (Omay, 2011:139-140).

(1980), s.12. Freeman'dan aktaran Gündoğan'a göre genç işsizliğin yüksek oranlarda seyretmesi şu nedenlere bağlıdır;

Tablo 6: Genç İşsizliğin Yüksek Olmasının Nedenleri

GENÇ İŞSİZLİĞİN YÜKSEK OLMASININ NEDENLERİ	TALEP YÖNLÜ	ARZ YÖNLÜ
MEVCUT İŞLER	Ekonomik koşullar nedeniyle gençlere yönelik bir iş kıtlığı var.	Düşük düzeyli bir çok boş iş var.
ÜCRETLER	Asgari ücretler ve diğer katı düzenlemeler düşük düzeyli işlerin sayısını azaltır.	Gençlerin gerçekçi olmayan ücret talepleri var.
MOBİLİTE	Kısa dönemli geçici işler, yüksek işsizlik oranının temelini oluşturur.	Genç işçiler yüksek bir mobiliteye sahiptir.
TAVIRLAR	Gençler, geleceği olan işlerde çalışmak ister. İşveren ayrımcılığı genç işgücü talebini azaltır.	Cari ücret düzeyinde gençler boş zamanı tercih eder ve bu iş ahlakı yüzünden zayıflatılır.
NİTELİKLER	Nitelikler, çalışırken kazanılır.	Gençlerde eğitim ve tecrübe eksikliği vardır.
GENÇ NÜFUSUN HIZLI ARTIŞI	İş piyasası gençler için bir çok yeni iş üretir, her yaz dönemi olduğu gibi.	Genç işsizliğin nedeni kısmen genç nüfusun hızlı artmasıdır.
ALTERNATİF "İŞ"LER	Gençler yasadışı suç içerikli işlere karışabilir ve bunun sonucunda yeraltı faaliyetlerinden yüksek gelir elde ederler.	

Kaynak: (Gündoğan, 1999:68-69).

Genç işsizliğin nedenlerini iki ana başlık altında incelemek mümkün görünmektedir. Bunlardan konjonktürel nedenler; gençlerin nitelik ve becerilerine uygun olan işlerin eksikliğinin oluşturduğu işsizlik durumlarını ifade etmektedir. Genç işsizliğin yapısal açıdan incelenmesi ise; genç işsizliğin nedenlerinin ekonomik ilerlemelerden bağımsız olarak yüksek olacağı düşüncesi temeline dayanmaktadır (Atabey, 2013:173).

1.8.2. Konjonktürel Nedenler

Genç işsizliği konusunda konjonktürel açıklamaların öne çıkmasının nedeni genel olarak hem gençlere istihdam alanları yaratılamaması hem de gençlerin niteliklerine uygun işlerin eksikliğinden doğmaktadır. Genç işsizliğinde konjonktürel nedenleri şu şekilde sıralamak mümkündür; İşsizlik sorununun arttığı dönemlerde istihdam için gençler yerine daha kıdemli çalışanların tercih edilmesidir. Ekonomik kriz ve durgunlukların yaşandığı dönemlerde çalışanların sayısını azaltmak için uygulanan “son giren ilk çıkar” hipotezi ve bu nedenle öncelikle genç çalışanların işlerine son verilmesidir. İşten eleman eksiltmek gerektiği zaman ilk olarak gençlerin seçilmesinin nedenleri ise; gençlerin istihdam edildikleri iş kollarında en az yatırım yapılan kitle olmaları ve olası bir işten çıkarılma durumunda bu durumun işverene avantaj sağlamasıdır. Ayrıca, gençlerin çalışma yaşamına yeni dahil olmaları, sık sık iş değiştirme potansiyeline sahip olmaları ve işten çıkarılma tazminatlarının kıdemli işçilere göre daha az olmasıdır (Çetinkaya, 2010:47-48).

Bu bağlamda, gençlerin ilk iş deneyimlerinin piyasada daha iyi iş koşullarının araştırılması üzerine kurulu olduğu ve dolayısıyla gençlerin aile geçindirmek gibi sorumluluklarının olmaması sebebiyle de piyasada konjonktürel dalgalanmaların olduğu dönemlerde işten çıkma ya da yeni bir iş arama eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, gençlerin çalışma hayatları konusunda kararsızlıklar yaşaması, işverenlerin genç çalışanları işe alma konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmaması gibi nedenler gençlerin işgücü piyasasında sık sık iş değiştirmelerine neden olabilmekte ve gençlerin yeni bir iş bulmaları uzun zaman alabilmektedir (Metin , 2016:83-84).

Ekonomik kriz ve durgunlukların beraberinde gelen; dış borçlanmalar, finansal krizler ve enflasyon artışları da genç işsizliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Murat & Şahin, 2011:20). Bu bağlamda enflasyonun işgücü piyasası aktörlerinin ücret belirleme durumlarını etkilediği ve buna göre fiyat artışlarının yaşanmasına, girdi maliyetlerinin yükselmesine ve bu nedenle karlılık seviyelerinin düşmesine neden olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla enflasyonun dolaylı olarak da olsa genç işsizlik seviyesini arttırdığını belirtmek mümkündür. Bu nedenle genç işsizliği azaltmak adına; enflasyonu azaltma çalışmalarıyla birlikte faiz oranları ve vergi yükünü hafifletme çalışmalarının da yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda; ülkeye kontrollü bir şekilde giren yabancı sermaye yatırımları da üretim, yatırım, büyüme ve döviz kurları üzerinde olumlu bir etki yaparak genç işsizliğini azaltma gücüne sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Günaydın & Çetin, 2015:23-32).

Ekonomik gelişmelerin ışığında durgunlukların ve dönemsel daralmaların meydana gelmesi, asgari ücret ve kısa dönemli iş sözleşmelerinin gençlerin istihdamında daha fazla

yer alması, gençlerin talep yönünden kalıcı ve yüksek ücretli işleri tercih etmeleri bu süreci aşana kadar gençlerin işsiz dönemlerinde aileleri tarafından ekonomik olarak destenlenmeleri genç işsizliğinin konjonktürel nedenlerindedir (Torun & Arıca, 2011:169). Bu bağlamda, asgari ücretlerde hızlı artışların meydana gelmesi işverenleri, işgücü piyasasına yönelik bilgi sahibi olmayan gençler yerine tecrübeli elemanlara yöneltmektedir.

Buna göre gelişmiş sanayi ülkelerinde yapılan araştırmalar da genç işçilerin işgücü maliyetlerinin istihdama sağlayacakları faydadan daha fazla olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda asgari ücret uygulamalarında yetişkin işçilerden farklı olarak genç çalışanlara daha düşük ücretli asgari ücret uygulamalarını içeren farklı asgari ücret sistemleri fikri ortaya atılmıştır (Ekin, 1980:41-42).

Konjonktürel sebeplerle oluşan işsizlikten toplumun bütün kesimi etkilenirken bu etkiyi genç işgücü daha fazla hissetmektedir. Bu bağlamda, işgücü piyasında gençlere yapılan yatırımın azlığı ve genç çalışanların kıdem sürelerinin düşük olması işten çıkarma süreçlerinde işverenleri genç çalışanlara yöneltmektedir. Genç işsizliği, kriz ve durgunluk dönemlerinde işten çıkarmalarda daha çok gençlerin tercih edilmesinden dolayı artış göstermektedir (Günaydın & Çetin, 2015:19).

1.8.3. Yapısal Nedenler

Karatataş'a göre; gençler arasında işsizliğin temel nedeni yapısal faktörler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Özellikle, geri kalmış ve gelişmekte olan ekonomilerde yeni istihdam alanları oluşturabilmek adına sermaye kaynaklarının sınırlı olması, nüfus artış oranının sürekli artış eğilimi göstermesi, kentleşmenin hızlı ve çarpık bir şekilde gerçekleşmesi ve bu doğrultuda kentlerde artan nüfusa karşılık yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması olarak ifade edilebilir. Buna ek olarak ülkelerin insangücü planlamaları ve politikalarının uyumsuzluğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bir yanda ihtiyaç olduğu halde az bulunan veya bulunamayan işgücü ihtiyacı bulunurken diğer yanda ihtiyaç fazlası olduğu için işsiz kalan işgücü fazlası ortaya çıkmaktadır (1996:18-19). Kırdan kente göç de genç işsizliği konusunda önem teşkil etmektedir. Kırsal alanlarda yüksek işsizlik ve ücretsiz aile işçiliği nedeniyle bilgi ve beceri yönünden eksik olan gençlerin kentlere göç etmesi ve göç eden işgücüne yeterli istihdam alanı yaratılamaması da genç işsizliğini arttıran faktörler arasındadır. Bu bağlamda kentlerde yeterli istihdam alanı bulamayan gençlerin enformel sektörlerde çalışmaya yöneldikleri söylenebilir (Günaydın & Çetin, 2015:23).

İş piyasasındaki mevcut işlerle genç işsizlerin mevcut iş alanlarına uygun niteliklere sahip olamaması nedeniyle işsizler ve işin buluşturulamaması nedeniyle meydana gelen /ortaya çıkan sorunlardır. Bir ülkede insan sermayesine düşük yatırım yapılması gençlerin istihdam alanlarını sınırlandırmakta ve iş bulma şanslarını azaltmaktadır. Gençlerin, deneyim ve vasıf konusunda yetersiz kalmaları onları işsizliğe karşı savunmasız bırakmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin bazı mesleklerin sonunu getirmesi de işsizliğin yapısal bir boyutudur. Bu sebeple, teknolojinin istihdam faaliyetlerini basitleştirmesi neticesinde sürekli aynı işi yapan ve bu süreç sonucunda vasıfsızlaşan gençlerde işten çıkma oranlarının

yüksekliğinden bahsetmek mümkündür. France ve Wiles'dan aktaran Çetinkaya'ya göre; özellikle 1980'li yıllardan sonra genel vasıflara sahip olan ve aralıksız çalışanlar yerine nitelik yönünden zengin ve esnek çalışma potansiyeline sahip çalışanlar tercih edilmeye başlanmıştır. Konjonktürel kökenli problemler için talep yönlü politikaları içeren (doğrudan iş yaratma, sübvansiyonlar, vb.) çözüm yollarına başvurulurken yapısal kökenli işsizlik problemleri için arz yönlü (eğitimin kaliteli hale getirilmesi, yeniden eğitim programları vb.) çözüm yollarına başvurulmaktadır (2010:49-50). Bu bağlamda gençlerin, çalışma deneyimi ve beceri eksiklikleri işgücü piyasasında gençleri dezavantajlı bir konuma sokmakta ayrıca bu dezavantajlı durum işverene ekstra maliyetler olarak yansımaktadır (Metin, 2016:84).

1.9. Genç İşsizliğinin Etkileri

ILO verilerine göre Dünya nüfusunun yaklaşık %55'i sosyal güvenceden yoksun bir hayat yaşamaktadır. Bu veriler ışığında sosyal güvencesizler toplamda 4 milyara ulaşırken Sahra Altı ülkelerde bu durum daha da vahimleşmektedir. Bu bağlamda dünyada 1.90 doların altında aşırı yoksulluk seviyesinde yaşayan 300 milyon çalışan yoksul bulunmaktadır.

OECD'ye göre 1995'de bu yana çalışan başına üretkenlik yarı yarıya artarken ücret gelirleri aynı oranda artmakta, kadınlar ve erkekler arasındaki ücret eşitsizlikleri, kadınların iş hayatına atıldıkları ilk yıllarda bu durum daha da yoğunlaşmaktadır. Genç işsizliğin küresel boyutta 64 milyona ulaştığı, günde 1.90 doların altında çalışan aşırı yoksul gençlerin sayısının 145 milyona ulaştığı belirtilmektedir. Bu bağlamda Türkiye dahil gelişmekte olan neredeyse bütün ülke ekonomilerinde görülen ortak özellikler; orta sınıfın kayıplar yaşarak çözülmesi, işgücünde istihdam edilme koşullarının ve ücret gelirlerinin arasındaki farkın açıldığı bir ekonomik yapı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla artan genç işsizliği ve ücret farklılıkları sonucu meydana gelen gelir eşitsizliği sonucunda toplumlarda kutuplaşmalar artmakta ve bu doğrultuda meydana gelebilecek olan toplumsal şiddet eğilimleri kökenli sosyal sorunlar özellikle gençler arasında artış göstereceği öngörülmektedir (Yeldan, 2019:21-22).

Gençlerin iş sahibi olması konusundaki engeller, gençlerin kendilerini toplumdan izole olmaya neden olan psikolojik ve sosyal kökenli sorunlara yol açmaktadır. Bu bağlamda genç işsizliği, gençlerin tekrar eğitim hayatına dönmelerine ya da boş zaman faaliyetlerine yönelmelerine neden olabilmektedir. Bunlara ek olarak genç işsizliğinin beyin göçünün önemli bir sebebi olduğu ve beyin göçünün bir ülke için önemli bir beşeri sermaye kaybına neden olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, genç işsizliğinin psikolojik ve sosyal baskılara yol açması nedeniyle bireysel ve toplumsal hayatta huzursuzluklara neden olabilmektedir. Son olarak genç işsizliğinin, bireyin iş yaşamı boyunca iş tecrübeleri üzerinde olumsuz etkilere yol açması ve ücret düzeylerini olumsuz etkilemesi söz konusudur (Metin, 2016:85-86-87).

Gençler tarafından işsizlik hayata karşı alınan bir yenilgi olarak düşünülür. Bu ruh hali genci toplumun dışına itmektir. İşsiz gençler arasında ciddi suçlara karışma, çeteleşme ve ya toplumu gözardı eden ve kendisini bulunduğu topluma ait hissetmeyen hippy, punk

ve heavy metal gibi toplum içinde sorumluluk üstlenmeyen topluluklar ortaya çıkmaktadır (Gündoğan, 1999:71).

Gençler, ülkeleri için önemli bir beşeri silahtır. Fakat bu avantajın kullanılabilmesi için gençlerin yeterli nitelikte eğitilip üretim sürecine dahil edilmesi gerekmektedir. Gençlerin işsizlik yoluyla üretim ve kalkınma sürecinden dışlanması ekonomik kayıplara ek olarak, gençlerin yetişmesi ve eğitimleri için harcanan emek ve ekonomik değerler de karşılıksız kalmaktadır. Toplumda işsiz gençlerin çoğunlukta olması işgücü piyasasında işçi ve işveren dengesini de bozmaktadır. Öyle ki, ücret pazarlıklarında denge işveren lehine dönmekte, aynı işi daha ucuza yapacak olan işsizlerin varlığı işverenleri mevcut ücretleri düşürme ve güvencesiz işçi çalıştırma gibi eğilimlere yöneltebilmektedir. Ayrıca, bu durum sendikalaşmanın gelişimine de engel oluşturmaktadır.

Gençler, işsizliğe karşı mücadele verirken çoğu zaman bu durumun kişisel yetersizliklerinden dolayı meydana geldiğini kabul etmeyip aksine bu durumun toplumdaki ekonomik sistemden kaynaklandığını düşünürler. Bu bağlamda işsiz gençlerde topluma karşı yabancılaşma, suç, çeteleşme ve sorumluluk alma bilincini kaybetme gibi anomik eğilimler ortaya çıkabilmektedir.

Toplumda genç işsizlik oranlarının sürekli olarak yüksek seviyelerde seyretmesi; gençler arasında suç işleme, uyuşturucu madde kullanımı, evden kaçma, şiddet eğilimi, fuhuş ve intihar gibi anomik davranışların yaygınlaşmasına ve bu da toplumsal yapıda çöküntülere neden olabilmektedir. Bu bağlamda işsiz kalan gençlerin kayıt dışı işlere yöneldiği ve bu alanlarda sömürü ve istismara açık bir şekilde istihdam edildiklerini ifade etmek mümkündür (Karataş, 1996:19-21).

Genç işsizliği, birey ve toplumu birleştiren “iş” bağının kopuşunu ifade etmektedir. Dolayısıyla işsizlik sonrası gençlerin gelir akışı bozulmaktadır. Genç yaşta işsiz kalan ve herhangi maddi birikim ve sosyal güvenceye sahip olmayan bireyler sosyal güvencesiz bir yaşamın tüm zorluklarıyla yüzleşmektedirler. Bunun sonucunda yoksullukla mücadele eden gençler, buldukları yerden yeni işler bulmak umuduyla göç ederler ya da buldukları çevrede uzun süreli işsizliğe maruz kalıp topluma uyum sağlayamayan problemlili bireylere dönüşebilirler. Ayrıca, işsizliğin en çok etkilediği toplumsal yapılardan biri ailedir. İşsizlik, evliliklerde boşanma süreçlerine neden olabildiği gibi genç erkeklerin uzun süre işsizliğe maruz kalması, evlilik kararlarını geciktirebilmekte veya tamamen evlilik fikrini hayatlarından çıkarmalarına neden olabilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu görülmektedir ki; işsizlik sebebiyle bireylerde oluşan stresli ruh hali ve boşanma eylemi arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır. Bu bağlamda yüksek ve uzun süreli işsizliğin yaygın olduğu ülkelerde tek ebeveynli aile sayısında artışlar meydana geldiği görülmektedir (Özer & Topal, 2017:52-55). İşgücü piyasasına dahil edilmeyen genç nüfusun ekonomik yoksunluğu, toplumdaki kopuşu ve dışlanmayı tetiklediği gibi ülkede nesiller arası yoksulluğu da yaygınlaştırmaktadır (Günaydın & Çetin, 2015:18).

Toplumda genç işsizliğinin artması ekonomide tüketim hareketliliğini sınırlar ve devletin vergi gelirlerinde kayıplar yaşanabilir. Bu doğrultuda, genç işsizliğin sosyal güvenlik sistemlerine de kayıplar verdirdiğini ifade etmek mümkündür. Ülkede 65+ nüfusun yükünü

taşıyan sosyal güvenlik hizmetleri sistemi, genç işsizliği sorunundan direkt olarak etkilenebilecek kurumsal yapılardan biridir (Aydın, 2017:4).

1.9.1. Genç İşsizliğin Yerleşim Yerlerine Göre Sınıflandırılması

Gençlik kavramını, gençlerin yaşamlarını idame ettirdiği ortama göre; köy, kent ve gecekondu gençliği; gençlerin faaliyetlerine göre; okula giden yani öğrenci gençlik ya da okul dışı gençlik yani çalışan ve işsiz gençlik olarak kategorilemek mümkündür. Gençleri; kent, köy, gecekondu, eğitim alan ve okul dışı, çalışan, başıboş, çeşitli özel durumlara sahip hükümlü veya tutuklu gençlik olarak sınıflandırmak ve bu sınıflandırmayı çeşitli isimler altında alt kültürlere ayırmak mümkündür (Bayhan, 2016:371-372).

1.9.1.1. Kent Gençliği

Kent gençliği, eğitimine önem veren kişisel sorumluluklarının farkında olan sosyal ilişkilerinde seçici ve dayanışma içinde olan bununun yanında zorlu şehir hayatının törpülediği bir duygusunun eksikliğinin ve sorumsuzluğunun hissedildiği bir gençlik grubudur (Erkal, 1987:368-369). 19. yy'dan itibaren toplumda kentleşme, sanayileşme ve okullaşma gibi süreçlerin sosyal hayatta yaşanması sonucu toplumda gençlik ve gençlik çağına yönelik bakış açısı da değişmiştir. Lüküslü'den aktaran Şahin'e göre kent gençliği de sanayi devriminin bir sonucu olarak kent hayatının ve modernleşmenin bir getirisi olarak toplumda gençlik sınıflandırmaları arasında yerini almaktadır. Son yıllarda ABD ve Avrupa başta olmak üzere gençlerin yüksek lisans ve doktora yapma oranlarının artması nedeniyle gençlik yaşı sınırları 16-30 yaş aralığına çekilebilmektedir. Dolayısıyla bu durumla ilişkili olarak kent gençliğinin de kent modernizmi ve istihdam alanlarının yarattığı konjontürde eğitilmiş, ikincil ve üçüncül hizmetler sektörlerinde istihdam edilen bir gençlik kategorisi olduğu çıkarımında bulunmamız mümkündür (2007:1580).

1.9.1.2. Kırsal (Köy) Gençliği

Kırsal alan gençliğinde geleneksel geniş aile tipinin yoğun sosyo kültürel kontrolü görülmekle beraber istihdam edildiği meslek, mesken ve çoğu zaman eş seçimi de şehir alanlarında yetişmiş gençlerden farklılık göstermektedir. Kırsal alan gençliğinde gelenek, görenek ve belirli bir dini gruba bağlılık gösteren eğilimler fazlalık göstermektedir (Erkal, 1987:368). Türk toplumunda kırsal alanlarda çocukluktan yetişkinliğe geçiş süresi kentlerde yaşayan zengin ve eğitilmiş gençlere göre daha kısa olmaktadır. Kentte yaşayan ve belirli imkanlara sahip olan genç grubunun belirgin bir gençlik dönemi yaşadığını söylemek mümkündür. Kırsal alanlarda yaşayan genç gruplarının kenttekilere oranla daha erken yaşlarda yetişkin sorumlulukları almaya başladıklarını söylemek mümkündür (Şahin, 2005:172). Bu bağlamda Tokol'un fikirleri yönlendirici olmuştur; kırsal alanlarda nüfusun hızlı artması sonucu mevcut tarım alanlarının fazla işgücünü istihdam edemeyecek duruma gelmesi ve kırsal alanlarda ortaya çıkan işsizlik neticesinde genç nüfus kentlere göç eder.

Kentlere yönelen genç işsizleri burada da işsizlik, yoksulluk, kayıt dışı istihdam ve düşük ücret gibi sorunlar beklemektedir (Tokol, 2016:449).

1.9.1.3. Gecekondu Gençliği

Gecekondu kelimesi, özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde konut ihtiyacının hukuk kuralları dışında karşılanması halini ifade etmektedir. Gecekondu kavramı sadece Türkiye'ye özel bir olgu değildir. Gecekondu sorununun temelinde hızlı ve plansız kentleşme durumu bulunmaktadır fakat bu süreçte kentleşme, ülkenin sanayileşme evresinden geçmeden gerçekleşmesi gecekondulaşmayı oluşturan ve hızlandıran koşulları meydana getirmektedir (Şahin , 2015:281). Sadece kırsal alanlardan büyük şehirlere gelenlerin gecekondu tipi yapılarda yaşadığı algısı zamanla kırılmaktadır.

Gecekondu kiralarının diğer semtlere göre daha uygun olması, kişilerin işten çıkarılma, eşinden ayrılma, emekli olma gibi temelinde trajik ekonomik zorlukların bulunduğu sebeplerden dolayı da gecekondu bölgeleri yerleşim için tercih edilmektedir. Özellikle ülkemizde yoğun iç göç döneminin ardından oluşmaya başlayan gecekondu bölgeleri, zamanla kentin gelişimiyle beraber kent merkezlerinin içinde kalmıştır. Çağdaş çalışma sektörlerinin kentin tüm nüfusunu istihdam etme olanağı bulunmaması neticesinde gecekondu kitlelerinin önemli bir kısmı kayıt dışı istihdam alanlarında çalışıp geleneksel dayanışma kalıpları içerisinde ilişkilerini sürdürmektedirler (Bıçkı, 2016:310-313). Son yıllarda kırsal alanlarda artan işsizlik sonucu kırdan kente göç artmıştır. Bu bağlamda tarım sektöründen hizmet sektörüne istihdam kaymaları yaşanmış ve bununla birlikte sanayileşmeksizin büyüme eğilimine giren Türkiye ekonomisinde hizmetler sektörü önemli bir hale gelmiştir. Türkiye'de hizmetler sektöründe daha çok niteliksiz çalışan istihdam eden inşaat sektörü ve daha çok konut inşaatı gelişmiştir. Bu bağlamda genellikle kırsaldan gelen gençlerin bu tür alanlarda çoğunlukla kayıt dışı ve güvencesiz şartlarda istihdam edilmektedir (Koru & Dinçer, 2018:5-9).

1.9.1.4. Eğitim Alan Gençlik

Sanayi devriminden itibaren gelişen teknoloji ile birlikte farklı mesleklerin ortaya çıkışı, iş bölümünün çoğalması ve uzmanlık gerektirecek iş yapısının ortaya çıkması sonucu toplumda eğitim alan gençleri de giderek daha uzun süre eğitim almaya ve aldıkları eğitimde çeşitliliğe ve uzmanlaşmaya yönelmektedirler. Şahin'den aktaran Şahin'e göre, eğitimde çeşitlilik ve sürenin artması neticesinde gençlerin sorumluluklarına yaklaşma arasındaki mesafe artmakta ve istihdama katılma yaşı da bu bağlamda artmaktadır. İşgücü piyasasının yapısı ve istihdamın teknik bilgi ve beceri gereksinimi sebebiyle toplumda ekonomik anlamda gelişim ve işgücü açığı olsa dahi gençlerin bu toplumsal düzene uyum sağlayabilmeleri açısından eğitim görmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim gören gençlik bu konjonktürde değerlendirildiğinde kendini yetiştirme, sorumluluk almaya hazırlanma dönemi olarak ifade edilebilmektedir (2007:159).

Gençliğin eğitiminden beklenen sadece toplumda kültürel mirasın genç kuşaklara aktarımı, gencin sosyalleşmesi ve topluma adapte olması değil aynı zamanda son derece esnek ve sürekli gelişen işgücü piyasasına nitelikli işgücü sağlanmasıdır.

Gençlerin eğitim düzeyi gencin toplumdaki yerini gelecekte sahip olacaklarının da göstergesidir. Eğitimde eşitsizliklerin varlığı, gençlerin eğitim faaliyetlerinden eşit bir şekilde faydalanamaması dolayısıyla gencin işgücü piyasasında dar bir çalışma alanında güvencesiz ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmesine neden olacaktır. Bu bağlamda Türkiye’de gelir eşitsizliğinin yüksek oranlarda olması, özel okul ve vakıf üniversitesi popülasyonunun toplumda artış göstermesi, eğitim hizmetlerine ulaşmada ve eğitim kalitesinde bölgesel farklılıklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, gençler arasında işsizliğin ve çalışan genç yoksulluğunun artış göstermesi gibi olumsuz koşullar dikkate alındığında Türkiye’de fırsat eşitliğinin istenilen düzeyde olduğunu ifade etmek mümkün değildir (Aygül, 2018:62-63).

1.9.1.5. Çalışan Gençlik

Çalışan genç olgusu yalnızca eğitimini tamamlamış sorumluluk almaya ve istihdama katılmaya hazır olan genç anlamına gelmemekle birlikte çalışan genç; sokakta çalışan eğitim imkanlarına erişemeyen çocuktan eğitimsiz sanayi işçisine, aile içi ücretsiz çalışandan mevsimlik tarım işçiliğine ve çeşitli suç ve fuhuş pazarına kadar geniş bir konjunktürde değerlendirilmesi gereken bir kavramdır (Açıkalın, 2008:132).

Küresel ve ulusal ekonomilerdeki kriz ve durgunluklar işgücü piyasalarında artan rekabet ve istihdam faaliyetlerinde ileri teknolojinin kullanılması eğitilmiş gençlerin toplumda artmasına rağmen bilgi ve beceri yönünden işgücü piyasasının gereksinimlerine uymaması, ekonomilerde genç işsizliğinin yüksek olması nedeniyle işgücü piyasasında gençler arasında rekabetin artması gibi nedenler küresel düzende çalışan gençlerin büyük bir kısmının istihdam olanaklarını kısıtlamakta, gençleri enformel, güvencesiz ve düşük ücretli işlere yönlentmektedir. İşgücü piyasasında esneklik ve rekabetin artış göstermesi yeni teknolojilerin iş sahalarının modernizasyonunu sağlaması neticesinde çeşitli mesleklerde istihdam olanakları azalmakta, yüksek işsizliğin hakim olduğu piyasalardaki rekabet koşulları gençleri ve kadınları; kontrol etme olanaklarının çok kısıtlı olduğu, düşük ücretli, güvencesiz, kariyer olanaklarının sınırlı olduğu ve sürekliliği olmayan işlerde çalışmaya yönlentmektedir. Dolayısıyla bu çalışma koşullarında gençlerin beklentilerini karşılamayan, tatminsizlik yaratan çalışma koşulları gençleri sık sık iş değişikliğine yönlentmektedir. İstihdama yeni katılan gençlerin bilgi ve tecrübe yönünden yeterli düzeyde olmamaları sebebiyle işgücü piyasasında nitelikli ve güvenceli iş bulma şansları da düşük olmaktadır. Bu bağlamda, istihdam edilen gençlerin kıdem yönünden diğer tecrübeli işçilere göre eksik olmaları ve meslek içi eğitim gibi çeşitli eğitim maliyetlerinin yüksek olması da ekonominin kötü olduğu dönemlerde işten çıkarma sırasında gençleri ilk sıraya koymaktadır (Çetinkaya, 2008:115-118).

1.9.1.6. Başboş Gençlik

Türkiye ekonomisi, bir önceki yılın aynı dönemine göre ekonomide 1,6 oranında büyüdüğü belirtilmektedir. Buna göre GSYH 2018 yılında cari fiyatlarla 21,8 oranında artmış ve 1 trilyon 13 milyar 453 milyon tl olmuştur (TÜİK, 2018, Erişim Tarihi: 21 Ocak 2019). Bu bağlamda Türkiye'nin ekonomik büyümesi pozitif bir seyir izlemektedir fakat ekonomideki bu pozitif görünüme rağmen ülkede işsizlik oranları ve genç işsizliği hedeflenen seviyelere gelememektedir. Ayrıca, genç işsizliğe ek olarak nüfusun içinde sosyal ve ekonomik olarak kayıp olarak görünen bir grubun varlığından da söz etmek mümkündür. TÜİK'e göre ne eğitimde ne de istihdamda yer alan 15- 24 yaş aralığındaki bu kayıp gençlik grubu, küresel düzeyde önem taşıyan bir problemdir. Öyle ki özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde nüfusun yaşlanma sürecine girmesi ve mevcut genç nüfusun eğitim ve istihdam döngüsü içinde yer almayıp uzun vadede bu gençlerin ülke geleceği açısından olumsuz bir tablo görüntüsü oluşturacağı endişesi doğmaktadır.

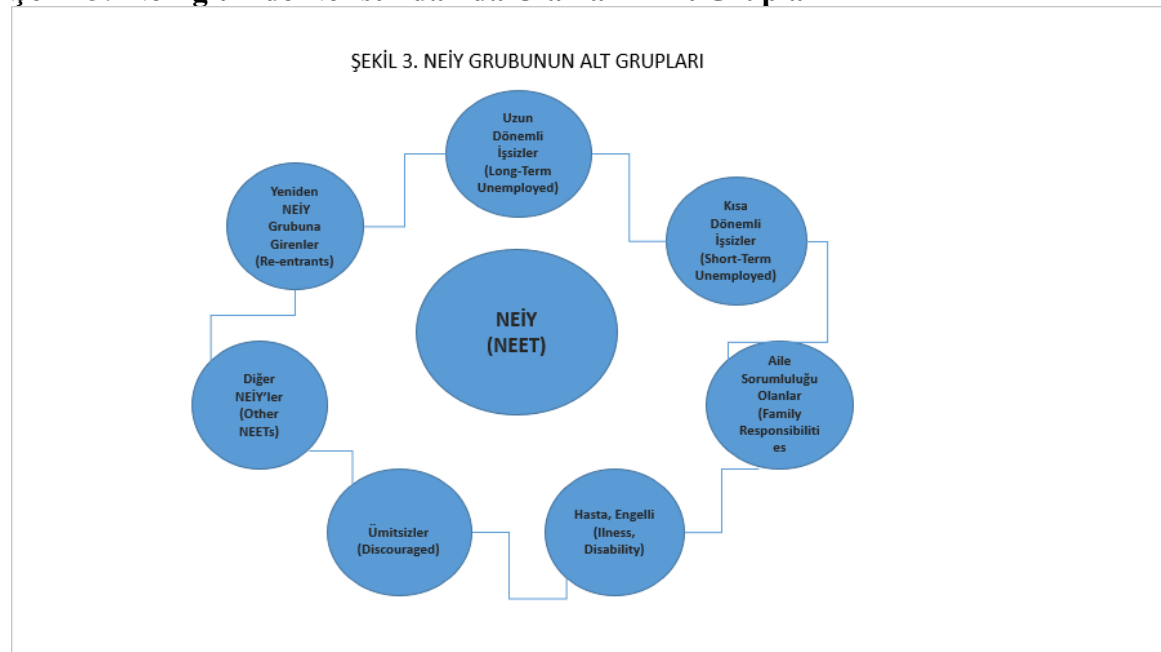
Özellikle, İngiltere'de yapılan çalışmalarla literatüre giren NEET kavramı (not in education, employment or training) türkçede kendine ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede şeklinde yer bulmaktadır. İşgücü piyasası işsizlik ve istihdam oranlarına ek olarak gençlerin istihdama ilişkin performans göstergelerini nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Kapsadığı yaş aralığı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Buna göre Japonya, gençlerin istihdam sürecine dahil olmalarına ek olarak işgücü piyasasına uyum sürecini de dikkat çekerek NEİY tanımının yaş aralığı kapsamını 15-34 yaş olarak belirlemiştir. Eğitimde, istihdamda yer almayanlar ve ev hanımı olmayanlar bu tanımın kapsamına girmektedir (Kılıç, 2014:123). ILO, OECD gibi kuruluşlar NEİY tanımının yaş aralığı kapsamını 15-24 olarak belirlemişlerdir. Özellikle Avrupa ülkelerinde bu gruba giren gençler, “yaşlı gençler” olarak adlandırılrsa da ne eğitimde ne de istihdamda olan bu gençlere literatürde “atıl genç”, “başboş genç” gibi sınıflandırmalar da yapılmaktadır.

Avrupa ülkelerinde, sosyal harcama kalemleri içerisinde önemli bir yer tutan yaşlı nüfusun sağlık, bakım ve emeklilik harcamaları ülke ekonomileri açısından önemli miktarda yük teşkil etmektedir. Küresel olarak, toplumlarda 65+ nüfusun giderek artış gösterdiği bir süreçte, gençlerin eğitim ve istihdam döngüsünde yer almayıp ekonomideki hareketliliğe katılmamaları ülkelere ek bir ekonomik ve sosyal maliyet oluşturmaktadır. Amaçsız bu genç grubunun niceliksel olarak büyümesi, özellikle İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi Akdeniz ülkelerinde önemli bir sorun oluşturmaktadır. Öyle ki, eğitim ve istihdam sürecinde yer almayan bu grubun yaşamlarını devam ettirebilmek adına aile ekonomisi ve sosyal yardımlara yönelik bir bağımlılık profili çizdiği görülmektedir. Özellikle İspanya ve Yunanistan'da niteliksiz pasif genç grubun, oransal olarak %20'lerin üzerine çıktığı görülmektedir (Dama, 2017:10-12).

Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin eğitim, öğretim ve sosyal hayata katılım süreçlerinde motivasyonsuz oldukları görülmektedir. 2008 yılında İngiltere'de 16 ile 25 yaş aralığındaki ne eğitimde ne de istihdamda yer alan gençlerle yapılan bir araştırmada, yarışmacıların dörtte biri yaşamlarına dair bir amaçlarının olmadığını belirtmişlerdir.

Başboş gençlerin aylıklık durumlarının ülkeden ülkeye değişkenlik gösteren farklı sosyal, ekonomik, ve toplumsal nedenlerden meydana geldiği dikkate alındığında bu konuda ortaya konulan araştırma verilerinin de araştırmanın yapıldığı ülkeyle sınırlı kaldığı ortaya çıkmaktadır (Storz, 2010:6). Bu bağlamda ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin nicelik ve niteliksel açıdan daha iyi inceleyebilmek adına alt kategorilerine ayırmak faydalı olacaktır. Buna göre, Şekil 3’de ne eğitimde ne istihdamda olanlar; uzun dönemli işsizler, kısa dönemli işsizler, aile sorumluluğu olanlar, hasta veya engelli olanlar, geleceğe dair motivasyonunu kaybedenler yani ümitsizler, bir süre eğitim veya istihdamda yer aldıktan sonra yeniden ne eğitimde ne istihdamda olanlar grubuna dönenler ve diğer nedenlerle NEİY grubunda olanlar olarak gruplandırmak mümkündür.

Şekil 3: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Alt Grupları

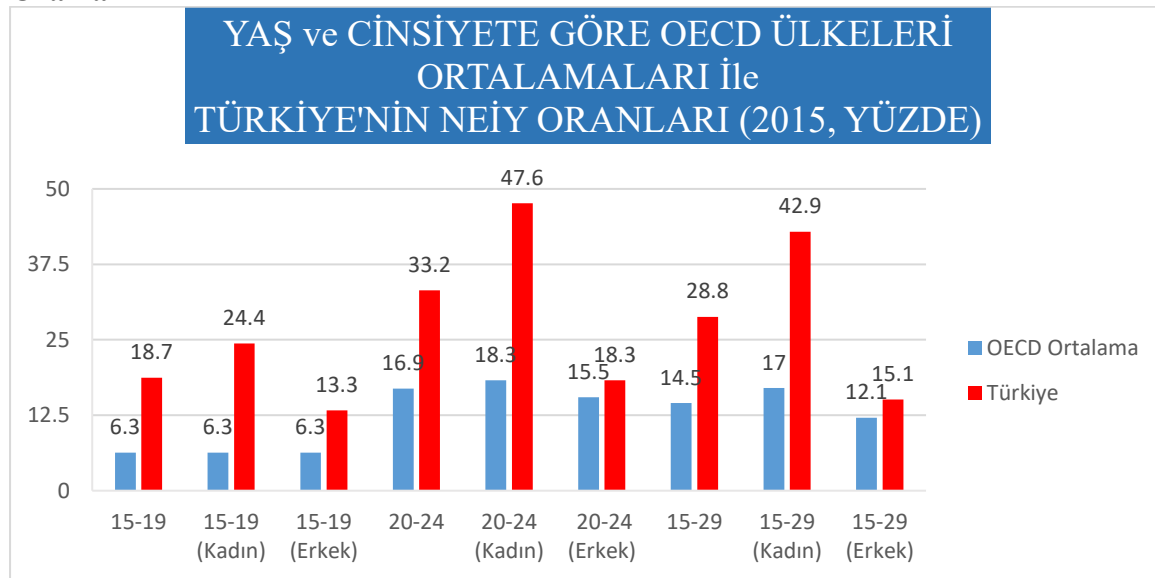
Kaynak: (Dama, 2017:16).

Özellikle 2008 krizi ve Avrupa genelinde ekonomilerdeki çeşitli durgunluklar nedeniyle gençlerin eğitim sürecinden işgücü piyasalarına geçişleri zorlaşmıştır. İşgücü piyasalarından soyutlanan gençlerin sosyal durumunu, açıklanan işsizlik oranları net bir şekilde vermektedir. Genel olarak işgücü piyasasında yer almayan gençlerin eğitim öğretim süreci döngüsü içerisinde kaldıkları kabul edilmektedir. Fakat bu çerçeveye uymayan gençler için 1980’li yıllarda İngiltere’de, ne eğitimde ne istihdamda tanımlaması yapılmıştır. Eurostat tarafından da belirtildiği üzere, NEİY kategorisi, herhangi bir eğitim, öğretim faaliyeti içinde yer almayan ve aktif olmayan tüm işsiz gençleri kapsamaktadır. Ayrıca, NEİY tanımı, bu tanım kapsamına giren gençlerin heterojen bir grup olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla NEİY kategorisi; işsizler, bir hastalıktan muzdarip olanlar, engelliler, bir işi veya eğitimi bıraktıktan sonra tekrar NEİY grubuna dönenler gibi hayattaki durumları üzerinde hiçbir kontrolü olmayan yada çok az kontrolü olan gençleri kapsamaktadır.

Eurofound'a göre NEİY kategorisine; ücretsiz gönüllü işlerde çalışanlar, sanat projeleri ve seyahat gibi yararlı faaliyetlerde bulunan gençler de katılmaktadır. Düşük eğitim seviyesine sahip, engelli ve göçmen kökenli olan gençlerin ne eğitimde ne istihdamda olanlar grubunda daha çok yer aldığı görülmektedir. Buna ek olarak, ekonomik krizlerin bir getirisi olarak yükseköğretim mezunu olan genç yetişkinlerin büyük bir kısmının NEİY statüsünde kalma riski bulunmaktadır. Estonya, Yunanistan, İtalya gibi ülkelerde bu oran çok yükselmektedir (EUROFOUND, 2012:1-2).

OECD verilerine göre; ne eğitimde ne istihdam yer alan atıl nüfus sürekli artış trendindedir. Türkiye de boşa gezen genç nüfusun en yüksek oranlarda olduğu ülkeler arasında bulunmaktadır. Buna göre; 15-29 yaş aralığındaki gençlerin eğitimde veya istihdamda bulunmaması ekonomik ve toplumsal gelişim süreç ve ivmesini doğrudan olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda istihdama katılmayan gençler, işgücüne katkı sağlayamadığı gibi bu gençlerin başta ailelerine olmak üzere ülkenin sosyal güvenlik sistemine de artı bir yük oluşturduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, gençlerin boşa gezme durumu toplumsal açıdan önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Eğitim, öğretim ve istihdamdan kopuk bir yaşam; gençlerin toplumdan soyutlanmalarına, kendilerine ve topluma zarar verebilecek tutum ve davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Türkiye'de gençlerin eğitime katılımını artırma çalışmaları, 20 yaş altı başıboş gezen gençlerde NEİY oranı diğer yaş kategorilerine göre düşük olsa da hala OECD ortalamasının çok üzerinde seyretmektedir (Taş, Küçüköğlü, & Demirdöğmez, 2018:284-285).

Şekil 4: Yaş ve Cinsiyete Göre OECD Ülkeleri Ortalamaları ile Türkiye'nin NEİY Oranları

Kaynak: (Dama, 2017:22).

Yukarıdaki şekilde yaş ve cinsiyete göre 2015 yılı kapsamında OECD ülkeleri ortalamaları ve Türkiye'nin NEİY oranlarının karşılaştırılması verilmiştir. Tabloyu incelediğimizde, Türkiye'ye ait 15-19 yaş aralığındaki, kadın-erkek toplam 18,7'lik oranın OECD ülkelerine kıyasla üç kat daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Ayrıca bu yaş grubunun ülkenin gelecek yatırımı olduğunun altını çizersek, ne eğitimde ne istihdamda olan %18,7'lik bu gençlik grubunu daha çok eğitim hayatlarına döndürebilmek adına eğitimsel ve sosyal politika temalı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Tedbir alınması gereken ikinci dezavantajlı grup ise kadınlardır. 15-19 yaş aralığındaki kadınlar OECD ülkeleri ortalaması 6,3 iken Türkiye ortalaması, 24,4 ile OECD ülkelerinden üç kat daha fazla görünmektedir. Bu doğrultuda yine kadınlar grubunda 20-24 yaş ve 15-29 yaş aralığındaki ortalamalar incelendiğinde Türkiye, kadınların eğitim ve istihdama katılımı bakımından OECD ülkelerinin oldukça gerisinde görünmektedir.

Türkiye ve OECD ülkeleri arasındaki ne eğitimde ne istihdamda olanların oransal olarak kıyaslandığı tabloda farkın en az olduğu grup, 20-24 yaş ve 15-29 yaş grupları aralığındaki erkeklerde görülmektedir. Buradan hareketle erkeklerde okullaşma ve işgücüne katılma oranlarının OECD ülkeleri ortalamasına yakın olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 7: Bazı Ülkelerde Eğitimde, İstihdamda, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-29 Yaş Aralığındaki Genç Yetişkinlerin Yüzdesele Oranları (2007-2017)

ÜLKELER	2007	2007	2007	2017	2017	2017
	EĞİTİMDE	İSTİHDAMDA	NEİY	EĞİTİMDE	İSTİHDAMDA	NEİY
AVUSTURYA	43,6	45,1	11,3	47,2	42,0	10,8
KANADA	43,7	44,3	12,1	44,0	43,8	12,2
FRANSA	46,1	39,4	14,5	47,1	36,3	16,5
ALMANYA	52,4	35,0	12,6	52,7	37,9	9,3
YUNANİSTAN	43,9	39,5	16,6	52,1	25,2	22,8
İTALYA	44,5	35,5	20,0	47,9	27,0	25,1
İSPANYA	35,4	49,0	15,6	51,2	28,9	19,9
TÜRKİYE	24,3	34,4	41,3	42,5	30,3	27,2
PORTEKİZ	39,1	47,5	13,4	49,9	37,7	12,4
MEKSİKA	33,5	43,2	23,3	37,5	41,3	21,2
SLOVAK CH.	40,5	42,3	17,2	41,1	42,7	16,2
İSVİÇRE	45,5	44,3	10,2	47,3	44,3	8,4
İNGİLTERE	40,1	45,0	14,9	42,8	45,0	12,2
ABD	44,5	42,3	13,2	44,1	42,6	13,3
OECD ORT.	45,0	41,1	13,9	47,4	39,1	13,4
EURO 22 ORT	46,6	40,5	12,9	48,9	37,7	13,4

Kaynak: (OECD, Education at a Glance 2018: OECD Indicators , 2018:67).

Ortalama olarak OECD ülkelerinde;15-19 yaş aralığının %6'sı, 20-24 yaş aralığının %16'sı, 25-29 yaş aralığının ise %18'i ne eğitimde ne istihdamda yer almaktadır. Buna ek olarak OECD ülkelerinde yabancı doğumlu çocukların %18'i eğitim ve istihdamda yer almazken bu oran yerli gençlerde %13'e düşmektedir. OECD ülkelerinde eğitimde olmayan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin %47'si istihdamda yer almasına rağmen geriye kalan %33'lük grubun %14'ü eğitim ve istihdamda yer almamaktadır. Bu gruba dahil olan gençlerde, kadın ve erkekler arasında eğitim ve istihdama dahil olmama oranı OECD ülkelerinde ortalama %2'yi geçmemektedir.

Şili, Kolombiya, Kostarika, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerde eğitim ve istihdamda yer almayan gençlerin oranı genellikle yüksektir. Ayrıca, bu oran eğitim ve istihdamda olmayan kadınlarda %10 ve üzeri daha fazladır.

Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde eğitimde ve istihdamda yer almayan gençlerin oranı oldukça düşüktür. Bu gruba dahil olan kadın ve erkekler arasındaki yüzdesel farklılık ise %5'i geçmemektedir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da NEİY kategorisine giren gençler genellikle, aktif bir şekilde iş arama girişimlerinde bulunan gençlerden oluşmaktadır. Bu ülkelerde NEİY kategorisinin çoğunluğunu iş aradığı halde bulamayan gençler oluşturmaktadır. Türkiye ve Meksika'da ise NEİY kategorisi içinde yer alan kadınların %90'ı pasif gözüktüğü anlaşılmaktadır.

Kostarika ve Slovak Cumhuriyeti'nde NEİY grubu içerisindeki kadın ve erkekler arasındaki yüzdesel cinsiyet farkı %30'ları bulmaktadır. Kadınların oranının bu kadar fazla olmasının nedenleri arasında; aile sorumluluğunu kadınların yakından ilişkili olması, aile yaşamı ve işgücü piyasası uyumsuzluğu yer almaktadır. Kolombiya, Kostarika ve Türkiye'de 15-29 yaş aralığındaki gençler arasında NEİY oranı, OECD ortalaması olan %6'dan en az %15 daha fazladır.

Bu yaş grubundaki gençlerin eğitimde yer almaması, muhtemel en yüksek eğitim seviyelerinin ortaokul eğitimi olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bu genç grubunun çoğunluğunun ortaokul eğitimi bile tamamlayamadığı düşüncesi olasılıklar dahilindedir (OECD, 2018:57-62). Türkiye'de genç nüfusun en önemli sorunları sırasıyla; işsizlik, eğitimsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmadır. AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında dezavantajlı gençleri tanımlamak adına belirlenen temel göstergeler; işsizlik, eğitim hayatından erken ayrılma ve genç yoksulluğu bakımından Türkiye'nin oldukça negatif bir görünümde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2014:131).

Tablo 8: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi, 2014-2017

YILLAR	NEİY TOPLAM %	Okur yazar Olmayan NEİY %	Lise altı Eğitilmiş NEİY %	Lise Eğitilmiş NEİY %	Mesleki veya Teknik Lise NEİY %	Yükseköğretim NEİY %
2014	24,9	77,6	23,8	19,7	22,6	27,8
2015	24,0	76,8	22,6	19,4	22,1	30,3
2016	24,0	81,1	22,1	19,9	23,4	30,8
2017	24,2	78,3	21,6	20,7	24,6	34,4

Kaynak: (TÜİK, 2018, Erişim Tarihi 13 Kasım 2018).

TÜİK'in Ekim 2018 tarihli mevsim etkisinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri isimli haber bülteninde; Ekim 2018 itibarıyla ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı toplam % 24,7 olurken, kadınlarda bu oran %33,6 erkeklerde ise %16,0 olmuştur. Buna göre; eğitim ve istihdamda olmayan erkeklerin oranı OECD ortalaması olan %13,4'e yakın iken, toplam NEİY oranı ve kadınlarda bu oranın %34'lerden aşağı düşmemesi bu genç grupları açısından kaygı uyandırmaktadır. Yükseköğretimdeki gençlerin eğitim ve istihdamda olmama hali 2014 ve 2017 yılları arasında artış eğilimine girmiştir.

Buna göre; 2017-2018 Yükseköğretim İstatistiklerine göre Türkiye'de; önlisans, 2.768.757, lisans, 4,241.841, yüksek lisans, 454.673, doktora, 95.100 öğrenci olmak üzere

toplamda 7.560.371 öğrenci aktif olarak kayıtlıdır (YÖK, 2019, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2019). Özellikle, kendini yetiştirmiş ve nitelikli genç nüfusun istihdam sürecine dahil edilemeyip toplumla bütünleştirilememesi; gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye için ekonomik ve sosyopolitik açıdan önemli bir risk oluşturmaktadır. Ayrıca bu gençlerin istihdam sürecine dahil edilememesi ülkede ekonomik ve sosyal maliyetlerin artmasına neden olmaktadır.

Buna ek olarak, Türkiye’de eğitimde ve istihdamda yer almayan gençler konusunda endişe verici bir diğer durum, açık öğretim fakültelerinde kayıtlı öğrenci sayılarının NEİY oranlarını gerçeğe olduğundan daha az gösterdiği görüşüdür. Öyle ki açık öğretim sistemiyle eğitim veren fakültelerde 2018-2019 öğretim yılı Eylül öğrenci sayıları aktif ve pasif öğrenci toplamı, 2.775.156 kişidir (www.anadolu.edu.tr, 2019). Buna ek olarak, 10 Nisan 2017 tarihli Açık öğretim Lisesi aktif öğrenci sayısı 797.921 bin kişidir (MEB, 2017, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2018). Bu bağlamda eğitimini örgün olarak sürdürmeyen kayıtlı 3.573.77 öğrenci olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ancak, NEİY tanımında ifade edildiği üzere 15-24 yaş grubundaki eğitimine herhangi bir kurum aracılığıyla devam etmeyen, öğrenim görmeyen ve istihdam edilmeyen gençleri kapsamaktadır. Dolayısıyla buradan hareketle açık öğretime kayıtlı öğrenci sayısının Türkiye’deki NEİY grubuna giren gençlerin oranında ciddi bir düşüşe neden olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu gençlerin niceliksel olarak eğitim sistemi içerisinde yer almalarının haricinde niteliksel özellikleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bu bağlamda, bu gençlerin aldıkları eğitimin kalitesi, işgücü piyasası ile bağlantısı, istihdama katılma durumları, gençlerin sosyal ve ekonomik hayatlarında bir değişiklik olup olmadığı konusunda niteliksel bilgilerin olmaması, açık öğretim eğitiminin gençlerin eğitimde ve istihdamda olmama durumlarını olumlu veya olumsuz yönde etkilediği yönünde bir çıkarım yapılamamaktadır. Açık öğretim öğrencilerinin aldıkları eğitimin gönüllük ve etkinliğinin daha iyi ölçülebilmesi açısından eğitim politikaları önemli bir rol üstlenmektedir (Dama, 2017:12-19). TÜİK’in NEİY verilerinin incelendiği tabloda mesleki ve teknik liselerin eğitim ve istihdamda olmama oranı her yıl artış göstermiştir. Bu bağlamda mesleki liselerin de eğitim kalitesi ve işgücü piyasalarıyla olan bağının zayıflığı dikkat çekmektedir.

Gençlerin eğitim ve istihdamda yer almaması yani başıboşluk halleri bir dizi olumsuz tutum, davranış ve zararlı madde kullanımını tetikleyebilmektedir. Bunlardan biri, toplumun her kesimini etkileyen sorunlardan olan alkol bağımlılığıdır. Gençler arasında alkolün yaygınlaşmasının en önemli sebeplerinden biri; işsizlik, gençlerin geleceğe yönelik endişe ve kaygı duymasına neden olmaktadır. Ekonomik sorunlarla mücadele eden gençler arasında alkol kullanımının da yaygınlaştığı görülmektedir. Gençler arasında alkol kullanımı sağlık sorunlarına ek olarak suça eğilimde artış, aileden kopma, gelecekte beklenilenin kesilmesi, intihar gibi gencin kendisine ve içinde bulunduğu topluma çok yönlü zarar veren sorunlara yol açmaktadır. Alkol kullanımının akabinde gençlerin yetersizlik duygusunu ve gelecek kaygılarını sonlandırmak adına başvurduğu yöntemlerden bir diğeri uyuşturucu madde kullanımınıdır.

Yapılan araştırmalar neticesinde uyυřturucu maddeler kullanan gençlerde; silah taşıma, suç işleme gibi toplum huzurunu bozan davranış eğilimlerinin arttığı görülmektedir. Alkol ve madde bağımlılığının yanısıra genç işsizliğin neden olduğu diğer olumsuz eğilimler; depresyon ve şiddet eğilimidir (SEKAM, 2016:170-175-176). Başıboş gençlik, popüler kültürün temelini oluşturan şiddet, cinsellik tüketime dayalı kısaca tutum, davranış ve alışkanlıkların tümüne teknolojinin gelişmesiyle beraber daha kolay ulaşabilir hale gelmiştir.

Bu bağlamda ne okulda olan ne de çalışan başıboş gençliğin popüler kültürün yarattığı kitle pazarının bir parçası haline geldiğini ifade etmek mümkündür (şahin, 2005:176). OECD'nin Bir Bakışta Eğitim 2018 isimli raporuna göre;eğitim sistemi, ekonomik iklimden bağımsız olarak gençlerin becerilerini arttıracak şekilde geliştirilmelidir. Durgunluk dönemlerinde eğitime yapılan kamu yatırımları, işsizliği dengelemek ve ekonominin gelecek gelişimine yatırım yapmak ve öğrencilerin gerekli becerilerini geliştirebilmek adına olumlu bir adım olacaktır. Bunlara ek olarak gençleri istihdam etme konusunda potansiyel işverenlere teşvikler sunulabilir (OECD, 2018:58).

1.9.1.7. Hükümlü veya Tutuklu Gençlik

Hükümlü gençlerin cezaevinde kaldıkları süreyi gelişimleri için olumlu bir şekilde değerlendirebilmeleri, kendilerini en iyi şekilde geliştirebilmeleri, cezaevi sonrası yaşamlarında istihdam edilebilirliklerini kolaylaştırmak adına cezaevi sürecinde eğitim faaliyetlerinin uygulanması gerekmektedir. Cezaevlerinde eğitim programları ile birlikte gençlere gelecek hayatları için önemli katkılar sağlanmaktadır. Bunlar; gençlere okuma yazma öğretilmesi, gencin sosyal bağlarını güçlendirmek adına iletişim becerileri kazanması, yardımseverlik ve ahlaki gelişim, çeşitli mesleki eğitim imkanları sağlanarak gençlerin hayatlarını idame ettirecek geliri kazanmasında yardımcı olmak ayrıca verilen eğitim hizmetleriyle gençlerin el becerileri ve sanatsal yönlerinin gelişimine katkıda bulunmak şeklinde ifade edilebilmektedir (Kara, 2014:45).

Gençlerin hayatlarında sosyo ekonomik düzeyin düşük olması, gençleri suç ve çeşitli zararlı alışkanlıklara yönlendirebilmektedir. Seyhan ve Zincir'e göre; yoksul bölgelerde yaşayan, eğitim düzeyi düşük gençlerde suç işleme ve şiddet eğilimi oldukça paralel bir ilişki içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla gençlerin, eğitim hayatından kopuşu, ekonomik anlamda yetersizlikleri, uzun süreli işsizlik durumu gençleri psikolojik olarak olumsuz etkilemekte, gencin toplumdan soyutlanmasına neden olarak başta sigara, alkol sonrasında uyυřturucu kullanımı ve suç olaylarına karışımı gibi olumsuz bir dizi tutum ve davranışlar edinmesine sebep olmaktadır. Cezaevlerinde yapılan araştırmalara göre alkol ve madde kullanımının gelerde suç eğilimini arttırdığı görülmüştür. Bu bağlamda cezaevlerinde olan gençlere yönelik uygulanan eğitim programlarında; 1. ve 2. seviye okuma yazma kursları, eğitim hayatına devam eden gençler için açık ğretim sistemi aracılığıyla ilk ğretim ve açık lise eğitimi imkanlarının sağlanması, boş zaman yönetimi ve meslek edindirmeye yönelik çeşitli kurs imkanları sağlanarak kültürel etkinlikler ve sportif faaliyetler düzenlenmektedir. Buna ek olarak; gençlerin kurumda psiko sosyal, ruhsal ve zihinsel

gelişimlerinin düzgün bir şekilde sağlanması amaçlanarak gençlerin tahliye sonrası hayatlarını toplum ve aileyle barışık bir şekilde yaşamaları hedeflenmektedir (2009:9-10).

İŞKUR'un hükümlülerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitimi ve rehabilitasyonu programı ile ulaşmayı hedef aldığı grup, kuruma kayıtlı bulunan eski hükümlüler ve tutukluluk hali devam edip tahliye olmalarına kısa bir süre kalan hükümlülerden meydana gelmektedir. Eski hükümlülerin toplumda dışlanmaya maruz kalmaları sebebiyle korunma ve istihdam edilme gibi temel ihtiyaçları kısıtlanmaktadır. Bir çok hükümlünün mesleği ve eğitiminin olmayışı, onların tahliye sonrası yaşamlarında yeni bir iş bulma şanslarını daha çok azaltmaktadır. 2001 yılında gerçekleştirilen İŞKUR genel kurulu sonucunda cezaevlerinde bulunan tutukluların tahliye sonrası daha kolay bir şekilde iş bulmaları ve işgücü piyasasına katılabilmeleri adına tutuklu ve hükümlülerin İŞKUR'un aktif işgücü piyasası programlarından yararlanmaları yönünde karar alınmıştır. Bu doğrultuda Adalet Bakanlığı ve STK'ların ortak faaliyetiyle tahliye edilmelerine kısa bir zaman kalan hükümlülerin istihdam edilebilirliklerini geliştirmek için işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu iş alanlarına yönelik meslek edindirme kursları açılmıştır (Kasapoğlu & Murat, 2018:496-497)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ SORUNU

Küreselleşmeyle birlikte piyasalarda gelişen rekabet olgusu, küresel ticaret hacminin artışı ve hızla ilerleyen teknolojik gelişmelerle birleşince işgücü piyasalarında baskı oluşmuş ve bu nedenle istihdam alanlarında işgücü verimlilik artışları meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu durumda dünyada bir bakıma istihdamsız büyüme trendinin başlamış olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu noktada dikkat çekilmek istenen husus şudur; ekonomilerde büyüme işgücü verimliliğine olumlu yansırken istihdamın artırılması konusunda büyümenin pozitif etkisi çok düşüktür. Bu bağlamda Türkiye'nin sanayileşme politikalarının da genç işsizliğini azaltıcı özellikler taşımadığını söylemek mümkündür. İşgücü verimliliğinin artışını iş kollarında kapasite kullanımının artırılmasına dayandırmak; rekabet gücü, düşük ücret ve işten çıkartmaların arasında pozitif bir bağ bulunması, yatırım, büyüme ve yeni istihdam alanları oluşturma potansiyelini azaltmaktadır (İzgi, 2012:300-301).

Türkiye'de genç işsizlik sorunu ülkenin demografik olarak yaşlandığını göz önüne aldığımızda daha tedirgin edici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Acemoğlu'na göre; son yıllarda ekonomideki büyümenin beton ekonomisi temeli üzerine kurulması yani inşaat ve konut kredilerinin üzerinden ekonomide büyüme gerçekleşmesi, ekonominin esas itici gücü olan üretim ve verimliliğin azalması ekonomide cari açık sorunlarının artmasına bu da şirketlerin borçlanmasına ekonomideki kronikleşen yapısal sorunların büyüyerek ülkede işsizlik ve genç işsizlik sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca 2018'in son aylarında ABD ile yaşanan olumsuz politik hava, AB'nin Türkiye'ye ekonomik yaptırım tehditlerinde bulunması ve Trump'ın politik olarak tahrik edici tavırları yabancı yatırımcının Türkiye'ye olan ekonomik yatırım algısını olumsuz yönde etkilemekte buna ek olarak Türkiye'de bulunan yabancı sermayenin de ülkeyi terk etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla küresel etkiler de Türkiye'nin ekonomideki yapısal sorunlarının derinleşmesine neden olurken, kurumsal sektörde üretim ve verimliliğin azalmasına bağlı olarak işgücü piyasasında yeni istihdam alanlarının oluşturulması sorunları artmış hatta işten çıkarmaların yoğunlaştığı, genç işsizliğin son yılların en yüksek seviyelerine geldiği bir dönemin yaşanmakta olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır (Acemoğlu, 2018:87-88).

Türkiye'de gençler, istihdam edilebilme zorluklarından doğan ekonomik sıkıntılar, eğitim, sağlık, barınma, beslenme, boş zaman faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan sıkıntılar gibi çeşitli problemlerle kaşı karşıyadır. Bu problemler, her gençlik kategorisinde gencin niteliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Türkiye'nin toplumsal durumunu ele alan birçok araştırmanın sonucuna göre; Türkiye'de gençliğin en önemli sorunu işsizlik olarak belirtilmektedir. İşsizliğin doğurduğu ekonomik sıkıntılar ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal hayattan uzaklaşma eğilimi gençleri psikolojik açıdan derinden etkilemektedir. Gençlerin bir kısmı bu olumsuzlukları zararlı maddeleri kullanarak unutmak isterken bir kısmı da hırsızlık ve çeteleşme gibi suç ve şiddet olaylarına karışarak bertaraf etmek ister.

İşsizlikten kaynaklanan bu olumsuzlukları gençlerin bir kısmı, hayat felsefelerinden ödün vermeden aşmaya çalışırken, çeşitli imkanlara sahip önemli bir kısmı da çözümü yurtdışına göç ederek bulmaktadır. Türkiye’de genç işsizliğinin bir diğer yüzü ise; eğitilmiş veya eğitimsiz farketmeksizin gençlerin genel anlamda geleceğe karşı endişeli ve karamsarlık duyguları taşımalarıdır. Bu bağlamda gençlerin zorlu eğitim yolculuğundan sonra mezun olmaları ve akabinde diplomalı işsizler ordusuna katılmaları; uzun süre işsiz kalmaları, buldukları işte güvencesiz ve geçici çalışma problemleriyle karşılaşmaları ve sürekli işten çıkarılma endişesi taşımaları gençlerin işgücü piyasasında sıklıkla karşılaştıkları problemlerin başında gelmektedir (Bayhan, 2016:372-375-376).

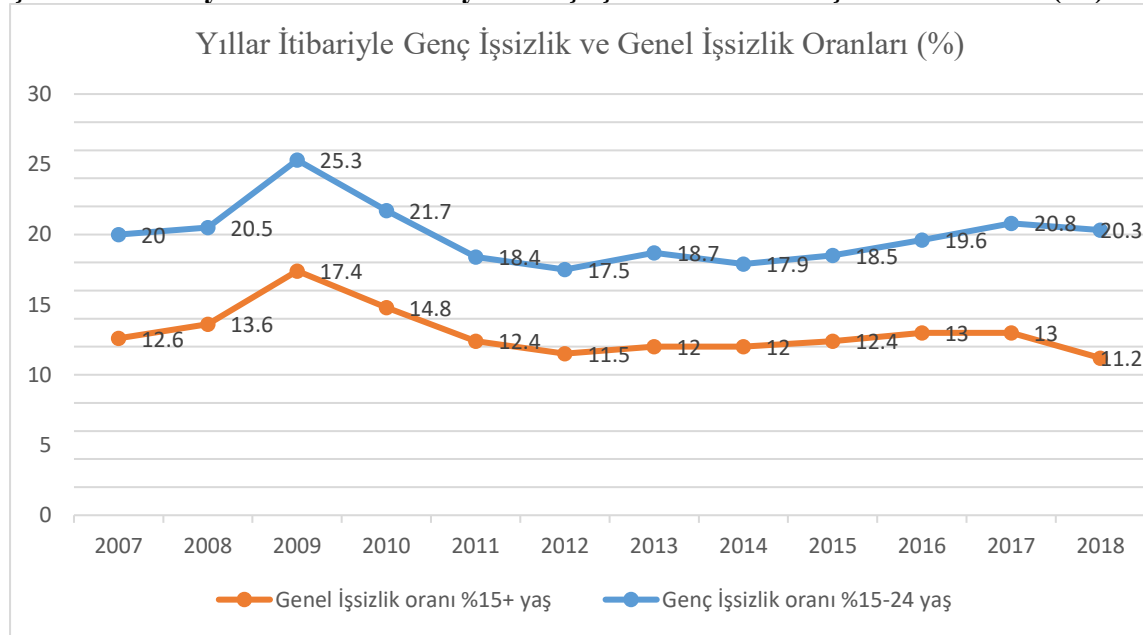
(Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi) SEKAM’ın 2016 yılında yayınlamış olduğu raporda, “Gençliğin en önemli sorunu nedir?” sorusuna alan araştırmasında verilen cevaplar arasında “eğitim” %32,9’luk bir çoğunluk olarak birinci sıraya yerleşmiş, “meslek edinme” %14,3 ile üçüncü sırada yer alırken, “iş bulamamak” %12,0 ile dördüncü sırada yer almıştır. Aynı araştırmada “uyuşturucu kullanımı” %5,1, “alkol” %2,7 ve “diğer ekonomik nedenler” ise %2,6 ile araştırmanın sonucu içerisinde yer almıştır (SEKAM, 2016:143). Bu bağlamda Türkiye’nin genç işsizlik profili; Türkiye, iyi yabancı dil bilen, uzmanlaştığı eğitim alanında kendini donanımlı bir şekilde yetiştirmiş, gelişen teknolojiye ayak uydurabilen ve iletişim teknolojileriyle yakından ilgili, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden, günü yorumlayabilen, kendini iyi bir şekilde yetiştirmiş kaliteli işgücü eksikliği yaşamaktadır (Kelleci & Türk, 2016:18-19).

Saraçoğlu’na göre Türkiye’de genç işsizlik oranlarının yükselme eğilimi göstermesinde eğitim ve istihdam politikalarının yarattığı uyumsuzluklar dikkat çekmektedir. Eğitim sisteminin daha okuldayken çalışma hayatına atılmaya vurgu yapılması fakat bu sürecin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için yeterli olanakların bulunmaması ve bu konuda toplumun değişmeyen alışkanlıklarının bulunması eğitim ve istihdam bütünlüğü açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de yüksek öğrenimde hangi branşlara ihtiyaç duyulduğu ya da hangi branşlara eleman ihtiyacı bulunmadığı konusunda makro düzeyde yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda üniversite okuyan gençlerin aldığı eğitimin sadece meslek kazandırma şartı üzerine eğitim almaması gerektiği düşüncesi üzerinde durulurken, yüksek öğrenim eğitiminin gençlere yeni bakış açıları ve analitik düşünme yeteneği kazandıracağı ve edinilen bu kazanımların farklı iş kollarında kullanılabilmesi düşüncesi de ortaya çıkmaktadır (2012:38). Bu doğrultuda Ekin’in fikirleri yönlendirici olmuştur; gelişmekte olan ülkelerde üniversite eğitimi, işgücü piyasasının günümüz gerçeklerini göz önünde bulundurmaksızın gençlere istihdam ümidi vermektedir. Yapılan araştırmalara göre üniversiteler, ülkenin ihtiyacından çok daha fazla hukuk, sanat ve edebiyat fakültesi mezunu vermektedir (Ekin, 1980:46). Günümüzde Türkiye’de eğitim fakültesi mezunu öğrencilerin atanamaması da bu duruma örnektir.

Mağiroğulları ve Korkmaz’a göre; ülkenin beşeri gücünü temsil eden gençler arasında işsizliğin yaygın olması hem toplumsal kaynakların yeterince verimli kullanılmaması hem de ülkenin vasıf düzeyinden yeterince yararlanılmadığı anlamına gelmektedir.

Türkiye’de genç işsizliği, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla gençlerin yaşamlarını zorlaştırırken bir yandan da ülkeye ve dolayısıyla topluma eğitim maliyetleri konusunda külfet oluşturmaktadır. Türkiye’de; eğitim ve işgücü piyasası bağlantısı tam anlamıyla kurulamamıştır ve kronik olarak genç işsizliğinin ülke ekonomisi ve gençlere yıpratıcı etkileri daha fazla artmadan ciddi politikalarla tedbir alınmalıdır (2013:77-78).

Şekil 5: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Genç İşsizlik ve Genel İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2019, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019). (Tabloda genel işsizlik oranları, tarım dışı işsizlik oranlarını yansıtmaktadır.)

Yukarıdaki şekil incelendiğinde genel işsizlik oranları ve genç işsizlik oranları arasındaki fark belirli yıllarda azalma eğilimine girmiş olsa da aradaki en az 6 birim fark düzenli olarak devam etme eğilimi göstermiştir. Tabloya göre aradaki farkın en yüksek olduğu yıl, genç işsizliğin 20.3, genel işsizliğin ise 11.2 olduğu 2018 yılıdır. Tablodaki oranlar incelendiğinde, genç işsizliğin Türkiye’de yapısal bir hal aldığını ifade etmek mümkündür. Öyle ki, tabloda genel işsizlik oranının en az olduğu 2012 yılında bile genel işsizlik ve genç işsizliği oranı arasındaki 6 birimlik fark korunmuştur. Yani ülkede işsizlik oranları azalsa bile genç işsizliği oranları çok fazla değişiklik göstermemektedir. Dolayısıyla bu durumda ekonominin kriz ve durgunluk dönemlerinde işgücü piyasasından öncelikle gençlerin ve kadınların başı çektiği grubun uzaklaştırılması, sonrasında ise ekonominin toparlanma dönemlerinde işgücü piyasasına öncelikle tecrübeli çalışanların sonrasında genç ve kadınların dahil edildiği çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca, bu bağlamda artan genç işgücüne paralel oranda yeni istihdam alanlarının oluşturulamadığı çıkarımında da bulunulabilir.

Araştırmalara göre genç nüfus açısından Türkiye’nin demografik fırsat penceresinde bulunduğu belirtilmektedir. Çalışmalara göre, gençlerin işgücü piyasasının ihtiyaçları ve nitelikleri doğrultusunda eğitilip istihdama katılmaması halinde Türkiye’nin sahip olduğu demografik avantajı 2040 yılında kaybedilecektir.

Bu sebeple gençlerin iyi bir şekilde eğitilip istihdama katılmaları halinde 2023 yılına kadar %70 e kadar artacak olan çalışma çağındaki nüfusun Türkiye'deki işsizlik ve ekonomik büyüme sorununu önemli ölçüde bitireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin 2023 yılına kadar artacak olan çalışma çağı genç nüfus potansiyelini hem avantaja çevirmek hem de genç nüfusun daha büyük işsizlik sorunlarıyla karşılaşmamak adına gençlere yönelik özel istihdam politikaları ele alınmalıdır. Buna ek olarak, genç nüfus fırsatının kalkınma gücü olarak kullanılamaması halinde ise 2040 yılından sonra nüfus içindeki 65+ nüfusun artması sonucu oluşacak sosyal güvenlik sorunlarının ağırlaşarak Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceği muhtemel görünmektedir (Erdayı, 2009:138-139).

2.1. Türkiye'de Nüfusun Yapısı ve Gençlik

TÜİK'in 16 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanan İstatistiklerle Gençlik isimli raporda; Türkiye nüfusunun %16,1'ini genç nüfusun oluşturduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları'na göre 2017 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin toplam nüfusu 80 milyon 810 bin 525 iken; 15-24 yaş aralığındaki toplam genç nüfus 12 milyon 983 bin 97 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu bağlamda genç nüfusun toplam nüfusa oranı %16,1 olmuştur. Bu bilgiler ışığında genç nüfusun %51,2'sini erkek nüfus %48,8'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır. TÜİK tarafından hazırlanan nüfus projeksiyonlarına göre; 2017 yılı itibariyle toplam nüfus içinde %16,1'lik bir paya sahip olan genç nüfus oranının 2040 yılında %13,4, 2060 yılında %11,8 ve 2080 yılında ise %11,1 olacağı tahmin edilmektedir TÜİK verilerine göre nüfus artış hızı 2000 yılında 14,3 iken, 2001 yılında 13,4 ve bir sonraki kriz yılı olan 2008 yılında 13,1; 2009 yılında 14,5 olurken son olarak 2018 yılında 13,0 olmuştur. Türkiye'nin nüfus artış hızı trendi incelendiğinde nüfus artış hızının belirgin bir şekilde düştüğü görülmektedir. Buna ek olarak TÜİK verilerinde 2018 yılı, cinsiyete göre ortalama yaş; erkeklerde 31,4; kadınlarda 32,7 olurken toplamda ortalama yaş 32 olarak açıklanmıştır. Ortalama yaşın 2019 itibariyle kadınlarda 33,0; erkeklerde, 31,7; toplamda ise 32,3 olması beklenmektedir. (TÜİK, 2018).

Tablo 9: Gençlerin Yaş Gruplarına Göre Nüfus (2016-2018, 15-24 Yaş)

YAŞ ARALIĞI	2016	2017	2018
15-19(milyon)	6.623	6.527	6.403
20-24(milyon)	6.366	6.457	6.524

Kaynak: (TÜİK, 2018, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018).

Türkiye, işgücü potansiyeli bakımından kalkınma hızını destekleyebilecek genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Türkiye, sahip olduğu 12 milyondan fazla genç nüfusuyla son derece dinamik bir görünüm sergilerken aynı zamanda toplumun gelişimi ve işgücü açısından bir çok ülkeye göre ayrıcalıklı bir konumdadır.

TÜİK'in yayınlamış olduğu 15 Şubat 2019 tarihli haber bülteninde genç işsizliğin son birkaç yıldaki rekoru kırılarak %23,6 oranına yükseldiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin dinamik nüfus yapısının ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısı dikkate

alınarak iyi değerlendirilememesi halinde ülkenin geleceği olarak değerlendirilen genç nüfusun bu bağlamda toplumsal ve ekonomik açıdan ciddi problemlere yol açabileceği faktörü ortaya çıkmaktadır (TÜİK, 2019).

Ülke nüfusunun dinamik yapısı bir yandan ülke ekonomisi ve kalkınma hızına ve geleceğe dair pozitif hesaplar yapılmasına neden olurken bir yandan da sürekli artan işsizlik oranları, işsiz gençlere ve artan işsizliğe paralel olarak yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması Türkiye'nin kısa ve orta vadede ekonomik ve sosyal açıdan ciddi sorunlarla karşılaşacağı çıkarımının yapılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de ekonomik ve toplumsal yapıda risk faktörüne neden olan genç nüfusun fazla olması değil gençlerin başarılı bir şekilde işgücü piyasasına dahil edecek politika ve kurumsal yapıların yetersiz olmasıdır. Bu doğrultuda küresel dinamiklerin değişim hızı ve gençlik politikaları konusunda başarılı gelişmiş ülkelerin gençlere yaklaşımı ve uyguladıkları politikaları Türkiye'nin toplumsal yapısı ve ekonomik şartları dikkate alınarak incelemek ve uygulamaya dökmek faydalı olacaktır (Acar , 2008:3-4-10).

Genç işsizliğinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bulunmasının iş gücü piyasalarından kaynaklanan nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden biri de 15-24 yaş grubundaki gençlerin okuldan yeni mezun olmuş veya askerlik görevini tamamlayarak ilk kez iş arayanlardan oluşmasıdır. İlk kez iş arayanların iş deneyiminin bulunmaması, başlangıçta daha seçici olmaları ve gençlere yönelik talebin zayıf olması gibi nedenlerden dolayı işsizlik oranları yüksek olabilmektedir. Bu yaş diliminde bulunanların yüksek bir işsizlik oranına sahip olmalarının nedeni de başta 2000 ve 2008 krizleri olmak üzere ekonomik krizlerden bu yaş gruplarının daha çok etkilenmesidir (Lordoğlu & Özkaplan, 2007:432).

Yaş grupları incelendiğinde en yüksek işsizlik oranlarının gözlendiği yaş grupları 15-19 ve 20-24 yaş aralığındaki gençlerdir. Bu bağlamda en düşük işsizlik oranına 65+ yaş aralığındaki bireylerde rastlanılmaktadır. Dolayısıyla bu görünümün hem normal olduğunu söylemek hem de ülkenin nüfus yaş grupları dağılımıyla uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, bu göstergeler ülkede işgücü piyasası politikalarında odaklanılması gereken noktaları ve gençleri istihdam sürecine daha kolay dahil edilebilmesini kolaylaştıran politikaların oluşturulması bakımından önem taşımaktadır (Demircan, 2012:16).

2.2. Türkiye'de İşgücü Piyasasında Gençlik

Türkiye ekonomisi 2018 yılının ilk çeyreğini geliştirmekte olan ülkeler arasında en hızlı büyüyen ekonomi olarak geride bırakmıştır. Yılın ikinci ve üçüncü çeyreklerinde döviz kurlarındaki yükseliş ve dalgalı görünüm, gıda ve enerji fiyatlarının yükselmesi neticesinde enflasyon artarken merkez bankasının faiz arttırma kararları ve enflasyonun düşme eğilimine girmemesi sonucu ekonomideki büyüme sınırlı kalmış, istihdam artışı dururken işsizlik oranları yükselme trendinde devam etmektedir.

Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin 2019 yılında daha tedbirli ekonomi politikaları ve küresel düzendeki siyasi tutarsızlıklar nedeniyle ekonomide daralma riskinin artacağı öngörülmektedir. Buna göre ekonomideki büyüme kayıplarıyla birlikte işsizlikte ve cari açıkta yükselişin devam edeceği öngörülmektedir. 2018 yılının Eylül ayında itibaren turizm ve tarımda meydana gelen işsizlik artışlarıyla birlikte yıl boyunca işsizlik oranlarında yükselme meydana gelmiştir. Mevsimden arındırılmış işsizlik verilerine göre tarım sektöründe 2018 Eylül ayında 31 bin kişilik istihdam artışı meydana gelmesine rağmen 2019 yılının ilk ayından itibaren istihdamda 59 bin kişilik azalma meydana gelmiştir. Bu bağlamda genç işsizlik oranı da yükselişe geçerek 2018 yılını %20,4 trendinde tamamlamıştır. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında genç işgücünün istihdama katılımında düşüşlerin yaşanacağı tahimleri artarak genç işsizlik oranlarının 2019 yılında daha da artacağı öngörüsünde bulunmaktadır (BAKIŞ, 2019:11-14).

Tablo 10: Türkiye’de Gençlerin İşgücüne Katılma Oranı (%)

YILLAR	15-19 YAŞ KADIN	15-19 YAŞ ERKEK	20-24 YAŞ KADIN	20-24 YAŞ ERKEK
2014	17,1	37,8	39,1	73,8
2015	18,4	37,5	42,2	74,5
2016	18,8	37,1	43,0	74,6
2017	18,1	38,2	45,1	75,1

Kaynak: (TÜİK, 2019, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2019).

Yukarıdaki Türkiye’de gençlerin 2014 ve 2017 yılları arasında işgücüne katılma oranlarının verildiği tabloya göre; 15-19 yaş aralığındaki genç erkeklerin 2014 ve 2017 yılları arasındaki işgücüne katılım oranında dikkate değer bir artış yaşanmazken aynı yaş aralığındaki genç kadınlarda da 2014 ve 2017 yılları arasında işgücüne katılım sağlanmasında dikkate değer bir artış yaşanmamıştır. Bu duruma neden olarak artan okullaşma ve üniversite eğitimine katılımın hem kadınlar hem de erkekler arasında yaygınlık kazanması gösterilebilmektedir. Yine 2014 ve 2017 yılları temel alınarak 20-24 yaş aralığındaki genç kadınlarda işgücüne katılımın yıl bazında artış gösterdiği görülmektedir. Öyle ki 2014 yılında %39,1 olan 20-24 yaş aralığındaki genç kadınların işgücüne katılım oranı, 2017 yılında %45,1’e yükselmiştir. Bu kapsamda 20-24 yaş aralığındaki genç erkeklerin işgücüne katılım oranı 2014 yılında %73,8 2015 yılında %74,5, 2016 yılında %74,6 ve son olarak 2017 yılında %75,1 olarak artış eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. Genç erkeklerin işgücüne katılımı ortalamada bir seyirde devam ederken aynı yaş grubundaki genç kadınların işgücüne katılım oranlarının her yaş grubunda neredeyse iki katına eşittir.

Bu bağlamda işgücü piyasasında gençler arasında cinsiyet eşitsizliği sorunundan bahsetmek mümkündür. Kadınların işgücüne katılımı konusunda ailesel ve toplumsal bakış açılarının oluşturduğu engeller, işgücüne girişte ve iş yerinde karşılaştıkları engeller genç kadınların işgücüne katılımı konusunda da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 11: Mevsim Etkisinden Arındırılmış Yıllara Göre Temel İşgücü Durumu (2014-2018)

YILLAR	İŞGÜCÜNE KATILMA ORANI%	İSTİHDAM ORANI%	İŞSİZLİK ORAN%	TARIM DIŞI İŞSİZLİK ORANI%	GENÇ NÜFUSTA İŞSİZLİK ORANI%
2014	51,0	45,7	10,3	12,4	19,1
2015	51,6	46,4	10,2	12,2	18,2
2016	52,4	46,1	12,0	14,3	21,8
2017	53,1	47,9	9,9	11,8	19,0
2018	53,0	46,5	12,3	14,3	23,6

Kaynak: (TÜİK, Mevsim etkisinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri, 2005 - Kasım 2018 , Erişim Tarihi: 2 Mart 2019).

Tablo 11'e göre; 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında artış gösteren işgücüne katılma oranı artış trendi 2018 yılında bir önceki yıla göre %1 oranında düşerek son bulmuştur. Genç nüfusta işsizlik oranı 2018 yılında 23,6 ile son yılların rekor artışı meydana gelmiştir.

Sanayi üretimi 2018 Aralık ayında bir önceki yıla göre 9,8 oranında düşmüş, hem üretimde hem de tüketimde küçülmeler meydana gelirken ekonomide daralmaların oluştuğunu bu bağlamda ifade etmek mümkündür. 2017 yılının Kasım ayında 3 milyon 285 bin olan işsiz sayısı Kasım 2018'de 3 milyon 981 bin kişiye yükselmiştir. Ekonomide dönemsel çeyrel dilimlerdeki küçülme oranları ve resesyon hali işsizlik ve genç işsizlik oranlarının 2019 yılı içerisinde daha da artacağını göstermektedir (Karaca, 2019:24-25).

Yukarıda TÜİK'in yayınlamış olduğu 2014-2018 yıllarını kapsayan işgücü istatistikleri incelendiğinde ve küresel hareketlerin etkisi bağlamında ülke ekonomisi dikkate alındığında; 2008 krizinin yarattığı olumsuz etkilerin günümüzde hala devam ettiği görülmekle birlikte Türkiye'de ithalata ve dış yatırımcıya bağımlı üretken olmayan ekonomi büyümüş, 2018 yılında yaşanan küresel bağlamdaki siyasi istikrarsızlıklar ve kur çalkantıları sebebiyle ekonomik yatırımlarda azalma meydana gelmiş ve işsizlik artış trendine girmiştir. Dolayısıyla ekonomi politikalarının yanlış yönlendirilişi küresel hareketlerdeki dalgalanmalarla birleşince ekonominin yeni istihdam yaratma kapasitesinin oldukça azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda genç işgücünü istihdama entegre edebilmek adına ithalata bağımlı olmayan teknoloji ve bilgi değeri yüksek katma değerli ürün üretiminin istihdam sektörlerinde yaygınlaştırılması gerekmektedir (Duman & Sağdıç, 2019:70).

Türkiye'de işgücü piyasasının esneklik ve güvence yönünden AB ülkeleri ile karşılaştırılması halinde ortaya şu göstergeler çıkmaktadır; işgücü piyasasında esnek çalışma biçimleri yeterince yaygın değildir, işsizlik ve kayıt dışı istihdam oranı oldukça yüksektir, genç işsizliğe yönelik aktif işgücü piyasası politikaları yeterli düzeyde değildir ve işsizlik ödeneklerinden yararlanan kişi sayısı oldukça azdır.

Bu bağlamda Türkiye'de işgücü piyasasını; güvenceli çalışma alanlarında esnekliğin yetersiz olduğu, esnek çalışma şekillerinin yaygın olduğu sektörlerde ise güvenceli çalışmanın az olduğu ve bu aradaki farkın oldukça büyük olduğu şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür (Çondur & Şimşir, 2017:55). Buna ek olarak, Türkiye'nin işgücü piyasasına yönelik temel göstergeleri şu yöndedir; tarım sektöründe hızla artan çözülme,

fakir ve zengin arasındaki gelir dağılımı uçurumunun adaletsizliğin orantısız bir şekilde artması, işgücü piyasasında kadın istihdamının erkeklere göre çok az olması, artan genç işsizliği ve bununla birlikte gençlerin eğitim ve istihdamda yer almama durumlarının da hızlı bir şekilde artması ve beyaz yakalı işsizliğinin dolayısıyla eğitim ve işgücü piyasasının uyumsuzluğu olarak ifade etmek mümkündür. Türkiye’de genç işsizliğinin çözümüne yönelik aktif istihdam politikalarını içeren temel önlemler alınması gerekmektedir özellikle işgücü piyasasında işveren temelli ayrımcılığın önlenmesi önem teşkil etmektedir (Işık, 2016:143-144).

Kayıt dışı istihdam, gelişmiş ya da gelişmemiş ülke fark etmeksizin bütün dünya ülkelerinin ortak sorunudur. Ayrıca, ülke ekonomilerinde büyüme ve yapısal olarak iyileşmeler meydana gelse de kayıt dışı istihdamın kayıtlı ekonomiye kazandırılması konusunda genellikle başarılı sonuçlar elde edilememektedir. İstatistiklere göre Türkiye’de kayıt dışı istihdam %30 seviyelerinin altına inmemiş, TÜİK verilerine göre Ekim 2018’de hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %33,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de kayıt dışı istihdamın en önemli sebeplerinden biri de gençlerin artan işsizliğidir. İşgücü piyasasında istihdamın arzından çok talebinin olması, genç işsizleri istemsizce düşük ücretli ve kayıt dışı çalışmaya yöneltmektedir. Özellikle, eğitim düzeyi düşük olan gençlerin, kayıtlı işgücünde istihdam edilememesi neticesinde ülkede kayıt dışı istihdam oranları artış eğilimine girmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de, ekonomik anlamda büyümenin genç işsizliğini azaltmadığı gibi kayıt dışı istihdam oranında da pozitif bir tablo oluşturmadığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkenin kalkınması, güçlü bir ekonomik büyüme sergileyebilmesi adına kayıt dışı istihdamın ve genç işsizliğinin kontrol altına alınması gerekmektedir (Bölükbaş, 2018:77-88).

2.3. Türkiye’de Çalıştıkları Ekonomik Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler

Tablo 12’de, 2017 yılı ekonomide ikinci çeyrek dönemine ait TÜİK verilerinden derlenerek oluşturulmuş olan tabloda yaş, eğitim ve iktisadi faaliyet koluna göre istihdamdaki işveren, iktisaden bağımlı olanlar ve ücretlilerin sayısı (bin kişi) belirtilmiştir.

Tablo 12: Yaş, Eğitim ve İktisadi Faaliyet Koluna Göre Kendi Hesabına Çalışanlar veya İşverenler (II. Çeyrek, Nisan- Haziran 2017) 15+ yaş

YAŞ GRUBU	TOPLAM	İŞVEREN	İKTİSADEN BAĞIMLI OLAN	İKTİSADEN BAĞIMLI OLMAYAN	ERKEK TOPLAM	KADIN TOPLAM
15-19	24	1	2	21	21	3
20-24	139	34	2	103	106	33
25-34	935	251	13	671	742	193
35-54	3.384	833	48	2.504	2.826	559
55+	1.620	203	15	1.402	1.455	164
EĞİTİM DURUMU	6.101	1.302	80	4.701	5.150	952
OKUR YAZAR OLMAYAN	249	8	5	237	133	116
LİSE ALTI EĞİTİM	4.144	594	49	3.502	3.573	571
LİSE	537	196	8	332	455	82
MES.VE TEKNİK LİSE	473	162	6	305	421	52
YÜKSEK ÖĞRET.	698	361	12	325	568	130
İKTİSADİ FAALİYET KOLU	6.101	1.320	80	4.701	5.150	952
TARIM	2.300	67	18	2.216	2.038	262
SANAYİ	670	251	5	414	463	206
İNŞAAT	391	156	6	229	384	8
TİCARET	1.240	418	15	807	1.089	151
HİZMETLER	1.500	428	37	1.035	1.176	324

Kaynak: (TÜİK, Yaş, eğitim, iktisadi faaliyet kolu ve meslek grubuna göre kendi hesabına veya işverenler, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, 2017, 2017, Erişim Tarihi: 5 Mart 2019). (Bin kişi)

Tablodaki istatistikler değerlendirildiğinde; eğitim durumuna göre istihdamda yer alan işveren, ücretli ve iktisaden bağımlıların rakamsal olarak en yoğun olduğu kategori 4.144 milyon kişi ile lise altı eğitimlilerden oluşmaktadır. Bu değerlendirmeyi sırasıyla yüksek öğretim 698 bin kişi ve lise öğrenimliler 537 bin kişi ile takip etmektedir. İktisadi faaliyet koluna göre tarımın istihdamda toplam 2 milyon 300 bin olarak belirtilirken, tarımda istihdam edilenleri 1.500 milyon kişi ile hizmetler sektörü takip etmektedir. Hizmetler sektöründe işverenler 428 bin kişi, iktisaden bağımlı olanlar 37 bin kişi ve iktisaden bağımlı olmayan ücretliler ise 1 milyon 035 bin kişi olarak belirtilmiştir.

İktisaden bağımlı olmayan ücretlilerin en yüksek olduğu faaliyet kolu 2 milyon 216 bin kişi ile tarım sektörü olmuştur. Ticaret faaliyetlerinde toplamda 1 milyon 240 bin kişi yer alırken bunlardan 48 bin kişi işveren, 15 bin kişi iktisaden bağımlı kendi işinde çalışan, 807 bin kişi ise iktisaden bağımlı olmayıp ücretli çalışanlardan meydana gelmektedir. Yaş gruplarına göre 15-19 yaş aralığındaki gençlerin istihdamda toplam varlığı 24 bin kişi olurken; bu sayıdan bin kişi işveren, 2 bini iktisaden bağımlı kendi işinde çalışanlar, 21 bini ise iktisaden bağımlı olmayıp ücretli çalışanlardan oluşmaktadır.

20-24 yaş aralığındaki gençlerden 139 bini istihdamda yer alırken; bunlardan 34 bini işveren, 2 bini iktisaden bağımlı olanlar, 103 bini ise iktisaden bağımlı olmayan ücretli çalışanları temsil etmektedir. 20-24 yaş aralığındaki kadınlarda toplam 33 bin faaliyet kolu bulunurken; 5 bin işveren, iktisaden bağımlı kendi işini gerçekleştiren genç kadınlar bin kişi, iktisaden bağımlı olmayan ücretliler ise 27 bin kişi olarak belirtilmiştir. Erkeklerde 15-19 yaş aralığında toplam 21 bin istihdam varken, işveren sayısı bin kişi, iktisaden bağımlı olmayan ücretliler ise 20 bin kişidir.

20-24 yaş aralığında toplamda 106 bin istihdam olurken, işveren 29 bin kişi, iktisaden bağımlı olanlar bin kişi, iktisaden bağımlı olmayan ücretliler ise 76 bin kişi olarak ifade edilmektedir. TÜİK'in verilerinden derlenerek hazırlanan yukarıdaki tabloya göre; Türkiye'de 2017 yılının ikinci çeyreğinde toplam istihdamın %21,4'ü kendi hesabına ve işveren olarak çalışanlardan oluşmaktadır. Buna göre bu veriler ışığında kendi hesabına çalışan sayısı 4 milyon 781 bin kişi olurken, işveren sayısı ise 1 milyon 320 bin kişi olarak belirtilmiştir. Kendi hesabına ve işveren olarak çalışanların toplamda cinsiyete göre payları ise; erkeklerde %26,3 olurken bu oran kadınlarda %10,7 olmuştur.

Ücretli çalışanlar ve bağımlı kendi hesabına çalışanların istihdamdaki toplam oranı %67,4 olarak belirtilmektedir. TÜİK'in tanımlamasına göre iktisaden bağımlı olanlar; kendi hesabına çalışanlardan bir müşterisi olan veya birden fazla müşterisi olup ancak birinin belirleyici olduğu ve çalışma saati müşteriler tarafından belirlenen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda iktisaden bağımlı kendi hesabına çalışanlar toplam istihdam edilen kişi sayısının %3'ünü oluşturmaktadır (www.milliyet.com.tr, 2017, Erişim Tarihi: 15 Mart 2019).

Tablo 13: 2018 Kasım Verilerine Göre İstihdamdaki Cinsiyete Göre Faaliyet Kolları 15+ yaş (Bin kişi)

YIL ve FAALİYET KOLU	TOPLAM İSTİHDAM	KADIN TOPLAM	ERKEK TOPLAM
2018	28.314	8.960	19.354
TARIM	5.023	2.178	2.845
SANAYİ	5.656	1.344	4.312
İNŞAAT	1.838	64	1.774
HİZMETLER	20.553	5.041	9.857
DİĞER	900	335	566

Kaynak: (TÜİK, İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre iktisadi faaliyet kolları, 2019). (Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.)

TÜİK'in yayınlamış olduğu Kasım 2018 tarihli işgücü istatistiklerinden derlenmiş olan yukarıdaki tabloya göre; 2017 Aralık ayında 28 milyon 189 bin kişi olan istihdamdaki kişi sayısı 2018 Kasım ayı itibariyle çok küçük bir artışla 28 milyon 314 bin kişiye yükselmiştir. İstatistiklerde belirtilen faaliyet kolları; tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler sektörlerinden meydana gelmektedir. 2017 yılı itibariyle tarım, ormancılık ve balıkçılıkta istihdam edilenlerin sayısı 5 milyon 464 bin kişi iken 2018 Kasım itibariyle bu sayı 5 milyon 23 bin kişiye gerilemiştir.

Sanayi sektörünün madencilik ve taş ocakçılığı, imalat, elektrik, gaz vb. faaliyet kollarında istihdam edilen kişi sayısı, 2018 Kasım itibariyle dikkate değer bir gelişme göstermemekle beraber istihdamdaki kişi sayısında artış meydana gelmiştir. İnşaat sektöründe istihdam edilen kişi sayısı 2018 Kasım itibariyle düşme eğilimi göstererek 1 milyon 838 bin kişi olmuştur.

Sanayi ve inşaat sektörlerindeki bu düşüşün başlıca sebebi özellikle küresel ekonominin olumsuz havasına ve kur piyasalarındaki dalgalanmaların dışa bağımlı sektörlerde girdi maliyetlerinin artmasına bağlı olarak üretimin düşmesi, yüksek enflasyon sebebiyle toplumun alım gücünün azalması ve öncelikli olarak ana tüketim maddelerinin tüketiminin artması şeklinde ifade edilebilmektedir.

Hizmetler sektöründe istihdam edilen kişi sayısı bir önceki yıla göre Kasım 2018 verilerine göre neredeyse her faaliyet kolunda artış gösterirken istihdamdaki kişi sayısının azaldığı hizmetler sektörüne ait faaliyet kolları şunlardır; bilgi ve iletişim hizmetlerinde 2017 yılında 258 bin kişi istihdam edilirken Kasım 2018 de bu sayı 226 bin kişiye gerilemiş, finans ve sigorta faaliyetlerinde 2017 yılında 271 bin kişi istihdam edilirken 2018 yılında bu sayı 267 bin kişiye gerilemiş ve son olarak idari ve destek hizmet faaliyetlerinde 2017 yılında 1 milyon 551 bin kişi istihdam edilirken 2018 yılında bu sayı 943 bin kişiye gerilemiştir. 2017 yılı itibariyle toplam istihdamdaki erkek sayısı 19 milyon 460 bin kişi iken Kasım 2018 itibariyle bu sayı 19 milyon 354 bin kişiye gerilemiş; 2017 yılı itibariyle toplam istihdamdaki kadın sayısı 8 milyon 729 bin kişi iken Kasım 2018 tarihi itibariyle bu sayı 8 milyon 960 bin kişiye yükselmiştir.

Bu istatistikler ışığında Yeldan'ın fikirleri yönlendirici olmuştur; dünya ekonomisi yavaşlama trendinde seyretmektedir ve durumdan gelişmiş yada gelişmemiş ülke ekonomileri fark etmeksizin küresel pazar olumsuz etkilenmektedir. Küresel ekonomi nitelik yönünden istihdam yaratmayan ekonomik büyümeden ücretsiz büyümeye doğru yönelmektedir. Mal ve hizmet piyasalarında sermayenin yoğunlaşması ve tekelleşme eğilimi artmaktadır. Bu bağlamda küresel ekonomide sanayisizleşme trendi artarken sanayinin üretim ve istihdamdan aldığı pay küçülmektedir. OECD'nin yayınlamış olduğu "Policy Challenges for the next 50 years" isimli raporda; küresel ekonomilerin büyüme hızı 2014-2030 yılları arasında %2,4 olması öngörülürken 2030 ve 2060 yılları arasında büyüme oranının %0,5'lere kadar gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu süreçte ekonomilerin kaynak giderleri AR-GE araştırma geliştirme tabanına dayanan teknolojik faaliyetlere aktarılacağı, nitelikli işgücü ve kolcüne dayanan niteliksiz emeğin arasındaki farkların artacağı bu bağlamda işgücü piyasalarında emek tanımı standartlarının değişeceği öngörülmektedir. Buna ek olarak küresel düzende 2014-2060 yılları arasında ekonomik anlamda eşitsizliklerin arttığı ve bu bağlamda meydana gelen sosyal sorunların şiddetleneceği öngörüsünde bulunmaktadır (Yeldan, 2019:19-20).

2.4. Meslek Gruplarına Göre İstihdam Edilenler

Bireyin statü veya ekonomik faaliyet kolu dikkate alınmaksızın hayatını idame ettirmek için yaptığı işe meslek adı verilmektedir. Murat ve Şahin'e göre; istihdamdaki ana meslek grupları ve çeşitli meslek dallarının planlama, eğitim ve sosyal politikasığında birleştirilerek incelenmesi gerekmektedir. İşgücü piyasasında istihdam sektörlerinden beklenen gelişme sadece sayıca işgücü miktarının artışı değil istihdamdakilerin çalıştıkları meslekler itibariyle birleşiminin değişmesi de sektörlerin gelişim dinamiğini oluşturmaktadır. Türkiye'de istihdamdaki meslek grupları incelendiğinde sayıca önemli bir çoğunluğun niteliksiz işlerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda istihdamın meslek gruplarına göre dağılımı, bir ülkeyi iktisadi ve sosyal anlamda tanımlayacağı ifade edilebilmektedir. Buna göre, gelişmiş ülke ekonomilerinde kazanımı uzun ve orta vadeli eğitim gerektiren meslekler çoğunlukta az gelişmiş ülkelerin işgücü yapısı bunun gruplaşmanın tam tersini göstermektedir.

Bu bilgiler ışığında bir ülkenin ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesinin sosyal hizmetler faaliyet kolunu kapsayan meslek gruplarında yeterli nitelik ve sayıda işgücünün mevcut olmasıyla mümkün olacağını söylemek mümkündür (Murat & Şahin, 2011:155-219-230).

Tablo 14: İstihdam Edilenlerin Yıllara göre Meslek Grubu Dağılımı (Bin kişi)

YILLAR	TOPLAM	PROFES. MESLEK GRUPLARI	TEKNİSYEN TEKNİKER	BÜRO VE MÜŞTERİ HİZ.	NİT. TARIM ÜRÜN. ELAMANI	HİZMET SATIŞ ELEMANI	TESİS MAKİNA OPERATÖRÜ MONTAJ
2014	25.933	2.383	1.391	1.732	4.324	4.752	2.413
2015	26.621	2.570	1.474	1.840	4.235	4.963	2.437
2016	27.205	2.786	1.531	1.945	4.044	5.130	2.519
2017	28.185	2.866	1.636	1.984	4.153	5.381	2.679
2018	28.314	3.093	1.728	1.978	3.930	5.478	2.769

(TÜİK, İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete göre Meslek grubu, 2019, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019)
Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

TÜİK'in işgücü istatistiklerinden derlenerek oluşturulan yukarıdaki tabloda 2014- 2018 yılları arasında meslek faaliyet gruplarındaki istihdam hareketliliği verilmiştir. Buna göre meslek faaliyet grubu dağılımı; yöneticiler, profesyonel meslek grupları, teknisyenler ve teknikerler, büro ve müşteri hizmetleri elemanları, hizmet satış elemanları, nitelikli tarım ürünlerinde çalışanlar, sanatkarlar ve ilgililer, tesis makine operatörlüğü ve montaj grubu olmak üzere belirtilmektedir. Tabloda belirtildiği üzere profesyonel meslek gruplarındaki istihdam edilen kişi sayısının artışı, faaliyet gösterilen meslek grubunun gerekli gördüğü nitelikli eğitim öğretim faaliyetlerinden yararlanmayı gerektirmektedir yani bu meslekleri yapabilmek için belirli fakülte bölümlerinden mezun olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu meslek gruplarındaki istihdam artışının belirli bölümlerden mezun olma koşuluyla paralel bir ilişki içinde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bu bağlamda 2014 yılında tekniker ve teknisyen olarak istihdam edilen kişi sayısı 1 milyon 391 kişi iken 2018 yılında 1 milyon 728 bin kişiye yükselmiş, bu meslek gruplarında işgücü düzenli bir şekilde artış göstermekle beraber bu artışın başlıca sebeplerinden biri; işgücü

piyasasındaki ara eleman ihtiyacına yönelik yükseköğretim program ve bölümlerinin oluşturulması bu doğrultuda bu bölümlerden mezun teniker ve teknisyenler istihdamda yer almaktadırlar. Büro ve müşteri hizmetleri elemanı olarak istihdam edilenlerin sayısı 2014 yılında 1 milyon 732 kişi iken 2018 yılında 1 milyon 978 bin kişi olarak açıklanmıştır. Bu meslek grubunda istihdam edilen kişi sayısında yıllara göre az miktarda artış olmakla beraber bilgisayar ve yazılım teknolojilerindeki gelişmelerin etkisi sonucu bu faaliyet kolunda istihdam edilecek kişi sayısına ihtiyaç azalmıştır. Öyle ki son teknolojiyle donatılmış ofislerde, birden çok kişinin yapacağı işi tek bir kişinin kısa sürede yapması sonucu işverenler, bu meslek grubunda daha az eleman çalıştırmayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda teknolojik gelişmelerden etkilenen bir diğer meslek grubu da tesis ve makine operatörleri ve montajcılardır.

Otomasyon teknolojilerindeki hızlı değişimle birlikte işyerlerinde otomatik çalışan ve birden çok iş yapabilen araç ve gereçler kullanılmaktadır. Buna göre 2014 yılında bu meslek grubunda 2 milyon 413 bin kişi istihdam edilirken dört yıllık süreçte yani 2018 yılında bu meslek grubunda 2 milyon 769 bin kişi istihdam edilmektedir. Dolayısıyla bu faaliyet kolundaki küçük ölçekteki artış teknoloji ve otomasyonun meslek grubununun istihdamdaki payını etkilediği ortaya çıkmaktadır. Sanatkarlar ve ilgili işlerle istihdam edilen kişi sayısı 2014 yılında 3 milyon 691 bin kişi iken bu sayı 2018 yılında 3 milyon 799 bin kişi olmuştur. Meslek grubunda yaklaşık olarak dört yılda 100 bin kişilik bir istihdam artışı yaşanırken bu sayının dikkate değer bir şekilde artmamasının başlıca nedeni ise son yıllarda ekonomi ve sosyal yaşamdaki dalgalanmalar sebebiyle bu faaliyet kolunda gerçekleştirilen proje ve çalışmaların ertelenmesi yeni çalışanların istihdamını kısıtladığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Nitelikli tarım, orman ve su ürünlerinde çalışanların sayısı 2014 yılında 4 milyon 324 bin kişi iken bu sektörde istihdam edilen kişi sayısı azalarak 2018 yılında 3 milyon 930 bin kişiye gerilemiştir. Bu sayının gerilemesine etken olarak başlıca nedenler; iklim değişikliğinin yarattığı kalıcı olumsuzluklar, miras sebebiyle tarım arazilerinin küçülmesi ve çalışanların geçimlerini idame ettiremeyecek hale gelmesi ve bu nedenle köyden kente göç, ekonomideki olumsuzluklar ve dalgalı döviz kurunun ithal yollarla temin edilen tarım gübre, ilaç, araç ve gereç maliyetlerinin aşırı yükselmesi, tarımsal üretimin girdi maliyetlerini karşılayamayacak seviyeye gelmesi şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 15: İstihdam Edilenlerin Yıl, Cinsiyet ve Çeşitli Meslek Gruplarına göre Karşılaştırılması (Bin kişi)

YILLAR	VASIFSIZ İŞLER TOPLAM	VASIFSIZ İŞLER KADIN T.	VASIFSIZ İŞLER ERKEK T.	YÖNETİCİLER TOPLAM	YÖNETİCİ KADIN TOPLAM	YÖNETİCİ ERKEK TOPLAM
2014	2.413	1.538	2.370	1.339	179	1.160
2015	2.437	1.671	2.404	1.381	182	1.199
2016	2.519	1.715	2.444	1.402	212	1.190
2017	2.679	1.804	2.419	1.417	213	1.205
2018	2.769	1.722	2.369	1.452	227	1.226

(TÜİK, İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete göre Meslek grubu, 2019) Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

TÜİK'in işgücü verileri derlenerek hazırlanan yukarıdaki tabloda; 2014-2018 yılları arasında istihdamda nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kişi sayıları, nitelik gerektirmeyen işlerde ve nitelikli işlerde yönetici olarak çalışanların cinsiyete göre karşılaştırılması yer almaktadır.

Kadınların istihdama katılımının artması ülke ekonomisinin kalkınması ve sosyal güvenlik sistemindeki pasif yükünün azalması yönünden önem teşkil etmektedir. Araştırmalara göre kadınların eğitim seviyesinin artması ile paralel olarak istihdama katılımları da artmaktadır. Ancak bir Türkiye gerçeği olarak kırsalda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve işgücünde kabul edilen kadınların oranında kırdan kente göç sonucunda azalma meydana gelmektedir. Buna neden olarak kırsalda ücretsiz aile işçisi olarak istihdamda kabul edilen kadının kente göç ettikten sonra vasfına uygun iş bulamaması ve bunun sonucunda istihdama katılmayarak işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmesidir (Okur, 2015:22).

İstihdam edilenlerin yıl, cinsiyet ve çeşitli meslek gruplarına göre karşılaştırıldığı tabloya göre nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilen kişi sayısı 2018 yılı itibariyle 2 milyon 769 bin kişi olmuştur. Bu faaliyet grubunda kadınların istihdamdan aldığı pay 2018 yılı itibariyle 1 milyon 722 bin kişi iken erkeklerin istihdamdan aldığı pay toplamda 2 milyon 369 bin kişi olarak belirtilmektedir. Kadınların istihdamda nitelik gerektirmeyen işlerde yoğun olarak faaliyet göstermelerinin nedeni olarak toplumsal ve ekonomik engeller gösterilebilir; bu bağlamda kadınların erkeklere oranla eğitim hayatında daha az görünür olmaları, eğitimde veya istihdamda yer almak isteyen kadınların aile, eş gibi gelenekçi baskılarla karşılaşmaları, kırdan kente göç sonucu eğitim ve vasfı olmayan kadınların kentte mevcut durumlarına yönelik iş bulamaması, kadınların annelik ve aile sorumluluklarını kolaylaştırabilmek adına sosyal devletin gereği olan sosyal güvenlik ve kadının işgücünde istihdamını teşvik edici uygulamaların yetersizliği ve işgücü piyasasındaki bu zorluklar nedeniyle kadınların istihdamdan çekilmek zorunda kalması şeklinde ifade edilebilir (Okur, 2015:23).

Kadınların sosyal yapı içerisinde çok önemli bir değere sahiptir ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. OECD'nin yayınlamış olduğu 2012 tarihli eğitim raporuna göre Türkiye, 15-29 yaş arası kadınların eğitim ve işgücüne en uzak kaldığı ülkelerden biridir. Buna göre, ev bakım işlerinin sorumlusu olarak kadının görülmesi, çalışma yaşamının cinsiyetçi yapısı, genel olarak erkeklere göre kadınların eğitim düzeyinin düşük olması ve bu nedenle vasıfsız işlerde düşük ücretle çalışma olanağı bulmaları kadınları, bir işe girip çalışmak yerine ev düzenini korumak adına ev yaşamına itmektedir. Bunun yanı sıra, kadınların genellikle vasıfsız işler ve düşük ücretle çalışmaya mecburiyetleri sonucu çalışılan işten elde edilen kazancın ev ekonomisinde kadının çalışması sonucu ortaya çıkan alternatif maliyeti karşılayamaması, aile sorumluluklarının paylaşımındaki eşitsizlik, çocukların gündüz bakımı konusundaki imkanların yetersiz ve maliyetli oluşu; işverenlerde, kadınların evlilik ve çocuk odaklı çalıştıkları düşüncesinin hakim olması ve bu nedenle genç ve bekar kadınları istihdam etmeye olumsuz yaklaşımları da kadınların işgücüne katılmalarında önlerinde durandan en büyük engelden bir kaçıcıdır (Aydın & Oğuz, 2018:40).

Tablo 15’de, istihdam edilenlerin yıl, cinsiyet ve çeşitli meslek gruplarına göre karşılaştırılmasının incelendiği tabloda görüldüğü üzere kadınların nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmesinin düzenli bir artışı söz konusudur. Bu bağlamda Aydın ve Oğuz’un da belirttiği üzere kadınların erkeklere göre eğitim hayatlarında çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaları ve kendilerini iş gücü piyasasının koşulları doğrultusunda yetiştirememeleri sonucunda da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktan başka şansları bulunmaması, yukarıdaki tabloda kadınların vasıfsız işlerde istihdam edilmelerinin düzenli bir artış sergilemesinin dikkat çekici nedenlerinden birkaçıdır. Tablo 15 incelediğinde bir diğer dikkat çekici sonuç ise yöneticilik gibi üst düzey mesleklerde kadınların istihdamda erkeklerin çok gerisinde kalmasıdır. Bu bağlamda yine kadınların yükseköğretim oranında görece erkeklerin gerisinde kalması, işverenlerin kadınların istihdamına yönelik olumsuz bakış açıları ve işyerinde kadınlara yönelik çeşitli kısıtlamalar olarak dikkat çekmektedir.

OECD’nin 2016 verilerine göre 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılımı OECD ülkelerinde ortalama %63,6 iken Türkiye’de bu oran %36,2’dir. OECD ortalamasında kadın ve erkeğin işgücünde katılım farkı %16 iken Türkiye’de bu fark %42’dir. Türkiye’de kadınların istihdamda katılımında temel sorun cinsiyet eşitsizliğinin ötesine geçmektedir. Buna göre Türkiye ekonomisinin yapısal bir iş yaratma sorunu olduğunu ve bu durumdan kadın ve erkeğin önemli derecede etkilendiğini ifade etmek mümkündür. Bu noktada en önemli problemin; iş yaratma gücünün yüksek eğitim seviyesini yeterince destekleyememesi olarak gösterilmektedir. Ünüvar’a göre, 2013-2014 yıllarını temel alarak Türkiye’nin okul öncesi eğitimde OECD ortalamasını yakalayabilmesi için GSYH’nın yaklaşık olarak %1,4’ünü kaynak olarak ayırması gerekmektedir.

Buna göre %1,4’e miktar olarak karşılık gelen inşaat sektörüne yapılması düşünülen bir yatırımın 290 bin yeni iş yaratması beklenirken, %1,4 oranındaki yatırımın okul öncesi eğitime yapılması halinde yatırımın karşılığının 915 bin yeni istihdam karşılık geleceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin okul öncesi ve çocuk bakımı gibi alanlara daha çok yatırım yapması halinde istihdamı artırıcı etki yaratarak işsizliği azaltacağı dolaylı olarak kadınların iş yaşamına girmesindeki en önemli engellerden biri kalkarak kadın istihdamını artırıcı bir rol oynayacağı düşünülmektedir (Ünüvar, 2018:45-48).

Türkiye’de kadınlar ücretsiz emeğe (temizlik, çocuk bakımı, ev işleri)normal çalışma süresinin yarısından daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Bu bağlamda kadınların işyüklerinin artması nedeniyle istihdamda girmekten kaçınmaktadırlar. Özpolat ve Özsoy’a göre kadın istihdamının devlet tarafından desteklendiği ve teşvik edildiği Danimarka gibi ülkelerde cinsiyet eşitsizliği oldukça düşükken kadınların işgücü piyasasına katılımını teşvik eden uygulamaları ekonomik yapıları bırakan İtalya, İspanya ve ABD gibi ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği azalmasına rağmen istenilen düzeyde değildir (2018:54-56).

2.5. Türkiye’de Genç İşsizliğin Genel Özellikleri

Türkiye’de erken sanayisizleşme sürecinin yaşandığını ifade etmek mümkündür. Bu süreç, sanayileşme sürecinde henüz belli bir doyumluğa erişmeden sanayileşme faaliyetlerine verilen önemin azaltılarak hizmetler sektörüne önelinmesi olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, tarımdan sanayiye olan dönüşüm tam olarak sağlanamadan hizmetler sektörüne geçilmesi, tarımsal çözümlenin beraberinde gelen vasıfsız işçilerin hizmetler sektöründe, sanayi sektörünün yaratacağı istihdam kapasitesi kadar çalışan istihdam edilemeyeceği gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Buna göre Türkiye’de işsizliğin yapısal kökenli olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de sanayileşmenin yeterli düzeye ulaşamamasının bir diğer sonucu ise; ülke içinde gelir dağılımı eşitsizliğinin giderek artış göstermesidir. Öyleki sanayileşme sürecini tamamlayan bir ülkede artan ücretler, istihdam edilen vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki gelir farkını azaltırken; heterojen yapıya sahip hizmetler sektöründe gelir dağılımı farkının giderek açıldığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de 2004 yılı sonrası finans konularında yaşanan olumlu gelişmeler, daha ucuz ve kolay borçlanma imkanlarındaki artış, döviz artışı gibi sebepler sanayileşme politikalarından uzaklaşılmasına neden olmuştur. Buna ek olarak bu dönemde makro ekonomik koşulların değişmesi, enflasyon, faiz ve döviz kuru gibi alanlarda yurtiçinde yaşanan olumlu gelişmeler ulusal paranın göreceli olarak değer kazanmasına neden olmuş ve bunun sonucunda hizmet sektörleriyle birlikte ticari ve iktisadi alandan uzak inşaat gibi sektörler gelişmiş, ülke ekonomisinin üretim faaliyetleri bu tür alanlara kaymıştır (Günçavdı, 2019:54-56).

Türkiye’deki genç işsizlik sorununun gelişmekte olan ülkelere özgü bazı özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Genç işsizliğe dair yapısal ve konjonktürel sorunlara ek olarak; reel yatırım seviyelerindeki yetersizlikler, eğitim ve işgücü piyasalarına dair projeksiyonların bulunmaması veya gerçek durumu yansıtmaktan uzak olmaları da genç işsizlik sorununun yeterli düzeyde ele alınamamasının sebeplerinden birkaçıdır. Bunlara ek olarak genç işsizliği konusunda Türkiye’de esas değişkenin demografik anlamda gençlerin toplam nüfus içindeki yoğunluğu olduğunu söylemek mümkündür (Mehmet & Kılıç, 2009:42).

Türkiye’nin eğitim ve öğretim sorunlarına bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler de eklenmiştir. Bu duruma ek olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ve küreselleşme olgusuyla birlikte Türk eğitim ve öğretim sistemi etki ve verimlilikten uzak bir görüntü sergilemiştir. Bu bağlamda Türk eğitim politikalarının tarihi süreçte hiçbir zaman partiler üstü bir önemde olmadığı çıkarımında bulunulabilir. Dolayısıyla eğitim politikaları hükümetten hükümete değişiklik göstermiş bunun sonucunda eğitim konusunda süreklilik sağlanamamış ve ülke ekonomisi adına büyük kaynak israfına neden olduğu görülmektedir. Bu süreçte nitelik yönünden de aksaklıklar taşıyan eğitim politikaları, gençlerin bilgi ve beceri yönünden eksik bir şekilde yetişmesine neden olmuş ve bunun sonucunda işgücü piyasasına nitelik yönünden uygun olmayan gençler arasında genç işsizliği yaygınlaşmıştır. Kısaca, olumsuz eğitim politikalarının genç işsizliğini arttıran en önemli faktörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. (SEKAM, 2016:142).

Gençler işsizlik dönemlerinde daha az tasarruf sahibidirler ve aileleri tarafından ekonomik olarak desteklenirler. Bu nedenle yerlerini değiştirme ve sosyal hayat konusunda daha az hareketli olurlar. Bu süreçte gençler kendileri için doğru mesleği seçene kadar aile desteğiyle uzun süre bekleme eğilimine girebilirler. Bir kısım iktisatçıya göre bu gruba giren genç işsizler, genç işsizlik oranını arttırmaktadır fakat bu ekonomik zayıflığın değil

ekonomik beşeri gücün varlığına işaret eder. Bu bağlamda Türkiye’de bu görüşün aksi bir durum olduğu söylenebilir. Türkiye’de genç işsizliğinin genel olarak nedeni artan işgücüne paralel oranda yeni istihdam kaynaklarının oluşturulamamasıdır (Torun & Arıca, 2011:168).

2.5.1. Yaş Gruplarına Göre Türkiye’de Genç İşsizliği

Türkiye’nin, son yıllarda ön plana çıkan en önemli sorunlarından biri, eğitilmiş ve genç nüfusa yeni istihdam alanları oluşturamamaktır (Mehmet & Kılıç,2009:39). Genel olarak gençler arasında 15-19 yaş aralığında işsizlik oranlarının 20-24 yaş aralığına göre daha az olmasının sebebi gençler arasında artan eğitim ve okullaşma oranıdır. Artan genç işgücüne yeterli sayıda istihdam oluşturulamaması, gençler arasında uzun süreli işsizliğin yaygın hale gelmesi gençleri eğitim sürelerini uzatmaya yöneltmektedir. Bu bağlamda ilerleyen yıllarda eğitimde olan gençlerin sayısının artması neticesinde 20-24 yaş aralığında da işsizlik oranlarının azalma eğilimine girebileceği öngörülmektedir (Okur, 2015:44).

Tablo 16: Yıllar, Yaş Aralığı ve Cinsiyete göre Türkiye’de Genç İşsizliği Oranları %

YILLAR	TOPLAM	15-19 KADIN	15-19 ERKEK	20-24 KADIN	20-24 ERKEK	25-29 KADIN	25-29 ERKEK
2014	18,7	16,1	16,2	22,5	16,9	16,6	11,2
2015	17,9	18,4	15,6	24,1	17,1	17,5	11,1
2016	18,5	17,2	15,7	26,8	18,3	19,2	12,3
2017	19,6	18,3	16,5	29,5	18,7	19,2	12,0
2018	23,6	-	-	-	-	-	-

Kaynak: (TÜİK, Yıllar, Yaş Aralığı ve Cinsiyete göre Türkiye’de Genç İşsizliği Oranları, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).

Yukarıda TÜİK işgücü istatistiklerinden derlenmiş tabloya göre; 2015 yılından beri toplam genç işsizlik oranında dikkate değer bir artış olduğu görülmektedir. Bu durumdan hareketle Türkiye’de artan işgücüne istihdam yaratamama sıkıntısının giderek büyüdüğünü belirtmek mümkündür. 2001 ve 2009 kriz yıllarında görülen %20’leri geçen işsizlik oranları günümüzde tekrar istatistiklerde yer almaktadır. 15-19 yaş aralığında hem genç kadınlar hem de genç erkeklerde işsizlik oranları her iki grupta da birbirine yakın iken görece 20-24 ve 25-29 yaş gruplarından işsizliğin 15-19 yaş grubunda nispeten daha düşük olmasının başlıca nedeni ise artan okullaşma oranıdır. İstatistiklerde, işsizliğin artması, işgücünde nitelikli eleman ihtiyacının artması gibi sebepler gençleri eğitim hayatında daha uzun kalmaya yöneltmektedir. Tablo incelediğinde bir diğer dikkat çekici husus; 20-24 ve 25-29 yaş gruplarında genç kadın işsizliğinin aynı yaş grubundaki genç erkeklere göre oran olarak neredeyse iki katına yakın olmasıdır.

Tablo 17: Genç Nüfusun İstihdamda Olma Durumu (Bin Kişi)

YILLAR	15-19 TOP.	15-19 İSTİHDAM	20-24 TOP.	20-24 İSTİHDAM	25-29 TOP.	25-29 İSTİHDAM
2014	6.270	812	5.455	1.784	6.165	3.029
2015	6.321	776	5.479	1.836	6.112	3.020
2016	6.299	741	5.546	1.791	6.089	2.959
2017	6.280	758	5.595	1.830	6.085	2.988
2018	6.118	759	5.598	1.807	6.036	2.971

Kaynak: (TÜİK, Genç Nüfusun İstihdamda Olma Durumu, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).

Tablo 17’de TÜİK’in işgücü istatistiklerinden derlenen tabloda 2014-2018 yılları arasında yaş gruplarına göre gençlerin istihdamda olma durumları incelenmektedir. Buna göre eğitim politikalarındaki okullaşma oranını artırma çalışmalarının da etkisiyle 15-19 yaş grubunun istihdamdan aldığı pay 2015 yılından itibaren kademeli olarak azalmaktadır. Yaş aralığı ve cinsiyetlere göre genç işsizlik oranlarının belirtildiği tablodaki istatistiklere paralel olarak yukarıdaki tabloda da 20-24 yaş grubundaki toplam kişi sayılarına rağmen istihdama katılanların sayısı, toplam rakamın yaklaşık olarak beşte biridir. Bu doğrultuda gençler arasında artan işsizlik durumuna paralel olarak gençlerde meslek okulu, önlisans ya da lisans eğitimi alanlarının sayısının arttığı görülmektedir.

Tablo 17’deki istatistiklere göre bir diğer önemli nokta; 25-29 yaş grubundaki toplam genç sayısına oranla aynı yaş grubundaki istihdamda olanların sayısı toplamın yaklaşık olarak yarısına eşittir. Buradan hareketle Türkiye’de artan işgücüne paralel olarak yeni işler yaratılamamaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç mevcut eğitim politikalarının iş gücü piyasası ile uyumlanmayan ve yeni işler yaratma potansiyelinden yoksun bir görünüm sergileme eğiliminde olduğudur. Türkiye ekonomisinin son dönemlerde yaşadığı ekonomik sıkıntılar bu bağlamda dalgalı döviz kuru, üretimin azalması, özel ve kamu yatırımlarının azalması gibi nedenlerle ekonomideki büyüme hızı küçülmüş; yeni iş alanları yaratmak adına yatırımların durması sebebiyle de istihdam etme kapasitesi artan işgücü hızının gerisinde kalmıştır.

Buna göre ekonomilerin daralma dönemlerinde yeni istihdam alanları oluşturması bakımından girişimcilik faaliyetleri ve yükseköğretim kurumlarının buluş vb faaliyetlerle yeni istihdam yaratacak çalışmalar yapılması beklenir. Fakat Türkiye’de girişimcilik ekosisteminin yeterince gelişmemesi, genel itibariyle yükseköğretim eğitiminin de katma değerli ürün üretecek teknolojik alt yapı ve niteliğe sahip olmaması nedeniyle Türkiye’de artan işsiz işgücüne yeni istihdam yaratma görevi kamu ve özel sektör kuruluşlarına kalmaktadır. Ekonominin daralma dönemlerinde özellikle özel sektör kuruluşlarının yatırımlarını kısıtlaması, daha az elemanla daha çok iş yapma politikası izlenildiği hususu da Türkiye’de sürekli artan genç işsizliği olgusunu açıklar niteliktedir.

2.5.2. Cinsiyete Göre Türkiye’de Genç İşsizliği

TÜİK verilerine göre, kadınlar ortalama olarak günde 4 saat 17 dakikasını ailesiyle ilgilenmeye ve ev işlerine ayırırken bu süre Türkiye’de ortalama bir erkek için 51 dakikaya düşmektedir. Yapılan araştırmada cinsiyetler arasında istihdam faaliyetlerine ayrılan süre arasındaki farklar da dikkat çekmektedir; buna göre Türkiye’de ortalama bir erkek istihdamla ilgili faaliyetlere 3 saat 58 dakikasını ayırırken ortalama bir kadın için bu süre 1 saat 9 dakikaya inmektedir. TÜİK’in Kasım 2017 verileri incelendiğinde kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe iş hayatına katılma oranı da artmaktadır. Öyle ki herhangi bir okul bitirmeyen her 10 kadından 2’si istihdama dahil olurken yükseköğretim mezunu her 10 kadından 7’si istihdamda yer almaktadır. Buna göre yapılan çalışmada istihdama katılmayan kadınların yaklaşık %55’i ev işleri nedeniyle çalışmadığını belirtmiş, bunu %12 ile eğitim öğretim faaliyetleri nedeniyle istihdama dahil olamayan kadınlar takip etmiştir.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 2017 yılı istatistiklerine göre dünyada ortalama bir erkek yıllık 21 bin dolar kazanırken bu rakamı kadınlar eş değer bir meslekte yılda ortalama 12 bin dolar kazanarak takip etmektedir. 2017 itibarıyla Türkiye’de istihdamdaki bir erkeğin ortalama geliri 26 bin 438 TL iken eş değer bir iş pozisyonunda bir kadının yıllık geliri 20 bin 645 TL olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde kadın ve erkek arasındaki ücret eşitsizliği kat sayısı 1,75 kat iken Türkiye bu oranı 1,28 kat ile takip etmektedir (Duman., 2018:61-63).

Tablo 18: Yıl ve Cinsiyete Göre Genç İşsizlik Oranları

YIL	İŞSİZLİK ORANI TOPLAM %	KADIN %	ERKEK %
2002	19,2	17,1	20,3
2003	20,5	18,9	21,4
2004	20,6	20,7	20,5
2005	19,9	20,5	19,5
2006	19,1	20,6	18,3
2007	20,0	20,8	19,6
2008	20,5	21,2	20,1
2009	25,3	25,0	25,4
2010	21,7	23,0	21,0
2011	18,4	20,7	17,1
2012	17,5	19,9	16,3
2013	18,7	21,9	17,0
2014	17,9	20,4	16,6
2015	18,5	22,2	16,5
2016	19,6	23,7	17,4
2017	20,8	26,1	17,8
2018	20,5	25,3	17,6

Kaynak: (Uslu, 2018:73).

Yukarıdaki tablo 18’de 2002 ve 2018 yılları arasında toplam ve cinsiyete göre genç işsizlik oranları verilmektedir. Buna göre; 1990’lı yıllarda Asya kıtasında yaşanan krizler, 1999 Marmara Bölgesi’nde Gölcük ve Düzce depremlerinin sonucunda yaşanan can ve mal kaybı, 2000 yılında yaşanan küresel finans krizi ve son olarak 2001 yılında Türkiye’de yaşanan siyasi krizin ardından ekonomik yapının bozulması ve yatırımların durması nedeniyle tabloda da berildiği üzere 2002 ve 2003 yıllarında artan işgücüne oranla piyasada yeterince yeni istihdam yaratılamaması sonucu; 2000 yılında ortalama %13,1 ve 2001 yılında %16,2 olan genç işsizlik oranları 2002 ve 2003 yıllarında ciddi bir artış meydana gelmiştir (Okur, 2015:46).

2002 ve 2003 yıllarında ciddi bir şekilde artış gösteren genç işsizliği sorunu sonraki yıllarda da çeşitli dalgalanmalar gösterip zaman zaman düşme eğilimi gösterse bile artmaya devam etmiştir. Genç işsizliğin özellikle 2000’li yıllarda önemli derecede artış trendine girmesine dair çeşitli bakış açıları olsa da iktisatçılar tarafından Türkiye ekonomisinin 2000’li yıllarda yaşadığı en önemli sorunun yönetsel yapı ve işleyiş mekanizmasındaki çözülme ve plansız bir ekonomik yapısızlık tuzağına düştüğü yönünde fikir birliği bulunmaktadır (Çolak, Yeldan, Sak, Akçomak, & Yılmaz, 2018:22).

Yukarıdaki tabloya göre genç kadın işsizliği yıllar itibariyle zaman zaman dalgalanmalar olsa bile genç erkeklere oranlara genel olarak yüksek bir trendde seyretmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de genç kadın işsizliğinin en büyük nedenlerinden biri kadınların eğitim hayatında ve istihdama katılım sürecinde yaşadığı sorunlar olarak gösterilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de işgücü piyasasında kamu ve özel sektörün genel olarak iş yaratma gücünün eğitim düzeyi artan gençlerin eğitim seviyesini karşılamaması görüşünde bulunan iktisatçılar da mevcuttur. Bu bağlamda genç kadın genç erkekler arasında işgücüne katılım farklarının azaltılabilmesi, genç işsizliğinin genel olarak azaltılabilmesi ve bu konuda kalıcı çözümler üretebilmek adına eğitim ve sanayi politikalarının çift taraflı bir ilişki içerisinde yapılandırılması gerekmektedir (Ünüvar, 2018:47).

Tablo 19: Yıl ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler (Bin kişi ve NEET %)

YILLAR	15-19 ÇALIŞAN KADIN	15-19 ÇALIŞAN ERKEK	15-19 NEET TOP%	20-24 ÇALIŞAN KADIN	20-24 ÇALIŞAN ERKEK	20-24 NEET TOP%	25-29 ÇALIŞAN KADIN	25-29 ÇALIŞAN ERKEK	25-29 NEET TOP%
2014	245	567	17,3	628	1.156	33,5	921	2.108	35,4
2015	248	528	16,5	653	1.184	32,7	926	2.095	35,5
2016	243	498	16,5	624	1.167	32,5	941	2.018	35,3
2017	234	523	16,8	645	1.185	32,5	979	2.009	34,0
2018	212	547	16,2	669	1.137	33,5	968	2.003	33,8

Kaynak: (TÜİK, işgücü İstatistikleri, 2018, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2019).

Yukarıdaki tabloda 2014 ve 2018 yılları arasında genç kadın ve genç erkeklerin istihdamdaki varlığı ve genç kadın ve erkekler arasında eğitimde ve istihdamda yer almayanlar istatistiksel olarak incelenmektedir. 15-19 yaş grubundaki istihdam edilen erkeklerin sayısında eğitim ve okullaşma konusunda hükümet tarafından düzenlenen çeşitli teşvik programlarına rağmen 2016 yılından itibaren kademeli olarak artış meydana gelmektedir.

Bu bağlamda 15-19 yaş grubunda çalışan genç erkeklerin sayısındaki artışı ekonomik zorluklar nedeniyle okul yaşamından kopma, üniversite eğitimine devam edememe ya da bu konudaki isteksizlik gibi ekonomik ve toplumsal nedenlerle ilişkilendirilebilmektedir. 15-19 yaş grubundaki genç kadın ve erkeklerin eğitimde ve istihdamda olmama durumu 2016 yılından itibaren %16'larda görülerek ortalama bir trend görünümü sergilemektedir. Bu duruma ek olarak açık lisede kayıtlı olan öğrencilerin eğitimde, istihdamda ya da başıboşluk hallerinin tam olarak tespit edilememesi nedeniyle 15-19 yaş aralığındaki toplam NEET oranının %16 seviyelerinden daha yukarıda olduğu öngörülmektedir.

20-24 ve 25-29 yaş grubundaki istihdamda olan erkeklerin oranında yıllar itibariyle dikkate değer artış ve azalışlar görülmemekle birlikte ortalama bir trend izlenmektedir. Buna ek olarak her iki yaş grubunda da istihdam edilen erkeklerde 2018 yılında ekonomideki daralmaya bağlı olarak azalma meydana gelmiştir. Yine 20-24 ve 25-29 yaş grubundaki istihdamda olan genç kadınların sayısında 2014 ve 2018 yılları arasında dikkate değer bir artış görülmemektedir. Bu duruma ek olarak her iki yaş grubunda istihdamda olan kadınların sayısı tabloda belirtilen yıllar kapsamında aynı yaş grubunda istihdamda olan erkeklerin sayısının yaklaşık olarak yarına eşittir. Bu bağlamda Türkiye iş gücü piyasasında cinsiyet eşitsizliğinin, kadın istihdamının önünü açmak konusunda acil çözülmesi gereken bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kadınların işgücü piyasasından dışlanması istihdama katılımı çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaları, istihdamı zor şartlar sebebiyle terk etme ve çalışılan işyerlerinde çeşitli ayrımcılıklara maruz kalma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kadınların iş yaşamından dışlanmasında; çalışma yaşamına ve iş bulmaya dair ümitlerin kaybedilmesi bu nedenle bir iş aramaktan vazgeçilmesi, çalışma yaşamında ücret ayrımcılıklarıyla karşılaşılması (yani erkek ve kadının aynı iş yükünü alması fakat iş tanımlamasının değiştirilmesi neticesinde ücret konusunda farklılıklar yaratılması) elde edilen düşük kazancın aile sorumluluklarını terk edilmesi maliyetini karşılamayacağı düşüncesiyle çalışmaktan vazgeçilmesi, genellikle yüksek işsizlik ve eğitimsizliğin kadınlar arasında daha yaygın olması nedeniyle kayıt dışı, sosyal güvencesiz çalışmanın oluşturduğu isteksizlik, kırsal alanda ücretsiz aile işçisi ya da mevsimlik ücretli çalışan olarak üretime katkıda bulunan kadınların kente göç olgusu ile birlikte çalışma hayatından uzaklaştırılması, kadınların erkeklere göre eğitime katılım oranlarında düşüklük olması nedeniyle iş gücü piyasasında niteliklerine uygun iş bulmakta zorlanmaları gibi nedenler kadınların istihdamda erkeklere oranla daha az yer almalarını açıklayan başlıca sebeplerden bir kaçını oluşturmaktadır (Çakır, 2008:27-29).

Yine yukarıdaki tabloya göre 20-24 ve 25-29 yaş gruplarındaki kadın ve erkeklerin eğitim ve istihdamda yer almama yani NEET oranları, 2014 ve 2018 yılları arasında dikkate değer bir azalma olmadan %30 seviyelerinde seyretmektedir. Hem kadınlarda hem de erkeklerde boşta gezen gençlerin sürekli olarak artması Türkiye'nin mevcut eğitim politikaları, kalkınma hedefleri ve sosyal güvenlik sistemindeki aktif pasif dengesinin bozulması açısından kaygı verici bir durum oluşturmaktadır. Öyle ki 15-19 yaş grubundaki NEET'lerin yüzdesinin daha yüksek olma olasılığı 20-24 ve 25-29 yaş aralığındaki genç kadın ve erkeklerde de mevcuttur.

Bu bağlamda açık öğretim fakültelerine kayıtlı olan yaklaşık 4 milyon gencin eğitimde ve istihdamdaki durumları tam olarak ölçülememektedir. Dolayısıyla her iki yaş grubunda %30'larda seyreden NEET oranlarının çok daha yüksek seviyelerde olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 20: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşgücünde Kayıt Dışılık Oranı %

YILLAR	KAYIT DIŞI TOP%	TARIM TOP%	TARIM DIŞI TOP%	KAYIT DIŞI ERKEK TOP%	KAYIT DIŞI KADIN TOP%	TARIM ERKEK TOP%	TARIM KADIN TOP%	TARIM DIŞI ERKEK TOP%	TARIM DIŞI KADIN TOP%
2014	35,0	82,3	24,3	29,3	48,4	71,8	94,4	21,1	25,9
2015	33,6	81,2	21,2	28,2	46,1	70,2	94,0	20,2	24,2
2016	33,5	82,1	21,7	28,8	44,3	72,2	94,3	20,8	24,2
2017	34,0	83,3	22,1	29,2	44,6	74,4	94,2	21,0	24,9
2018	33,6	83,7	22,8	30,2	41,0	76,9	92,7	22,2	24,3

Kaynak: (TÜİK, Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, Erişim Tarihi: 25 Kasım 2018).

TÜİK'in Kasım 2018 tarihinde yayınladığı işgücü istatistikleri verilerinden yararlanarak hazırlanan esas işlerinden dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanların yıllar ve cinsiyete göre işgücü durumunun belirtildiği istatistiklerden yararlanarak hazırlanan yukarıdaki tabloda; cinsiyetlere göre toplam kayıt dışılık, tarım ve tarım dışı kayıt dışılık oranları belirtilmektedir. Bu kapsamda ücretli veya yevmiyeli, işveren, kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların kayıt dışılık oranları temel alınmaktadır. Yıllar itibariyle toplam kayıt dışılık oranı 2014 ve 2016 yılları arasında azalma eğilimi gösterirken 2017 yılında %34'e yükselmiş, ardından 2018 yılında tekrar düşme eğilimi göstererek %33,6 olarak istatistiklere yansımıştır.

Tablo 20'ye göre Türkiye'de kayıt dışılığın en yaygın olduğu sektör tarım sektörüdür. Tarım sektöründe toplam kayıt dışılık oranı %80'ler trendinde devam ederken bu oran erkeklerde %70'ler düzeyinde kadınlarda ise %90'lar düzeyinde seyretmektedir. Son yıllarda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın çiftçi kayıt sistemine üyelik ile birlikte sosyal güvenlik kurumuna kayıt gibi çeşitli teşvik edici ve bilgilendirici çalışmalarına rağmen tarım sektöründe kayıt dışılık yüksek düzeyde devam etmektedir. Tarım sektöründe kayıt dışılığın en önemli sebepleri arasında, çalışanların sosyal güvence hakkında yeterli bilgilerinin bulunmaması ve kırsalda çalışanların geçimlerini zor idame ettirmeleri yani ekonomik zorluklar olarak gösterilebilir. Bu bağlamda kayıt dışı çalışmanın niteliği ve çalışma şekilleri; kayıt dışı çalışma genellikle küçük işletmelerde görülmektedir, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bireylerin istihdamı söz konusu olduğundan durumun sosyal boyutu nedeniyle devlet bu tip yasa dışı faaliyetlere genellikle esnek davranmaktadır.

Genellikle kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu ekonomik faaliyetlerde işgücü desteği aile üyeleri tarafından sağlanmaktadır. Kayıt dışı işlerde istihdam edilen bireylerin genellikle nitelik ve eğitim düzeyi yönünden düşük oldukları görülmektedir. Piyasadaki yüksek işsizlik ve eğitime katılım oranlarının erkeklere göre daha düşük olması nedeniyle kayıt dışı istihdam kadınlar arasında daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür (Güloğlu, Korkmaz, & Kip, 2003:54-55).

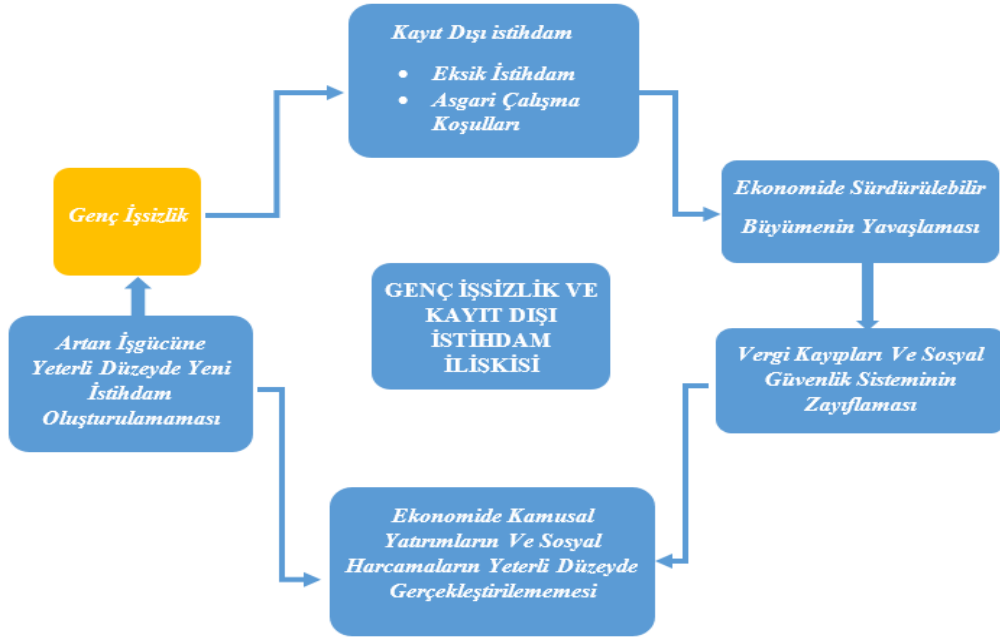
Tabloya göre tarım dışı kayıt dışılık oranı son beş yılın en yüksek seviyesine gelerek 2018 yılında %22,8'e yükselmiştir. Buna göre tablodaki bilgiler ışığında tarım dışı kayıt dışılıkta kadın ve erkeklerin oranının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. İşgücü piyasasındaki toplam kayıt dışılık oranlarında ise erkekler %29 ve %30'lar trendinde seyrederken kadınların ekonomideki toplam kayıt dışılık oranı neredeyse erkeklerin kayıt dışılık oranının iki katına eşittir. Bu duruma ek olarak istihdamdaki kadınların kayıt dışı oranında 2014 yılından itibaren düzenli sürdürülen bir azalma eğilimi de bulunmaktadır. Bu bağlamda istihdamdaki kadınların 2018 yılında kayıt dışılık oranı %41 olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranının düşüklüğünü atipik çalışmanın kadınlar arasında yaygın olmasıyla açıklanabilmektedir.

Atipik çalışma, tipik çalışma olarak nitelendirilen düzenli çalışma saatlerini kapsayan tam zamanlı, sosyal güvenceli ve ücretli çalışma biçimlerinden farklılık göstermektedir. Buna göre atipik çalışma kadınlar arasında yaygınlık göstermekle birlikte, tarım sektöründe kendi hesabına, ücretli veya ücretsiz bir şekilde aile işçisi olarak sanayi ve hizmet sektörlerinde, iş yeri haricinde eve iş verme, geçici ve kısmi süreli çalışma biçimleri olarak kendini göstermektedir. Bu bağlamda sosyal güvence sistemlerinin yapısal olarak atipik çalışan kadınları dışlayan bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür (Karadeniz, 2011:83). Bu kapsamda istatistiklerde bir düşüş trendi olduğunu söylemekle beraber bu azalmanın yeterli miktarda olduğunu söylemek güçtür. Hem kadınlarda hem de erkeklerde 2018 yılı itibarıyla belirtilen toplam kayıt dışılık oranları bu konuda uygulanan politika ve alınan tedbirlerin yeterli olmadığını göstermektedir.

Ben Fine'dan aktaran Kökocak, Yılmaz ve Demirci'ye göre; küreselleşme süreciyle birlikte nitelikli çalışanlara olan talep artmıştır. Bu sebeple işgücü piyasasında nitelikli veniteliksiz olarak bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Genel olarak gelişmiş ülkelerin işgücü nitelikleri incelendiğinde bunlar; eğitime katılım ve mesleki eğitimde ileri düzeyde yer almak, istihdam koşulları, yapılan işlerin niteliği, ücret ve kariyer beklentisinde çalışan memnuniyeti, sendikalaşma oranında yükseklik, istihdama katılım oranının ileri düzeyde olması, işgücü piyasasında güvencenin sağlanması, işletmelerin çalışanlara yardım ve emeklilik konusunda ileri düzeyde imkanlar sağlaması ve istihdamda kayıtlılık oranının yüksek düzeyde olması şeklinde ifade edilmektedir (2014:833). Bu bağlamda küresel aktörlerin etkisi üretim süreç ve koşullarının değişmesiyle birlikte Türkiye işgücü piyasasında da çalışanlar yönünden nitelikli ve niteliksiz olarak bir ayrışma sürecinden bahsedilebilir. Buradan hareketle Türkiye'de artan işgücüne paralel olarak yeni işlerin yaratılamaması işverenleri, çalışan talebi ve eleman çalıştırma konusunda daha avantajlı bir konuma yöneltmektedir. Öyle ki piyasada gençler tarafından istihdama yönelik arzın artmasıyla birlikte işverenler bu durumu özellikle gençler ve kadınlar üzerinde kayıt dışı, eksik ve asgari çalışma düzeyinde eleman çalıştırma şeklinde kendi lehlerine kullanabilmektedirler. Bu bağlamda Şekil 2'de işgücü piyasasındaki ayrışmalara paralel olarak artış gösteren kayıt dışı istihdam ve genç işsizlik olgusunun ilişkisi incelenmektedir.

Şekil 6: Genç İşsizlik ve Kayıt Dışı İstihdam İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Şekil 6'ya göre; işgücü piyasasında artan genç işgücüne paralel olarak kayıt dışı, eksik ve asgari çalışma koşullarında artış meydana gelmesi, bu duruma paralel olarak piyasa ve kamu dinamiklerinin olumsuz etkilenmesi neticesinde ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği ve ekonominin büyümesinde yavaşlama ve küçülmelerin meydana gelmesi, kamusal yönden vergi kayıplarının artması ve buna paralel olarak sosyal güvenlik sistemlerinde zayıflama ve hizmet kısıtlarının meydana gelmesi, ekonomide yeni istihdam alanlarının oluşturulabilmesi adına kamusal yatırımların sektöre uğraması, toplumun bütününe yönelik sosyal harcamaların gerçekleştirilememesi, artan işgücüne yeterli düzeyde yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması ve bu kısır döngünün işsizliği daha da arttırması, toplumsal açıdan huzursuzlukların ve ayrışmaların artması şeklinde ifade edilebilmektedir.

2.5.3. Eğitim Durumuna Göre Türkiye'de Genç İşsizliği

Türkiye'de emek piyasasında işgücü arz ve talep konusunda nitelik uyumsuzluğu bulunmaktadır. Eğitim sürecinin uzunluğu, gençlerin geleceği olan ve ücret yönünden tatmin olmak istedikleri işlerde çalışmak istemeleri, çalışmak istedikleri koşullar sağlanıncaya kadar arayış içinde olmaları genç işsizliğini uzun süreli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de eğitilmiş işsiz genç sayısının sürekli artış eğilimi göstermesi de sorunun giderek yapısal bir hal aldığına göstergesidir. Türkiye'de genç işsizliğinin en önemli nedenlerinden biri eğitim ve işgücü piyasası işbirliği ve bağının zayıf olmasıdır. Dolayısıyla bu konuda sanayi sektörü ve meslek liseleri iş birliği ön plana çıkmaktadır. Fakat, ülkede yeterli sayı ve teknik donanımda meslek lisesinin bulunmaması da eğitim ve istihdam bağını zayıflatmaktadır (İzgi & Arslan, 2008:6).

Tablo 21: Genç Erkeklerde Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (15-24 %)

YILLAR	Okuma Yazma Bilmeyen. Erkek	İlk Öğretim Erkek	Orta Okul Erkek	Lise Erkek	Meslek Lisesi Erkek	Yüksek Öğretim Erkek	Erkek Kadın TOP %
2014	19,1	15,3	13,4	17,9	16,0	23,2	17,9
2015	9,0	15,9	12,8	19,6	14,7	21,5	18,5
2016	24,5	16,2	14,4	18,8	17,2	25,2	19,6
2017	15,3	13,4	14,3	21,5	18,2	25,4	23,6

Kaynak: (TÜİK, Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, 2018, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).

Tablo 21’de, TÜİK işgücü istatistikleri veritabanından derlenmiş 15-24 yaş grubundakilerin yüzdesel olarak işsizlik oranları belirtilmiştir. Buna göre toplam işsizlik oranı 2014 ve 2017 yılları arasında ciddi artışlar göstermekle birlikte yüksek eğitim mezunu genç kadınların işgücünden kopuşu 2014 yılında %33,1 iken 2017 yılında %41,2’ye yükselerek acil önlem çağrısı vermektedir. Yüksek eğitim mezunu genç erkeklerde işsizlik oranı belirtilen yıllar arasında çok büyük değişiklikler göstermemekle birlikte her yıl düzenli olarak artış meydana gelmiştir.

Tablo 22: Genç Kadınlarda Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (15-24 %)

YILLAR	Okuma Yazma Bilmeyen. Kadın	İlk Öğretim Kadın	Orta Okul Kadın	Lise Kadın	Meslek Lisesi Kadın	Yüksek Öğretim Kadın	Erkek Kadın TOP %
2014	8,6	13,4	12,1	24,5	25,3	33,1	17,9
2015	7,2	15,1	17,0	26,3	23,4	35,9	18,5
2016	2,1	16,5	13,2	29,6	27,0	35,4	19,6
2017	7,6	16,2	12,5	29,2	28,4	41,2	23,6

Kaynak: (TÜİK, Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, 2018, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).

Türkiye için eğitim ve genç işsizliği değişkenleri incelendiğinde; eğitim ve ekonomik büyüme verileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Genç işsizlik ve ortaöğretim okullaşma oranı ilişkisi, ortaöğretim okullaşma oranından ekonomik büyüme oranına ve bu doğrultuda ortaöğretim okullaşma oranı ve yükseköğretim okullaşma oranı arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir (Abdioğlu & Albayrak, 2018:10).

Tablo 23: Türkiye’de Eğitim Türlerine Göre Genç İşsizlik Oranları (2002-2017 % 15-24)

YILLAR	İLK OKUL	ORTA OKUL	İLK ÖĞRETİM	LİSE ve DENGİ MESLEK O	GENEL LİSE	YÜKSEK ÖĞRETİM
2002	12,4	20,7	10,7	28,0	26,8	38,3
2003	15,3	19,7	11,4	23,8	25,9	38,8
2004	13,4	19,6	13,3	29,3	26,6	39,8
2005	14,1	19,2	14,5	25,6	25,3	30,5
2006	14,7	19,9	15,2	21,1	25,2	27,2
2007	14,7	19,3	16,8	22,6	23,5	28,5
2008	14,3	18,7	17,9	20,8	25,0	29,8
2009	17,9	21,6	22,4	27,6	30,6	33,2
2010	14,9	10,9	18,4	23,1	27,2	32,5
2011	11,2	14,1	14,5	21,2	22,4	30,0
2012	2,5	-	14,1	19,1	19,8	28,5
2013	10,9	15,1	15,5	18,6	21,9	29,2
2014	16,0	13,1	14,8	19,3	20,4	28,3
2015	16,3	14,0	15,6	18,1	22,2	29,5
2016	16,5	14,1	15,8	21,0	22,8	30,8
2017	14,1	13,8	16,2	21,8	24,4	34,4

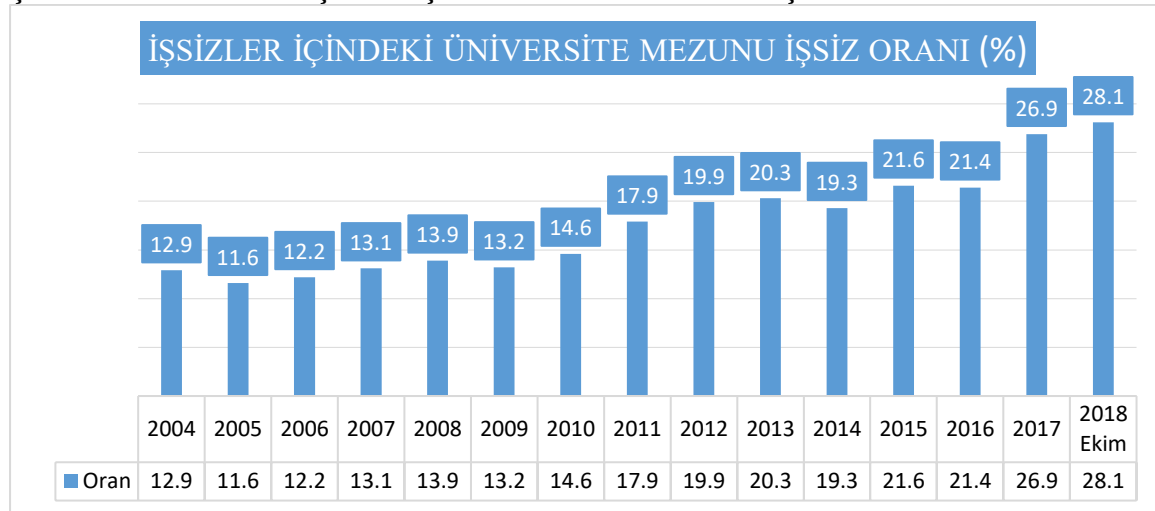
Kaynak: (Uslu, 2018:77).

Türkiye’de eğitimli gençlerin işsizliği özellikle ön lisans ve lisans mezunu gençlerin işsizliği, diğer eğitimli genç kategorilerine göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayıya ek olarak, sosyal güvenlik kapsamında olmayan kayıt dışı istihdam edilen ve asgari çalışma koşullarında eksik istihdam edilen gençler de eklendiğinde genç işsizlik oranının normalden daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de genç işsizlik sorununun ciddi düzeyde çözülebilesi adına genç nüfusunu, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yetenek ve becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda, (MYO) Meslek Yüksek Okulları, Yök kanunu ile istihdama yönelik ara insan gücü yetiştirmek ve belirli mesleklerin ihtiyaçlarına göre eğitim öğretim faaliyetleri veren okullardır. Dolayısıyla MYO’ların kuruluş amacıyla; işgücü piyasasında belirli nitelik ve becerilere sahip mezunlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda MYO’ların iş başı eğitimi adı verilen, eğitimlerin süresi ve zamanı bakımından çeşitli isimlerle adlandırılan uzun süreli staj eğitimi uygulamaları mevcuttur. Uzun süreli staj eğitimi uygulamaları içerik olarak, Türkiye İş Kurumunun işbaşı eğitim programları ile de benzerlik göstermektedir. İki eğitim programında da amaç; kursiyer ve öğrencilerin nitelik ve beceri yönünden geliştirilmesi yani yapılan işe, öğrenilen mesleğe dair pratiklik kazanımı amaçlanmaktadır. Fakat, günümüzde MYO’lar öğrencilerine işgücü piyasasının beklentilerinden uzak, istihdamla bağlantısı eksik eğitim vermeleri gerekçesiyle sıklıkla eleştirilmektedirler. Buradan hareketle MYO’ların gençlere, istihdam olanağı katan nitelikler kazandıramadığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır (Arpat, 2018:2193-2195).

Meslek lisesi, eğitim ve istihdam ilişkisi konusunda, ekonominin ihtiyaç duyduğu yeterli düzeyde teknik donanım ve bilgiye sahip eleman yetiştirmek adına Türkiye'nin önde gelen sanayi sektörü işverenlerinin başlatmış olduğu bir takım kamuoyu bilinçlendirme projeleri de bulunmaktadır. Bu tür projelerle öğrencilerin ekonomik anlamda desteklenmesi ve eğitimlerine devamlılığının sağlanması, staj imkanı sağlanarak öğrencilerin bilgi, beceri ve yetkinliklerinin artırılmasının amaçlanması ve koçluk destekleri sunularak kariyer planlaması yapmalarının desteklenmesi sağlanmaktadır (www.mesleklisesimemleketmeselesi.com, 2019).

Şekil 7: Yıllara Göre İşsizler İçinde Üniversite Mezunu İşsiz Oranı %

Kaynak: (Kadioğlu, 2018).

Yukarıda TÜİK verilerinden derlenen şekle yıllara göre işsizler arasındaki üniversite mezunu olanların oranı verilmektedir. Küreselleşme süreci, 2008 krizi, bölgesel krizler ve durgunlukların özellikle gelişmekte olan ülkelerde yarattığı olumsuz etkilerden biri ekonomik büyümeyle birlikte yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması ve artan işsizlik sorunudur.

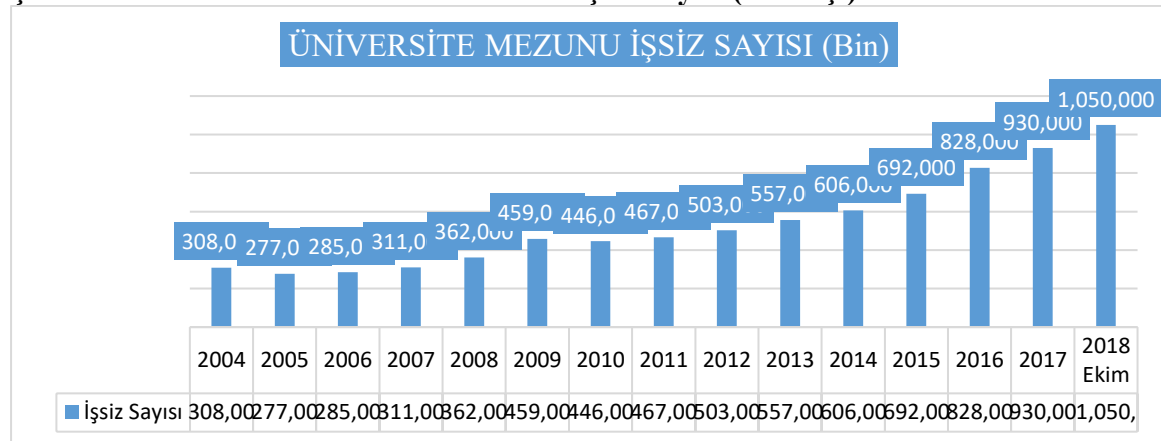
Buna göre Türkiye'de artan genç işsizlik sorunu ile birlikte mevcut eğitim sisteminin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda bilgi ve beceri düzeyinde sağlanamadığı bu bağlamda eğitim politikaları ve işgücü piyasası bağlamında eşgüdüm sorunları olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre Türkiye'de eğitilmiş gençlerin işsiz ve umutsuz kalmaları, hayata kaygıyla bakmaları; ülkenin geleceğine yönelik inancın sarsılmasına, toplum tarafından eğitilmiş bireylere verilen değerlerin aşınmasına neden olmaktadır (Mütevellioglu, Zenbak, & Mert, 2010:210-227).

Küresel rekabetçi piyasaların ihtiyaçları doğrultusunda olması gereken yüksek öğretim hareketliliği; işgücü piyasasının ihtiyaçlarına paralel olarak bazı yeni alanların ortaya çıkması, mevcut olan bazı bölümlerin önemini artırması ve buna ek olarak bazı bölümlerin tamamen işlevselliğini ve önemini yitirmesi olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalara göre, işgücü piyasası ve eğitim uyumsuzluğu konusunda öne çıkan sorunların bazıları ise; başta İngilizce olarak üzere yabancı dil sorunu, bilgisayar kullanma

becerilerinin eksikliği, analitik düşünme, sosyal ve iletişim kurma gibi becerilerin yeterince gelişmemiş olması ve işgücü piyasası beklentilerinin altında kalması ve gençlerin iş tecrübelerinin sınırlı olması olarak ifade edilebilir (Murat & Şahin, 2011:115-116).

Ayrıca sanayi sektöründe ülkenin önde gelen işverenlerinin meslek lisesi ve istihdam konusunda yaptıkları çağrılar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda işsiz kalan gençlerin, işsizlik durumunun kendi yetersizliklerinden ileri geldiğini düşünüp yüksek lisans programlarına yönelmeleri ve işsizlik halini daha çok ötelemeleri uzun süreli işsiz oranını arttırmaktadır (İzgi, 2012:303).

Şekil 8: Yıllara Göre Üniversite Mezunu İşsiz Sayısı (Bin kişi)

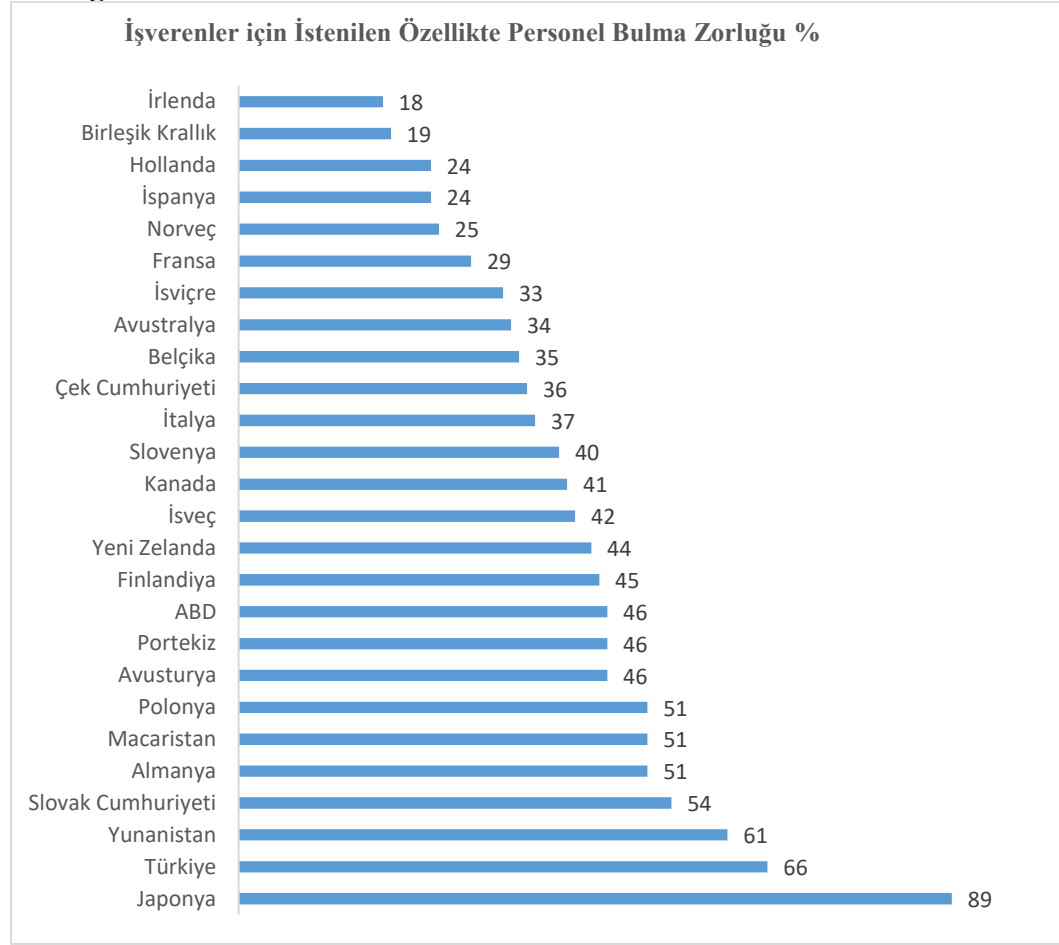

Kaynak: (Kadıoğlu, 2018).

İşsizlik krizi; siyasal, kurumsal büyük krizlerle, aidiyet kriziyle, kimlik kriziyle, cinsiyet kimliğine ilişkin krizlerle bütünleşerek işsiz kalan gencin hayatına sadece ekonomik değil psikolojik ve sosyal yaralar da açmaktadır. Türkiye’de yaşanan 1994, 2001 ve 2009 krizlerinin sonucunda yaşanan işsizlik patlamasıyla birlikte eğitilmiş ve vasıflı gençlerin işsizliğinde artış meydana gelmiştir. Bu bağlamda 2009 yılında Bankalar Birliğinin açıkladığı verilere göre 23 banka kapanmış yaklaşık olarak 40 bin “beyaz yakalı”nın işsiz kaldığı tespit edilmiştir. İşsizliğin gençlerde gelir kaybı ve geçim sıkıntısı yaratmasının ötesinde aidiyet duygularını zedelediği ve işsiz gençte kimlik kaybı yaşanmasına neden olduğu düşünülmektedir. İşsizliğin uzun bir hal almasıyla birlikte gençte işsizliğin oluşturduğu mağduriyet duygusunun pekişmesi, gencin kendini çaresiz ve zayıf hissetmesi gibi negatif düşüncelerin hakimiyet kazandığı belirtilmektedir. Buna ek olarak bu psikolojiye sahip gençlerde kendi gibi olmayanlara karşı hınç duygularının yükseldiği öngörüsünde de bulunmaktadır. İşsizliğin psikolojik olarak bireyde kalıcı hale gelmesi ve psikolojik baskı oluşturması, artan işsizliğin mevcut çalışma koşullarını daha da caydırıcı hale getirmesi gençlerde; mesleki tatmin duygusunun gelişmemesine, düşük ücretli istihdam, sosyal güvencenin olmaması gençleri artan mutsuzlukla birlikte çalışma hayatından kaçmaya, çalışmayı ertelemeye ve yüksek lisans, doktora gibi programlar yoluyla eğitim hayatlarını uzatmaya yöneltmektedir (Bora, 2017:50-64).

Aslan'ın üniversite son sınıf öğrencilerine yönelik çalışmasının sonucuna göre; öğrencilerin kaygı ve umutsuzluk durumları incelendiğinde kadın öğrenciler erkeklere göre kaygı ve umutsuzluk durumları incelendiğinde kadın öğrenciler erkeklere göre işsizlik, kaygı ve umutsuzluğu daha fazla yaşamaktadırlar. Bu bağlamda cinsiyet temeli üzerinden genç işsizlik oranları incelendiğinde, genç kadın işsizliğinin erkeklere göre neredeyse iki katı olması kadın öğrencilerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerini arttırmaktadır. Araştırmanın sonuçları göstermektedir ki; Türkiye'de işsizlik sorunu yapısal bir hal almakla beraber, bu sorundan en çok toplumun en dinamik yapısı olan gençler etkilenmektedir. Buna göre Türkiye'de genç işsizliğin çözümünde bireylerin kendilerini nitelik yönünden geliştirmesi genç işsizlik sorununun çözümünde tek başına yeterli olmamaktadır. Öyle ki üniversitelerin yeterli teknik düzeye ve eğitim kalitesine sahip olmadığı gerçeği de bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda üniversitelerin verdiği teorik bilgilerin uygulama, teknolojik destek ve işgücü piyasasıyla ilişkilendirme gibi çeşitli desteklemelerle güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik kaygı ve umutsuzluk durumlarını azaltmak adına; işgücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik üniversite bölüm ve kontenjanlarının belirlenmesi, üniversite eğitimleri süresince gençlere staj, kısmi çalışma olanaklarının sağlanması ve üniversiteye başlayan gençleri eğitimleri süresince işgücü piyasasının koşullarına ve iş bulma zorluklarına yönelik motivasyon artırıcı destek ve bilgilendirici hizmetler de sağlanmalıdır (Aslan,2015:75-83).

Şekil 9: Ülkelere Göre İşverenlerin İşe Alımda İstenilen Özellikte Personel Bulma Zorluğu %

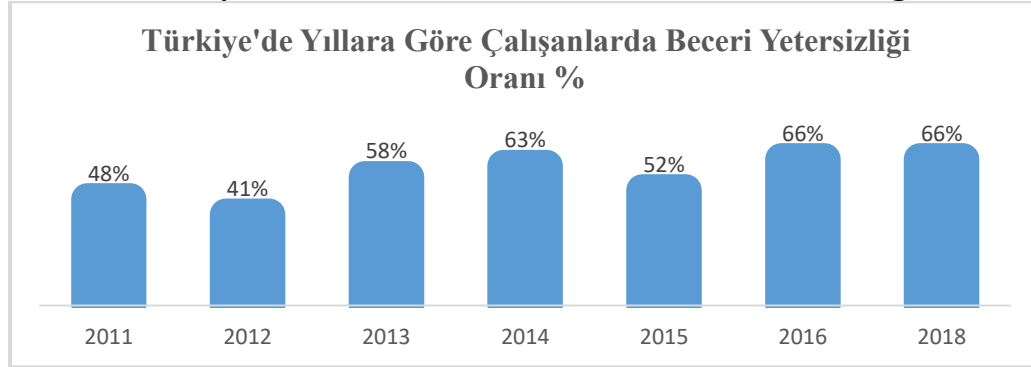
Kaynak: (Manpower Talent Shortage Survey 2018 & OECD, Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems, 13 Şubat 2019).

Yukarıdaki şekil 9’da OECD’nin yayınlamış olduğu doğru becerilerin kazanılması ve geleceğe yönelik işgücü piyasasındaki yetişkin öğrenme sistemlerinin ele alındığı rapordan derlenerek oluşturulmuştur. Raporda; hızla değişen ve gelişen dünya için yetişkinlerin daha fazla ve daha iyi bir şekilde öğrenmelerinin sağlanması, işgücünde yetenek kıtlığı nedeniyle ortaya çıkan zorlukları aşabilmek adına öğrenme sistemlerinin geliştirilmesi, geniş tabanlı katılımın elde edilmesi, yetişkin öğreniminin sağlanmasının işgücü piyasası ihtiyaçları ile uyumu ve bu eğitimlerin istenilen etkiye sahip olmasını sağlayacak politikalar belirtilmektedir.

Şekil 9’da ülkelere göre işverenlerin işe alımda istenilen özellikte personel bulma konusunda ülkelere göre yaşanan zorluk sıralaması verilmektedir. Türkiye’ %66 ile ikinci sırada yer almaktadır. Buna göre Türkiye’de işsizlik oranının %12,3 ve genç işsizlik oranının %23,6 olduğu bir dönemde işgücü piyasasında bu kadar açık iş olması ve bu işlere uygun pozisyonda eleman bulunamaması Türkiye’de eğitim politikalarının kalitesini bir kez daha sorgulataktadır. İşgücü piyasalarına yönelik durumların analiz edildiği raporda; Türkiye, işgücündeki yetişkinlerin düşük temel becerilere sahip olması bakımından OECD ülkeleri arasında Şili’den sonra ikinci sırada yer alırken bilgisayar kullanımı kaynaklı

beceri düzeyinde düşüklük sıralamasında yine Şili'den sonra ikinci sırada yer alırken Türkiye'yi İtalya, İsrail, İspanya, Yunanistan ve Fransa takip etmektedir. İş otomasyonu kaynaklı risklerin oluşturduğu sıralamada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Türkiye ve Yunanistan ilk dört sırada yer almaktadırlar. Öte yandan rapora göre Türkiye; küresel değer zincirine entegrasyon, işletmelerin çalışanları eğitme konusunda katılımı ve işgücü piyasasındaki dengesizlikler konusunda da ilk sıralarda yer alan ülkeler arasındadır.

Şekil 10: Türkiye'de Yıllara Göre Çalışanlarda Beceri Yetersizliği Oranı

Kaynak: (www.manpower.com.tr, 2018, Erişim Tarihi: 1 Mart 2019).

Yukarıdaki şekilde Manpower Group'un 2018 Türkiye yetenek anketine göre Türkiye işgücü piyasasında işveren ve işin buluşturulamamasının nedenleri şöyle sıralanmaktadır; işe başvuruların %20'si işveren tarafından teklif edilenden daha fazla ücret bekliyor, çalışanların %31'inde tecrübe eksikliklerinin bulunması, %17'si işe kabul edilmeyeceğini düşünerek başvuru yapmaktan çekinmesi, başvuruların %20'sinde işveren tarafından aranan çeşitli zorlukta becerilerin bulunmaması, başvuruların %4'ünde işveren tarafından talep edilen yumuşak becerilerin olmayışı (iletişim kurma, aktif dinleme, organizasyon, proje planlama ve uygulama, takım çalışması, dakiklik, pratik düşünme, sosyallik, yaratıcılık, uyum vb.), %4'ü kuruluşa özel sorunların bulunması, %2'si işe başvuran kişiler başvurdukları işten teklif edilenden daha fazla beklemeleri olarak ifade edilmektedir (www.manpower.com.tr, 2018, Erişim Tarihi: 1 Mart 2019).

Buna göre yukarıda bulunan şekil 10'da çalışanlar ve piyasadaki işlerin nitelik ve beceri yönünden uyumsuzluğunun en az olduğu yıllar 2011 ve 2012 yıllarıdır. Bu yıllardan itibaren dikkate değer bir artış görülmemekle birlikte 2016 ve 2018 yıllarında bu %66 ile çalışanların nitelik ve beceri kalitesi sabit bir görünüm sergilemiştir. Şekil 10'daki istatistiklerden hareketle Türkiye işgücü piyasasında işsizler ve işi buluşturabilmek, istihdamı arttırabilmek adına eğitim politikalarının işgücüne uyumunu arttıran, öğrencileri sadece bugüne değil küresel eğilimlerin gerektirdiği ölçüde nitelik ve becerilerle donatmak ihtiyacının ne kadar büyük olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya koyulmaktadır. Artan genç sayısına paralel olarak bu gençlerin istihdamını sağlamak adına Gençlik Eylem Planı ve Milenyum Kalkınma Hedefleri başta olmak üzere küresel ve bölgesel ölçekte bir çok çalışma yapılmaktadır.

Bu çalışmalarda başlıca ele alınan konu gençlerin eğitim seviye ve kalitesinin artırılmasıdır. Bu bağlamda eğitim seviyesinin artmasına paralel olarak işsizlik oranlarının da düşmesi öngörülmektedir. Teorik olarak eğitim ve genç işsizlik kavramları incelendiğinde eğitim kalitesinin artışı ve genç işsizliği arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır. Bu bağlamda gençlerin eğitime ve yüksek öğrenime katılımı da düzenli olarak artmakta ve bu konuda güçlü bir çeldirici unsuru oluşturmaktadır. Öyle ki artık eğitim seviyesinden çok alınan eğitimin niteliği ve kapsamı tartışılmaktadır. Bu kapsamda OECD, Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerde genç işsizlik ve eğitim kalitesi ilişkisini ölçmek adına üç yılda bir matematik, fen, okuduğunu anlama ve edinilen bilgileri beceriye yansıtılabilmeyi ölçmek adına gençlere yönelik PISA (Uluslararası Öğrenci Destekleme Programı) uygulamaktadır. Program, temel eğitimin sonuna gelen 15 yaş grubunda olan öğrencilere uygulanmakta olup buradan elde edilen sonuçlardan hareketle ülkelerin eğitim sistemi, kalitesi ve işsizlik sorunlarına yönelik çıkarımlar yapılmaktadır (Özcan, Tepekule, & Kayalıdere, 2016:94-110).

Gençlerin artan eğitim, işsizlik, sağlık ve diğer çeşitli sorunlarını aşabilmek adına Türkiye’de teknolojiyi ve bilimi temel alan yeni inovatif bakış açılarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda gençlere, eğitim ve öğretim politikaları yoluyla 21.yy’ın gerektirdiği bilgi ve beceri donanımını sağlayan olanakların artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Artık gençlerin eğitiminde işgücü piyasasına salt uyumdan ziyade kendi hayat kalitelerini arttırabilecek, değişen ve gelişen dünyaya adaptasyonu kolaylaştıran ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmelere karşı uyum becerisinin artırılması ön plana çıkmaktadır. Harvard Üniversitesi’nden Tony Wagner, eğitimli gençlerde olması gereken 21. yy’ın yeteneklerini şu şekilde belirtmektedir; eleştirel düşünme ve problem çözme, ağlar genelinde iş birliği yapma ve etki yaratarak öncülük etmek, hız ve uyum, girişkenlik ve girişimcilik, etkili sözlü ve yazılı iletişim, bilgiye erişme ve bilgiyi analiz etme, merak ve hayal gücü öğelerini gençlerin taşıması gerekmektedir. Eğitim politikaları ve gençlerin eğitim-işgücü uyumunun artırılması kapsamında; gençlerin sorunlarının çözümünde ve potansiyellerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesinde gençleri doğru yönlere sevk edecek proje ve çalışmalarda kamunun liderlik ve koordinasyonu önem taşımaktadır (Ateş, 2018:7-27).

Türkiye’de genç işsizliğini azaltmak, gençlerin istihdamdan kopuşunun önüne geçebilmek adına eğitim politikalarının okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar her aşamasının gözden geçirilmesi ve pilot uygulamalarla başarı kazanmış eğitim uygulamalarının tüm eğitim politikalarına adapte edilmesi gerekmektedir. OECD başta olmak üzere eğitim konusunda yapılan araştırmaların sonucu göstermektedir ki; eğitim konusunda yapılan yatırımların en yüksek düzeyde başarı oranıyla geri dönüş alındığı eğitim kategorisi, okul öncesi eğitimidir. Dolayısıyla buradan hareketle okul öncesi eğitim, gençlerin eğitim hayatlarını daha nitelikli ve donanımlı bir şekilde geçirmelerini sağlayarak gençlerin işgücü piyasası ile daha kolay bir şekilde buluşmasını sağlayan becerilerin edinimini kolaylaştırmaktadır. Türkiye, okul öncesi eğitimde OECD ülkeleri içinde son sıralarda yer almaktadır. Buna ek olarak fen ve matematik alanları bilgi ekonomisinin dinamosu olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye’de, bu alanda üst seviyelerde başarılı olan gençlerin olmaması bilim, teknoloji ve inovasyon alanındaki gelecek adına endişe yaratmaktadır. Bu bağlamda STEM kısaltmasıyla kodlanan (fen, teknoloji, matematik,mühendislik) bilimlerini en iyi şekilde eğitim politikalarının her kademesine dahil edilmesinin aciliyeti ön plana çıkmaktadır (Şirin, 2018).

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki; genç işsizliğini azaltabilmek adına istihdam yaratan büyüme ve yükseköğrenim okullaşma oranı ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Buna ek olarak, okullar arasındaki eğitim kalitesi yönünden farklılıkların olması da gençler arasında fırsat eşitsizliğini arttırmaktadır. Ayrıca, ilköğretimdeki mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin kalite ve etkinliği artırılarak gençleri ortaöğretime sağlıklı bir şekilde yönlendirmenin önemi de vurgulanmaktadır. Meslek liseleri ve işgücü piyasası bağlantısının doğru bir şekilde oluşturulmasına ek olarak üniversiteye devam etmek isteyen meslek lisesi öğrencilerinin öncelikli olarak lise eğitimi aldıkları alandan eğitim almaları konusunda yönlendirilmelerinin önemi ortaya konulmaktadır (Sayın, 2011:49-50).

2.5.4. Endüstri 4.0 Yaklaşımı Bağlamında Türkiye ve Genç İşsizliği

Türkiye, Endüstri 4.0 çağına yetişme çabasında olmakla beraber, TÜBİTAK verilerine göre sanayinin dijital olgunluk seviyesi, endüstri 2.0 ile 3.0 arasında gelişme göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye, en geç 10 yıl içerisinde endüstri 4.0’ı yakalamış olacaktır. Verimlilik ve karlılık temeline dayanan endüstri 4.0, akıllı üretim tesis ve sistemlerinin kurulması için ortaya atılmış, çeşitli nesnelerin interneti, internet hizmetleri ve siber fiziksel sistemlerin oluşturduğu yenilikçi çalışmaların bütünüdür. Dolayısıyla Türkiye’nin endüstri 4.0’ı yakalama sürecinde hem teknolojik gelişmeler hem de gelişmiş ülkeler bu alandaki adımlarını arttıracaklardır. Bu bağlamda endüstri 4.0; teknoloji, verimlilik ve kar artışı odaklı olsa bile işsizlik, mutsuzluk, karamsarlık, gençlerde gelecek kaygısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek çeşitli psikososyal sorunlar endüstri 4.0’ın odağında bulunan ekonomik faydayı gölgede bırakabilir fikri ortaya atılmaktadır. Gelecek 10 yıl içerisinde gelişmiş çeşitli ülkelerin yapay zeka harcamalarına 1 trilyon dolar harcamaları beklenmektedir. Yapay zeka endüstrisinin oluşturacağı ekonomik fayda yadsınmamakla birlikte insanı işlevsiz bırakma ihtimali de işgücü piyasaları açısından endişe yaratmaktadır. Bilim insanlarına göre, teknolojik gelişmelerin kısa zaman içinde vereceği en büyük hasar işgücü piyasalarında işsizliği arttıracığı düşüncesidir. Bu sebeple toplum 5.0 yaklaşımının üzerinde çalışılırken işgücü piyasalarında beyaz yakalı çalışanın yeniden derin düşünen birey olduğunu hatırlayarak hareket eden çalışan haline gelmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2019:30-35).

Endüstri 4.0 kavramı ile birlikte sadece sanayi faaliyetlerinde standartların değişmesi değil aynı zamanda hukuk, eğitim, kamu politikaları ve kamu kurumlarında da değişim ve dönüşüm ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Eric Roth’un endüstri 4.0 tanımlaması oldukça yönlendirici olmaktadır; “Yenilik bir fikir sorunu değil kaynak tahsisi problemidir.” Dolayısıyla, yenilikler için ne kadar çok kaynak tahsis edilirse yenilik ve değişim süreci için gerekli fikirler de ortaya çıkacaktır.

Buna ek olarak yeniliklerin oluşması için yapılan ARGE faaliyetleri için ayrılan kaynakların miktarı da ülkelerin endüstri 4.0 kavramına bakışını yansıtmaktadır. Türkiye’de kamu ve özel sektörün araştırma ve geliştirme faaliyetleri için milli gelirin yaklaşık olarak %1’ini ayırdıkları ortaya çıkmaktadır. OECD ülkeleri için bu oran ortalama olarak %2,5 düzeyinde seyretmektedir. OECD ülkelerinde araştırma ve yatırım faaliyetlerinin giderlerinin %70’ini özel sektör kuruluşları karşılarken Türkiye’de ARGE harcamalarını özel sektörün karşılama oranı %50’ler düzeyinde seyretmektedir. Türkiye’de son birkaç yılda Teknokent ve ARGE merkezlerinin desteklenmesi yoluyla startup girişimlerinin artırılması hedeflenmekle beraber gelişmelerin olumlu olduğu fakat OECD ülkelerinin sanayi 4.0 çalışmalarını yakalayabilmek adına startaplara aktif destek olabilmek için yatırım bankacılığı kurumlarının da oluşması ihtiyacı doğmaktadır. Ayrıca eğitim politikalarının tekrar gözden geçirilmesi, eğitimin ilk basamağından son basamağına kadar “STEM” yani bilim, teknoloji, mühendislik, matematik felsefesi üzerine kurulu bir eğitim politikasının eksikliği hissedilmektedir (Köksal, 2018:46-49).

Endüstri 4.0 ile genç insan gücünün ekonomide ucuz işgücü vasıtasıyla önemli bir silah olduğu düşüncesi yıkılmıştır. Öyle ki; endüstri 4.0 ile birlikte istihdamda insan gücü faktörü el emeği ve yetenekten uzaklaşmaya başlamış, yerini beyin gücü ve makinelerin hatasız üretimine bırakmıştır. Endüstri 4.0’ın bilişim ve mobil teknolojiler, akıllı sensörler, nesnelerin interneti ve makinelerin birbirleriyle iletişim kurması gibi yenilikler, dünya ekonomisinde üretim, kalite ve maliyet dengelerini değiştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye’nin genç işgücü avantaj ve yeteneğini küresel rakabet ortamında kaybetmemesi için eğitimden sanayiye, tarımdan sağlığa kadar her sektör dalında hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci içerisine girmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yapay zeka ve robot teknolojileri gibi konularda gelişmiş ülkelere geri kalınmaması adına Arge desteklemelerinin yapılması önem arz etmektedir. Buna ek olarak; endüstri 4.0 sürecinde diğer ülkelerin yaptıklarını tekrarlayarak başlamak meseleyi başlangıçta kaybetmemiz anlamına gelmektedir. Almanya, ABD ve Japonya örneklerinde olduğu gibi Türkiye’nin toplumla bütünleşmiş bir şekilde kendi endüstri 4.0 modelini yaratması ve ihracat kalemleri arasında en çok yer alan sektörler üzerinde endüstri 4.0 uygulama çalışmalarının başlaması gerekmektedir (Fidan, 2019:40-41).

Türkiye için endüstri 4.0 yaklaşımı; üretim ve işgücü piyasasında rekabetin artması, katma değer taşıyan ürün ve hizmetlerin üretimi ve sürdürülebilirlik olarak ifade edilebilir. Buna ek olarak endüstri 4.0 yaklaşımı ve beraberinde gelen yeni teknoloji çağ ile birlikte dünyanın en zengin insanların servetlerinde artış meydana gelirken bu durumdan olumsuz etkilenen orta sınıfın ekonomik ve sosyal güvencesizlik sorunlarının arttığı, toplumda ezilenlerin elit zenginlere karşı cephe aldığı toplumsal eşitsizliklerin arttığı bir dönemin başladığını ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda her devrimin sonucunda yaşandığı gibi toplumsal kargaşaların yaşandığı bir sürecin başlaması da mümkün gözükmektedir. Öyle ki endüstri 4.0’ın oluşturduğu değişim süreci küresel düzeyde hızlı hareket etmekte, bu da hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve toplumun büyük bir kısmını etkilemesi öngörülmektedir (Laleli, 2019:87-88).

Dijitalleşme çağının temel dinamikleri olan yapay zeka, kuantum, nesnelerin interneti gibi olguların gerçek hayata hızlıca adapte olduğu şu günlerde Türkiye; yüksek teknolojiyi henüz üretim süreçlerine dahil edememiş katma değerli ürün üretmekte ve ihraç etmekte zorlanan bir ülke profilindedir. Türkiye’de BTY yani Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikalarının Ar-Ge vergi teşvikleri, parasal Ar-Ge yardımları bu bağlamda girişimcilik ve yenilik destekleri olmak üzere devlet kanalıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu kapsamda desteklemelerin parasal desteklere dayandığını belirtmekle birlikte bu destekler; KOSGEB çatısı altında kuluçkaların oluşturulması, teknolojiyi geliştirmek için oluşturdukları bölgeler ve bu kapsamda kurulan Teknoparklar, Teknoloji Transfer Ofisleri devlet destekli üniversite ve özel şirket işbirlikleri olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de bugün itibariyle 61teknopark bulunmakta ve teknopark çatıları altında 5300 firma 42.000 Arge personeli aktif halde bulunan yaklaşık 30 teknoloji transfer ofisi, orta ölçekte yaklaşık 45 hızlandırıcı çeşitli girişimci ve firmadan oluşmaktadır (Akçomak, 2019:62-63).

Endüstri 4.0 ile birlikte Türkiye’nin enerji maliyetlerinde %4 ile %7 arasında bir düşüş olacağı tahmin edilmektedir. Buna ek olarak sanayi üretiminin hızlanması ile birlikte kişisel gelirdede artış meydana geleceği düşünülmektedir. Bu süreçle birlikte üretim sürecinin verimlilik ve kalitesinin artmasına ek olarak işgücü piyasasında nitelik yönünden iyi eğitilmiş çalışan talebinin artması beklenmektedir. Bu bağlamda, eğitim düzeyi yüksek bireylerin işgücü piyasasının yapısını oluşturacağı ihtimali artmaktadır. Ayrıca endüstri 4.0 süreciyle beraber Türkiye’de genç işsizlik oranında artış meydana geleceği düşünülmektedir. Bu bağlamda yapay zeka ve benzer teknolojik çalışmaların emeğin yerini alması neticesinde hizmet sektöründe de genç ve niteliksiz işçilerin işsiz kalma oranında artış beklenmektedir (Aydemir, 2018:256-259).

Kısaca Türkiye adına endüstri 4.0’a geçiş süreci gereksinimleri; yeniliklerin oluşmasına yol açacak fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir eğitim politikası, yeni fikirlerin gerçekleşmesini sağlayacak uygun inavasyon ve girişimcilik ekosistemine ve yeniliklerin nasıl ele alınacağına dair öngörülebilir kamu politikalarına ihtiyaç olduğu görülmektedir (Köksal, 2018:51). Bu bağlamda Acemoğlu’nun fikirleri yönlendirici olmuştur; Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kavramlarının karşılığı olan teknolojik çağ ile beraber genç işsizliğini azaltmak için de öğrencilerin ve gençlerin, istihdamda yeni teknolojilerin kullanımının gerekli olduğu şekilde nitelik ve becerilerle donatılması gerekmektedir. Buna ek olarak, yeni teknolojilerin işgücü piyasasında verimliliği arttırması ve bunun sonucunda ekonomide gelir artışlarının yaşanmasıyla beraber toplumsal açıdan huzur ve refah ortamını arttırmak adına artan gelir artışını, adil vergi sistemleri ve doğru kurumsal yapılarla toplumun tamamına yaymak gerekmektedir (Acemoğlu, 2018:89).

2.6. Türkiye’de Genç İşsizliğine Yönelik Uygulanan Aktif ve Pasif İstihdam Politikaları

Kaliteli istihdam alanları oluşturabilmek, insan onuruna yakışır iş ve işsizliğe karşı korunmak insan haklarının en temel unsurlarından biridir. Yoksulluğu azaltabilmek için genç işsizliğini en aza indirebilmek, gençlere yeni istihdam alanları yaratmak gerekmektedir. Bu bağlamda daha çok istihdam olanağı sağlayabilmek adına makroekonomik tedbirler alınmalı; toplam talep, ihracat odaklı büyüme ve yurtdışında ekonomik gelişme unsurları arasındaki doğru koordinasyon kurulmalıdır. Bu ekonomik dinamikleri teşvik edici politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Makroekonomi ve büyüme politikaları ile genç istihdamını arttırmaya yönelik yeni sektörlerin gelişimi teşvik edilmelidir (Murat, 2017:105). İnsan onuruna yakışır düzgün iş kavramı ILO tarafından ilk kez 1999 yılında çalışma konferansında dile getirilmiştir. Düzgün iş, insan onuruna yakışır istihdam koşullarında, çalışans sağlığı ve güvenliğinin gerekliliklerine uygun, çeşitli sosyal güvenlik haklarına sahip ve sendikalar vasıtasıyla temsil edilebilme olanaklarına sahip, kişinin iradesi dışında çalıştırılma ve çocuk işçiliğinin olmadığı, sarf edilen emek karşılığında hak edilen ücretin alınabildiği, istihdama ilişkin temel hak ve ilkelerin çalışan, işveren ve hükümet uyumu içinde sağlanmasıdır (Erikli, 2016:288).

İşsizliğin neden olduğu ekonomik ve toplumsal kayıp göz önünde bulundurulduğunda bu soruna çözüm arama ihtiyacı doğmaktadır. Bu doğrultuda hükümetlerin iki temel amacı ortaya çıkmaktadır; birincisi işgücü piyasasında istihdam kapasitesini arttıracak ekonominin büyüme hızını arttırmak ve milli geliri çoğaltmaktır. İkincisi ise, işsizliğin toplumda yol açtığı yıkıcı sorunları ortaya çıkmadan önleyebilmektir. İşsizliğin küresel bir boyut kazanması nedeniyle hükümetler bu soruna öncelikle makroekonomik çözüm önerileriyle yaklaşmış fakat işsizliğin neden olduğu yıkıcı etkileri önlemede makroekonomik politikaların tek başına yetersiz kaldığı anlaşılınca özellikle 1980’li yıllardan itibaren hükümetler işgücü piyasası düzenleme bütçelerine daha çok pay ayırmış ve aktif istihdam politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Bu doğrultuda; işsizliğin birey üzerinde yarattığı olumsuz etkileri gidermek ve bireyin hayatındaki maddi olumsuzlukları azaltmak amacıyla gelir desteğine dayanan pasif tedbirler alınmıştır. Buna ek olarak; işgücü piyasasında işsizliği azaltmak yada mevcut istihdamı korumak adına işsiz bireylere iş bulma faaliyetleri, işsizlere işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda nitelik ve beceri kazandırma eğitimleri ve yeni istihdam alanları açmak, istihdam edilen kişi sayısını arttırmak adına hükümetlerce aktif istihdam tedbirleri alınmaktadır (Mağiroğulları & Korkmaz, 2013:85-86).

Aşağıdaki tabloda G20 ülkelerinin büyüme stratejileri ve istihdam planlarının arasındaki politika tutarlılıklarının artırılmasını hedefleyen ülke bazında maliye, finans, yatırım ve altyapı ve alternatif istihdam girişimlerine yönelik hedefler bulunmaktadır. Tabloda G20 ülkelere yönelik; mali güçlendirmelerin ve konsolidasyonların uygulanmasını, finansal politikalarda döviz kuru ve enflasyonla mücadele, yatırımlarda arge ve finansman girişimlerine önem verilmesi, istihdam girişimleri konusunda işgücü piyasasında girişimcilik uygulamalarının teşvik edilmesi, istihdamın kalitesini ve oranını arttırmak,

sosyal koruma sistemlerinin iyileştirilmesi, gençlerin ve kadınların istihdamda daha çok yer almalarını sağlamak olarak ifade edilebilir.

Buna ek olarak Türkiye'nin istihdam plan ve programlarında , maliye politikaları bakımından mali konsolidasyonların uygulanmasını, finansal programlarda dalgalı döviz kuru ve enflasyonla mücadele, yatırım ve altyapı politikalarında, altyapı yatırımlarında düzenleyici mimarinin iyileştirilmesi ayrıca çeşitli finansman girişimlerine vurgu, anahtar istihdam girişimlerinde ise işgücü piyasasında istihdam olanaklarının ve bu yöndeki girişimlerin artırılması, sosyal koruma sistemlerinin verimlilik yönünden iyileştirilmesi, kadınların işgücüne katılımını arttırmaya yönelik politikaların uygulanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Tablo 24: Bazı G20 Ülkelerinde Büyüme Stratejileri ve İstihdam Planlarında Büyüme ile İstihdam Arttırma Politikası Taahhütleri

G20 ÜLKELERİ	MALİYE POLİTİKASI	PARA POLİTİKASI ve FİNANSAL POLİTİKALAR	YATIRIM ve ALTYAPI	ANAHTAR İSTİHDAM GİRİŞİMLERİ
KANADA	Mali güçlendirme ve konsolidasyonlar	Dalgalı döviz kuru ile enflasyon hedeflemesi	Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	İşgücü piyasalarının işleyişini, becerilerini, istihdam edilebilirliğini ve girişimciliğini geliştirebilmek için aktif işgücü politikaları
FRANSA	AB'nin mali çerçevesini takip, hanehalkı üzerindeki vergi yükünü azaltmaya yönelik vurgulama	Avrupa Merkez Bankası liderliğindeki para politikasını takip	Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	Dolaylı işgücü maliyetlerini azaltmak, işgücüne katılım oranını arttırmak, cinsiyet eşitsizliğini azaltmak
AVRUPA BİRLİĞİ	Mali konsolidasyon	Fiyat istikrarını Euro'nun dalgalı döviz kuru ile korurken para politikasını uyumlu hale getirmek	Finansman yatırımlarının düzenleyici yönleri üzerinde duruldu. Arge için fonlama dışında özel programlar yok ve çalışmaların etkisi tahmin edilemiyor	Gençlik garanti programları, işçi hareketliliği, sosyal koruma sistemlerinin verimliliğini arttırmak, beceri geliştirmek
ALMANYA	AB'nin mali çerçevesini takip	Avrupa Merkez Bankası liderliğindeki para politikasını takip	Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	Kadınların işgücü piyasasına katılımının artırılması, uzun vadeli genç işsizlikle mücadele etmek
İTALYA	AB'nin mali çerçevesini takip, hanehalkı üzerindeki vergi yükünü azaltmaya yönelik vurgulama	Avrupa Merkez Bankası liderliğindeki para politikasını takip	Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	İşgücü piyasası düzenlemelerinde reform, çıraklık sözleşmeleri, kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılması, gençlik garantisi programlarına iş dostu eğitim ve araştırma sistemlerinin dahil edilmesi

TÜRKİYE	Mali konsolidasyon	Dalgalı döviz kuru ile enflasyon hedefi	Altyapı yatırımları için düzenleyici mimarinin iyileştirilmesi, Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	Kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılması, resmi sektördeki istihdam artırma teşvikleri, sosyal koruma sisteminin verimliliğinin artırılması
İSPANYA	İşçiler ve şirketler için vergi indirimleri ile birlikte mali konsolidasyon	Özellikle KOBİ'ler için finansal katılım	Özellikle yönetmelik düzenlemeleri aracılığıyla yatırım ortamının iyileştirilmesi	Ulusal gençlik garanti sistemi, eğitim sistemi reformu, net iş yaratan şirketler için özel indirimle sabit oranlı ulusal sigorta katkısı
ABD	Yeni istihdam alanları yaratmak için vergi teşviğiyle birlikte orta vadede mali konsolidasyon	Uyumlaştırıcı para politikası	Altyapı yatırımları için düzenleyici mimarinin iyileştirilmesi, Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	Asgari ücretlerde artış, becerilerin geliştirilmesi, eğitim ve öğretimi geliştirmek için özel finansman
RUSYA	Sosyal koruma sisteminin kalitesinde iyileşmeler eşliğinde mali destek politikası	Dalgalı döviz kurumu rejimi ve enflasyon hedeflemesi, (%4,0 ile %4,5)	Kamu yatırımlarını özellikle ulusal varlık fonunun daha iyi kullanılması yoluyla iyileştirme	Dezavantajlı grupların (gençler ve engelliler) hedef alınması, işgücü hareketliliğinin yapısal ve coğrafi engellerinin azaltılması ve kaliteli iş yaratma eylem planı
SUUDİ ARABİSTAN	Mali sürdürülebilirlikle birlikte mali teşvik politikaları, petrol dışı gelirlerde artışın hedeflenmesi	Fiyat istikrarını teşvik ederken, özel sektöre finansal destek sağlamak için yeterli likiditenin sağlanması	Çalışmaların etkisi hakkında bir tahmini olmayan belirli proje ve finansman girişimlerine vurgu	Kadınların istihdamdaki oranını arttırmak, göçmen işçilere bağlılığı azaltmak, becerileri geliştirmek, zorunlu işsizlik sigortası planı ve asgari ücret politikası ve sosyal korumayı genişletmek.

Kaynak: (OECD, Enhancing policy coherence between the G20 Growth Strategies and Employment Plans, 2015:5-7).

OECD ve World Bank'ın Temmuz 2017 tarihinde yayınladığı, G20 ülkelerinin güçlü, sürdürülebilir ve dengeli büyüme hedefine ulaşılması adına gelir eşitsizliği ile mücadele, ekonomilerin ileri düzeyde büyüme elde edebilmesi adına seçeneklerin politikalar çerçevesinde ortaya konulması konulu raporda, bir çok G20 ülkesinde gelir eşitsizliğinin yüksek seviyelerde seyrettiği, kadınların ve dezavantajlı grupların istihdam politikalarında desteklenmesi, işgücü piyasasında yeni istihdam alanlarının ve nitelikli işlerin oluşturulmasının gerekliliği, kadınların işgücü piyasasına girişte karşılaştıkları güçlükler, düşük ücret ve kariyer ilerlemelerinin önündeki engellerin alternatif politalar uygulanarak azaltılması, eğitim ve öğretime ömür boyun erişimin desteklenmesi, uygun fiyatlı ve

kaliteli çocuk bakımı ücretli ebeveyn izni, aile dostu iş fırsatlarının artırılması, yaşlı bakımı desteklerinin artırılması, iş güvenliği, sağlık hizmetleri ve gelir güvencesi dahil olmak üzere yoksul haneler ve kayıt dışı ekonomide istihdam edilenler için sosyal güvenlik önlemlerinin önemi ifade edilmektedir. Ayrıca raporun Türkiye'deki politikalara yönelik değerlendirmesinde; ekonomide büyümeyi teşvik eden politika seçeneklerinin geliştirilmesi, eğitimde öğrenci başına daha fazla kaynak ve özerklik sağlayarak okullar ve üniversiteler arasında varolan büyük kalite farklarını azaltmak, okul öncesi eğitimi daha çok geliştirmek, mesleki eğitim ve işgücü piyasası arasındaki bağı güçlendirme devam etmek ve son zamanlarda bu konuda yapılan çalışmaları değerlendirmeye almak, ülkedeki düşük vasıflı işçilere daha çok katkı payı kesilmesi ve vergi tabanının genişletilerek sosyal katkıların finanse edilmesi, düşük vasıflı çalışanların vergi ücretlerinin ve istihdam maliyetlerinin azaltılması, ülke genelinde çocuk bakım tesislerinin artırılması, işgücü piyasasında kayıtlı ve kayıt dışı istihdam arasındaki bölümlerin azaltılması, istihdam politikalarında işgücü esnekliğinin artırılması, işgücü piyasasında işçilerin istihdamını kolaylaştırarak becerilerin geliştirilmesi, işgücü maliyetlerinin azaltılması, işsizlik yardımlarının kapsamlı olarak artırılması, kıdem tazminatının yeniden yapılandırılması, makroekonomik şoklar karşısında kırılganlığı azaltmak adına sosyal yardım programlarının miktar ve nitelik yönünden iyileştirilmesi, her seviyede eğitime katılımın artırılması, yoksul ailelerin okul öncesi eğitime erişimi kolaylaştırılarak kadınların iş hayatına katılımının teşvik edilmesi, Doğu bölgelerinde eğitime katılma oranının artırılması ve kız çocuklarının eğitime katılımlarının teşvik edilmesi, Suriyeli mültecilerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarının ele alınması, mültecilerin işgücü piyasasına entegrasyonunu arttırmak, eğitim ve aktif işgücü piyasası programlarına erişimlerini kolaylaştırmak adına dil, eğitim ve becerilerin önündeki gelişim engellerinin kaldırılması, okul müfredatlarının işgücü piyasasına uygunluğunun artırılması, eğitim kalitesi, işgücünde gerekli olan becerilerin ve yaşam boyu öğrenme oranının artırılması, işgücü piyasasının değişen ihtiyaçlarını göze önüne alarak çalışan becerileri ve işgücü piyasası uyumsuzluklarını en aza indirmek gibi temel ekonomik ve toplumsal hedefler belirtilmektedir (OECD & World Bank, 2017:11-29).

Tablo 25'de, gençlerin istihdamına yönelik engellerin bireysel, hükümet ve piyasa politikaları ve makro düzeyde sorunların, engel ve engelin niteliği yönünden kategorileştirilmesinden bahsedilmektedir. Gençlerin istihdama dahil olamamaları konusunda; eğitim politikalarının eksikliği ve bu doğrultuda gençlerin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yeterli nitelik ve beceriye sahip olmamaları yer almaktadır. Emek piyasası üzerindeki düzenlemeler, pazarlık gücünün düşüklüğü, gençlerde işin nerede ve nasıl bulunduğu dair bilgi eksikliği, girişimciliği düşünen gençlerin sermayeye erişim güçlüğü çekmeleri de piyasalar ve hükümetler başarısızlığı nedeniyle gençlerin istihdama katılmalarına engel teşkil etmektedir.

Tablo 25: Gençlerin İstihdamına Yönelik Politikalar

KISIT TÜRÜ	KISIT	KISITIN NİTELİĞİ
	Yetersiz bilişsel, bilişsel olmayan teknik beceriler,	Eğitim, eğitim reformu
	Sosyal ağların yetersizliği,	Danışmanlık, aracılık,
BİREYSEL	Hanehalkı geliri,	Mikro finans, kredi garantileri, sosyal güvenlik ağları,
	Psikolojik faktörler	Kamu sektörü reformu, sosyal destek reformu, haneîçi hizmet sektörünün geliştirilmesi, bilgilendirme kampanyaları,erken çocukluk dönemine yönelik uygulamalar, ayrımcılığa karşı düzenlemeler
PİYASALARIN VE HÜKÜMETLERİN POLİTİKALARININ BAŞARISIZLIĞI	Emek piyasası üzerindeki düzenlemeler,	Emek piyasasına ilişkin konularda reformlar, standardizasyon,
	Pazarlık gücünün düşüklüğü,	Pazarlık gücünün artırılmasına yönelik düzenlemeler, asgari ücret,
	İşin nerede, nasıl bulunduğu konusunda bilgi eksikliği,	Aracılık, okul düzeyinde danışmanlık, istihdam fuarları, yardım talep edilebilecek internet siteleri,
	İşverenlerin işçiler hakkında bilgi eksikliği	Aracılık, ulusal kalite çerçeveleri,
	Sermayeye erişim güçlüğü	Mikrofinans, kredi garantileri,
MAKRO DÜZEYDE SORUNLAR	İş kurma ve istihdam yaratmanın önündeki engeller,	İş piyasasına yönelik reformlar, ücret teşvikleri, altyapı yatırımları,
	Ekonomik durgunluklar	Makro ekonomi politikaları, ticaret politikaları,
	Yaş kuşağının büyüklüğü	Eğitim kapasitesine yatırım, hedefi belirli sektörel ve bölgesel büyüme düzenlemeleri,
	Çatışma ve şiddet	Çatışmaların çözülmesi dahil daha fazla güvenlik

Kaynak: (Akay, 2016:29).

10. Kalkınma Planında gençlerin istihdamı ve çalışma hayatına yönelik şu hedefler belirlenmiştir; işgücüne katılımın ve istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması, iş kazalarının ve kayıt dışı istihdamın önlenmesi, işgücü niteliğinin yükseltilmesi, kırılgan istihdamın azaltılması, işgücü piyasasında etkinliğin artırılması amacıyla esnek çalışma, kıdem tazminatı, alt işverenlik, sosyal diyalog, aktif ve pasif işgücü programlarının sosyal taraflarla uzlaşılı ilerleme kaydedilmesi amaçlanmıştır (T.C. BAŞBAKANLIK, 2013:50).

2.6.1. Aktif İstihdam Politikaları

Dünyada aktif işgücü politikalarının başlangıcı özellikle 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizinin bir sonucu olarak doğan yüksek işsizlik ve bu olgunun olumsuz etkilerini gidermek adına ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ise bu politikaların uygulamaya konulduğu tarih 1993-2000'li yılları kapsamaktadır. Bu dönemde ekonomideki yapısal problemler ve işsizlik gibi toplumu olumsuz etkileyen sorunların çözümü için Dünya Bankası kredileri desteği ile aktif istihdam politikaları uygulamaya konulmuştur (Gün, 2018:66-67).

Aktif istihdam politikaları, işgücü piyasasındaki eşitsizlikleri gidermeyi amaçlayan politiklardır. Buna göre uygulanan politikalar, işgücü piyasasında işsizlikten en çok etkilenen genç işsizler, kadınlar, engelliler, göçmenler vb. gibi dezavantajlı grupların istihdamdaki payını arttırmaya yönelik uygulanmaktadır. Uygulama faaliyetleri açısından değişiklik gösterse de aktif işgücü piyasası politikaları üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; işgücü piyasasına yönelik eğitim programları, bireyin doğrudan kendi işini kurmasına yönelik programlar ve danışmanlık hizmetleri verilerek bilgilendirme ve bu kapsamda işe yerleştirme uygulamalarından oluşmaktadır (Erol, 2013:21).

10. Kalkınma Planında aktif işgücü piyasası politikaları ile başlıca şu hedeflere varılmak istenmektedir;

- Gençlere işgücü piyasasında fırsat eşitliği sağlayarak insan onuruna yakışır iş fırsatlarının oluşturulması,
- İşgücünün nitelik kapasitesini arttırmak ve istihdam faaliyetlerine uyumunu sağlamak,
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak,
- İşgüvenliği şartlarının AB standartlarında geliştirilmesi, işgücü piyasasında güvenceli esneklik yaklaşımının oluşturulması,
- Bölgesel, yerel, sektörel işgücü dinamikleri göz önünde bulundurularak öncelikli olarak kadın ve gençler için nitelikli istihdam alanlarının oluşturulması,
- İşgücü piyasasına uyumu hızlandırmak adına mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Aktif işgücü piyasalarının geliştirilmesi ve etkinlik kazandırılması,
- İnsan onuruna yakışır iş, çalışma koşulları ve ücret verimlilik ilişkisinin artırılması,
- Özel istihdam büroları aracılığıyla geçici iş ilişkisi uygulamalarının yaygınlaştırılması (T.C. BAŞBAKANLIK, 2013:51).

İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) tarafından ekonomideki mevcut istihdam düzeyinin korunması ve arttırılmasına, işsiz bireylerin mesleki bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika ve tedbirlerin alınması gereken dezavantajlı grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak üzere aktif istihdam hizmetleri uygulanmaktadır.

Bu programlarla; hem istihdamda olanlara hem de iş arayan bireylere yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon faaliyetleri, işsizlerin özellikle gençlerin kendi işlerini kurmaları ve geliştirmeleri için girişimcilik eğitim programları, mesleki deneyim konusunda yetersiz olan öğrenciler ve iş arayanlar için iş başı eğitim programları, özel politika ve uygulama gerektiren bireylere yönelik olarak proje bazlı mesleki eğitim kursları, engelli ve kendi işini kurmak isteyen bireylere yönelik hibe destekleri, işe ve iş yerine uyum projeleri ile birlikte istihdam odaklı mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir (İŞKUR, 2019).

Tablo 26: İŞKUR 2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlanan Kişi Sayısı

KURS-PROG. TÜRÜ	KURS-PROG. SAYISI	ERKEK KURSİYER	KADIN KURSİYER	TOPLAM
MESLEKİ EĞİTİM KURSU	5.649	35.761	81.819	117.580
GİRİŞİMCİLİK EĞİTİM PROG.	3.691	47.715	46.301	94.016
İŞBAŞI EĞİTİM PROG.	107.284	145.867	151.388	297.255
GENEL TOPLAM	116.624	229.343	279.508	508.851

Kaynak: (İŞKUR, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017:50).

Aktif istihdam programları kapsamında 2017 yılında açılan 116.624 kurs- programdan 508.851 bin kişi yararlanmış olup bu kurs programları için toplam 1.354.870.000TL harcama yapıldığı belirtilmektedir.

Tablo 27: 2017 Yılı İŞKUR Kurs ve Programlarından Yararlananların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
15-19	32.372	28.580	60.952
20-24	71.279	77.462	148.741
25-29	49.344	49.359	98.703
30-34	28.085	35.637	63.722
35-39	20.980	35.574	56.554
40-44	13.130	25.932	39.062
45-49	7.943	15.331	23.274
50-54	3.785	7.845	11.630
55-59	1.598	2.731	4.329
60-64	630	826	1.456
65+	197	231	428
GENEL TOPLAM	229.343	279.508	508.851

Kaynak: (İŞKUR, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017:50).

İŞKUR bünyesinde 2017 yılında düzenlenen kurs ve programlara katılanların yaklaşık %55'i kadınlardan oluşurken %61'i 15-29 yaş grubundan meydana gelmektedir. Kurs ve programlara katılanların %41'i ilk öğretim mezunu, %31'i orta öğretim mezunu, %25'i ön lisans ve lisansüstü eğitim mezunudur.

Tablo 28: 2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlananların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU	ERKEK	KADIN	TOPLAM
OKUR YAZAR OLMAYAN	1.695	1.546	3.241
OKUR YAZAR	3.634	7.613	11.241
İLKÖĞRETİM	95.529	113.516	209.045
ORTAÖĞRETİM LİSE ve DENGİ	75.195	82.290	157.485
ÖNLİSANS	23.212	37.282	60.494
LİSANS	29.033	36.169	65.202
YÜKSEK LİSANS	996	1.054	2.090
DOKTORA	49	38	87
GENEL TOPLAM	229.343	279.508	508.851

Kaynak: (İŞKUR, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017:51)

Özellikle son yıllarda hızla artan genç işsizliği ve üniversite mezunları arasında işsizliğin hızla artması ekonomik ve toplumsal açıdan tedirginlik yaratmaktadır. Eğitimli işsizlerin bilgi ve becerilerine yönelik çeşitli ülkelere göç etmesi, ekonomiyi kalkındırıcak olan eğitimli ve nitelikli işgücünün azalmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda Saraçoğlu'nun fikirleri yönlendirici olmuştur; eğer istihdamın verimliliği odaklı ekonomide büyüme politikaları sürdürülecekse teknolojik atılımları hızlandıracak nüfus gücüne yani yaratıcı gençlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gençlerin yurt dışında çalışmalarını yani beyin göçünü engelleyebilmek için onları, bilgi ve becerileri doğrultusunda uygun alanlarda istihdam etmek gerekmektedir (Saraçoğlu, 2012:37). Bu bağlamda başta YÖK, olmak üzere İŞKUR, KOSGEB, vb. çeşitli kuruluşlar başta işsizliği azaltmak, işgücünün istihdama uyumluluğunu arttırmak, yeni istihdam alanları ve yeni meslekler yaratmak adına bir takım tedbirler alınmıştır.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere İŞKUR'un kurs ve programlarına katılanlar arasındaki oran 2016 yılında %22 ile önlisans ve daha üstü eğitimlilerden oluşurken 2017 yılında bu oran %27 ile önlisans ve daha üstü eğitimlilerden oluşmaktadır. Üniversite mezunu gençler arasında girişimciliğe ve işgücü piyasasına yönelik kurslara katılımında artış meydana gelmesinde 10. kalkınma planında belirtilen amaç ve hedeflerde belirtildiği üzere; genç ve eğitimli işsizliğini azaltmak, eğitim ve istihdam ilişkisini güçlendirmek ve doğrultuda gençler arasında sanayi 4.0 kavramının gerekliliklerine uygun, uluslararası rekabet edilebilirliği yüksek bir şekilde girişimciliği desteklemek gibi amaçlar doğrultusunda oluşan tedbir ve teşviklerin etkili olduğu söylenebilmektedir.

Özellikle YÖK'ün uygulamaya koyduğu Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile; eğitimli gençler arasında girişimciliği arttırmak, ülke sanayisinin küresel standartlarda rekabet gücünü ve ülke ihracat kapasitesini arttırmak, teknoloji yoğun üretim ile katma değerli, marka değeri yüksek ürünler üretmek, sanayinin bel kemiğini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojiye uyumunu arttırmak, araştırmacı ve nitelikli bireylere yeni istihdam alanları sağlayıp teknolojinin yoğun olduğu alanlarda yatırım olanaklarının arttırılması amaçlanmaktadır.

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kanunu kapsamında teknoloji, yazılım ve arge faaliyetleri yürüten girişimcilere; kurumlar vergisi muafiyeti, kdv vergisi muafiyeti, ücretlerde gelir, stopaj ve damga vergisi muafiyeti, sigorta prim teşvikleri gibi kolaylıklar sağlanmaktadır (YÖK, 2011, Erişim Tarihi: 2 Mart 2019). Bu doğrultuda gelişmeler olumlu olsa da küresel düzene uyum sağlayabilmek adına daha çok çalışılması gerekmektedir.

Tablo 29: Yıllara Göre İŞKUR Kurs ve Programlarından Yararlanan Kişi Sayısı

YILLAR	KURS/PROG.SAYISI	KADIN	ERKEK	TOPLAM
2017	116.624	279.508	229.343	508.851
2016	112.027	212.854	207.784	420.638
2015	86.227	202.439	167.946	370.385
2014	33.064	105.819	94.951	200.770
2013	31.385	113.074	107.001	220.075

Kaynak: (İŞKUR, Faaliyet Raporları, 2019).

2016 Yılında kurs ve programlara katılanların %51'ini kadınlar oluştururken 2017 yılında kadınların katılım oranı %55 olmuştur. 15-29 yaş grubunun kurs ve programlara katılım oranı 2016 ve 2017 yıllarında değişiklik göstermeyerek %61 olmuştur. Buna ek olarak 15-29 yaş aralığında kursiyerlerin 2015 yılındaki katılım oranı ise %43 gibi düşük bir seviyede kalmıştır. Açılan kurs ve program sayılarının, kadın ve genç kursiyer sayılarında yıllık bazda artış görülmesinin nedenleri arasında; artan işgücüne paralel olarak işgücü piyasasında yeni işlerin oluşturulamaması dolayısıyla özellikle kadınlar ve gençler arasında artan işsizlik, hükümetin girişimcilik faaliyetlerini desteklemesi bu bağlamda özel sektör, üniversiteler ve İŞKUR işbirlikleri ve son olarak 2017 yılında 14-15 Aralık tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen Uluslararası İstihdam ve Kariyer Kongresi adıyla düzenlenen eğitimden iş hayatına geçiş, eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi temasına dayanan kongrede belirlenen hedeflerdir. Bu kongre kapsamında; ne eğitimde ne istihdamda olan gençler, sanayi 4.0 ve işgücü yetiştirmede yenilikçi yöntemler, hayat boyu öğrenme ve rehberlik hizmetlerinin artırılması, kamu istihdam hizmetlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, engelli bireylerin eğitim ve istihdam hayatındaki yerlerinin artırılması, y ve z kuşaklarının iş ve kariyer hedeflerine yönelik tutumları gibi eğitim, istihdam ve toplum ilişkisini güçlendiren konular ele alınmıştır (İŞKUR, 2017:61). Özellikle 2013 yılından itibaren kadınların kurs ve programlara katılımının nedeni; giderek artan ve toplum adına risk oluşturan kadın işsizliğini istihdam programlarında pozitif ayrımcılık gözetilerek azaltılmak istenmesidir. Dolayısıyla istihdama katılmak isteyen kadın ve gençlerin kendi işlerini kurmalarını sağlayan hibe ve çeşitli desteklemelerle işgücü piyasasına uyum sağlamaları kolaylaştırılmaktadır.

2.6.1.1. Mesleki Eğitim Programları

İşgücü piyasasında mesleki eğitim programları, iş hayatında herhangi bir işte çalışacak kadar mesleki eğitimi bulunmayan işsiz gençler ile uzun süre işsiz kalanlara mesleki yeterlilikler kazandırmak için oluşturulmuş ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda eğitim programları sınıf eğitimi, iş başlangıcı eğitimi ve istihdam edilen işte deneyim kazandıran eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır.

Bu doğrultuda verilen eğitimler, temel becerileri güçlendirmeye yönelik temel bilgisayar kursları, dil kursları ve çeşitli kurslardan oluşmaktadır. Buna ek olarak özellikle bir istihdam alanındaki becerileri güçlendirmeye yönelik ileri dereceli bilgisayar kursları, teknik ve üretimdeki faaliyetlere yönelik becerileri arttırmayı amaçlayan kursları da kapsamaktadır. İşgücü piyasası eğitim programları ile gençlerin bilgi ve becerilerini geliştirerek çalışanların istihdam edilebilirlik ve işgücü piyasasındaki verimliliklerini arttırmak amaçlanmaktadır (Erol, 2013:22).

AB ülkelerinde genç işsizlik oranlarının hareketliliği incelendiğinde Hollanda, Danimarka ve Almanya genç işsizliği sorununun çözümünde önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Hollanda ve Danimarka, bu önemli sorunun çözümünde aktif işgücü piyasası politikalarını etkin bir şekilde kullanmıştır. Türkiye’de aktif işgücü piyasası politikalarından yaygın eğitim bünyesinde bulunan mesleki eğitim ve usta çırak ilişkisiyle mesleğin öğrenciye öğretimi açısından önemli bir rol oynamaktadır (Aydın, 2017:9).

Türkiye’de milli eğitim sistemini örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere belirli bir amaca göre hazırlanmış programlarla okul kurumu içerisinde düzenli olarak sürdürülen eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Buna ek olarak yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Yaygın eğitim ile amaçlananlar arasında bilimsel, teknolojik, ekonomik vb. gelişmelere adaptasyonu kolaylaştıran eğitimler sağlamak ve ayrıca çeşitli iş kollarında istihdam edilenlere mesleki bilgilerini geliştirmeleri için çeşitli destekler sağlamaktır (MEB, 2018:16-17).

Türk mesleki eğitim sistemi incelendiğinde, niteliksel olarak işgücü piyasasına ara eleman yetiştirecek eğitim ve olanaklardan yoksun olduğu görülmektedir. Mesleki eğitime karşı toplumun yeterli bilinç ve farkındalığı bulunmamaktadır. Toplum tarafından mesleki liselere yeterli sosyal ve ekonomik değer verilmemekte ve bunun sonucunda başarılı öğrencilerin meslek liselerini seçme ihtimali oldukça azalmaktadır. Başarılı öğrencilerin bu kararı almasında; meslek liselerinde yabancı dil eğitimine yeteri kadar önem verilmemesi ve lisans eğitimini düşünen öğrenciler için meslek lisesi ve üniversite işbirliğinin bütünlük ve süreklilik ilişkisi içinde yapılamamasıdır. Bu bağlamda mesleki eğitimin teknik ve pahalı bir eğitim olduğu göz önünde bulundurulmalı ve ayrıca teknolojinin sürekli yenilenen dünyasını meslek liselerine yansıtmak gerekmektedir (Aydın, 2017:10-11). Türkiye’de 2018 yılı itibarıyla resmi ve özel olmak üzere 4.460 tane mesleki ve teknik lise bulunmaktadır. Bu liselerde toplam 1.987,282 öğrenci eğitim almaktadır (MEB, 2018). Sayın’a göre; Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen mesleki eğitim faaliyetleri, dağınık ve müfredat bütünlüğünden uzak bir şekilde çeşitli kurumlarca sürdürülmektedir (Sayın, 2008:48).

2.6.1.2. İş ve Meslek Danışmanlığı

İş ve meslek danışmanlığı hizmetleri ile öğrencilerin meslek ve kariyer seçimleri, İŞKUR' a kayıtlı olan işsiz bireylerin iş bulmaları, çalışanların çalıştıkları işlere ve mesleklerine uyum problemlerini gidermek, çalışanların mesleki becerilerinin artırılması, belirli meslek ve işlerin değiştirilmesi ile ilgili taleplerin karşılanmasına sistemli olarak yardım edilmesi amaçlanmaktadır. İş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla 2012 ve 2013 yıllarında kademeli olarak 4000 iş ve meslek danışmanı istihdam edilirken bu sayı 2017 yılında 3.740'a çıkarılmıştır.

Bu alanda görev yapan personelin görev alanı iş arayanlar, işverenler ve öğrencilerden oluşmaktadır. 2012 yılında iş ve meslek danışmanlığı sistemi yerini portföy sistemine bırakmış bu doğrultuda her bir iş ve meslek danışmanına iş arayan, işveren ve okullardan oluşan bir portföy atanmış böylece bu hizmetlerden her birey ya da kuruluşun daha sağlıklı bir şekilde yararlanması amaçlanmıştır. İŞKUR'un başlıca iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri; İş Arayanlara Yönelik Hizmetler, Profil Temelli Nitelikli Danışmanlık Sistemi, KİOSK Destekli Danışan Yönlendirme Sistemi (DYS), İş Kulüpleri Projesi, İşverenlere Yönelik Danışmanlık Hizmetleri, İş Arayan ve İşveren Memnuniyet Ölçümleri Ayrıca Öğrencilere Yönelik; Meslek Danışmanlığı Hizmetleri, Meslek Seçimine Destek Dergisi, Meslek Tanıtım Günleri, Üniversitelerde İŞKUR İrtibat Noktaları, İŞKUR Kariyer ve Meslek Bilgi Kitapçıkları, MESS (Metal Sanayicileri Sendikası) Eğitim Vakfı ile İŞKUR Protokolü, Türk Meslekler Sözlüğü ve Meslek Araştırma Geliştirme Çalışmaları, Meslek Bilgi Merkezi (MBM) ve Meslek Bilgi Dosyaları, Avrupa Rehberlik Merkezi Faaliyetleri (Euroguidance Faaliyetleri) gibi hizmetlerden oluşmaktadır (İŞKUR, 2017:55-60).

Genç işsizliğini önleme konusunda alınan tedbirler arasında ve gençlerin işgücü piyasasıyla doğru bir şekilde buluşturulmasında rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin önemi büyüktür. Aktif istihdam programları içerisinde yer alan rehberlik ve danışmanlık hizmetleri; gelişmiş ülkelerde gençlerin eğitim hayatında hem de istihdam hayatlarında kamu istihdam ofisleri aracılığıyla hizmet vermektedir. Gelişmiş ülkelerde de uygulandığı üzere bu politikaların ideal dönemi gençlerin eğitim hayatlarında onları uygun mesleklere yönlendirmek ve işgücü piyasasına dair bilgi ve tecrübelerini arttırmak için kullanılmasıdır. Yapılan araştırmalara göre bu hizmetlerin pozitif sonuçları olduğu ve genç işsizliğini önlemeye ve azaltmaya yönelik uygulanmakta olan programlardan daha ekonomik olduğu anlaşılmaktadır. Bu hizmetlerin Türkiye'de genç işsizliğini önlemeye yönelik alınabilecek tedbirler arasında düşük maliyetiyle son derece önem taşıdığını ifade etmek mümkündür. Ancak, Türkiye'de bu tür hizmetlerin öneminin farkındalığına henüz varılması, bu hizmetleri verecek birim ve uzman personellerin sayıca azlığı önemli bir sorun olmakla birlikte, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin Türkiye'de eğitim sisteminin bir parçası haline getirilmesi, işlev ve yaygınlık sorununun giderilmesi gerekmektedir (Kayalı, 2015:155-156).

2.6.1.3. Kendi Hesabına Çalışanlarda Programlar

Kendi hesabına çalışanlara yönelik programların düzenlenmesiyle birlikte istihdam fırsatlarının kısıtlı olduğu işgücü piyasalarında yasal ve kurumsal şartlar yumuşatılarak gençlere kendi işlerini kurma ve kurulan işlerini büyütme imkanı sağlanmaktadır. Girişimciliğin devletler tarafından desteklenmesi, girişimcilere sağlanan ucuz ve kolay krediler yoluyla sağlanmaktadır. Bu doğrultuda girişimcilik faaliyetleri ile yeni istihdam alanları oluşturularak ekonominin büyüme gücünün artırılması hem de kendi hesabına çalışmanın özendirilmesiyle kayıt dışı istihdamın önlenmesi hedeflenmektedir (Erdayı, 2009:153-154).

Cornell Üniversitesi, İNSEAD ve BM'in yan kuruluşlarından biri olan Dünya Fikri Mülkiyet Organizasyonu tarafından yayınlanmış olan küresel inovasyon endeksine göre Türkiye, 2013 sıralamasına göre ondört sıra yükselerek 143 ülke arasından 54. Sıraya yükselmiştir. Sıralamadaki yükseliş olumlu yorumlanırken Macaristan, Slovakya, Suudi Arabistan, Hırvatistan, Moldova, Bulgaristan, Tayland ve Yunanistan gibi ülkelerin sıralamada Türkiye'nin önünde yer alması ve Türkiye'nin Avrupadaki otuz ülkeden sadece altısını inovasyon not gelişimiyle geride bırakması durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki girişimcilerin fikirlerini ulusal ve uluslararası düzeyde patent alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Son dönemlerde TÜBİTAK'ın ödüllendirme sistemiyle girişimcilik faaliyetlerinde artış gözlenirse de bu artış daha çok e-ticaret ve mobil uygulamalar üzerinden artış göstermektedir. Bu alanda başarılı uygulama çıkışlarına Gittigidiyor ve Yemeksepeti girişimleri örnek verilebilir. İnavasyon yatırımları konusunda Türkiye'nin yüzdelik payı OECD ortalamasının çok altında kalmaktadır. Arge araştırmalarının dinamosunun lisansüstü öğrenciler olduğunu göz önünde bulunduracak olursak bu bağlamda Türkiye'deki lisansüstü öğrenci sayısı dünyadaki gelişmiş ülkelere ve araştırma üniversitelerine göre sayıca oldukça geride olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda üniversitelerin genel itibarıyla araştırma gelenek ve altyapılarının zayıf olduğunu, araştırmaya yatkın lisans mezunu üretmediklerini ve yüksek lisans, doktora bölümlerinden mezun olan öğrencilerin iş imkânlarının kısıtlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkede girişimcilik ve ticaret kültürünü canlandırabilmek, inovasyonu desteklemek adına lisansüstü öğrenci sayımızı arttırmamız gerekmektedir (Erkut, 2015).

Türkiye'nin yeni istihdam alanları oluşturma, cari açık ve orta gelir tuzağı, kadın işsizliğinin ve üniversite mezunu gençlerin işsizliğinde artış gibi ekonomide yapısal sorunları bulunmaktadır. 1 milyondan fazla üniversite mezununun işsiz, 20-24 yaş aralığında 6 milyon üniversite öğrencisinin stajda ve istihdamda olmadığı göz önüne alındığında ortaya çıkacak olan boşa gezen genç nüfus sayısının ülke ekonomisi ve toplumsal yapıyı oldukça olumsuz yönde etkileyeceği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de işsizliği azaltmak adına sadece kamunun ve özel sektörün iş imkanları yaratması işsizliği azaltmaya ve sabit seviyede tutmaya yetmemektedir. Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının dayeteri kadar gelişmediğini dikkate alacak olursak, kamunun işsizliği azaltacak kadar yeni istihdam alanı oluşturmaya bu bağlamda mümkün görünmemektedir.

Ayrıca, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özel sektör kurumlarının küçülmeye gittiğini, gelişen teknoloji sayesinde aynı işi artık daha az elemanla yapmayı planladıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda işsizliği azaltmak ve yeni istihdam alanları oluşturmak adına tıpkı ABD ve gelişmiş Avrupa ülkelerinde olduğu gibi girişimciliğe önem verilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Cari açık seviyesinin son yıllarda endişe verici bir şekilde artış göstermesi ise mevcut ihracat anlayışımızın değişmesi gerektiğini göstermektedir. Örneğin, 1 İphone marka cep telefonu satın alabilmek için 2 ton yaş çay üretmemiz gerekmektedir. Bu şekilde cari açık sorunundan kurtulamayacağımız gibi tekno girişimcilik ve tarım dahil katma değerli ürün üretiminin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de girişimcilik teşvik ve hibeleri son yıllarda artış gösterse de girişimciliği oluşturan; yetenek ve bilgi havuzu, eğitim sistemi, vergi oranı-muafiyetler, hukuk sistemi, fiziksel altyapı, finansman kaynakları, bankalar piyasası, kültürel yapı ve sosyal algı konusunda hala eksiklikler bulunmaktadır. Erkut’a göre; işsizlik sorununu çözmek için girişimcilikten başka çare bulunmamaktadır (Erkut, 2018).

2.6.1.4. Toplum Yararına Çalışma Programları

Toplum yararına çalışma programları, doğrudan iş yaratma programları olarak da anılmakla birlikte, gençlerin çalışma yaşamı ile tanışmalarını ve çeşitli deneyimler kazanmalarını amaçlayan tamamlayıcı politikalarlardır. Bu tür programlar iki temel özelliğe sahiptir. Birincisi, çalışanları istihdam eden kurum genellikle kamu kurumu ya da kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. İkinci olarak dikkat çeken özellik bu tür programların istihdam edilen çalışanlar adına süreklilik taşımamasıdır. Yani işler kısa süreli ve sosyal fayda amacıyla yapılmaktadır. Yapılan işlerin maliyetleri ise, kamu kuruluşları ya da proje sponsorları tarafından karşılanmaktadır. Toplum yararına çalışma programlarında istihdam edilmek üzere; uzun dönem işsizlik riskiyle karşılaşma olasılığı yüksek olan dezavantajlı gruplar tercih edilmektedir. Bu bağlamda gençlerin, bu grupların içinde çoğunlukla yer aldığını ifade etmek mümkündür (Taş & Bilen, 2014:64).

Doğrudan iş yaratma programları ile uzun süreli işsiz olan bireyleri istihdam etmek, yaygın ve yüksek oranlarda seyreden işsizlik sorununun azaltılması hedeflenmektedir. Bu programların temel özelliği genellikle işveren kurumun kamu ya da kar amacı gütmeyen kuruluşlar olmasıdır. Bu programlarda toplumun dezavantajlı gruplarına dahil olan işsizler istihdam edilerek belediyeler gibi kamu kuruluşlarında çevre temizliği, park, bahçe bakımı, yaşlı bakımı gibi toplumsal fayda içeren işlerde görev almaktadırlar (Sanal, 2013:4).

Sosyal girişimcilik faaliyetleri, toplumun ihtiyaçlarını kamu yönetimlerinin karşılayamaması neticesinde toplumun özellikle dezavantajlı grupların zaruri ihtiyaçlarının kar amacı gütmeyen ve ya elde ettikleri karın belirli bir kısmının toplumun zayıf halkasını oluşturan gruplara harcanılmasını sağlayan, kadınların ve gençlerin istihdam edilmesine olanak tanıyan yenilikçi, sosyal değerler parolasıyla hareket eden kuruluşlarca yapılan faaliyetlerdir. Sosyal girişimcilikte ihtiyaç sahiplerine yönelik pasif ve aktif istihdam politikaları uygulanmaktadır.

Aktifte bireyin gelir yetersizliği sorununun kökenine inilerek istihdam edilmesine yönelik çalışmalar yer alırken pasif politikalarda ise; birey ve ailelerin gelir yetersizliği sonucu oluşan ekonomik sıkıntılarının şiddetini azaltmak ve bu sıkıntıları belirli para ve mal yardımı uygulamaları ile kısmen azaltılması hedeflenmektedir. Sosyal girişimcilik faaliyetlerinde aktif uygulamaların birinci hedefi istihdam piyasasının dışında bulunan kadınlar, umudu kırılmış işçiler, sosyal açıdan toplumdan soyutlanmış ve kötü geçmişleri nedeniyle iş aradığı halde iş bulamayan kişiler (engelliler, uzun süreli işsizler, suç geçmişi, zararlı madde bağımlılığı olanlar) gibi toplumun zayıf gruplarını işgücü piyasası ile bütünleştirmeyi amaçlayan programlardır.

Boschee'den aktaran Biçerli'ye göre; istihdam olanakları sunan sosyal girişimlerin başarılarının altında iki temel sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki; girişimlerin, istihdam etmek üzere toplumdan dışlanmış dezavantajlı bireyleri seçmesi, ikincisi ise; işgücü piyasasının ihtiyaçları gözetilerek piyasaya dair doğru analizler yapıp faaliyetleriyle işgücü piyasasındaki ihtiyaç boşluklarını iyi bir şekilde doldurmalarıdır. Bu doğrultuda kısaca özetlemek gerekirse sosyal girişim faaliyetleri; dezavantajlı bireylerin istihdam edilmesine aynı zamanda işgücü piyasasında yeni istihdam alanlarının oluşturulmasına ve bu nedenle de dezavantajlı bireylerin ekonomik yükünün sosyal güvenlik sistemi üzerinden kaldırılması hedeflenmektedir (2010:56-57).

Sosyal girişimcilik faaliyetlerinin ekonomik anlamda en önemli hedeflerinden biri işsizliğin azalmasına katkı sağlamaktır. Dolayısıyla bu doğrultuda yapılan çalışmalara göre sosyal girişimcilik sektöründe istihdam edilenlerin oranı, toplam istihdam içinde %1 ile %7 arasında değişmektedir. Bu doğrultuda sosyal girişimcilik kuruluşları hem kendi çalışanını istihdam ettiği hem de toplumun zayıf gruplarındaki bireyleri istihdam ederek işsizliğin azalmasına katkı sağlamaktadır (Özdemir, 2010:97-98).

Kar amacı gütmeyen girişim kuruluşlarının küresel düzende etkinliklerini arttırdıkları, toplumların ekonomik kalkınması ve sosyal gelişimleri yönünden önemli rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu kuruluşların ülke sermayesine katkılarının yanında toplumsal anlamda duyarlılık artışına ve bu anlamda toplumsal dönüşüme katkıda buldukları anlaşılmaktadır. Küresel anlamda sosyal girişimcilik alanında faaliyet gösteren ilk ve en büyük kuruluş Ashoka'dır. 1980 yılında ABD'de kurulan örgüt, yenilikçi, sürdürülebilir ve uygulanabilir projeler yoluyla ekonomik kalkınma, sağlık, çevre, bireylerin katılımı ve eğitim öğretim gibi konularda toplumsal dönüşüme katkıda bulunmaktadır (Sarıkaya, 2010:44-45).

Önemli sosyal girişimcilik kuruluşlarına Türkiye'den de örnekler vermek mümkündür. Sosyal Girişimci Genç Liderler Akademisi (SOGLA), kuruluş amacı olarak, Türkiye'de sosyal girişimcilik faaliyetlerinin bilinirliğini ve yayılmasını arttırmak ve toplumsal açıdan sosyal değerler üretmeyi hedeflemektedir. Kuruluşun temel hedefleri arasında; ikinci ve üçüncü sektör kuruluşlarının genç çalışan odaklı, sosyal inovatif, dijital ve daha sürdürülebilir projeler üretmesine destek olmak, gençlerin sürdürülebilir sosyal sorumluluk projelerinde yer almalarını sağlayarak toplumda sosyal değişim dinamosunu desteklemek gibi hedefler yer almaktadır (Taş & Şemşek, 2017:489-490).

2.6.1.5. Çalışma Yaşamında Gençlere Yönelik Hukuki Düzenlemeler

İşgücü piyasasında yer alan gençlerin ücret, istihdam edilme şartları ve sosyal güvenlik açısından yetişkinlere göre dezavantajlı konumda olmaları nedeniyle bu grubun korunması hem milli sosyal politikanın hem de uluslararası kuruluşların önemseydiği temel konulardan biri haline gelmiştir. Bu bağlamda BM sözleşmelerinde belirtildiği üzere; çocuklar ve gençler çalışma yaşamında her türlü ekonomik ve sosyal sömürüden korunmalıdır. Bu dezavantajlı grubun ahlaki değerleri ve de sağlıklarına zarar verecek, gelişimlerini engelleyecek ya da yaşamlarını tehlikeye sokabilecek işlerde istihdam edilmeleri yasalar çerçevesinde cezalandırılmalıdır.

Son olarak BM, Dünya Gençlik ve Eylem Programında belirtildiği üzere; eğitim, istihdam, yoksulluk, sağlık, çevre, madde bağımlılığı, çocuk suçluluğu, boş zaman faaliyetleri, genç kadınlar gençlerin toplumsal hayata ve siyasi kararlara tam ve etkin katılımının önemi vurgulanmıştır (Murat, 2017:139-140).

Çocuklar ve gençler daha çok ekonomik nedenlerle çalışma hayatına atılırken istihdamda önemli bir risk grubunu oluşturmaktadırlar. Gençler, çalışma hayatında fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin henüz tamamlanmamış olması, eğitim ve tecrübe eksikliği, iş doyumunu ve iş tatmin duygularının az olması nedeniyle önemli bir risk grubunu temsil etmektedirler (Bilir, 2006:10-11). Bu doğrultuda Avrupa Konseyi üyesi devletlerin 18 Ekim 1961 tarihinde imzaya açılmış olan Avrupa Sosyal Şartı ve buna ek protokollerde gençlerin yaşam standartı ve refah düzeyini yükseltmek adına şu kararlar alınmıştır;

- Çocuklar ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak,
- Hayati tehlikelerin olduğu ve sağlığa zararlı olduğu öngörüsünde bulunulan işlerde asgari çalışma yaşının onsekiz olması şartının sağlanması,
- Zorunlu eğitim çağını tamamlamamış olan gençlerin eğitim hayatlarına engel olabilecek işlerde çalıştırılmalarının engellenmesi,
- İstihdam edilen gençlerin ve çırakların adil bir şekilde ücret ve diğer ödemelerden yararlanmalarının sağlanması,
- Onsekiz yaşın altında istihdamda olan gençlerin yılda en az dört hafta ücretli izin haklarının sağlanması,
- Onsekiz yaşın altında çalışan gençlerin ulusal yasa ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece saatlerinde istihdam edilmemelerinin sağlanması,
- Çocuk ve gençlerin eğitim hayatlarına devam etmelerinin özendirilmesi ve bu doğrultuda yaşamlarının kolaylaştırılması,
- Gençlerin işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin günlük çalışma süresinden sayılmasının sağlanması olarak belirtilmektedir.

Buna ek olarak; gençlerin onurlu bir şekilde çalışma haklarının korunması, gençlere uygun mesleklere yöneltme, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesi ayrıca gençleri yoksulluğa ve toplumsal dışlanmaya karşı korumak vurgulanmaktadır (ILO, 1996:1-22).

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanununun 3. Maddesi, 1. fıkrasında genç çalışan; onbeş yaşını bitirmiş fakat onsekiz yaşını doldurmamış çalışanı ifade etmektedir (Gümrükçüoğlu, 2013:487). Ulusal düzenlemelerle gençlerin çalışma yaşamında korunması gerekliliğine ilk olarak 1982 anayasasında değinilmiş ve kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağına, çocuklar ve kadınlar ayrıca bedensel ve zihinsel yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacakları belirtilmiştir (Murat , 2017:145).

Çocuk ve genç işçiliği 4857 sayılı iş kanununun 2004 tarihli Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte düzenlenmiştir ve mevzuat güncelliğini korumaktadır.4857 sayılı kanunun 71. Maddesinde çocuk ve gençlerin; bedensel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimlerine ayrıca eğitim hayatına devam edenlerin okul yaşamlarına engel olmayacak hafif işlerde çalışabilecekleri belirtilmiştir. Buradan hareketle hafif işler kavramıyla belirtmek istenen; çocuk veya gencin hayatını tehlikeye atmayacak, sağlık sorunlarına sebep olmayacak işlerdir. Buna ek olarak 1986 yılı tarihli 3008 sayılı Mesleki Eğitim ve Kanunu kapsamında mesleki ve teknik eğitim okul ve kuruluşlarından mezun olan meslek öğrenimini tamamlamış, 16 yaşını doldurmuş genç çalışanlar sağlık, güvenlik ve ahlaki güvencelere bağlı kalarak eğitimlerine uygun mesleki işlerde çalışabilirler.Bu doğrultuda bir diğer husus ise çocuk ve genç işçilerin fiziksel ihtiyaçları nedeniyle uykuya ihtiyaç duymaları ve gece çalışmanın doğurabileceği olumsuz sonuçlar nedeniyle sanayiye ait işlerde onsekiz yaşını doldurmamış gençlerin çalışması yasaktır. 4857 sayılı iş kanununda çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri kesintisiz ondört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanmaktadır. Buradan hareketle okula devam eden gençlerin eğitim süreçlerindeki istihdam edilme süreleri, eğitim aldıkları saatlerin haricinde olmak üzere en çok günde iki saat ile haftada 10 saat aralığında olabilmektedir. 4857 sayılı kanunun 66. maddesine dayanarak işverenin vermesi gereken eğitimlerde geçen süreler, işverenin işyeri dışında gönderdiği kurslar ve mesleki eğitim programlarında geçen süreler işlerine katılım sağlayamayan gençlerin çalışma süresinden sayılır. Son olarak, genç çalışanlara verilecek yıllık ücretli izin süresi yirmi günden az olamaz ibaresi de yönetmelikte belirtilmektedir (Aykaç, 2016:335-374).

2.6.1.6. Yatırımları ve İstihdamı Arttırmaya Yönelik Teşvikler

Yatırımları ve istihdamı arttırmaya yönelik teşvikler, işgücü piyasalarının yapı ve ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu teşviklerden ücret sübvansiyonları, ekonomide istihdam edilen kişi sayısını arttırmak için çoğunlukla firmalara ve azınlıkta olsa da gerçek kişilere verilen finansal teşviklerden oluşmaktadır. Ülke ekonomilerine göre uygulama örnekleri değişiklik göstermektedir. Teşviklerin belirli bir süre aralığını kapsaması ve çalışan ücretlerine yönelik brüt yardımlar gibi işvereni yeni çalışan almaya

sevk eden, işverenlerin maliyet riskini azaltan ve deneyimsiz gençlere yönelik ayrımcı tutumlarını yumuşatma eğilimine yönelten teşviklerdir (Erdayı, 2009:150).

Ücret ve istihdam teşvik uygulamaları ile hükümetler; işgücü piyasasının işleyişinden olumsuz etkilenen eski mahkumlar, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupları istihdam etmeleri karşılığında işverenlere vergi indirimini veya ücret katkısı sağlanmaktadır.

Ücret ve istihdam sübvansiyonlarının gelişmiş bir çok ülkede uygulandığı görülmektedir. Ayrıca işverenlere sağlanan bu avantajlarla genç istihdamını arttırmak ve genç işsizliğini azaltmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda sübvansiyonlar ile işverenin mali yükü azaltılarak işgücü piyasasında ek istihdam ve rakabet avantajı sağlanması amaçlanmaktadır (Dönüm, 2018:144-145). Ülkemizde yatırımları ve istihdamı arttırmak, ülke ekonomisinin dışa bağımlılığını azaltmak, girişimcilik ekosistemini canlı tutmak ve katma değerli ürün üretmek adına KOSGEB de önemli desteklemeler yapmaktadır. Bu destek politikalarını kısaca özetlemek gerekirse;

Tablo 30: Kobi ve Girişimcilik Politika Alanlarının Özellikleri

KOBİ POLİTİKASI	GİRİŞİMCİLİK POLİTİKASI
Bürokrasi ve engellerin azaltılması	Bürokrasi ve engellerin azaltılması
Sermaye ve finansmana erişim	Mikro krediler ve çekirdek sermayeye erişim
Bilgi hizmetleri sunumu	İş kurma konusunda bilgilendirme
İhracaat ve pazarlama hizmetleri sunumu	Girişimcilerin rol model olarak sunulması
Eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunumu	Girişimcilik eğitimi
Teknoloji transferi	Ağ oluşturma hizmetleri

Kaynak: (KOSGEB, 2014:21).

Yatırımları ve istihdamı artırma hedefleri doğrultusunda KOSGEB'in uygulamaya koyduğu aktif işgücü destek programları; KOBİGEL- Kobi Gelişim Destek Programı, Tematik Proje Destek Programı, Girişimcilik Destek Programı, Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Desteği, İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) Desteği, İş Birliği Güç Birliği Destek Programı, ARGE, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programlarından meydana gelmektedir (KOSGEB, 2017:11-16).

2.6.1.7. Kamuda Çalışma ve İşe Yerleştirme Programları

Kamuda istihdam programları ile kamu hizmetlerinde işsizlere yönelik çalışma olanakları sağlanmaktadır. Bu bağlamda, iş yaratma programları ile işsizlere kısa vadeli çalışma imkanı sunmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, istihdam programları; yerel yönetimler, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Kamu çalışma programlarının odağındaki dezavantajlı gruplar; engelliler, yoksullar ve genç işsizlerdir.

Çalışma programlarında istihdam edilen gruplara ayni ve nakdi yardım şeklinde düşük seviyede olmasına özen gösterilen ödemeler yapılmaktadır. Buradan hareketle en çok ihtiyaç sahibi olan bireylere ulaşma amacı güdülmektedir. Ayrıca, kamu çalışma programlarında kısa süreli istihdam etme biçimleri yaygın olmakla beraber işsiz bireylere uzun süreli istihdam olanakları da sağlanmaktadır (Taş & Bilen, 2014:65).

Kamuda çalışma ve istihdam yaratma programları ile işgücü piyasasında işverenler tarafından çalıştırılmak istenmeyen ve önyargıyla yaklaşılan; uzun süreli işsizler, nitelik ve beceri yönünden düşük işçiler, kadınlar, eski hükümlüler, engelliler, gençler ve madde bağımlıları gibi dezavantajlı gruplar kolayca iş bulamamaktadırlar.

Kamuda çalışma ve istihdam yaratma programları, “son çare uygulamaları” olarak da ifade edilmektedir (Dönüm, 2018:146). Doğrudan kamuda istihdam yaratma programları ile kısa süreli de olsa işsizlere hayatlarını idame ettirecek gelir desteğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu programlar, belirli projeler kapsamında sunulan düşük nitelikli işleri içermekle birlikte süreklilik arz etmemesi nedeniyle kısa süreli işlerdir.

Amaç olarak genç işsizliğini azaltmayı değil de uzun süre boyunca işsiz kalan gençlerde işsizliğin doğurmuş olduğu olumsuz etkileri kısmen bertaraf etmek amaçlanmaktadır. Ayrıca, kamuda doğrudan istihdam yaratma programları ile toplumdaki dezavantajlı gruplara çeşitli iş tecrübeleri ve mesleki eğitim imkanları sağlanmaktadır. Bu programlarda hizmet alan dezavantajlı bireylerin burada edindikleri iş tecrübesiyle işgücü piyasasında istihdam edilmeleri amaçlanmaktadır. Fakat yapılan araştırmalarla hedeflenen bu amaca ulaşılmadığı görülmektedir. Buna neden olarak; programa katılan bireylerin iş arama konusunda negatif bir bakış açısına sahip olmaları ve buna ek olarak toplumda, kamuda istihdam yaratma programlarının hiç sona ermeyecek bir devlet hizmeti gibi düşünülmesidir (Kayalı, 2015:152).

2.7. Pasif İstihdam Politikaları

Aktif istihdam politikalarının aksine pasif istihdam politikalarındaki amaç istihdamı arttırmak ve işsizlik oranlarını düşürmek değildir. Özellikle dezavantajlı kişiler başta olmak üzere işsizlerin işsizlik sürecinde yaşadıkları olumsuzlukları azaltmayı, işsiz bireylerin toplumdaki kopmasını önleyip işsizliğin doğurduğu bireysel ve toplumsal olumsuzlukların engellenmesi amaçlanmaktadır. Pasif istihdam politikaları yoluyla işsizlere düşük bütçeli, işsizliğin olumsuz etkilerini azaltıcı maddi destekler yapılmaktadır (Dönüm, 2018:149).

2.7.1. İşsizlik Sigortası

Pasif istihdam politikaları içerisinde yer alan işsizlik sigortası, istihdam altında olan bireyin kendi iradesi dışında işinden ayrılması sonucunda işsizlikten doğan gelir kaybının kısmen ve belirli bir süreç kapsamında işsizlik sürecinin olumsuzluklarını gidermek amacıyla oluşturulmuştur. Sosyal devlet anlayışından doğan işsizlik sigortası, işsiz kalan bireye sosyal dayanışma temeline dayanarak gelir güvencesi sağlamaktadır.

İşsiz kalan bireyin asgari olarak temel geçim ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen işsizlik sigortası üyelik ve prim ödeme kıstasına dayanmaktadır. Öyle ki işsizlik sigortasının işlevsel hale gelebilmesi için hem bireyin çalıştığı dönem içerisinde işsizlik sigortası fonuna prim ödemesi gerekir hem de bireyin işinden kendi istek ve hatası dışında ayrılmış olması gerekmektedir. İşsizlik sigortası ödeneğinin işsiz bireye ne kadar süre için ödeneceği ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Buna ek olarak, çeşitli ülkelerde geçici çalışan, mevsimlik işçilerin ve tarım işçilerinin zorunlu işsizlik sigortası kapsamı dışında bırakıldığı bilinmektedir (Mağiroğulları & Korkmaz, 2013:87-88-89). Pasif istihdam politikası uygulamalarından en çok bilinen uygulama işsizlik sigortasıdır.

Türkiye’de işsizlik sigortası sistemi, 25 Ağustos 1999 tarihinde kurulmuş olup prim ödemelerinin toplanmasına 2000 yılında, sigortanın tahsilatına ise 2002 yılı, Mart ayında başlanmıştır. Ancak işsizlik sigortasından yararlanabilmek için diğer pasif istihdam uygulama programlarında olduğu gibi çeşitli şart ve koşullar bulunmaktadır. İşsizlik sigortası alabilmenin birinci koşulu; bireyin iradesi ve kusuru dışında çalıştığı işten ayrılması şeklinde ifade edilebilir.

İkincisi ise, bireyin, çalıştığı işten ayrılmadan önceki son 120 günü istihdam altında geçirmiş olması ayrıca son üç yıl içinde toplamda 600 gün işsizlik sigortası prim ödemesi yapmış olması gerekmektedir. Buna ek olarak işsiz kalan bireyin, işten ayrıldıktan sonraki son 30 gün içerisinde, işvereni tarafından düzenlenen İşten Ayrılma Bildirgesi ile ilgili İŞKUR müdürlüklerine başvurması gerekmektedir. Buradan hareketle işsizlik sigortasının işlerlik kazanabilmesi adına bireyin bir takım prosedür sürecini atlatmış olması ve en önemlisi 600 günlük prim ödemesini yapması gerektiği düşünüldüğünde çalışanların bu uygulamayı çok fazla tercih etmediği ifade edilebilir. İşsizlik sigortasının çeşitli zorunlulukları içinde barındırması çalışanları bu uygulamadan uzak durmasına dolayısıyla işsizlik sigortasının bireylerin refah düzeyi üzerinde çok fazla katkısının olmadığını söylemek mümkündür (Özpınar, Demir, & Keskin, 2011:137).

2.7.2. Ücret ve Garanti Fonu

4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa göre; hizmet aktine bağlı olarak sigortalı işçi çalıştıran işverenin konkordato ilan etmesi, işvereniğin aciz vesikası alınması, işverenin iflas etmesi, iflasın ertelenmesi gibi durumlarda işverenin ödeme zorluğu çektiği durumlarda geçerli olmak koşuluyla, işçilerin istihdamından doğan üç aylık ödenmeyen ücret alacaklarının ödenmesi amacı ile ücret garanti fonu oluşturulmuştur. İşverenler tarafından ödenen işsizlik sigorta primlerinin yıllık toplamının yüzde birlik kısmı ücret garanti fonunu oluşturmaktadır. Çalışan ücretlerini ödeme güçlüğü yaşayan işverenden ücret alacağı bulunan çalışanlar, gerekli belgelerle İŞKUR birimlerine başvurmaları gerekmektedir. (İŞKUR, Ücret Garanti Fonu, 2019).

Bu doğrultuda çalışanların ücret garanti fonundan yararlanabilmeleri için;

- Çalışanların ücret alacaklarının bulunduğu süreç içerisinde 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kapsamında istihdam ediliyor olmaları,
- İş sahibinin konkordato, aciz vesikası, iflas ve iflasın ertelenmesi gibi nedenlerle çalışanların ücretlerini ödeyemez durumda olması,
- İşverenin çalışan ücretlerini ödeme zorluğu çektiği dönemden itibaren son bir yıllık süre zarfında çalışanların aynı iş yerinde 4447 İşsizlik Sigortası Kanunu Kapsamında çalışmış olması,

- 5 yıllık zaman aşımına uğramamış ödenmeyen ücret alacağının bulunması gerekmektedir.

Ücret garanti fonu programı dahilinde yapılan ödemeler 5510 Sayılı Kanunun 82. Maddesinde belirtilen en üst günlük kazanç sınırını geçmemekle birlikte, işverenden alınan temel ücretin 3 ayı geçmemek şartıyla çalışanlara verilmesi şeklinde uygulanmaktadır (www.resmigazete.gov.tr, 2009, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019).

2.7.3. Kısa Çalışma Ödeneği

Kısa çalışma ödeneği uygulaması; işyerinde haftalık çalışma saatinin geçici olarak üçte bir azaltılması ya da devam şartı aranmaksızın işyerinde istihdam faaliyetlerinin tamamen veya kısmi olarak en az 1 ay durdurulması halinde, 3 ayı geçmemek koşuluyla işyerinde sosyal sigortalı işçilere çalışmadıkları süreç için gelir desteği verilmesini ifade etmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin 3 aya kadar ödenme koşulu Cumhurbaşkanı kararı ile 6 aya kadar uzatılabilmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin uygulanabilmesi için gerekli şartlar ise; küresel veya ulusal ekonomideki krizler, küresel veya ulusal kökenli olaylar sebebiyle bir bölgede faaliyet gösteren kurum işyeri ya da faaliyet kolunun ekonomik anlamda ciddi şekilde etkilenmesi, sektör faaliyetlerinin oluşturduğu krizler ve son olarak işverenin öngöremediği sonuçları olan ve tedbir alabilmek için imkan olmayan, işyerinde istihdamın tamamen veya kısmi süreli durmasına sebep olan deprem, sel, su baskını, salgın hastalıklar ve yangın gibi dışsal etkiler ve doğa tarafından oluşan afetlerdir (İŞKUR, Kısa Çalışma Ödeneği, 2019).

Kısa çalışma ödeneği talebinin onaylanması neticesinde; çalışanların sigorta ödemeleri yapılmakta ve kısa çalışma ödeneği ücreti ödenmektedir (www.resmigazete.gov.tr, 2018). Çalışanların kısa çalışma ödeneğinden yararlanabilmesi için; işverenin kısa çalışma ödeneği talebinin uygun bulunması, kısa çalışmanın başladığı tarihte çalışanların 4447 sayılı kanunun 50. Maddesine göre; kısa çalışmanın başladığı tarihten önceki 120 gün sigortalı hizmet sözleşmesi kapsamına giren işçilerden son 3 yıl içinde en az 600 gün işsizlik sigortası primi ödeyenler ve kısa çalışmaya katılacak olan çalışanlar listesinde işçinin bilgilerinin bulunması gerekmektedir. Kısa çalışma ödeneği miktarı aylık brüt asgari ücretin %150'sini geçmemekle birlikte, günlük çalışma ödeneği sigortalı çalışanın son 1 yıllık prime esas kazancı dikkate alınarak ortalama günlük brüt kazancın %60'ıdır. Buna ek olarak; kısa çalışma ödeneği verilen süre içerisinde çalışanın kısa ve uzun vadeli sigorta primleri değil, genel sağlık sigortası primleri ödenmektedir (İŞKUR, Kısa Çalışma Ödeneği, 2019).

2.7.4. Kıdem Tazminatı

İş yasası kapsamına giren bütün işletmeler ve çalışanlar kıdem tazminatından doğrudan etkilenmektedir. 1936 yılı, 3008 Sayılı İş Yasası Kanunu ile mevzuata giren ve günümüze dek çeşitli değişikliklere uğrayan kıdem tazminatı, 1475 sayılı iş kanununun 14. Maddesi ile son halini almıştır.

Bireyin kıdem tazminatından yararlanabilmesi için, istihdam edildiği işten kendi isteği dışında ayrılması ve buna ek olarak çalıştığı işte bir tam yılını doldurması halinde, o iş yerinde çalıştığı sürenin her bir tam yılı karşılığında bir aylık brüt ücret almaktadır.

Kıdem tazminatı uygulamasında, çalışandan yani işten ayrılan bireyden yana pozitif bir ayrımcılık uygulanmaktadır. Bu uygulamada amaç, bireyin işinden ayrıldıktan sonra karşılaşılabileceği ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunları en aza indirmektir (Taş & Bozkaya, 2012:68).

Tablo 31: Kıdem Tazminatından ve İşsizlik Ödeneğinden Yararlanabilme Nedenleri

İŞTEN ÇIKIŞ NEDENLERİ	İŞÇİYE YAPILACAK ÖDEME	
	KIDEM TAZMİNATI	İŞSİZLİK SİGORT.
İşveren tarafından 4857/25-2(Ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri,	Alamaz	Alamaz
İstifa	Alamaz	Alamaz
İşçi tarafından 4857/24 işçinin haklı nedenlerle derhal fesih hakkı	Alır	Alır
Muvazzaf askerlik hizmeti dolayısıyla	Alır	Alır(Ödeme askerlik bitiminde yapılır.)
Bağlı olunan sandık veya kurumdan yaşlılık emeklilik veya maluluk aylığı ya da toptan ödeme almak amacıyla yapılan fesihlerde	Alır	Alamaz
Kadın işçinin evlenmesi nedeniyle	Alır	Alamaz
Yaş dışında sigortalılık süresini ve prim ödeme gün sayısını tamamlayarak kendi isteğiyle işten ayrılma hali	Alır	Alamaz
İşçinin ölümü	Alır	Alamaz

Kaynak: (Akbiyık & Koç, 2011:262).

Kıdem tazminatı; 4857 sayılı iş kanununda belirtilen sebeplerle iş akitlerinin fesih olması durumunda, sosyal güvenceli çalışanların en az bir yıl boyunca iş aktinde belirtilen iş yerinde çalışması koşuluyla çalışana veya çalışanın vefat etmesi durumunda mirasçılara işveren tarafından kanun gereği ödenmesi, gerekli olan kıdem miktarının işçinin çalışma süresinin ve aldığı son brüt kazancı üzerinden hesaplanan bir miktar gelir desteği ücretidir. 10.06.2003 tarihinde çalışma hayatını düzenlenmesini amaçlayan 4857 sayılı iş kanunu kabul edilmiş, çeşitli alanlarda kıdem tazminatında düzenlemeler yapılarak, tazminatın mutlak emredici halinden nispi emredici hale getirilmesi sağlanmıştır. Bu kanuna göre; iş sözleşmesinin belirli sebeplerle son bulması yani çalışanın çeşitli kusur içeren davranışları, çalışanın ölümü halinde (Yargıtay'ın aldığı karara göre ölümün, çalışanın ağır kusur ve ihmalden doğan durumlar) gibi durumlarda çalışana kıdem tazminatının ödenmeyeceği belirtilmiştir.

Bu doğrultuda, çalışanın ahlak ve iyi niyet kurallarına aykırı bir davranışı, iş kusuru olmadığı takdirde kıdem tazminatına hak kazanacağını belirtmek mümkündür. Kıdem tazminatının varlığına dair akademi, hukuk ve iş dünyasında çeşitli görüşler mevcuttur.

Bu görüşlerden iş dünyasında baskın olanı; kıdem tazminatının işsizliği arttırdığı ve işçileri işten çıkarmanın zorlaştığı ve işgücü esnekliğine engel olduğu görüşünün yaygınlığıdır.

Limon'a göre kıdem tazminatı; çalışanı, işverenin keyfi zorlama ve işten çıkarma durumlarına karşı koruyan, bu süreçte çalışana işveren tarafından zarar veren davranışların engellenmesini temel alan ve çalışanın iş yerinde geçirdiği süreç boyunca bedensel ve ruhsal yıpranmasını telafi etme amacı taşıyan gelir desteği ödemesidir (2015:148-165).

Kıdem tazminatının dünyada 130 yılı aşkın uygulama geçmişiyle, dünyanın en bilinen tazminat veya gelir desteği uygulamalarından biri olduğu bilinmektedir. Kıdem tazminatı, bir çok ülkede toplu sözleşmeler aracılığıyla yasalaştırılmıştır. Bu uygulama ile; çalışanın iş kaybı halinde gelir desteği sağlanması, işverenlerin keyfi sebeplerle çalışanları işten çıkarmasının önüne geçilmesi bu doğrultuda işsizliği engellemesi, işten çıkarılmayı zorlaştırması nedeniyle uzun dönemli çalışmayı teşvik etmesi ve deneyimli işçilerin işgücü piyasasında kalarak işgücü maliyetlerinin azaltılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda kıdem tazminatının; çalışan gelirini koruma, işsizliği önleme, işgücünde süreklilik sağlanması gibi işlevlerinin olduğu vurgulanmaktadır.

TİSK, TOBB ve TUSİAD gibi kuruluşların ortak görüşü; kıdem tazminatı süresi ve priminde işveren lehine yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliğidir. Buna göre kıdem tazminatı çalışanın işe giriş ve çıkışındaki bürokratik zorlukları ve maliyeti arttırmakta, işgücü piyasasında esnek çalışma biçimini olumsuz etkilemektedir. Buna göre 2010 yılında dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şimşek 'in de; kıdem tazminatının iş dünyasında esneklediği zedelediği, tazminatın işsizliği arttırdığı, işverene ekstra mali yük yarattığı yönünde bir demeci bulunmaktadır. Kıdem tazminatının çeşitli çevrelerce istihdamın önündeki en büyük engel olarak düşünülmesi ve bu doğrultuda kıdem tazminatı fonu kurulması düşüncesi varolmakla birlikte bu fonun kurulması halinde; çeşitli sebeplerle kıdem tazminatını ödemekten kaçınan işverenlerin kıdem tazminatı fonuna prim ödemekten kaçınmaları kuvvetle muhtemeldir.

İkinci olarak fonun iş güvencesini zayıflatacağı düşüncesidir. Buna göre tazminatı almaya hak kazanan çalışan, tazminatını işveren yerine fondan tahsil edecek dolayısıyla kıdem tazminatı işveren çalışan ilişkisinde bir güvence olmaktan çıkacaktır (Çelik , 2015:27-39).

2.7.5. İhbar Tazminatı

4857 sayılı İş kanununun 17. Maddesinde belirtilen süreli fesih başlıklı yasaya göre; süre belirtilmeyen iş akitlerinde, işverenin veya çalışanın iş ahdini sonlandırmadan önce karşı tarafa durumu bildirmesi gerekmektedir. Bu durumda, asgari süreler gözetilmektedir. Buradaki amaç, iş ahdinin sonlanmasının karşı tarafa asgari süreler içerisinde belirtilmesiyle; işverenin bu süre zarfında iş yerindeki sürekliliği aksatmamak adına yeni bir işçi bulabilmesi amaçlanırken çalışan yönünden ise çalışanın kendisi ve ailesinin geçimini idame ettirebilmek adına muhtaç olduğu ücret kaybını yaşamaması ve belirtilen süre zarfından itibaren yeni bir iş bulabilmesi amaçlanmaktadır. İhbar tazminatıyla iş hayatında, çalışan ve işveren arasında dürüst bir bağ kurması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, ihbar tazminatı hem işverene hem de çalışana iş akitlerinin sosyal niteliği gereği tanınan bir haktır. İhbar önelleri çalışanın işyerindeki kıdemine göre artmaktadır. Bu bağlamda ihbar önellerinin kıdeme göre artış göstermesi; iki tarafın iş veya işçi bulma gayretinin ötesinde bir anlam ifade ederken, çalışanın iş akdine göre işverene bireysel bağlılığı ya da istihdam edildiği iş yerinde çalışılan işi bizzat yapma borcundan doğmaktadır. Bu doğrultuda ihbar önelinin kıdeme göre artması işçinin mülkiyetine yönelik işveren lehine bir avantaj sağlamaktan öte; çalışanın yaptığı işe ve işyerine sağladığı fayda, katma değer yani toplam emeğin yapılan işin güvencesini oluşturan sosyal karşılığını ifade etmektedir. Buna göre, ihbar önellerini dikkate almadan iş akdini sonlandıran taraf 4857 sayılı iş kanununun 14/4. Bendinde açıkça belirtildiği üzere ihbar tazminatı ödemekle yükümlüdür (Dilek & Yangın, 2014.79-80).

4857 sayılı iş kanununun 17. Maddesinde belirtildiği üzere, çalışma süresi belirtilmeyen iş akitlerinde istihdam edildiği süre 6 aydan az süren çalışan için bildirim işverene iletildiği tarihten başlayarak 2 hafta sonra, 6 ay ile 1,5 yıl aralığında istihdam edilen çalışan için bildirim işverene iletilmesinden başlanarak 4 hafta sonra, 1,5- 3 yıl aralığında çalışan işçiler için bildirim iletildikten sonra bu süreç 6 hafta, 3 yıl ve daha üzeri bir süre istihdam edilen işçiler için bildirim işverene iletildikten sonra bu süreç 8 hafta sonra son bulur ve iş akdi feshedilmiş sayılır. 12.03.2005 tarihinde Yargıtay 9. Dairesinin vermiş olduğu karara göre; ihbar tazminatı, süre belirtilmemiş iş akitlerinde iş akdinin haklı bir nedene dayanmaksızın ve kanunda belirtilen usüllere göre ihbar bildirim öneli tanımadan iş akdini fesheden tarafın, karşı tarafa ödemesi gereken bir tazminat ödemesidir. Bu doğrultuda, ihbar tazminatının iş akdini fesheden tarafın karşı tarafa uğrattığı kayıplardan dolayı ödediği bir tazminat olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, bu bağlamda iş akdini fesheden tarafın haklı bir nedeni olsa dahi karşı taraftan ihbar tazminatı alamayacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda yasaya göre; çalışanın askerlik, evlilik, emeklilik gibi nedenlerle iş akdini feshetmesi halinde ihbar tazminatı almaya hakkı bulunmamakla birlikte işveren de bu kapsamda çalışana ihbar tazminatı davası açamamaktadır (Ocak, 2013:573-578).

Çalışanın işverenden izin talep etmeksizin ve haklı bir sebebi bulunmaksızın üst üste iki iş günü ya da 30 gün içerisinde 3 iş günü işine devam etmemesi halinde çalışanın iş sözleşmesi tazminatsız ve ihbar edilmeksizin feshedilebilir. Bu bağlamda belirtilen 30 günlük süre belirli bir takvim sürecini değil çalışanın devamsızlık yaptığı ilk günden itibaren başlamaktadır (www.sgkrehberi.com, 2015, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019).

2.7.6. İş Kaybı Tazminatı

Özelleştirilen kuruluşlarda istihdam edilen çalışanların iş akitlerinin feshedilmesi nedeniyle oluşturulmuş bir ödenektir. Tazminatın bu doğrultuda değerlendirilmesi halinde iş kaybı tazminatının işsizlik sigortası işlevi gördüğü ifade edilebilir. Fakat, iş kaybı tazminatı alabilmek için çalışan ya da işverenin herhangi bir dönem prim ödeme zorunluluğu bulunmamakla birlikte yalnızca belirli bir süreç içerisinde özelleştirilen kuruluşlarda çalışma şartı aranmaktadır.

İşsizlik sigortasından yararlanabilme koşullarında, çalışanın herhangi bir kabahatinin bulunmaması şartı aranmakta ve işten ayrılma sürecinde sigorta ödemeleri, bireyin işsiz kalmasından belirli bir süre sonra başlamaktadır. İş kaybı tazminatında bu şartlar aranmazken işsiz bireyin ödemesi, iş akdinin feshinden hemen sonra başlar ayrıca iş kaybı tazminatının kendine has bu özel koşullarından dolayı kendine özgü bir tazminat türü olduğunu ifade etmek mümkündür (Uşan, 1995:105-106).

24.11.1994 tarih ve 4046 sayılı 5398 sayılı kanunla değişiklik 21. Maddesinde belirtildiği üzere iş kaybı tazminatı; özelleştirme sonucu ortaya çıkabilecek aksaklıkların giderilmesine ve uygulamaların düzenlenmesine, bazı kanun ve KHK’larda bu konuda değişiklik yapılmasına dair özelleştirme uygulamaları sonucu işini kaybeden çalışanlara ödenmesi gereken tazminattır. Kanuna göre; iştirakler hariç özelleştirmeye alınan kuruluşların özelleştirme sürecine hazırlanması, özelleştirilmesi, kapasitelerinin küçültülmesi, faaliyet alanlarının kısıtlanması ya da tamamen sonlanması veya tasfiye edilmesi halinde çalışanlardan iş akitleri bu kapsamdaki yasaya uyum sağlayan işçilerin iş kaybı tazminatına hak kazanacakları ifade edilmektedir (www.isvesosyalguvenlik.com, 2013, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2019).

Türkiye İş Kurumunu’nun tanımlamasına göre iş kaybı tazminatı; iştirakler haricinde özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların bu kapsamda özelleştirilmesi, kuruluş yapılarında değişikliğe gidilerek küçültülmesi, işlerliğini kısmen ya da tamamen kaybetmesi, belirli bir süreliğine ya da tamamen kapatılması, tasfiye edilmesi nedeniyle; bu kurum ve kuruluşlarda iş akdine bağlı olarak ücret karşılığı çalışanlardan iş akitleri bağlı buldukları iş kanunları ve toplu iş sözleşmeleri gereğince iş kaybı tazminatına hak kazanacak şekilde sona ermiş olanlara, yasalardan doğan tazminatları dışında, gelir ve sosyal güvenliklerinin devamlılığını sağlamak için belirli bir süre ilave olarak ödenen tazminatı ifade etmektedir. Bu doğrultuda iş kaybı tazminatından yararlanma koşulları;

- Kurum ya da kuruluşun özelleştirilmesi nedeniyle işçinin işsiz kalması,
- Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşta çalışanın iş akdinin devamsızlık bulunmaksızın 550 gün devam etmesi,
- İş akdinin feshinden sonraki 30 gün içerisinde İŞKUR şubelerine şahsi başvuruda bulunarak ya da elektronik ortamda ilgili kurum sayfalarına başvuruda bulunarak yapılabilir.

Buna göre iş kaybı tazminatının veriliş süresi de işçilerin özelleştirilen kurumda istihdam edilme sürelerine göre değişiklik göstermektedir; 550 gün çalışanlara 90 günlük tazminat ödeme hakkı, 1100 gün çalışanlara 120 gün, 1650 gün çalışanlara 180 gün, 2200 gün çalışanlara 240 gün iş tazminatı ödemesi yapılmaktadır. İş kaybı tazminatı için başvuruda bulunan işçilerin başvurusu aynı zamanda işsizlik ödeneği başvurusu da sayılmaktadır.

Bu doğrultuda iş kaybı tazminatı ödemesi ve işsizlik ödeneği almaya hak kazanan işçilere öncelikle tazminatları ödenirken belirli süreçler doğrultusunda işsizlik ödeneklerinin ödemesi de yapılmaktadır.

Bu bağlamda işsiz kalan bireylere sunulan hizmetler; iş kaybı tazminatı ödemesi, işsiz bireye yeni bir iş bulma, meslek gelişim, yetiştirme ve edindirme eğitimlerinin verilmesi, sosyal güvenlik kurumuna yatırılmamış olan kesinti primlerin ilgili işsiz bireyler adına ilgili kurumlara yatırılması olarak ifade edilebilir (www.iskur.gov.tr, 2019).

2.7.7. Erken Emeklilik

Erken emeklilik ile yaşı ilerlemiş olan çalışanların işgücü piyasası dışına çıkarılması sağlanarak yerlerine gençlerin istihdam edilmesi hedeflenmekte ve bu yolla genç işgücünün istihdamda devamlılığını sağlamak amaçlanmaktadır. Fakat emekli olduğu halde işgücüne dönmek isteyen, deneyim ve tecrübe yönünden gençlerden üstün olan bu bireylerin istihdamı, gençlerin işgücünde istihdamını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak genç yaşta emekli olan bireylerin tekrar işgücüne dönmeleri halinde kayıt dışı istihdam edilmeleri de sosyal güvenlik sistemine ciddi manada zararlar vermektedir (Taş & Bozkaya, 2012:167).

Özellikle 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan popülist uygulamalarla birlikte sosyal güvenlik sistemindeki aktif pasif dengesi bozulmuş, erken emeklilik uygulamalarıyla birlikte sosyal güvenlik sisteminde finansal açıklar meydana gelmiş, sistemdeki sürdürülebilirlik bütçeden takviye destekler alınarak sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin plansız erken emeklilik uygulamalarıyla birlikte sosyal güvenlik sistemiyle uyumsuz plansız hizmet borçlanmaları, borçlulara yönelik sıklıkla çıkarılan af yasaları, siyasi oy kaygıları nedeniyle sıklıkla çıkarılan erken emeklilik yasaları, karşılığı olmayan ödemeler, çeşitli fonların sisteme dahil edilememesi gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerle Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin finansal dengesi bozulmuş ve sistemin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından sık sık bütçe desteklerine başvurulmuştur. Türkiye nüfusunun hızla yaşlandığı dikkate alındığında sosyal güvenlik sistemi projeksiyonlarının artan bağımlı nüfusa göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Artan bağımlı nüfus ve erken emeklilik uygulamaları neticesinde; emeklilik sisteminin finansman yapısı bozulacak, sistemin sayıca fazla nüfusu geçindirecek olmasından dolayı verilen emekli maaşlarında azalma olacak ve bununla birlikte bağımlı nüfusun yoksullaşması ve psikolojik olarak istediğini alamayan, mutsuz bir toplum ortaya çıkacaktır. Ayrıca, erken emeklilik uygulamaları ile birlikte sosyal güvenlik sistemini ayakta tutacak olan çalışan aktiflerin üzerine bağımlı nüfusun yükü binecektir. Öte yandan genç işsizlik oranının artması da sosyal güvenlik sistemindeki aktiflerin sayısının azalmasına, sistemin finansal dengesinin bozulmasına ve bunun sonucunda devlet bütçesinde istenmeyen açıkların oluşmasına neden olacaktır.

Türkiye'nin demografik anlamda genç işgücünü üretime dahil etmesi halinde, sosyal güvenlik sisteminde artan bağımlılık oranı ve bütçeye olan borçlanma azalacak, sosyal güvenlik sistemindeki iyileşmelerle birlikte toplumsal tasarruflar artacak, ülke ekonomisinin büyüme hızı ve kapasitesi artacak, artan sosyal güvenlik fonlarıyla birlikte bugünün gençleri, geleceğin ise bağımlı nüfusuna daha kapsamlı ve güvenilir bir sosyal güvenlik sistemi kalacaktır (Acar & Kitapçı, 2008:78-90-91).

Sosyal güvenlik sistemindeki aktif, pasif dengesindeki bozulma ve borçlanmalar nedeniyle, emeklilikte yaşa takılanlarla ilgili yani erken emeklilik konusunda herhangi bir çalışmanın bulunmadığını Hazine ve Maliye Bakanı Albayrak da; “imkânlar ortada, erken emeklilik gündemimizde yok” ifadesiyle durumu ortaya koymaktadır (www.star.com.tr, 2018).

2.8. Genel Bir Değerlendirme

Küreselleşme olgusunun hız kazanması ile birlikte dünya ekonomisinde tarım sektörünün payı küçülürken sanayi ve hizmetler sektörünün ülke ekonomilerinden aldığı pay artmaktadır. Bu süreçte köyden kente göçün artan etkisi ile birlikte işgücünün yapısı ve istihdama katılım oranları da değişiklik göstermiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme olgusunun yarattığı rekabet baskısı, işverenlerin maliyetleri azaltma yönündeki arayışları ve sosyal yüklerden kaçınma çabası işgücü piyasalarında teşeronlaşmayı yani atipik çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Atipik çalışma biçimlerinin özellikle hizmet sektöründeki işlerin yapısı gereği kısa süreli ve esnek çalışma saatlerini kapsadığı bilinmektedir.

Bu bağlamda bu tür işlerde genellikle; kadınlar, öğrenciler ve engellilerin istihdam edildiğini ifade etmek mümkündür. Küreselleşme olgusu ve artan rekabet yarışı beraberinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde; kayıt dışı, çalışan verimliliği ve ücretlerinin düşük olduğu, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmadığı, sosyal hukuk kapsamı dışında olan, toplumda çalışan yoksulların çoğalmasına neden olan sorunlu, informel sektörlerin büyümesine neden olmaktadır. Ayrıca, küreselleşme olgusunun oluşturduğu yeni ekonomik yapı ile birlikte istihdam yaratmayan ekonomik büyüme yapısı meydana gelmiştir. Bu bağlamda küresel kriz ve durgunluk dönemlerinin de etkisi ile birlikte işverenler, işgücüne yatırım yapmak, yeni kişileri istihdam etmek yerine yeni teknolojik cihazlar, yazılım ve donanım teknolojileri gibi daha çok işi daha az insanın çalışarak yapmasını kolaylaştıran unsurlara yatırım yapma eğilimine girmektedirler.

Dolayısıyla dünya ekonomilerinde işsizlik, kayıt dışı çalışma, düşük ücretli çalışan yoksulluğu gibi ekonomik olumsuzluklar artış eğiliminde görünmektedir (Alper, 2016:217-219). 2001 ve 2008 ABD kökenli küresel finans krizinin ardından dünya ülkeleri gibi Türkiye ekonomisi de bu krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. Finans krizlerinin kredi piyasalarını da olumsuz etkilemesi nedeniyle istihdam yaratan yatırımlar azalmış ve ekonomide geleceğe yönelik bir güvensizlik ortamı meydana gelmiştir. Bu nedenle üretim ve tüketim hızı yavaşlama trendine girmiş, ülkelerin ekonomik kalkınma hızları yavaşlamış ve oluşan işsizlik ortamından en çok gençlerin etkilendiği ifade edilmektedir. Öyle ki genel olarak dünyada genç işsizliği, yetişkin işsizliğinin dört katına çıktığı tahmin edilmektedir.

Türkiye’de eğitimli gençlerin özellikle istihdama katılım yaşlarının başında uzun süre işsiz kalmaları; gelişen becerilerinin kaybına, kazanılması gereken tecrübelerin ediminin gecikmesine ve bu nedenle yaşamları boyunca daha az ücretle çalışmalarına neden olmaktadır. Bu sebeple gençlerin uzun süreli işsizlik yaşamalarının önlenmesi gerekmekte ve gençlerin nitelik ve becerilerine uygun işlere yöneltilmesi teşvik edilmelidir (Akgündüz, Aldan, Torun, & Bağır, 2017:12).

Türkiye’de genç işsizliği sorunu giderek büyümekte olan, önlemler alınmaz ise sonuçlarından; ülkenin kalkınma hedeflerinin gerçekleşmemesinden ekonomik daralmalara ve toplumsal yapıdaki çeşitli bozulmalara kadar bir çok aktörün sonucundan olumsuz etkileneceği yapısal bir haline dönüşmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de genç işsizliği sorununun temel olarak üç nedene dayandığını ifade etmek mümkündür. Bunlardan birincisi; Türkiye’nin genç ve dinamik nüfus yapısı nedeniyle işgücüne katılmaya hazır her yıl 1 milyondan fazla gencin bulunması ve artan bu genç sayısına paralel olarak yeni istihdam alanlarının oluşturulamamasıdır.İkincisi ise, eğitim politikalarının işgücü piyasasına uyumsuzluğundan ve çağın gerektirdiği teknoloji,inovasyon,matematik ve fen bilimleri gibi eğitim bilimlerini temel alan eğitim sistemlerini içermemesidir. Üçüncüsü ise; işgücü piyasasında gençlerin aktif katılımını sağlamak, işsizliği azaltmak adına başlıca oluşturulan politikaların ve hukuki düzenlemelerin yetersizliğidir. Buna ek olarak tarımdaki çözümlenin kentleşme olgusunun özelliklerini yıkıma uğratacak şekilde artarak devam etmesi de Türkiye’de genç işsizliğin önemli sebeplerinden biridir.

Bu bağlamda kırsaldan kentlere göç eden gençler, işgücü piyasasının gerektirdiği nitelik, beceri ve eğitim şartlarına çoğunlukla sahip olmamaları nedeniyle genellikle ucuz işgücü olarak kayıt dışı sektörlerde istihdam edilmekte ya da iş bulamamaktadırlar. Ayrıca, kırsalda ücretsiz aile işçisi ya da ucuz işgücü olarak üretime katılan genç kadınların çeşitli nedenlerle kentlere göç etmesi durumunda da benzer sonuçlar ortaya çıkmakta, nitelik ve beceri eksikliği nedeniyle işgücü piyasasının dışına itilen genç kadınlar,vasıf gerektirmeyen işlerde kayıt dışı çalışmakta ya da aile sorumlulukları nedeniyle istihdama katılmayıp genç işsizliğin yüksek seviyelere çıkmasına neden olmaktadır (Murat & Şahin:, 2011:326-331).

Özetle, Türkiye’de genç işsizliğinin temelinde başlıca; işgücü piyasasındaki kriz ve durgunlukların sonucunda yeni istihdam alanlarının talebe göre oldukça az olması, piyasada iş kıtlığı ve işlere olan talebin yüksek olması nedeniyle arz edilen ücretlerin gençleri tatmin etmemesi ve gençleri çalışma yaşamından uzaklaştırması,gençlerin beklentilerini karşılayabilecek uzun dönemli işlerde çalışmak istemeleri gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Özellikle genç kadınların istihdamda karşılaştıkları çeşitli ayrımcılık temelli sorunlar ve bu nedene bağlı olarak çalışma yaşamının dışında kalmaları, çağın şartlarına uymayan eğitim politikaları nedeniyle eğitilmiş işgücünün istihdama uygun yeterli nitelik ve becerileri edinememiş olması yani eğitim politikaları ve işgücü piyasası uyumsuzluğu, demografik açıdan genç işgücünün hızlı artışı ve hızlı artan genç işgücüne paralel olarak yeni işlerin oluşturulamaması şeklinde ifade edilebilir.

Genç işsizlik, gençlerin ekonomik olarak gelir elde etmelerini sınırladığı gibi ülkenin üretim ve kalkınma hedeflerinden de uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca, işsizlik ve uzun süreli işsizlik sebebiyle, gençlerde yetersizlik ve işe yaramazlık duygularının artmasına neden olabilmekte bu duruma bağlı olarak psikolojik, sosyal sorunlar gencin yaşantısında yer edebilmektedir. Genç işsizlik konusunda yapılan çalışmalar; gençlerin sigara, alkol ve çeşitli uyuşturu maddelerinin kullanımına başlanıldığı yada bu maddelerin kullanımının arttığı yönünde tespitler ortaya konulmaktadır.

Buna ek olarak gençlerde hınç gibi duyguların baskın hale gelmesi, toplumsal kutuplaşmaların ve siyasal marjinalleşme gibi düşünce biçimlerinin çoğaldığı ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda gençlik kavramı; kent, köy, gecekondu, hükümlü veya tutuklu, eğitim alan, çalışan ve başıboş gençlik şeklinde sınıflandırılmaktadır. Çalışmada, başıboş gençlik sınıflandırması ile; Türkiye’de eğitimde ve istihdamda yer almayan gençler konu edilmektedir. TÜİK’in tanımlamasına göre; NEİY (eğitim ve istihdamda yer almayanlar) olarak tanımlanan boşta gezenler grubunun eğitim ve istihdamda yer almaması ülkenin üretim ve kalkınma gücünde düşüşlerin yaşanmasına ek olarak boşta gezenlerin istihdamda pasif olmalarından dolayı ailelerine ve ülkenin sosyal güvenlik sistemine ekstra yük oluşturmaktadırlar. Ayrıca, gençlerin eğitimden ve istihdamdan kopuk yaşamaları; onların aile ve sosyal yaşamdan soyutlanmalarına neden olarak boşta gezenlerin psikolojik ve davranışsal olarak kendileri ve toplum adına risk oluşturan (alkol, sigara, uyuşturucu madde kullanımı, suç ve şiddet eğiliminde artış, kumar, fuhuş vb.) davranışları kazanabilmektedirler.

TÜİK verilerine göre; Türkiye’de 2018 yılı itibarıyla eğitimde ve istihdamda yer almayanların oranı sırasıyla; 15-19 yaş grubunda %16,2; 20-24 yaş grubunda toplamda %33,5 ve 25-29 yaş grubunda toplamda %33,8 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar son yılların son yılların en yüksek seviyeleri olmakla beraber gençleri eğitim yaşamının içinde tutmak ve sonrasında doğru bir şekilde istihdamda dahil etmek adına; uygulanabilirliği yüksek, pilot bölgelerde test edilmiş ve modern çağın gerekliliğine uygun nitelikte becerileri kapsayan eğitim ve istihdam politikalarının organize bir şekilde uygulanmasına ciddi bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de halen aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdüren Açık öğretim lise ve fakültelerine kayıtlı olan yaklaşık 4 milyon öğrencinin de eğitim ve istihdam halleri hakkında sağlıklı bilgi elde edilememektedir. Dolayısıyla Türkiye’de gençlerin eğitimde ve istihdamda yer almama oranlarının mevcut durumdan daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Hükümlü veya tutuklu gençlere yönelik İŞKUR’un çeşitli rehabilite edici faaliyetleri ve meslek edindirme kursları uygulanmaktadır. Buna göre tutuklu veya hükümlü gençlerin işledikleri kabahatleri tahliye olduktan sonra bir daha gerçekleştirilmemesi ve sağlıklı bir şekilde topluma karışabilmeleri ve istihdam edilebilmeleri için İŞKUR tarafından çeşitli mesleki eğitim kursları verilmektedir.

TÜİK 2018 verilerine göre; Türkiye’de nüfusun %16’lık kısmı gençlerden oluşmaktadır. Dinamik nüfus yapısında geçmiş yıllara göre düşüş yaşayan Türkiye’de nüfus artış hızı oranı ise %13 olarak belirtilmektedir. Bu haliyle Türkiye nüfusu dinamik görünümünü kaybeden bir ülke profili çizmekle beraber işgücüne katılmaya hazır bekleyen mevcut gençlerin tam anlamıyla istihdamda entegre edilememesi ve artan genç işsizlik oranları Türkiye’nin kısa ve orta vadede ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşacağı tahminlerini arttırmaktadır. TÜİK’in 2018 yılı verilerine göre; Türkiye’de işgücüne katılım oranı %53 olarak belirtilirken, işsizlik oranı %12,3 ve genç işsizlik oranı %23,6 olarak belirtilmiştir. İstihdamda katılımda erkeklerin oranı, kadınların oranının neredeyse iki katına eşittir.

Bu bağlamda Türkiye’de işgücü piyasasında kadınların eğitime ve istihdama katılımında yaşadıkları sorunlar ve cinsiyet eşitsizliği ön plana çıkmaktadır. Yine, TÜİK’in 2018 yılı istatistiklerinden hareketle; Türkiye’de istihdam oranı en yüksek olan sektör, hizmetler sektörü olmakla birlikte ikinci sırayı sanayi ve üçüncü sırayı tarım sektörü almaktadır. Ayrıca sanayi sektörünün 2017 yılına göre küçüldüğü de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, tam olarak sanayileşmeden hizmetler sektörüne geçilmesi ve bu sektörün her geçen yıl katma değerli mal üretimini temel alan sektörlere göre büyümesi de Türkiye’de işsizliğin “üretmeden büyümek” temalı yapısal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Eser’in fikirleri yönlendirici olmuştur; “Ekonominin üretim kapasitesini arttırmayan mevcut büyüme modeli yalnız sermaye birikimini aşındırması bakımından değil, yol açtığı borçlanmaya dayalı tüketim, sosyal sınıfsal gelir eşitsizliği ve ekonomik yıkım nedeniyle de sürdürülebilir değildir.” (Eser, 2019:68).

Bu bağlamda Eser’in de belirttiği gibi Türkiye’nin yaşadığı ekonomik kriz ve durgunluk dönemlerinin ardından piyasaya yönelik talebin azalması, üretimin atıl kapasiteyi aşamaması ve ekonomik piyasada artan belirsizlik üzerine özellikle şirketlerin üretim trendinde kalmaları ve gelişmeleri giderek zorlaşmıştır. Buna göre Türkiye’de genç işsizliğin boyutu, giderek yaşanan Türkiye nüfusu ile birlikte değerlendirildiğinde genç işsizliği sorununa çözüm bulunamaması halinde Türkiye ekonomisinde üretim, verimlilik ve kişi başı gelirden azalmaların meydana gelebileceği gibi kalkınma hızının yavaşlamasına bağlı olarak ekonominin daha yavaş büyümesi ve üretim kapasitesinin küçülmesi gibi tehditlerin oluşabileceği tahminleri artmaktadır. (Arpat, 2018:2223).

Türkiye’de meslek gruplarına göre istihdam edilenlerin verilerinden hareketle; Türkiye işgücü piyasasında özellikle vasıfsız işlere kadınların düzenli katılımı her yıl artarken, yöneticilik ve diğer profesyonel mesleklerde erkeklerin oranı kadınlarının oranının yaklaşık olarak dört katını oluşturmaktadır. Bu bağlamda kadınların erkeklerin gerisinde kalmasında; cinsiyet eşitsizliği, kadınların eğitime ve istihdama katılımına yönelik çeşitli kısıtlamalar, işverenler ve işyerindeki kadınların istihdamına yönelik olumsuz bakış açıları ve çeşitli kısıtlamalar, aile baskısı ve kadının ev yaşamındaki sorumlulukları olarak ifade edilebilir. Yaş gruplarına göre Türkiye’de genç işsizliğinin değerlendirilmesi bağlamında; 15-19 yaş grubundaki gençlerin istihdamda olma durumu giderek azalmaktadır. Buna göre gençleri eğitime kazandırma ve okullaşmayı arttırma çalışmalarının olumlu etkilerinin istatistiklere yansıdığını söylemek mümkündür. Ayrıca, 20-24 yaş grubundaki gençlerin istihdamdaki varlığının yıllara göre kademeli olarak azaldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, artan işsizlik, ücret eşitsizlikleri, çalışma koşullarındaki adaletsizlikler ve gençlerin tatmin olmadıkları işlerde çalışmak istememeleri onları, lisans programlarının haricinde lisansüstü eğitim programlarına katılımlarının arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda genç işsizliğinin sonuçlarından biri de gençlerin eğitim hayatlarını uzatma yönündeki trendin her geçen yıl artmasıdır.

Türkiye’de cinsiyete göre genç işsizliği; TÜİK’in 2017 yılı verilerine göre Türkiye’de bir kadın ortalama olarak gün içinde 4 saat 17 dakikasını aile ilişkileri ve ev sorumluluklarına ayırırken ortalama bir erkek gün içinde yaklaşık olarak 51 dakikasını aile ilişkilerine ve ev sorumluluklarına ayırmaktadır.

Buradan hareketle ücret eşitsizliği konusunda da kadın ve erkek istihdamında farklılıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye’de ortalama ücretler üzerinden erkekler, Türkiye’de aynı iş kolunda çalışan bir kadına göre 1,28 kat daha fazla ücret almaktadır. Öte yandan 2001 krizinden sonra 2002 yılında Türkiye’de %19,2 olan genç işsizlik oranının 2018 yılına kadar önemli bir düşüş yaşanmaksızın 2018 yılında %23,6 seviyesine yükselmesinin başlıca nedeni konusunda iktisatçılar; Türkiye’nin plansız bir ekonomik yapı politikasına sahip olduğu görüşünde birleşmektedirler. Bu bağlamda Türkiye’de işgücü piyasasının yıllardır çözülemeyen bir diğer sorunu ise; istihdamda kayıt dışılık oranının alınan tedbirlere rağmen azaltılamadığıdır. Öyle ki 2018 TÜİK verilerine göre ekonomideki toplam kayıt dışılık oranı %33,6 olarak belirtilirken, kayıt dışılığın en yüksek olduğu sektör %83,7 ile tarım sektörüdür. Kayıt dışı istihdamda erkeklerin oranı %30,2 olurken genel olarak kadınların vasıfsız işlerde istihdam edilmesi nedeniyle kayıt dışılık oranı kadınlarda %41 olmuştur.

Türkiye’de eğitim durumuna göre genç işsizliği yıllara göre; meslek lisesi, genel lise ve yüksek öğretim mezunu gençler arasında artış eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK’in 2017 yılı verilerine göre yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranı %34,4 olarak tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye’de eğitilmiş gençlerin istihdamla buluşturulamaması sorunu giderek büyümektedir. Bu doğrultuda eğitim politikalarının, işgücü piyasasının gerektirdiği nitelik ve becerilerden yoksun bir çerçevede sürdürüldüğü çıkarımında bulunmak mümkündür. Ayrıca, başta OECD olmak üzere çeşitli kuruluşların Türkiye işgücü piyasasına yönelik yapmış oldukları araştırmalarda; Türkiye’de işsizliğin yüksek seviyelerde seyretmesine rağmen %66’lık bir oran ile işverenlerin işgücü piyasasının gerektirdiği becerilere sahip nitelikli eleman bulamadığı ikinci OECD ülkesi konumundadır. Bu kapsamda Manpower Group’un Türkiye işgücü piyasasına yönelik yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de çalışanların beceri yetersizlikleri 2011 yılında %48 iken bu oranda 2018 yılına kadar dikkate değer bir iyileşme görülmeyle 2018 yılında %66 olmuştur.

Aynı araştırmanın sonuçları arasında; Türkiye işgücü piyasasında işsizler ve işlerin buluşturulamamasının başlıca nedenleri; %20 işe başvuranların arz edilenden daha çok ücret beklentisinde olması, %31 çalışanlarda tecrübe eksikliği, %20 işveren tarafından, işe başvuranlarda yeterli becerilerin sahip olunmadığı düşüncesi, %17 iş arayanların kabul edilmeyecekleri düşüncesi ile bazı işlere başvurmadan kaçınılması vd. diğerleri şeklinde belirtilmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle işsizlerin %51’i başvurduğu işlerin nitelik ve beceri kriterlerini karşılayamadığı gerekçesiyle istihdama dahil olamamaktadırlar. Buradan hareketle eğitim sisteminin niteliği, işgücünün kapsayıcılığı, staj imkanları ve işgücüne uyumu konusundaki düzenlemelerin aciliyeti ön plana çıkmaktadır. Küresel gelişim ve değişimin gerektirdiği; fen, matematik, teknoloji ve inovasyon altyapısına dayanan, öğrencilerin yetenek ve becerilerini arttırmayı esas alan eğitim sistemlerinden hareketle Türkiye’nin, bilgi ve teknoloji çağınının gerektirdiği düzenlemeleri eğitim politikalarına adapte etmesi ve ayrıca klasik ezberci eğitim temeline dayanan yöntemleri terketmesi gerekmektedir.

İşsizliğin azaltılmasına katkıda bulunmak ve işsizliğin oluşturduğu yıkıcı etkilerin önüne geçmek adına işgücü piyasasında aktif ve pasif istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bu bağlamda işsizliği azaltmak adına İŞKUR'un aktif istihdam politikaları; (çeşitli alanlarda mesleki eğitim kursları, girişimcilik eğitim programları, iş başı eğitim programları) dezavantajlı grupların istihdamdaki payını arttırmak adına önemli rol oynamaktadır. Bu alanda İŞKUR'un üstlendiği rol, her geçen yıl artarken 2017 yılı, İŞKUR faaliyet raporuna göre, İŞKUR bünyesinde kurs ve programlara katılanların yaklaşık olarak %55'ini kadınlar oluştururken toplam katılımcıların %61'i 15-29 yaş grubundaki gençlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda kurs ve girişimcilik programlarına yükseköğretim mezunu gençlerin farkındalık ve katılımının her geçen yıl arttığı anlaşılmaktadır. Buna göre programlara katılanların yaklaşık %25'i yükseköğretim mezunudur. Ayrıca, İŞKUR'un, iş ve meslek danışmanlığı, kendi hesabına çalışanlara yönelik programlar, toplum yararına çalışma programları gibi istihdamı destekleme, işçi ve işverenlere danışmanlık kapsamlı çalışmaları bulunmaktadır.

Gençleri çalışma yaşamına aktif olarak dahil etmek ve onların çalışma yaşamının içinde sürekliliğini sağlamak adına çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda; 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ayrıca 4857 sayılı İş Kanununun gençleri koruyucu maddeleri esas alınmaktadır. İŞKUR'a ek olarak KOSGEB'in de istihdamı arttırmaya yönelik kobi teşvik ve girişimcilik programları bulunmaktadır. Bu programlara ek olarak kamunun alternatif kanallar aracılığıyla işsiz gençleri, kamusal kuruluşlarda işe yerleştirme gibi çalışmalarla işsizliğin yarattığı olumsuz etkilerin gençler üzerindeki etkisi azaltılmak hedeflenmektedir. Genç işsizliğin yarattığı yıkıcı etkileri azaltmak ve gençlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve bireyin toplumda ve sosyal yaşamdan kopmasını engellemek adına pasif istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bu kapsamda; işsizlik sigortası, ücret ve garanti fonu, kısa çalışma ödeği, kıdem ve ihbar tazminatı, iş kaybı tazminatı gibi ekonomik ve hukuki açıdan işsizlere pozitif ayrımcılık gözetilen uygulamalar yoluyla işsizliğin bireyin hayatında yarattığı yıkıcı etkilerin kısmi olarak giderilmesi amaçlanmaktadır.

Genel olarak Türkiye'de işsizliği azaltmak ve gençlerin istihdama katılımlarını arttırmak adına, istihdamdakilerin çalışma süreleri gözden geçirilmelidir. Akkaya'ya göre; Fransa, bu konuda iyi bir örnektir. Fransa'da , işgücü piyasasında haftalık çalışma saatleri 35 saate kadar düşürülmüş ve bunun sonucunda azımsanamayacak düzeyde yeni istihdam olanakları meydana gelmiştir. Dolayısıyla, artan istihdam sayısı ve gelir düzeyi ile birlikte ülke içindeki pazarın tüketim kapasitesi artmış buna bağlı olarak yeni iş alanlarının oluşma olanakları ve yatırımların sektöründeki girişimlerde artışlar meydana gelmiştir. Öyle ki bu uygulama ile birlikte yeni istihdam alanlarının oluşturulma dinamizminin sağlanamadığı sektörlerde de işsizlik oranlarında herhangi bir artış yaşanmadığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda Dünya Bankası'nın verilerine göre; Türkiye işgücü piyasasındaki şirket kuruluşlarının genel olarak, çalışma sürelerini azaltmak ve yeni istihdamlara yer açmak yerine; mevcut çalışanlarını kullanarak ilave işleri ekstra mesai ücretleri ödeyerek yaptırmayı tercih etmektedirler.

Bu bağlamda 2004 yılı esas alınmak koşuluyla Türkiye işgücü piyasasında imalat sektöründe çalışan işçilerin haftalık çalışma süreleri 52 saat yerine 45 saat düşürülmesi halinde imalat sektöründe 500.000 bin yeni çalışana daha ihtiyaç duyulacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de genel işsizliği azaltmak ve gençleri işgücü piyasasına daha fazla dahil edebilmek için yeni istihdam alanları oluşturabilmek kadar istihdamdakilerin çalışma sürelerinin kısaltılması da önemli bir çözüm yolu olarak ifade edilmektedir (Gündem, 2010:187)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GENÇ İŞSİZLİĞİNİ AZALTMAYA YÖNELİK TARIMSAL TEŞVİKLER

Çalışmanın uygulama bölümüne geçmeden önce, Türkiye’de genç işsizliğin en temel sebeplerinden biri olarak kabul edilen tarım sektöründeki çözümü daha iyi kavrayabilmek, tarım sektörü ve istihdam arasındaki ilişkiye ışık tutabilmek ve ayrıca çalışmanın uygulama bölümünde ele alınan Genç Çiftçi Projesi’nin teorik altyapısını oluşturabilmek adına bu bölümde; tarım kavramı, Türkiye’de yıllar içinde tarım sektörünün dönüşümü ve tarımsal teşvikler gibi konuların gözden geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

3.1. Kavramlar

Etimolojideki anlamına göre; tarım sözcüğü, ekin ekmek ve ekin saçmak anlamına gelen “tarı” sözcüğünden türetilmiştir. Türk Dil Kurumu (TDK) ya göre tarım sözcüğü, toprak üzerinde bitkisel ve hayvansal üretimlerden verim almak için yapılan tüm faaliyetleri kapsadığı ifade edilmektedir (Tarakcıoğlu, 2014:258). 18.04.2006 tarihli, 5488 sayılı Tarım Kanununda belirtildiği üzere tarım; doğal kaynaklara uygun girdiler kullanılarak gerçekleştirilen her türlü üretim, yetiştirme ve pazarlama faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu kapsamda tarımsal üretim ise; tarımsal girdilerin su, toprak ve biyolojik kaynaklar ile birlikte kullanılmasıyla elde edilen bitkisel, hayvansal, su ürünleri, mikroorganizma ve çeşitli enerji üretimlerini içermektedir. Bu bağlamda tarımsal ürün; bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinden elde edilen her çeşit ham ürün veya bunların birinci derece işlenmesi ile elde edilen ürünlere denilmektedir (www.resmigazete.gov.tr, 2006, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019).

Kelime anlamı olarak tarımsal ve hayvansal kökenli ham maddeleri üretmeyi, işlemeyi ve saklamayı kapsayan tarım kavramı; temel anlamıyla bitkilerin ve hayvanların yetiştirilmesi ve bu yetiştirilen kaynaklardan bitkisel ve hayvansal ürünler elde edilmesi, elde edilen bu ürünlerin nitelik ve niceliksel olarak iyileştirilmesi, ürünlerin korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması faaliyetlerinin bütününden meydana gelmektedir. Bu kavramdan yola çıkarak bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimini ve yetiştirilmesini sağlayan kişilere çiftçi denilmektedir (Baytekin, 2017). Buna ek olarak başta su kaynakları, toprak ve iklimi koruyarak sağlıklı bir şekilde tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesini, günümüz ve gelecek için sağlıklı gıdalar üretilmesini sağlayan, kimyasal zirai ilaçlar ve genetik mühendislikle çevreye ve bioçeşitliliğe zarar vermeyen tarım yöntemlerine ekolojik tarım denilmektedir (Tirado, 2012).

Tarımsal üretimde bitkisel ve hayvansal üretim kolları birbirine doğal bir şekilde bağlı olan ve her iki üretim çeşidi de birbirini tamamlayan ve destekleyen faaliyetlerden meydana gelmektedir (Özyurt & Dayıoğlu, 2003:13).

Tarım sektörü bitki ve hayvansal kaynaklı ürünlerin üretilmesi, iyileştirilmesi, kalite ve verim yönünden zenginleştirilmesi, ürünlerin imalat sürecinden geçirilerek değer yönünden zenginleştirilmesi ve piyasalara pazarlanmasını içermektedir. Buna göre, tarımsal üretim ile insanların gıdası olan bitkisel ve hayvansal ürünlerin besleyicilik ve ekonomik değer taşıma koşuluyla elde edilen kazanımların sonucunda gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Tarımsal üretimde temel olarak bitkisel, hayvansal ürünlerin üretimi ve balıkçılık faaliyetleri esas alınmaktadır. Bu bağlamda tarım sektörünün çeşitli işlevlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; tarım ile başta insanlar olmak üzere dünya üzerindeki canlıların yaşamsal devamlılığı sağlanmakta, ülke ekonomilerinin sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasına destek olmak, tarım sektörü sanayi ve benzer sektörlerin ham madde ihtiyacını karşılamaktadır dolayısıyla tarım, sanayi ve imalat sektörlerinin itici gücünü oluşturmaktadır, tarımda çalışan işgücü fazlasının diğer sektörlerde işgücü kaynağı oluşturması yani istihdam sağlaması, tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun diğer sektörlerde üretilen mal ve hizmetlerin potansiyel tüketicisi konumunda olması dolayısıyla üretilen mal ve hizmetlere artı bir talep gücü oluşturulması ve son olarak tarım sektörünün doğal çevreyi toplumun ruhsal dengesini pozitif yönde etkilediğini söylemek mümkündür (Yazıcıoğlu, 2014:134-136).

3.2. Tarımın Önemi, Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Artan İşsizlik

Türkiye’de tarımsal istihdam 2000’li yıllarda 8 milyondan 5 milyona gerilerken istihdamdaki pay yaklaşık olarak %36’dan %25’e gerilemiştir. Gelişmiş ülkelere hareketle hedeflenen; tarım sektörünün GSYH’den aldığı pay ile tarımdaki istihdam payının birbirine yakın olması amaçlanmaktadır. Türkiye’nin tarım sektöründe gizli işsizlik önemli bir sorun teşkil etmektedir. Buradan hareketle, sektörün geri kalmışlığı, tarımda çalışan işgücünün eğitim ve vasıf yönünden düşük olması, genel anlamda tarımsal üretimin iklim koşullarına bağlı olması ve tarımda kullanılan teknolojilerin gelişmiş ülkelere göre düşük nitelikte olması sebebiyle tarımsal üretim verimliliğinin oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak arazi yapılarının da engebeli, dağınık ya da kurak bir görünüm sergilemesi de tarım alanlarını modern tarım metotlarından uzaklaştırmaktadır. Ayrıca Türk tarım sektöründe son yıllarda giderek büyüyen bir sorun olarak; tarım sektörünün istihdam hacminin azalması ve buna bağlı olarak kırsalda mal üretebilme kapasitesinin giderek azalması ve tarımdaki gelir artışının kesintisiz olarak azalması olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2013:118-119).

Tablo 32: Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Ekonomideki Payı

YILLAR	TARIM (BİN TL)	GELİŞME HIZI %	TÜRKİYE BİN TL	GELİŞME HIZI %	TARIMIN PAYI %	DÖVİZ KURU TL	TARIM BİN \$	TÜRKİYE BİN \$
2009	81.234.234	9,1	999.191.848	0,4	8,1	1,545	52.592.510	646.894.591
2010	104.703.635	28,9	1.160.013.978	16,1	9,0	1,502	69.714.325	772.366.615
2011	114.838.169	9,7	1.394.477.166	20,2	8,2	1,677	68.491.565	831.691.448
2012	121.709.079	6,0	1.569.672.115	12,6	7,8	1,802	67.545.047	871.122.993
2013	121.709.079	0,0	1.809.713.087	15,3	6,7	1,904	63.914.163	950.350.602
2014	134.724.745	10,7	2.044.465.876	13,0	6,6	2,187	61.604.432	934.855.430
2015	161.447.917	19,8	2.338.647.494	14,4	6,9	2,713	59.499.609	861.879.256
2016	161.304.618	-0,1	2.608.525.749	11,5	6,2	3,024	53.414.802	862.744.000
2017	189.000.175	17,2	3.106.536.751	19,1	6,1	3,648	52.209.326	851.490.804
2018	213.350.153	12,9	3.700.986.489	19,1	5,8	4,720	42.517.223	784.087.116

Kaynak: (www.tarimorman.gov.tr, Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı, 2019, Erişim Tarihi: 8 Nisan 2019).

Yukarıdaki tablo 32’de cari fiyatlar üzerinden tarımsal GSYH ve tarımın payı verilmiştir. Bu doğrultuda 2009 ve 2018 yılları arasında tarımın sektörel bazda ve Türkiye ekonomisindeki TL cinsinden payı dalgalı bir görünüm sergilediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde tarımın payı yıllara göre giderek azalma eğiliminde olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Ayrıca, 2009 yılından beri tarım sektörünün Türkiye ekonomisi içinden aldığı pay 2018 yılında en düşük seviyeye gerileyerek %5,8 olmuştur. Yine tabloya bakarak döviz kurundaki negatif yöndeki dalgalanmaların da tarım sektörünün ekonomiye yaptığı katkıların azalma trendine girdiği anlaşılmaktadır.

TÜİK verilerinden derlenen istatistiklere göre 2016 yılında Türkiye’de belde ve köylerde yaşayanların toplam nüfus içindeki oranı %7,7 olduğu belirtilmiştir. Toplamda 6 milyon 143 bin 123 kişi olduğu ifade edilmektedir. Kırsalda yaşayan kişi sayısının bu kadar azalmasında 2012 yılında Büyükşehir yasasında yapılan değişiklikler sonucu köylerin mahalleye dönüşmesi ve bunun sonucunda il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı 2016 itibariyle %77,3’den %92,3’e yükselerek ciddi bir artış meydana gelmiştir. Büyükşehir yasasında değişiklikler yapılmadan önce köylerde yaşayan kişi sayısı 17 milyon 178 bin 953 kişi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 2016 yılı itibariyle köylerde yaşayan nüfusun 3,8 milyonu 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki bireylerden oluştuğu ifade edilmektedir (www.cnnturk.com, 2017, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019).

Kırsaldaki üreticinin refah içinde tarım yapabilmesini sağlamak, tarım politikalarının en temel amacını oluşturmaktadır. TÜİK istatistiklerinde de belirtildiği gibi, kırsaldaki tarımsal üretimi gerçekleştiren nüfusun sürekli olarak azaldığı anlaşılmaktadır. Kırdan kente göçü engelleyerek kentlerin hızla çoğalan tahribatının önüne geçilebilmesi dolayısıyla büyük kentlerin çarpık yapılaşma nedeniyle yapay ve doğal felaketler karşısında alabileceği büyük hasarların da önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, çevre kirliliği, altyapı sorunları ve kaçak yapılaşma deprem, sel gibi büyük felaket ve çok sayıda

can kaybına neden olabilecek kentsel sorunlar oluşturmaktadır. Kırdan kente göç nedeniyle 1960'lı yıllarda nüfusun %70'i kırsal alanlarda yaşarken 2016 yılında bu oranın %25'e gerilediği belirtilmektedir.

Dünyada iklim değişikliği nedeniyle verimli tarım arazilerinin azalmasına bağlı olarak kırsaldaki nüfusun kentlere yönelmesi durumunun yükselişte olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Türkiye'de bu durumun tam tersi yönünde verilerin olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, Türkiye'de kırsal alanlarda verimli tarım arazileri dünya ortalamasına göre oldukça avantajlı bir konumda olduğu halde kırsalda yaşayan nüfusun kentlere göç etme eğiliminin sürekli olarak artış gösterdiği ifade edilmektedir. Bu durumun temel sebebi, günümüze kadar yanlış bir şekilde sürdürülmekte olan tarım politikaları ve kalkınma sürecinde tam olarak sanayileşmeden hizmetler sektörünün niteliksiz bir şekilde büyümesinden ileri geldiği düşünülmektedir (Koru, 2017:29-31).

Tablo 33: Yıllara Göre Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri (2013-2016)

YILLAR	2013	2014	2015	2016	2014 % Değişim	2015 % Değişim	2015/16% Değişim
Tarım Top. (Bin)	11.315	11.083	11.857	3.770	-2,1	7,0	0,3
İstihdam (Bin)	5.204	5.470	5.483	5.577	5,1	0,2	7,0
Tarım top%	21,2	21,1	20,6	22,0	-	-	-
İthalat \$ Hayvancılık	-	-	-	-	-45,1	67,5	110,1
Ormancılık	-	-	-	-	-3,8	-9,7	-14,0
Balıkçılık	-	-	-	-	19,6	27,5	-41,0
Gıda Ürün.	-	-	-	-	3,2	-8,6	-9,1
Toplam	-	-	-	-	8,0	-13,1	-4,5
İhracat \$ Bitkisel Ü	-	-	-	-	7,1	-2,8	-7,5
Hayvancılık	-	-	-	-	2,9	-25,7	-15,8
Ormancılık	-	-	-	-	-17,4	-4,5	15,4
Balıkçılık	-	-	-	-	34,2	6,1	39,8
Gıda Ürün.	-	-	-	-	4,6	-8,4	-4,0
Toplam	-	-	-	-	5,8	-6,8	-4,3

Kaynak: (TÜİK & Kalkınma Bakanlığı, 2017, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2019).

Yukarıdaki tablo 33'de Tarım ve Orman Bakanlığının yayınlamış olduğu yıllara göre tarım sektöründeki gelişim, istihdam ve dış ticaret göstergeleri verilmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde tarım sektöründe istihdamda olan kişi sayısında yıllara göre dalgalanmalar görülmektedir. Buna rağmen tarımda istihdam edilenlerin oranı, toplam istihdam içerisinde %20'ler civarında pay aldığı anlaşılmaktadır. Hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve gıda ürünlerinin ithal olarak temininde 2014 ve 2016 yılları arasında ciddi oranda artışlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Özellikle, 2014 yılında canlı hayvan ve kırmızı et ithalatındaki artış, dış ticaret açığına bu kategoride %-45,1 olarak yansıtıldığı görülmektedir. Benzer şekilde, aynı kategorilerde ihracat oranlarının da ciddi şekilde azaldığı anlaşılmaktadır.

İhracattaki azalma, ithalatın yükselmesini tetiklerken katma değerli mal üretiminin de azaldığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de kırsal alanlarda yaşayan nüfusun yüksek öğrenim oranını yani eğitim seviyesini yükseltmek, kırsaldaki bireyleri en az kent nüfusundaki bireyler kadar eğitilmiş hale getirmek; kırsaldaki bireylerin tarımsal üretim ve bu üretime dair katma değere yönelik bakış açılarını değiştireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda kırsalda, kentlere yönelik göçü durdurmak kadar tarımsal üretimi arttırmak ve bu ürünlerin sanayi ile entegrasyonunu sağlamak da oldukça önem taşımaktadır. Buna göre katma değerli tarım ürünlerinin üretilmesi için tarım ürünlerine yönelik kırsal alanlarda endüstriyel çekim merkezlerinin oluşturulmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Koru, 2017:33).

TÜİK’in 14 Şubat 2019 tarihinde yayımlanmış olduğu Sanayi Üretim Endeksi başlıklı haber bülteninde; Türkiye’de sanayi üretiminin bir önceki yılın aynı ayına göre %9,8 oranında azaldığı belirtilmektedir. Bu kategorinin içinde imalat sanayisinde de %10,8 oranında üretimde azalma yaşandığı kaydedilmektedir. Burada dikkat çekilmek istenen en önemli husus şudur ki; sanayi üretiminde düşük teknolojili ürünlerin üretiminin % -9,8, orta düşük teknolojili ürünlerin üretiminin % -19,2 ve orta yüksek teknolojideki ürünlerin üretiminde % -9,6 oranında azalma yaşanırken sanayi sektöründe yüksek teknolojiyi kapsayan ürünlerin üretiminde %15,3 oranında artış meydana geldiği anlaşılmaktadır (TÜİK, 2019).

TÜİK’in Aralık 2018 sanayi üretim endeksi verileri çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır ki; bütün üretim sektörlerinde teknolojik gelişmelerin etkisinin artık yadsınamaz bir boyuta ulaştığı anlaşılmaktadır. Öyle ki tarımda çözümlenin önlenememesi beraberinde kentlere göç ve işsizlik getirmektedir. Ayrıca, 1980’li ve 1990’lı yıllarda ortaya çıkan, tarımdan kopan işgücünün kentlerde nitelik gerektirmeyen ve kol gücüne dayanan işlerde istihdam edilebilme olanağı yani sanayi sektörünün istihdam yaratma süreci 2000’li yıllarda yerini hizmetler sektörüne bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre; artan teknolojik yatırımlar ve sanayi sektöründeki bir dizi otomasyonel yenilik, sanayi sektörü başta olmak üzere birçok sektörde kol gücüne dayalı vasıfsız emeği işgücü piyasalarının dışına ittiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de tarım sektöründe uygulanan politikaların, çağın gerektirdiği koşullardan uzak ve üreticiyi desteklemekten yoksun oluşu, tarımda hızla artan çözülmeyi çoğaltmış ve kırsalda işsizlik son yılların en yüksek seviyesini görmüştür. Bu durum, ekonomideki çeşitli daralmalarla birleşince kırsaldaki işsizlik sorunu, kentin kendine has yapısal sorunlarıyla bütünleşmiş ve son yılların en yüksek işsizlik seviyeleri olan; TÜİK’in Aralık 2018 verilerine göre; %13,5 olurken gençlerde bu oran %24,9’a yükselerek oldukça endişe verici bir boyuta geçtiği anlaşılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin tarımsal ticaret konusunda dünya piyasalarında ürün bazında üstünlük kurma çabaları ve destekleme planlarını ürün yelpazelerine göre oluşturdukları bilinmektedir. Buna göre, ABD’nin mısır üretimine yönelik destekleme politikaları sonucu Meksika’da mısır tarımının bitme noktasına gelmesi bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Benzer şekilde, bu küresel döngünün negatif etkisini Türkiye’de pirinç ve hayvansal ürünlerin üretiminde gerileyerek yaşadığı ortaya çıkmaktadır. İmzalanan uluslararası anlaşmalar sonucu üreticiyi doğrudan gelir desteği ile piyasaları ise gümrük

vergilerinin düşürülmesi ile rahatlatmak amaçlanmıştır. Ayrıca, mal piyasalarına hükümet müdahalelerinin azaltılması, üreticiye sağlanan kredi ve gübre sübvansiyonlarının azaltılması veya kaldırılması ile üreticilere dolaylı yollardan sağlanan desteklerle güvenlik ağlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Fakat, 2000 sonrası tarım alanında, Türkiye'nin küresel etkilere açık liberal politikaları takibinin sonucunda; kırsalda üretici sayısı azalmış ve tarım ürünlerindeki üretimin azalmasına bağlı olarak tarımdan elde edilen gelir azalmış, toprağını bırakıp kente göç eden niteliksiz işgücü, işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmuş, tarımsal üretimde girdi fiyatları ve gıda fiyatlarındaki artışa bağlı olarak dış ticaret açığı da düzenli bir artış trendinde seyrettiği bilinmektedir.

Günümüz itibariyle iç piyasada tarım ürünleri fiyatlarının yüksekliği önemli bir sorun oluştururken, bu sorunun çözümü açısından en önemli adımın yerli üretimi arttırmaktan geçtiği bilinmektedir. Aksi halde, güncel politikaların sürdürülmesi durumunda vergi indirimleri ve ithalat artışlarıyla sorunun köken itibariyle çözülemeyeceği açıkça ortaya konulmaktadır (Çırpıcı, 2017:36-39).

3.3. Küreselleşme Olgusunun Türkiye'de Tarım Sektörü ve Kırsal Nüfus Üzerindeki Etkileri

1973 Petrol Krizi ile başlayan ekonomik daralmaların sık görüldüğü süreçte neredeyse yarım yüzyıldır Türkiye'de uygulanmakta olan ithal ikameci politikaların işlerliğini kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte tarımsal üretim desteklemelerinin düşük tutulup iç piyasada ücret seviyelerinin düşürülmesiyle iç piyasada talebin azaltılması ve elde edilecek üretimin ihracata kaydırılması amaçlanmıştır. Fakat tarım sektörüne yönelik her türlü desteğin önemli miktarda azaltılmasıyla beraber tarımsal ürün çeşitliliği ve ülke tarımını kendine yetebilme düzeyi ciddi şekilde tahribata uğramıştır. 1980 sonrası Türkiye'nin dış ilişkileri incelediğinde; tarımsal üretimin minimum ölçekli seviyelere gerilediği, iç piyasada yatırım mallarından daha çok tüketim mallarına yönelimin arttığı ve bu nedenle bu malların ithal bir şekilde teminiyle birlikte ithalat oranlarının yükseldiği ayrıca tarım sektörünün rekabet yapısı ve teknolojik yatırımlarının oldukça zayıfladığı belirtilmektedir. Buna ek olarak, Türkiye iç piyasasında tarımsal fiyatların tarım aleyhine bir yönde ilerlemesi dış piyasada da fiyatların Türkiye aleyhine ilerlemesine sebep olmuş böylece kısıtlı üretim yapısının bir sonucu olarak düşük profilli bir ekonomik büyüme trendinin artmakta olduğunu ifade etmek mümkündür (Ecevit, Karkıner, & Büke, 2009:49-50).

1980'lerde neoliberal politikaların artan etkisi ile birlikte Türkiye işgücü piyasasında tarımsal alanda faaliyet gösteren küçük üreticilerin borç ve yoksulluk oranının yıllara göre giderek artmakta olduğu belirtilmektedir. Tarımsal desteklemelerin son bulmasıyla birlikte 1980'li yılların başından itibaren Türkiye, tarımsal üretici ve ihracatçıları yüksek kamu bütçeleriyle destekleyen gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline geldiği görüşünü savunanlar çoğunluktadır. Yüksek tarımsal girdi fiyatları ve yurda ithal giren ucuz tarımsal ürünlerin iç piyasada oluşturduğu rekabet ortamına kırsaldaki üreticilerin ayak uyduramadığı ifade edilmektedir. Buna ek olarak köylülerin tarım sektörü dışında kalmalarının ikinci bir nedeni olarak kıyı bölgelerdeki verimli toprakların otel, fabrika, kara yolu havaalanı ve baraj gibi yapılar nedeniyle betonlaşması ve verimli tarımsal alanların azalması şeklinde ifade

edilebilir. Dolayısıyla 1980'li yıllardan itibaren köylülerin ve küçük üreticilerin istihdam olanakları henüz gelişmemiş olan kentlere göçü ile birlikte kentlerde işsizlik oranlarının günümüze dek sürekli arttığı anlaşılmaktadır (Köymen, 2009:31).

1990'lı yılların sonundan itibaren tarımsal girdi fiyatlarının artışı ve kamu desteklerinin azalması nedeniyle tarım ürünlerinin fiyatlarında ciddi artışlar yaşandığı belirtilmektedir. Planlı kalkınma döneminin başlangıcından itibaren Türkiye ekonomisinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin payının yüksekliği sürekli eleştirilirken özellikle 1980 ve 1999 yılları arasında tarımda istihdam edilen kişi sayısında 7-8 milyon civarında bir daralma yaşandığı belirtilmektedir.

Bu azalma, Amin'den aktaran Boratav'a göre; Türkiye ekonomisindeki çarpıklığın hızlı bir telafisi değil aksine kapitalizmin ve küresel piyasaların Türk tarım ekonomisi ve çiftçisine dayattığı vahşi süreçlerin bir sonucundan ileri gelmektedir. Bu doğrultuda belirtilen yıllar aralığında tarımda istihdam edilenlerin kent merkezlerine hızlı bir tasfiyesi söz konusu olmaktadır (2009:15).

2001 krizinin ardından Türkiye'de dışa bağımlılığın en çok arttığı sektörler tarım ve imalat sektörleri olarak belirtilmektedir. Aydoğuş'a göre, Türkiye tarımının üretimde ve katma değerdeki payı kesinti göstermeksizin gerilemektedir. Buna göre, bu düşüşün en hızlı olduğu zaman dilimi 1979 ve 2002 yılları arasında gerçekleşmektedir. Tarım sektörünün katma değer içinden aldığı pay 1973 yılında 521,4 iken 1979 yılından sonra hızlı bir azalma trendine girerek 2012 yılında %6'ya kadar gerilemiştir. Bu bağlamda tarım sektörünün ihracat toplamından aldığı payın da 1980 sonrası dışa açılmanın beraberinde gelen ihmaller nedeniyle 2012 yılında %3,1'e kadar azalma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye 1994 yılına kadar tarımda ülke görünümündeyken 1994 yılı sonrasında tarım sektöründe ithalatçı ülke görünümünü almıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin zaman içinde artan nüfusla birlikte tarımda çöküşün yol açtığı boşluğun sanayi sektöründeki üretim ve istihdamla doldurulamaması, Türkiye'de işsizlik, göç ve plansız kentleşmenin oluşturduğu sorunların çoğalmasına neden olmuştur. Ayrıca, tarım sektöründe girdi fiyatları artarken üretimde azalma devam etmektedir (Aydoğuş, 2017:7-9).

Küresel düzeyde piyasalarda rekabetin artması ve sanayi sektöründeki hızlı teknolojik gelişmeler, vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki ücret farklılıklarının hızla yükselmesine neden olurken bir yandan da üretim sektörlerinin teknolojik bir boyuta geçmesiyle birlikte tarım sektöründen kopan vasıfsız işgücünün sanayi sektöründe istihdam edilebilme olanaklarının her geçen yıl azaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ülkelerin kendi iç piyasalarının yapısal sorunları veya esneklik boyutlarına göre daha da güçlenebilmektedir. Bu bağlamda, hizmet sektörünün; küreselleşme ve teknolojideki gelişmelerin etkisiyle negatif etkilenen sanayi ve tarım sektörlerinden kopan vasıfsız işgücünün istihdam edilebildiği işgücü piyasasındaki istihdam kayıplarını telafi eden bir sektör boyutunda ele alındığını ifade etmek mümkündür (Bayar & Günçavdı, 2018:42).

Tablo 34: Sektörel Üretim, İstihdam ve İhracat Göstergeleri

GÖSTERGE	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TARIMSAL MİLLİ GELİR	74	81	105	115	122	122	135	161	161	189	-
TARIMSAL MİLLİ G. GSYH'DA PAYI %	7,48	8,13	9,03	8,24	7,75	6,73	6,59	6,90	6,18	6,08	6,0
TARIMSAL İSTİHDAM (BİN)	4.621	4.752	5.084	5.412	5.301	5.204	5.470	5.483	5.306	5.458	-
TARIMSAL İSTİHDAM TOP.DAKİ PAYI %	22,4	23,1	23,3	23,3	22,1	20,9	21,1	20,6	19,5	19,4	18,8
TARIM Ü. İHRACATI \$MİLYAR	10,6	10,5	11,8	14,2	14,9	16,3	17,5	16,3	13,7	16,4	-
TOPLAM İHRACATTA TARIM Ü. PAYI %	8,1	10,3	10,4	10,6	9,8	11,0	11,1	11,4	11,0	10,5	-
CANLI HAYVAN Ü. İHRACATI \$ MİLYON	388	478	586	964	1.179	1.406	1.530	1.182	1.176	1.533	-
C. HAYVAN VB. TARIM Ü.İHRACATI İÇİNDEKİ PAYI %	3,6	4,6	5,0	6,8	7,9	8,5	8,7	7,2	7,5	9,3	-

Kaynak: (www.sbb.gov.tr, 2018, Erişim Tarihi: 21 Mart 2019).

Yukarıdaki tablo 34'den de anlaşıacağı üzere küresel ekonomideki dalgalanmaların negatif etkisi tarımsal ürünlerin ihracat ve ithalat dengesini de etkilemektedir. Öyle ki tarımsal milli gelirin GSYH'daki payı 2011 yılından itibaren ciddi oranda düşüş trendine girmiştir. Yine tabloya göre toplam ihracat içinde tarım ürünlerinin payı ve canlı hayvan, canlı hayvan ürünlerinin tarım ürünleri ihracatının içindeki payı oldukça dalgalı bir görüntü vermektedir. Dolayısıyla tabloya bakarak, Türkiye'de tarım sektörünün çağın teknolojik gelişmelerinden yararlanarak istikrarlı bir üretim yapısına kavuştuğu yönünde bir çıkarımda bulunmak mümkün görünmemektedir. Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı dalgalı bir görünüm sergilemekle birlikte gelişmiş ülkelerdeki istihdam seyrinin aksine Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısının 2008 ve 2018 yılları arasında zaman zaman azalmalara rağmen genel olarak artış eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. 2016 yılından itibaren tarımsal milli gelirin GSYH'daki oranının giderek düştüğü anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, tarımsal üretim ve ihracatta artış meydana gelse bile iç ve dış piyasalara bağlı olarak yükselişe geçen döviz kurlarının da tarım sektörünün GSYH'a olan payını azalttığı çıkarımını yapmak mümkün görünmektedir.

Şekil 11: Planlı Kalkınma Döneminden İtibaren Türk Tarım Sektöründeki Gelişmeler

PLANLI DÖNEMDE KIRSAL YAŞAMIN ve TARIM SEKTÖRÜNÜN MEVCUT SORUNLARI

- 1- Kırsal alanlarda altyapı sorunları
- 2- Tarımsal modernizasyonun eksikliği
- 3- Tarımsal üretimin genellikle ilkel metotlarla yapılması, üretilen ürünlerin işlenmesi, depolanması ve pazarlanması için teknik ve lojistik imkânların kısıtlılığı
- 4- Tarımın küçük aile işletmeleri şeklinde gerçekleştirilmesi
- 5- Miras yoluyla arazilerin parçalanması
- 6- Tarımsal üretim ve sanayi uyumunun istenilen düzeye getirilememesi, katma değerli ürün üretimi ve markalaşmada başarısızlık
- 7- Tarım sektöründe çalışanların çiftçiliği bir uğraş alanı olarak değil de yaşam tarzı olarak görmesi.

KÜRESEL KRİZLER ve ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

- 1- 1973 Petrol Krizi ve beraberinde gelen ekonomik daralmalar
- 2- 1980'lerde neo-liberal politikaların yükselişi ve ticaretin serbestleşmesi, küresel şirketlerin ortaya çıkışı
- 3- 1999 IMF ile imzalanan Stand By Anlaşması
- 4- 2001 Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reformu Uygulama Projesi
- 5- 3 Ekim 2005 Türkiye – AB arasında imzalanan müzakere çerçeve belgesi hükümleri.

PLANLI KALKINMA DÖNEMİNDEN İTİBAREN TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

2000'Lİ YILLARDAN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRK TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

- 1- İthalat kolaylaşmış, iç ve dış piyasadaki dengeler tarım sektörü aleyhine gelişmiş,
- 2- Küresel piyasalardaki hareketliliğe bağlı olarak girdi maliyetleri artmış,
- 3- Yeni destekleme sistemi ve üreticiler arasındaki bağ zayıflamış,
- 4- Kırsal alanlarda işsizlik artmış ve tarımsal üretim azalmış,
- 5- Tarımdaki çözümlerle beraber kentlere göç artmış,
- 6- Kentsel alanlarda gecekondu bölgeleri, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma artmış,
- 7- Kırsalda, kadınlar üretici profilinde iken, kentlere göç ile birlikte kayıt dışı ve ev eksenli işlere talip olmuş,
- 8- Hızla otomasyona evrilen sanayi sektörü, tarımdan kopan eğitimsiz bireyleri kentte çalışma yaşamının dışına itmiş, kentlerde işsizlik artmıştır.
- 9- Artan nüfusun beraberinde kentlerde; çevre kirliliği, yeşil alanların azalması, plansız ve kaçak yapılaşma, altyapı sorunları kentlerin tahribatını arttırmış ve kentlerin deprem, sel, yangın gibi büyük felaketlerden etkilenme olasılığını arttırmıştır.
- 10- Son dönemde artan döviz kuru ve girdi maliyetleriyle; hem tarımsal üretim yapmak zorlaşmış hem de iç piyasada yerli tüketicinin alım gücü azalmıştır.

ULUSLARARASI ANLAŞMALAR SONUCUNDA TÜRK TARIM SEKTÖRÜNDEKİ DEĞİŞMELER

- 1- Tarım sektörüne ve desteklemelere ayrılan bütçenin kısıtlanması
- 2- Kırsal alanlarda doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi (Çiftçinin üretici konumundan kopuşu)
- 3- Tarımsal ürün destekleme fiyatlarının küresel piyasalardaki fiyatlara göre belirlenmesi,
- 4- Üreticiye kredi desteği sağlayan Ziraat Bankasının bu alandaki faaliyetlerine son vermesi,
- 5- Tarımsal birliklerin yeniden düzenlenmesi (birçoğunun tasfiyesi)
- 6- ÇAYKUR, TEKEL gibi devlet kuruluşlarının özelleştirilmesi,
- 7- Tütün ve şeker yasalarının yeniden oluşturulması.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

3.4. Türkiye'nin Ulusal Tarım Politikası

Dünya genelinde ülke ekonomileri içinde tarım politikalarına ayrıca önem atfedilmesinin üç temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi; tarım sektöründe çalışan halkın diğer ekonomik sektörlerde çalışanlara göre kazançları görece olarak daha düşüktür ve bu nedenle tarımda istihdam edilen kişilerin kazançlarının artırılması ve diğer sektörlerden elde edilen gelir seviyesine yakınlaştırılması hedeflenmektedir. İkincisi; toplumun sağlıklı bir şekilde beslenmesi açısından tarımsal üretim stratejik bir öneme sahiptir ve çeşitli politikalarla tarımsal üretimin sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Son olarak üçüncüsü ise; tarım sektöründe üretimin önemli bir kısmını karşılayan küçük aile işletmelerinin sektördeki büyük işletmeler tarafından ezilmemelerini sağlamak ve toplumsal huzuru korumak için bu küçük tarımsal yapıların ekonomik olarak desteklenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Yılmaz'a göre Türk tarım sektörü, Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde gelişmiş ülkelerde olduğu şekilde yasalar çerçevesinde yaptırım disipliniyle koruma altına alınmamıştır. Tarım sektöründe süreklilik arz eden politikalara duyulurken Türkiye'de, çeşitli tarımsal sübvansiyonlar ve destekleme alımları politik kararlar neticesinde genellikle seçim dönemlerinde kırsalda yaşayan seçmenin desteğini alabilmek amacıyla dönemlik politikalar şeklinde uygulanmıştır. Dolayısıyla tarım sektöründe uygulanan politikaların istikrardan uzak bir görünüm sergilemesi, tarım sektörünün istenilen düzeye gelmesinin önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Öte yandan, tarım politikalarının sürdürülebilir bir sektör oluşumundan uzak bir görüntü sergilemesi ve bu politikalar çerçevesinde üreticinin çaresiz kalarak üretimi ve kırsalı terk etmesi neticesinde tarımsal üretim azalmış ve üretici ile tüketiciler arasındaki bağın kopukluğu nedeniyle aracı sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle, üreticilerin haklarını olumlu yönde temsil edecek tarımsal örgüt ve birlikler kurmaktan uzak oluşu ve sektörde etkin tarımsal örgütlerin yokluğu aracı sorununu iyice arttırmış ve bu bağlamda ürettiği ürünün karşılığını alamayan üreticiler ve kentlerde tarımsal ürünlere gereğinden fazla ödeme yapan tüketiciler sorunu giderek büyümektedir (2010:312-316).

Türkiye'nin ulusal tarım politikasının değerlendirilmesinde Türk tarım politikalarının genel olarak AB standartlarına uygun hedef ve amaçlar belirlediğini söylemek mümkündür. Belirlenen amaçlar açısından;

- Tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması,
- Tarım ürünlerinin fiyatlandırılmasında istikrarın korunması,
- Tarım sektöründe elde edilen ürünlerin sürekliliğinin sağlanması için çiftçi gelirlerinin artırılması,
- Tarım sektöründe yüksek verimliliğin hedeflenmesi,
- Tarım sektöründe kullanılan teknolojilerde dünya standartlarının yakalanması,
- Tarım sektöründe özellikle tohumculuk ve gübre gibi alanlarda dışa bağımlılığın azaltılması,

- Ülke içinde sebze ve meyve açığının giderilmesi, tarımsal açıdan kendi kendine yetebilen ülke görünümüne kavuşulması,
- Sürdürülebilir ve kaliteli bir tarım sektörünün oluşumu hedeflenirken çevre ve ekolojik dengenin korunması olarak ifade edilebilir (Uysal & Oktay, 2010:274).

2000’li yıllarda Türkiye’de tarım politikalarının yönünü 1999 yılı Aralık ayında IMF ile imzalanan Stand By anlaşması ve Dünya Bankası ile 2001 yılında imzalanan Tarım Reformu Uygulama Projesi anlaşmasının hükümleri gereğince belirlendiğini ifade etmek mümkündür. Ardından Türkiye ve AB arasında imzalanan 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesi hükümleri gereğince, Türkiye’nin tarım ve kırsal kalkınma, bitki, gıda güvenliği, balıkçılık ve hayvan sağlığı gibi konularda faaliyetlerine ilişkin çeşitli kısıtlama ve yönlendirmeler yapıldığı anlaşılmaktadır. 1999 ve 2008 yılları arasında Türkiye’nin IMF’ye olan borç yükümlülüğü beraberinde bir dizi ekonomik kısıtlamayla sonuçlandığı bilinmektedir. IMF’nin Türkiye’den taahhüt aldığı tarım sektörüne ait gerçekleştirilecek uygulamalar sırasıyla şöyledir; tarımsal alanda mevcut destekleme sistemlerinin kısıtlanması ve kırsal alanda desteklemelerin kaldırılmasından mağdur olacak çiftçilerin mağduriyetlerini gidermek amacıyla doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesi, ülkede tarımsal teşviklerin sağlanması adına üreticiye kredi kaynakları sağlayan Ziraat Bankası’nın bu faaliyet alanında görevlerine son verilmesi, tarımsal ürün alımlarında ürün destekleme fiyatlarının küresel borsalardaki fiyatlara göre belirlenmesi, Tarım satış kooperatif birliklerinin yeniden düzenlenmesi (bir çoğunun tasfiyesi), ÇAYKUR ve TEKEL gibi çeşitli devlet kuruluşlarının özelleştirilmesi, tütün ve şeker yasalarının yeniden oluşturulması şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda yapılan anlaşmalar neticesinde Türkiye’nin hızlıca artan nüfusunu besleyebilme potansiyelini kaybedeceği yönündeki tahminler artmaktadır. İç piyasadaki gelişmelerin tarım sektörünün aleyhinde ilerlemesi ve oluşturulan yeni tarımsal destek sisteminin kırsaldaki üretim yapısıyla ilişkisinin zayıf olması neticesinde kırsalda üretici rolünü üstlenen köylünün tarım sektöründen kopuşunun bu dönemde hız kazandığı ifade edilmektedir. Üretim desteklerinden yoksun kalan ve üretim için yüksek girdi maliyetleriyle karşılaşan köylülerin hızla kırsal hayatı terketmeleri sonucunda; kentlerin gecekondu bölgelerinde artışmeydana gelmesi, emeğin her türlü sömürüsüne açık istihdam koşullarında ve asgari ücret düzeyinde sosyal güvenlikten yoksun bir şekilde gerçekleştirilmesi gibi kırsaldaki istihdam sorununun katlanarak çeşitli boyutlara evrildiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak belirtilen yıllar aralığında kırsalda üretimin azalması ve kentlere olan göçün artması sonucunda sanayi ve hizmetler sektörlerinde işsizlik oranlarının artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte kentlerde, göçle gelen ailelerdeki kadınların istihdamdan uzak bir şekilde hayatlarına devam ettiği, erkeklerin ise; eğitimsel yetersizlikleri ve işgücü piyasasına uyumsuzluklarından dolayı işsiz kaldıkları, tarımdan kopuşla birlikte modernleşmenin değil toplumsal üretim eksikliğinin başlattığı bir çöküş döneminin başladığı yönünde görüşlerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir (Günaydın , 2009:175-210).

1980’den günümüze kadar küreselleştirme ve serbest ticaret politikaları ekseninde gelişen süreçte Türkiye’de; kırsalda yaşayan halkın giderek fakirleşmesi, tarımsal ürünlerin üretiminde gerilemelerin yaşanması, küresel pazarda Türkiye’nin gıda yönünden kendi

kendine yeten 7 ülkeden biriyken bu egemenliğini bir çok tarımsal ürün kategorisinde kaybetmiştir.

Kırsaldaki yoksulluk ve kentlere göçün akabinde kentlerde bu nüfusu eritecek iş olanaklarının olmaması nedeniyle kentlerde yoksul gecekondü semtlerin meydana gelmesi ve tarımda gerilemeye bağlı olarak kırsalda gizli ve açık işsizliğin artmasına ek olarak gıda güvencesi açısından daha zayıf ve daha az beslenen bir Türkiye ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Kaymakçı, 2011:19).

Son yıllarda tarım ürünleri fiyatlarındaki hızlı artış enflasyon oranlarının da hızlı bir şekilde tırmanmasına neden olmaktadır. Gıda fiyatlarındaki artış, dar gelirli bireylerin yeterli ve dengeli beslenememesine neden olmakta ve toplumda huzursuzlukları arttırmaktadır. Bu bağlamda devletin tarım sektörü içinde düzenleyici görevinden vazgeçmesi ve görevi lider firmaların devralması, bu firmaları tarım ürünleri fiyatlarını belirleme gücünü de vermektedir. Aynı zamanda tarım sektöründe üretici birliklerinin ve kooperatiflerin sektöre dahil pasif bir görünüm sergilemesi kırsaldaki üreticileri, lider firmaların insafına bıraktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu sürecin böyle devam etmesi halinde kırsaldaki üreticinin toprağını terk ederek yada satarak mülksüzleşmesi, üretimin lider firmaların tekeline geçerek fiyat mekanizmasının bu firmaların lehine belirlenmesi ve zamanla tarım ürünleri fiyatlarının daha da artacağı endişesini giderek arttırmaktadır. Ayrıca, uygulanmakta olan ithal ikameci vergi politikalarının da bu süreci daha da hızlandıracağı tahmin edilmektedir (Çolak 2017:16).

Son olarak Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2018-2022 dönemini kapsayan stratejik planında; tarım sektörünün, bütün dünyada rekabete dayalı stratejik bir sektör olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, tarım sektöründe milli bir seferberlik ilan edilmiş ve "milli tarım projesi"ne geçilmiştir. Bu proje kapsamında havza bazlı destekleme modeli ve hayvancılıkta yerli üretimi destekleme modeli uygulamaya konulmuştur. Milli tarım projesi kapsamında belirlenen amaç ve hedefler şunlardır;

- Tarımsal üretim ve arz güvencesini sağlamak,
- Uluslararası standartları gözeterek gıda ve yem güvenliğini sağlamak,
- Hastalık ve zararlılara karşı bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahını sağlamak,
- Kırsal ekonomiyi canlandırmak amacıyla tarımsal altyapı ve kırsal kalkınmayı sağlamak,
- Tarımsal üretimde kalite ve verimliliği arttırmaya yönelik araştırma geliştirme faaliyetlerini arttırmak,
- Değişen iklim koşulları ve kuraklık dikkate alınarak su ürünleri ve balıkçılık kaynaklarının yönetimini doğru bir şekilde gerçekleştirmek,
- Kurumsal kapasiteyi işlevsel bir şekilde geliştirmek şeklinde ifade edilmektedir (www.tarimorman.gov.tr, 2017, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019).

Mevcut ulusal tarım politikalarını güçlendirmek adına Türkiye’de planlı dönem içerisinde; tarımsal ürün üreticilerini iç piyasada destekleyen dış piyasaya karşı koruyan bunun yanında destekleme politikalarını stokçuluğa yol açacak türden değil de kotacılık sistemi üzerinden geliştiren tarım politikalarının gerekliliği oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca, tarım kesiminde küçük ve dağınık yapıdaki işletmelerin birleştirilmesi, kırsaldaki üreticilerin kooperatifleşmeye teşvik edilmesi ve kooperatiflerin tarımsal imalata dayalı sanayi tesislerinin kurulmasının desteklenmesi ve son olarak tarımsal araştırma, yayım ve denetim hizmetlerinin güçlendirilmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır (Kaymakçı, 2011:20-21).

Türkiye’nin AB ile müzakereleri neticesinde uygulamaya koyduğu IPARD projesi başta olmak üzere çeşitli projelerden faydalandırılmamadaki amaçlar arasında; Türkiye’nin tarımsal üretimdeki iç piyasa fazlası kapasitesinin geri çekilmek istenmesi yönünde ortak görüşler olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda tarımsal üretimle alakası olmayan yardımlar aracılığıyla kırsal kesime kaynaklar yönlendirilirken “set aside” (ortadan kaldırmacı), temalı tedbirler ile tarım alanlarının boş bırakılması ve aşamalı olarak ormanlaştırılmasının teşvik edildiği bilinmektedir. Buna göre, Ortak Tarım Politikası reformu başlığı altında Türkiye’nin tarım politikası lehine yönündeki beklentileri ve AB tarafından verilen mevcut direktiflerin Türkiye’nin beklentileri ile zıt yönde ilerlediği açıkça ortadadır. Ayrıca, AB ile yapılan anlaşmalar dahilinde; gümrük vergilerinin sıfırlandığı bir ortamda Türkiye’nin tarımsal desteklemelere ayırdığı bütçenin küresel etkilere karşı yetersiz olması ve Türk üreticisinin korumasız kaldığı küresel pazar ortamında Türk tarım sektörünün oldukça kırılgan bir yapıya büründüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; vergi indirimleri ve kırsaldaki üreticiye verilen desteğin azalmasıyla birlikte, tarım sektöründeki ürünlerin fiyatları küresel pazarla ilişkili olarak azalırken, tarımsal girdi maliyetlerinin sürekli olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Son 20 yıllık dönemde Türkiye’de tarım ürünlerinin üretimi; azalmakta, aynı kapasite miktarında devam etmekte ya da artan nüfusun ilave talebini, artış gösteren tarım ürünleri üretiminin karşılayamaması durumunun mevcudiyetinden söz edilmektedir. İç piyasada tarımsal sektörün bu dönüşümü tarım aleyhine gelişirken toplumsal ve ekonomik yapıyı derinden ilgilendiren üç temel sorununun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlar; kırsalda işsizliğin ve yoksulluğun artış göstermesi, altyapı olanaklarının yetersiz olduğu topraklarda toprağın terkedilmesi ve kırdan kente yoğunlaşarak kentlerde gece kondu alanlarının oluşması şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca, son yıllarda tarımdaki bu çözümlenin kırsalın itici-kentin kırsaldaki nüfusu çekici gücüyle açıklanması mümkün görünmemektedir. 2001’den günümüze kadar kırsaldaki nüfusun hızlı bir şekilde çözüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, ekonomik krizler ve durgunlukların, kentlerde tutunamayan köylüyü, kırsala geri yönlendirdiği yönündeki görüşler mevcuttur. Öyle ki, 2018 yılında tarım sektöründe artan istihdam sayısını; kentlerde artan işsizlik ve başta sanayi sektörü olmak üzere çeşitli sektörlerin ekonomideki daralmadan etkilenip küçülmesi neticesinde bu sektörlerdeki çalışan sayılarının azaltıldığı ya da yeni istihdam yatırımlarının yapılmadığı da ortaya çıkmaktadır (Günaydın, 2010:299-305).

3.5. Kırsal Kalkınma Kavramı ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi

Kırsal kalkınma kavramının temelinde; kentsel ve kırsal alanların arasındaki sosyo ekonomik farklılıkların ideal bir dengeye kavuşturulması bulunmaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma politikaları ile kırsal nüfusun yerinde kalkındırılması amaçlanmakta olup istihdam ve göç gibi sorunların bu tür politikalarla kırsal alan içinde çözülmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda kırsal kalkınma kavramı; kırsal alanda ikamet eden ve geçimini tarım veya kırsal yaşama özgü sektörlerde sağlayan kişilerin daha insanca yaşam koşullarına kavuşturulmasını sağlamak için bu birey yada topluluklara resmi kanallar vasıtasıyla maddi ve manevi yardımlar yapılarak kırsal bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmaları amaçlanmaktadır. Kırsal kalkınma ile kırsalda yaşayanların ekonomik refaha kavuşturulması amaçlanmakla birlikte özellikle tarım sektöründe üretimin kesintisiz, sürdürülebilir ve kaliteli bir şekilde devam ettirilmesi de hedeflenmektedir (www.kirsalcevre.org.tr, 2019, Erişim Tarihi: 14 Mart 2019).

Kırsal kalkınma kavramı ile tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi, tarım sektöründe üretimi arttırarak kırsal nüfusun yaşadığı alan içinde tutulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, kırsalda ürün yelpazesinin çeşitlendirilmesi ile birlikte bu alanlarda girişimcilik ve kırsal turizm gibi istihdam alanlarının oluşturulabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye’de yanlış ekonomi politikalarının uygulanmasının bir sonucu olarak ekonomik, toplumsal ve sosyolojik tahribatlar meydana gelmiş ayrıca hızla büyüyen ve plansız bir şekilde oluşan kentsel alanlar ve işgücü kaybı yaşayan ölü kırsal alanlar ortaya çıkmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında da belirtildiği üzere; kırsal kalkınma, bireylerin insanca yaşama koşul ve olanaklarına erişim imkanlarının arttırılması, gelir dağılımının adaletli bir şekilde iyileştirilmesi, kişi başına düşen milli gelirin arttırılması, sosyal ve kültürel olarak kent ve kırsaldaki farklılığı en aza indirecek koşulların sağlanması ve bu gelişmelerin bireyin hayatına yansıtılması süreci olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda; kırsal kalkınma ile kırsaldaki bireylerin, gerçekleştirilecek projelerle birlikte ekonomik anlamda gelişimlerinin sağlanması temeline dayanarak bu alanlarda yaşayan bireylerin eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşmalarının kolaylaştırılması ve bu hizmetlerin kalitesinin arttırılması, ulaşım imkanlarının çoğaltılması ve kırsalda yaşayan bireylerin hayatlarını pozitif yönde iyileştirilirken bu faaliyetlerin doğayı koruyarak gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Planlı dönem sonrası kırsal kalkınma programlarının temelinde; kırsal alanlara belirlenen zaman dilimine kadar götürülemeyen hizmetleri götürmek, bu faaliyetler uygulanırken maliyetlerin düşürülmesini esas almak ve kent ve kır arasındaki yaşamsal farklılıklarının makul düzeylere çekilmesini amaçlamaktadır. Planlı dönemde hazırlanan kırsal kalkınma bölgesel projeler ise şunlardır; Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) olarak belirtilmektedir. Ayrıca, Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi tarafından 19 Aralık 2007’de Brüksel’de kabul edilen ve ilerleyen yıllarda Türkiye’nin de dahil olduğu IPARD programında belirtilen hedeflere göre; iş olanakları ve gelir yaratmakta

önemli potansiyellere sahip olan arıcılık, tıbbi aromatik bitki ve süs bitkileri gibi çeşitli tarımsal faaliyetlerin kapsamını genişletmek, tarımsal aktivitelerin çeşitlenmesini sağlamak, tarım, gıda ürünleri ve geleneksel el sanatları gibi yöreye özgü faaliyetlerin gelişimine katkı sağlamak, bölgesel kırsal turizmin gelişimine katkı sağlamak, toplumun sağlıklı beslenmesini teşvik etmek ve balık tüketimini arttırmak için kültür balıkçılığının gelişimini sağlamak şeklinde tarımsal faaliyet kollarına destek sağlanması amaçlanmaktadır (Yüksel & Dicle, 2009:199-203).

Tablo 35: Yıllara Göre Çeşitli Ülkelerin Üreticilere Verdikleri Tarımsal Destek Oranları (2006-2016)

ÜLKELER	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
OECD ORTA	25,56	20,92	20,56	21,72	19,86	18,55	19,07	17,92	17,88	17,89	18,77
TÜRKİYE	31,00	24,64	27,97	27,36	27,48	23,72	21,60	21,38	25,24	26,15	27,89
RUSYA	16,12	16,18	21,61	22,23	22,40	12,59	14,75	13,24	13,21	12,21	16,06
ABD	110	9,67	8,62	10,10	8,58	8,02	8,45	6,91	10,03	9,59	8,71
İSVİÇRE	61,78	48,83	54,12	56,29	46,04	48,46	49,85	47,44	55,68	59,01	58,23
NORVEÇ	63,99	55,25	58,76	59,87	59,67	58,30	62,90	56,51	59,08	59,55	60,36
JAPONYA	51,51	47,01	48,14	48,20	54,11	50,70	54,69	51,90	49,00	44,07	48,05
MEKSİKA	13,22	13,39	12,50	13,25	12,76	12,37	11,99	10,73	10,46	10,96	8,04
ÇİN	11,46	9,97	4,62	10,55	12,27	9,28	14,17	14,74	14,53	15,67	14,51
İSRAİL	8,01	2,66	15,98	12,86	13,22	12,51	8,64	7,39	12,26	17,78	17,08
İZLANDA	65,40	55,64	50,66	48,49	44,37	44,18	45,72	41,29	49,77	57,08	59,65
GÜNEY AFRIKA	9,09	5,06	3,30	3,57	1,73	2,55	3,45	2,91	2,75	4,67	2,33
BREZİLYA	6,87	5,86	4,13	8,99	6,37	6,10	3,48	3,47	3,90	2,56	4,86
AB ÜLKELERİ	29,53	23,56	23,18	23,65	20,33	18,50	19,68	20,39	18,60	19,14	20,99

Kaynak: (OECD, Agricultural support, Producer support (PSE), % of gross farm receipts, 2000 – 2016, 2017, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019).

Yukarıda bulunan tablo 35’de yıllara göre OECD ülkelerinde üreticilere sağlanan destek oranları belirtilmektedir. İsviçre, Norveç ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin tarıma dayalı desteklerinin oranı ciddi oranda yüksek bir trendde seyrederken Güney Afrika ve İsrail, üreticilere tarımsal destek temin edebilme konusunda OECD ve AB ülkeleri ortalamasının oldukça altında yer almaktadırlar. Türkiye, AB ülkeleri, OECD ülkeleri ve ABD gibi tarım konusunda ileri seviyelerde yer alan ülkelerin oransal ortalamalarından daha ileri bir düzeyde yer almaktadır. 2006 ve 2016 yılları arasında Türkiye’nin bu konudaki verileri dalgalı bir görünüm sergilemesine rağmen Avrupa ülkelerinden ileri düzeyde yer almasının başlıca nedenleri; hala nüfusunun önemli bir kısmının kırsalda yaşaması ve tarımda istihdam edilenlerin oranının gelişmiş ülkelerin ortalamasından çok yüksek olması şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde tarım sektörüne ikinci dünya savaşından itibaren özel önem atfedilmesi, tarım sektörünün yapısal ve teknolojik olarak düzenli bir şekilde desteklenmesi, üreticileri koruyucu birliklerin çoğunluğu ve iç-dış pazarda tarım sektörlerini koruyucu bir rota izlemeleri de günümüz için tarım sektörünü çok fazla desteklemelerini gereksiz kılmaktadır.

Dolayısıyla, bahsedilen ülkelerde doğru ve süreklilik arz eden tarım politika ve desteklerinin varlığından söz etmek mümkündür. Türkiye’de ise, genellikle geçmişte

izlenen olumsuz tarım politikalarının ve günümüze kadar çözülmemiş kırsaldaki yapısal sorunların negatif etkilerinin günümüzde miktarca sürekli arttırılan tarımsal desteklemelerle çözülmeye çalışıldığı düşüncesidir. Bu bağlamda tablodaki Türkiye verilerinin dalgalı bir görünüm sergilemesine rağmen yıllara göre üreticilere sağlanan tarımsal desteklerinin artış gösterdiği, kırsaldaki kalkınmayı teşvik edici desteklemelerin amaçlandığı çıkarımını yapmak mümkün gözükmemektedir.

Son 20 yıl içerisinde kırsal kalkınma kavramının bu kadar popüler olmasının; BM, Dünya Bankası, gönüllü kuruluşlar, hükümetler ve AB gibi kuruluşların bu konuya daha fazla zaman ve kaynak ayırmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de tarım sektörünün GSYH’den aldığı payın bir türlü istenilen düzeye getirilememesi, ülke içinde gelir dağılımındaki uçurumun artması, kır ve kent arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların giderek artması ve beraberinde yükselen kırdan kente göç sonucu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar beraberinde farklı önlem ve yaklaşımların oluşumunu gerektirmektedir. Başta AB ve Dünya Bankası olmak üzere kırsal kalkınma politikalarının oluşturulmasında rolü olan uluslararası örgütlere üye olan gelişmiş ülkelerin kırsal alan ve nüfusu ile Türkiye’nin kırsal alan ve nüfus özelliklerinin tamamen farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Türkiye gibi gelişimini sürdüren ülkelerde kırsal yapının sosyal ekonomik ve kültürel açıdan kentlerden tamamen farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin kırsal alan yapısında; nüfus, tarımsal ürünlerin üretimi, toprak mülkiyeti ilişkileri, geleneksel aile yapısı ve sosyo-kültürel hizmetlere erişilebilirlik yönünden bir çok sorunun iç içe geçmiş bir boyutu evrildiği anlaşılmaktadır (Gülçubuk, 2005:68-69).

Terin ve Yıldırım’a göre; Türkiye’de kırsal kalkınmanın yeterli oranda gerçekleşebilmesi ve kırsaldaki işgücüne yeterli oranda istihdam oluşturabilmek için türk tarım sektörünün yabancı yatırımcılardan aldığı payın arttırılması gerekmektedir. Tarım sektöründe 2000’ler sonrasında yapısal sorunların giderek büyümesi, sektöre özel risk ve belirsizliklerin diğer ülkelere göre Türkiye’de daha fazla olması gibi başlıca nedenler tarım sektörünün küresel piyasa ile bütünleşmesini engellemektedir. Ayrıca, Türkiye’de sanayi ve imalat sektörlerinin yeterince gelişmeden hizmetler sektöründe ilerleme kaydedilmesi, kırsal ürün-imalat ve sanayi sektörü ilişkisini ve kırsalda çalışacak genç işgücünü olumsuz etkilemiştir. Yabancı kaynaklı yatırımların doğrudan tarım sektörüne çekilmesi ile birlikte; tarım sektöründe teknolojik yenilik desteklerinin sağlanması, tarımsal üretimin pozitif yönde ilerlemesi, kırsal alanda yeni istihdam alanlarının oluşturulması ve buna bağlı olarak kentlerin göçün azalması ve kentsel alanlardaki tahribatın azalması, gelir artışının sağlanması, ülkenin ihracat ve ödemeler dengesinde pozitif adımların atılması olarak belirtilmektedir. Özellikle 2003 yılından itibaren tarım sektöründe yabancı yatırımların kesintisiz olarak azaldığı görülmektedir. Buna neden olarak tarım sektörüne yapılan yatırımlarda geri dönüş alma sürecinin uzunluğu ve belirsizliği buna bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli risk faktörleri olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, tarım sektöründe yapısal sorunların giderilmesi hususunda yasal ve mali düzenlemelerin hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir (2010:281-288).

Yılmaz'a göre; tarım sektöründe küresel standartlara uygun ve gelişmiş AB ülkelerine karşı rekabet gücünün arttırılabilmesinin en önemli koşulu tarım sektöründe örgütsel yapının güçlendirilmesinin gerekliliğidir. Özellikle AB ülkelerinde tarımsal örgütlenmelerin, tarım ve gıda sektörlerinde küresel rekabet gücünü arttıran en önemli unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, hükümet, kamu sektörü, iş piyasası aktörleri, tüketici örgüt ve dernekleri, üretici örgütleri ve kooperatifler, sendikalar, medya ve üniversiteler gibi aktörlerin sürdürülebilir ve istikrarlı bir tarım politikası elde etmek ve tarımsal politikaların üretici lehine döndürülmesi amacıyla bir araya gelmesi gerekmektedir (2010:298).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığının verilerine göre; Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) 2006 ve 2015 yılları arasında yapılan ekonomik yatırımlar kapsamında tarıma dayalı ekonomik yatırım konuları şu şekildedir; bitkisel ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, hayvansal ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, su ürünleri işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, çelik silo, soğuk hava deposu, alternatif enerji kullanan seralar, alternatif enerji üretim tesisleri, tarımsal üretime yönelik modern sabit yatırımlar, hayvan orjinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, kırsal ekonomik altyapı yatırımları, kırsal turizm, çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik altyapı sistemleri, el sanatları ve katma değerli ürünler, bilişim sistemleri ve eğitimi, makine ekipman alımlarının desteklenmesi şeklinde ifade edilmektedir. KKYDP programı kapsamında günümüze kadar III dönem ve 11 etap destekler, kırsalda üreticilere sağlanmıştır ve sağlanmaya devam etmektedir (www.tarimorman.gov.tr, 2019, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019).

3.5.1. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tarımsal üretimi arttırmayı amaç edinen tarım politikaları uygulanmıştır. Bu doğrultuda üretimi arttırmak adına küçük veya büyük fark etmeksizin bütün üretim yapıları desteklenmiş ve çeşitli teşvikler uygulanmıştır. Buna göre, özellikle 1923 ve 1938 yılları arasında göçmenler ve topraksız çiftçiler başta olmak üzere kırsalda tarımsal üretimi arttırmak adına toprak temini yapılmıştır. 1923 ve 1931 yılları arasında köylüleri finansman, kredi ve girdi desteği sağlamak adına Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuştur (Eştürk & Ören, 2014:194).

Küresel ekonomik krizin etkisiyle 1930'lar ekonomilerde devlet müdahalelerinin ön plana çıktığı planlı ekonomi dönemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda liberal iktisat politikalarının terkedilmesiyle birlikte bu dönemde sanayileşme hareketlerinde gelişmeler yaşanırken tarım sektörü ve kooperatifleşme hareketlerinin de temellerinin atıldığı belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası hammadde üretimini arttırmak adına çiftçiyi toprak sahibi yapmayı amaçlayan topraklandırma kanununun kabulü ve Marshall yardımlarının da etkisiyle tarım alanlarında makineleşmeyi (traktör vb.) arttırmak hedeflenmiştir (Oyan, 2004:47).

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde dönemin Türkiye nüfusu ve nüfusun başlıca istihdam alanının tarım sektörü olduğu gerekçesiyle tarım sektörünü canlandırmaya ve üretimi arttırmaya yönelik kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda

İzmir İktisat Kongresinde alınan başlıca kararlar şöyledir; üretilen tütünlerin işlendikten sonra ihracının yapılması, köylerin toplu bir yapıya kavuşturulması, aşar vergisinin kaldırılması, üretilen tarım ürünlerinin ucuz bir şekilde pazara taşınmasının sağlanması, işletmeler konusunda yabancılara uygulanan mülkiyet hakkının kaldırılması ve sadece işletme izninin tanınması, üreticiye vergi muafiyetlerinin ve teknolojik sübvansiyonların sağlanması şeklinde sıralanabilir. Alınan kararların sonrasında 1925 yılında aşar verigisi kaldırılmış ve 1926 yılında medeni kanun ile birlikte üreticilere toprak üzerinde mülkiyet hakkı tanınmıştır. Buna ek olarak, üretimi arttırmak adına 1945 yılında toprağı olmayan çiftçileri topraklandırmayı amaçlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilmiştir. Yine bu dönemde çeşitli tarım ürünlere fiyat desteklemesi sağlanırken 1937 yılında Tarım Bakanlığı kurulmuş ve 1938 yılında da Toprak Mahsülleri Ofisi kurulmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllara gelindiğinde ise tarımsal üretimin imalat sanayi ile birleştirilmesi amaçlanarak tarım ürünlerinde rekolte artışları hedeflenmiş ve alınan Marshall yardımları ile tarım alanında makineleşmeye gidilmiş, teknolojik yatırımların yapıldığı belirtilmektedir (Uludağ & Arıcan , 2003:121-124).

1929 ve 1930 yıllarında tarım sektöründeki üretimi ithalata ve dış etkilere karşı koruma politikaları sürdürülmüş ve bu uygulanan politikalar 1980'li yıllara kadar üreticilere taban fiyatlandırmaları ve destekleme alımları gibi çeşitli sübvansiyonlar verilerek devam ettirilmiştir. Ekonomide planlı kalkınma uygulamaları dönemine geçilmesiyle birlikte 1963 yılından itibaren tarım sektörüne yönelik uygulanacak olan politikalar da kalkınma programlarının içinde yer almıştır. Özellikle 1980 yılına kadar tarımsal üretimi arttırmayı, kırsaldaki halkı kalkındarmayı ve kırsal alanları teknolojik bir yapıya kavuşturmayı amaç edinen tarımsal politikalar 24 Ocak 1980 sonrasında aşamalı olarak terk edilmiştir. Desteklemelerin azaltılması ve tamamen sonlandırılması neticesinde, tarım sektöründe ürün fiyatlarının piyasada çeşitli baskılarla karşılaşmış ayrıca iç piyasa aktörleri tarım sektörü aleyhine oluşmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin tarım politikalarında açıkça görüldüğü üzere, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar uygulanan hiçbir tarım politikası gelişmiş ülkelerdeki gibi yasalar çerçevesinde uygulanmamıştır (Yılmaz , 2010:299-300).

Genel olarak Cumhuriyet sonrası dönemde, kırsaldaki tarım üreticisinin ekonomik ve teknik sorunlarının ön plana çıktığı bir dönem olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda; altyapı sorunları, işletmelerin küçük dağınık ve parçalı oluşu, tarım sektöründe nüfus fazlalığı, kırsaldaki örgütsüzlük, eğitim eksikliği, kırsaldaki nüfusa yönelik politik kaygı ve beklentiler bugüne kadar tarımsal sorunların sürekli artarak devam etmesinin en önemli nedenlerinden bir kaçı olarak belirtilmektedir. Ayrıca, bu dönemde kırdan kente göçün de hız kazandığı bilinmektedir. Bu doğrultuda artan göç ile birlikte; verimli tarım arazilerinin tarım dışı faaliyetlere açılması, kentlerde giderek artan çarpık kentleşme, yabancı sermayenin iç piyasada, tarım sektöründe ve tarımsal nüfusun azaldığı yerlerde yerli üretime karşı üstünlük kurabileceği belirtilmektedir (Güreşçi, 2014:25-48).

3.5.2. Planlı Kalkınma Dönemi ve Sonrası

Türkiye’de tarım politikalarının oluşturulmasında 1963 yılından sonra çeşitli planlamaların esas alındığı ve bu doğrultuda kalkınma planlarına bağlı olarak 1963’lü yılların ilk dönemlerinde tarım politikalarında devletin destekleyici ve yol gösterici bir konumda olduğu politikalar yürütülürken ilerleyen yıllarda bu uygulamalardan vazgeçilerek fiyat desteği uygulamalarının ön plana çıktığı politikalar yürütülmüştür. Bu bağlamda özellikle 1980’li yıllardan günümüze kadar küresel konjonktürde etkisi hissedilen neo-liberal politikaların, tarım politikalarının da yönünü tayin ettiği konusunda görüşler çoğunluktadır. Bu doğrultuda, bu sürecin en önemli aktörleri, IMF, DB, DTÖ ve AB gibi küresel dinamiklerin belirleyici olduğu aktörler ortaya çıkmıştır. Küresel boyutta yaşanan ekonomik kriz ve durgunluklar, 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve Türkiye’nin ekonomik olarak dış borçlarının artmaya başladığı ve sonucunda da IMF gibi ekonomik yapılara borçlandığı bir süreç oluşmuştur. Bu dönemde, tüm ekonomik sektörlerde olduğu gibi tarım alanında da gerilemeler yaşanmış, özellikle 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte yürütülen tarım politikalarında kamu kesimine sağlanan desteğin en aza düşürülmesi esas alınmıştır. Bu bağlamda tarımsal girdi fiyatlarının arttırılması, devlet teşviklerinin en aza indirilmesi, çiftçilere sağlanan kredi imkanlarının kullanım koşullarının ağırlaştırılması ve üretilen tarım ürünlerinin destekleme fiyatlarının düşürülmesi gibi kararlar alınmıştır (Eştürk & Ören, 2014:195-196).

1923 ve 1988 yılları arasında Türkiye’de uygulanan tarım politikaları başlıca dört adımdan oluşmaktadır; tarım sektöründe üretilen ürünlere yönelik fiyat desteklemeleri, üreticilere yönelik yürütülen vergi politikaları, tarım sektörüne yönelik uygulan kredi politikaları ve fiyat kontrol mekanizmalarından oluşmaktadır. Özellikle 1980 yılından sonra çiftçinin korunmasına yönelik uygulanan tarımsal politikaların oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir. 1980 kararları sonrası kırsal kalkınmaya yönelik uygulanan sübvansiyonlar kaldırılmış, tarımsal girdi fiyatlarında önemli ölçüde fiyat artışları meydana gelmiş ve üreticinin kredi temin koşulları zorlaşmıştır. Öyle ki, dönemin önemli sektör kuruluşlarından olan Çay Kurumu, Süt Endüstrisi, Et- Balık Kurumu ve Tekel gibi yapıların faaliyetlerini arttırmak adına kredi teminlerinin kısıtlandığı bilinmektedir. Yine bu dönemde uygulan tarım politikalarına benzer şekilde 2000’li yıllarda da kamunun IMF ve Dünya Bankası gibi dış aktörlerle yaptığı anlaşmalar sonucu benzer politikalar izlenmiş ve tarım sektöründen kamunun desteği çekilmiştir. Bu doğrultuda tıpkı 1950’li yıllarda tarımda makineleşmenin kırsalda işsizlik sorununu arttırdığı ve köyden kente göçü teşvik ettiği gibi; 1980’li yıllarda başlayan ve 2000’li yıllarda devam eden kamu desteğinden yoksun ve istikrarsız tarım politikaları da kırsalda işsizliği arttırmış, köyden kente göç olgusunu arttırmış ve nedenle de kentlerde işsizlik, plansız kentleşme ve çevrenin tahribatı gibi sorunlar yapısal bir hal alarak günümüze kadar katlanarak büyüdüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde iki önemli sorun olan ve gündemden düşmeyen artan işsizlik oranları ve tarımsal ürün fiyatlarının sık sık dalgalanmasına bağlı olarak ortaya çıkan yüksek enflasyon gibi unsurların başlıca sebebi olarak tarımsal alandaki çözülme olduğu ifade edilmektedir (Uludağ & Arıcan , 2003:124-149).

Boratav'dan aktaran Oyan'a göre; 1980 yıllar, Türkiye ekonomisinin küresel kapitalizme karşı daha savunmasız bırakıldığı Dünya Bankası, IMF ve Türkiye'deki askeri rejimle bu etkinin daha da şiddetlendiği ayrıca Türkiye ekonomisinde ücretler ve tarımsal gelirlere Cumhuriyet tarihinde görülmemiş daralmanın yaşandığı dönem olarak ifade edilmektedir. Bu bilgiler ışığında 1990'lı yıllara kadar tarımsal politikadaki üretici lehine olan politikaların oldukça istikrarsız ve seçim dönemlerinde pozitif bir çizgide ilerleyen uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 1991 ve 1993 yılları arasında tarımsal destekleme faaliyetlerinin kapsamı genişletilmiştir. 1994 ve 1995 yılları arasında daralmanın yaşandığı, 1997 ve 1998 yılları arasında yeniden genişleme dönemine girildiği ve son olarak 1999 ve 2000 yılları arasında yeniden daralma döneminin yaşandığı bilinmekle beraber uygulanan politikaların sürdürülebilirlik ve istikrardan oldukça uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda 2000'li yıllarda IMF ve Dünya Bankası'nın tarım politikaları kapsamında sektörü daraltıcı yönlendirmelerini şu şekilde sıralamak mümkündür; temel hedef olarak 2002 yılı sonuna kadar geniş kapsamlı tüm tarımsal sübvansiyonların terk edilmesi ve doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi yönünde hedefler belirtilmiştir. Bu kapsamda tarımsal ürünleri destekleme fiyatlandırmaları yapmaya son verilmesi, mali desteklerde kısıtlamalar ve destekleme alımlarına fiziki sınırlamaların getirilmesi ayrıca TEKEL, ÇAYKUR, TÜGSAŞ, İGSAŞ ve şeker fabrikaları gibi yapıların devlet tekelinden çıkarılarak özelleştirilmesi yönünde talimatlar verilmiştir. Bu bilgiler ışığında belirlenen hedeflerin Türk tarım sektörünü küresel yeniliklere uygun bir şekilde dönüştürmekten uzak, Türk tarım sektörünü sonu karanlık bir geleceğe dönük amaç taşıdığı çok net bir şekilde ortadadır. Ayrıca, 14 Mart 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile yayınlanan doğrudan gelir desteği uygulaması ile tarım sektörünün sorunlarına çözüm bulunamayacağı çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Buna ek olarak bu uygulamanın kırsaldaki toprak sahiplerini, çalışıp üretmeden gelir desteği talep etmelerine yönlendireceği ve bu uygulamanın devlete ekstra mali yükler getireceği de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'ye yönelik 2000-2002 programlarından anlaşılacağı üzere tarım sektörünün tarımsal ürün yeterliliği, ürün destekleme kredi ve sübvansiyonları, ülke gıda güvenliği gibi konularda olumsuz bir yöne çekilmek istendiği anlaşılmaktadır (Oyan, 2001:109-132).

2000'li yıllarda Türkiye'nin Dünya Bankası ve IMF gözetiminde tarımsal sektörü kapsayan bir dizi kısıtlamaya maruz kalması sonucunda uygulanmakta olan destek politikalarının sınırlanması ile birlikte iç piyasada tarım ürünlerine yönelik devletin müdahaleci görevinin de son bulduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda tarım gıda üretim sistemlerinde etkili olan liberal politikalar nedeniyle Türkiye'deki tarımsal üretim ulusötesi şirketlerin müdahalelerine açık bir pazar haline geldiği ifade edilmektedir. Ulus ötesi büyük sermayelerin hakim olduğu iç pazarda küçük parçalı yapıya sahip olan ve kamusal desteklerden mahrum olan küçük ölçekli tarım üreticileri; üretimde fiyat dengesizlikleri ve yüksek fiyatlı tarımsal girdilerle tarımsal üretimi daha fazla sürdürememiştir. Ayrıca istatistiklere göre tarım ve hayvancılık sektörlerinde 1970 ve 2000 yılları arasında dış ticarete fazla veren bir ülke konumunda olan Türkiye, 2000'li yılların başlangıcıyla beraber bu sektörlerde ithalatçı ülke görünümüne gerilediği ifade edilmektedir (Eşiyok, 2017:23).

Tablo 36: Yıllara Göre Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Sektöründe İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Dengesi (1970-2017, milyon \$)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİC. DENGESİ	YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİC. DENGESİ
1970	425	99	326	1994	2.027	739	1.288
1971	472	73	399	1995	1.835	1.797	38
1972	584	38	546	1996	2.147	2.018	129
1973	805	45	761	1997	2.349	2.295	54
1974	827	313	514	1998	2.351	1.980	371
1975	773	164	609	1999	2.049	1.524	525
1976	1.231	77	1.153	2000	1.652	1.974	-322
1977	1.013	110	903	2001	1.968	1.321	646
1978	1.511	55	1.456	2002	1.744	1.591	153
1979	1.302	49	1.252	2003	2.105	2.384	-279
1980	1.623	71	1.551	2004	2.526	2.528	-2
1981	2.163	139	2.024	2005	3.314	2.542	772
1982	2.073	185	1.887	2006	3.467	2.634	832
1983	1.821	155	1.666	2007	3.709	4.353	-643
1984	1.684	396	1.287	2008	3.924	6.151	-2.228
1985	1.644	270	1.375	2009	4.337	4.448	-111
1986	1.773	283	1.489	2010	4.919	6.261	-2.079
1987	1.777	466	1.311	2011	5.148	8.669	-3.521
1988	2.273	286	1.986	2012	5.167	7.246	-2.079
1989	1.820	840	981	2013	5.626	7.557	-1.931
1990	2.014	1.020	994	2014	6.008	8.434	-2.426
1991	2.362	555	1.807	2015	5.736	7.036	-1.301
1992	1.918	795	1.124	2016	5.373	6.925	-1.553
1993	2.068	1.077	990	2017	2.025	3.780	-1.755

Kaynak: (Eşiyok, 2017:24).

Yukarıdaki tablo 36’den de anlaşılacağı üzere Türkiye’nin tarım ve hayvancılık sektörlerindeki ihracat miktarı yıllara göre giderek azalma eğilimine girerken aynı sektörlerde ithalat hacmi özellikle 2000 sonrası dönemde ciddi miktarda artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Eşiyok’un da belirttiği üzere 2017 yılında alınan kararlar buğday, mısır, arpa, canlı hayvan ve hazır et gibi ürünlerde ithalatı kolaylaştırmaya yönelik vergi indirimlerinin ciddi miktarda düşürülmesi de kısa vadede iç piyasayı rahatlatırsa bile uzun vadede kırsaldaki küçük işletme ve üreticilerin küresel bazlı büyük şirketlerle rekabet etme şanslarının giderek azaldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Yine tablodan anlaşılacağı üzere; 1980 ve sonrasında tarım sektörüne yönelik uygulanan neo liberal politikaların; tarım ve hayvancılık sektörlerinde ciddi oranda tahribata yol açtığı ve bu yıkımın ülkenin dış ticaret dengesini olumsuz bir şekilde etkilediği anlaşılmaktadır. Yine belirtilen yıllar içerisinde tarım ve hayvancılık sektörlerinde yıllara göre ihracat miktarlarında ciddi oranda düşüşler meydana geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buradan hareketle uygulanan yanlış politikaların, tarım ve hayvancılık sektörlerindeki ürünlerin katma değerlerinde düşüş meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda tarım sektöründeki istihdam edilen kişi sayısında da ciddi oranda azalmaların yaşandığı ifade edilebilir.

3.6. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Teşvik ve Destekleme Politikaları

Türkiye’de tarımsal faaliyetlerin ve üretimin arttırılmasına yönelik genellikle iki ayaklı destekleme politikaları izlenmektedir. Bunlar; üretim sürecinde tarımsal girdilerin sübvansede edilmesi ve elde edilen tarım ürünlerinin garantili ve destekleyici şekilde alım fiyatlandırılmasının yapılmasıdır. Bu uygulamalar üzerinde dönem dönem popülist yaklaşımlar ve siyasi amaçlar etkili olabilmektedir. Bu da sübvansiyonlar ve destekleme alımlarında istikrarsızlık ve yetersizliğe neden olabilmektedir (Özyurt & Dayıoğlu , 2003:17). Türkiye’de uygulanan tarımsal teşvik ve destekleme politikalarının zamandan bağımsız olarak ortak özellikleri; sürdürülebilir, örgütlü, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü oluşturmayı amaç edinmeleridir. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda tarım sektöründe verilen destek ve teşviklerin kategorileri ve türleri verilmektedir.

Tablo 37: Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Teşvik Politikaları

DESTEK GRUPLARI	DESTEK TÜRLERİ
Alan Bazlı Tarımsal Destekler ve Doğrudan Gelir Desteği	Doğrudan Gelir Desteği, Mazot Desteği, Gübre Desteği, Organik Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi Desteği
Fark Ödemesi Destekleri	Buğday Desteği, Çay Primi, Bakliyat Destekleri
Hayvancılık Destekleri	Yem Bitkileri Üretim Desteği, Alet ve Makine Desteği, Aşı Desteği, Gıda Güvenliği, Et Desteği, Biyolojik Müdehale, Yem Desteği
Tarım Reformu Projesine İlişkin Hizmetler	Alternatif Ürün Destekleri, Kurumsal Kapasite Geliştirme Desteği
Tarımsal Sigorta Hizmetleri	Bitkisel Ürün Sigorta Desteği, Hayvan Hayat Sigorta Desteği
Telafi Edici Ödemeler	Çay Budama Destekleri, Şeker Pancarı Telafi Ödemeleri
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	Sertifikalı Tohum Üretim ve Kullanım Destekleri, AR-GE Desteği
Kırsal Kalkınma Amaçlı Desteklemeler	Hanehalkına Karşı Kalkınma Yatırımları, Kırsal Kalkınma Kurumu
Kuraklık Desteği	Don Afeti, Bitki Tazminatı

Kaynak: (Erdem, 2013:121).

Uysal ve Oktay’a göre Türkiye’nin tarım politikalarında yer alan destek ve teşvik araçları şunlardır; kırsal alanlarının mevcut altyapılarının (su, drenaj, baraj, köy yolları, elektrik, internet vb.) iyileştirilmesi amacıyla kamu desteğinin devreye sokulması, tarım sektöründe ürün fiyatlandırılmasında istikrarın sağlanabilmesi açısından kamu tarafından tarım ürünlerinde taban ve tavan alım fiyatlandırılmasının uygulanması, tarımsal girdilerin üreticilerle buluşturulmasında (damızlık hayvan, yem, sulama ekipmanları, tohum, ilaçlama ve gübreleme vb.). Üreticilere çeşitli desteklemelerin yapılması, üreticilere kamu tarafından çeşitli prim ödemelerinin yapılması, üreticilere vergi kolaylıklarının sağlanması, kırsal alanda üreticilere uygun koşullarda kredi temin edilmesi, tarım sektörünün dış piyasalarda rekabet gücünü arttırabilmek için üreticilere ihracat desteklemelerinin yapılması, tarım sektörünü iç piyasada yabancı rekabetine karşı korumak amacıyla ithalata sınırlamalar getirilmesi ve vergilendirilmesi olarak ifade edilebilir (2010:275).

Kırsal kalkınma ile bölgesel kalkınmada belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak adına kırsaldaki en küçük birimlerin organize bir şekilde refaha kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin kırsal kalkınma konusunda en önemli sorunlarından birinin bölgeler arası gelişmişlik farkları olduğunu söylemek mümkündür. Kırsal kalkınmada üretim gücünün, ihtiyaç duyulan yerleşim yerleri ve sektörlere yönlendirilmesi, yapılan yatırımların maliyetlerini düşürmek ve kurulan işletmelerin karlılık oranlarını arttırmak esas alınmaktadır. Türkiye'de kırsal kalkınmanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi amacıyla başlıca dört temel kalkınma aracı kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar; bölgesel kalkınma planları, kalkınmanın en küçük yerleşim yerleriyle bütünleşebilmesi adına kırsal kalkınmada öncelikli köy yörelerinin belirlenmesi, il bazında gelişim planlarının hazırlanması, çeşitli yatırım teşviklerinin sağlanması, belirlenen illerde organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin kurulması ve kırsal kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmektedir. Günümüze kadar kırsal kalkınma projelerinin temel amaçları şu şekilde belirlenmiştir; bitkisel ve hayvansal üretimin artırılması, kırsal altyapının geliştirilmesi, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, eğitim ve örgütlenme yoluyla halkın bilinç düzeyinin artırılması şeklinde belirtilmektedir. Ayrıca, Türkiye'de ilsel ya da bölgesel bazlı kırsal kalkınma projelerini destekleyen uluslararası kuruluşlar şunlardır; Dünya Bankası, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İslam Kalkınma Bankası (İKB) şeklinde ifade edilmektedir (Kıymaz, 2014:124-127).

Tablo 38: Yıllara göre Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler (Cari Fiyatlarla, milyar-milyon tl, 2008-2018)

GÖSTERGE	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TARIMSAL DESTEK. ÖDEME. MİLYAR TL CARİ F.	5,6	4,5	5,9	7,1	7,6	8,7	9,2	10,0	11,5	12,8	14,5
DESTEK ÖDEME. GSYH'DA PAYI %	0,62	0,48	0,54	0,55	0,54	0,56	0,53	0,55	0,44	0,41	0,41
HAYVAN CILIK DESTEK. MİLYON TL CARİ F.	1,330	895	1,192	1,727	2,216	2,721	2,665	2,973	3,031	3,815	4,036
HAYV. PAYI % TOP DESTEKLER İÇİNDE.	22,70	19,80	20,30	24,40	29,00	31,10	29,20	29,80	26,40	29,90	27,80
DESTEK. İÇİNDEALAN BAZLI PAY %	33,40	23,80	31,60	28,20	28,40	25,00	29,50	30,10	28,80	24,90	28,10

Kaynak: (www.sbb.gov.tr, Sosyal İktisadi Gelişmeler, 2018, Erişim Tarihi: 21 Mart 2019).

Tablo 38 incelendiğinde, cari fiyat düzeyinde tarımsal destek ödemelerinin 2011 yılından itibaren kademeli olarak sürekli yükseldiği çok net bir şekilde görülmektedir. Tarımsal destek ödemelerinin düzenli olarak yükselmesinde; tarımsal ürünlerin üretiminde sürekli düşüş ve buna bağlı olarak ithalatın artması, tarımda artan işsizlik ve kırsaldaki çözümlenin durdurulamaması ve son yıllarda bu negatif gelişmeler dikkate alınarak uygulanmaya çalışılan milli tarım projesinin giderek önem kazanması şeklinde belirtilmektedir. Nitekim, Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli de tarımsal projelere verilen önemi vurgulayarak; tarımın savunma sanayisinden daha önemli olduğunu, gelecek yıllarda dünyayı doyuran ülkenin dünyanın lideri olacağını ifade etmektedir (tgrthaber.com.tr, 2019, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2019).

Buna ek olarak tarımsal üretimi destekleme ödemelerinin GSYH içindeki payının yıllara göre giderek azaldığı anlaşılmaktadır. Yine verilen tarımsal destekler içinde alan bazı projelerin aldığı pay 2008-2018 yılları arasında gelişim seyri incelendiğinde dalgalı bir görünüm sergilediği ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle alan bazı projeler yerine, 10. Kalkınma Planında da belirtildiği üzere; genel olarak kırsalda sosyal kalkınmanın sağlanması ve köylerin altyapı gelişimlerinin tamamlanması için KÖYDES projesinin uygulamaya konulduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısı, turizm, ticaret, gıda, sanayi, küçük ölçekli üretim gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, bu amaçla tarıma verilen önem ve destekleme bütçesinin düzenli olarak artmakta olduğu anlaşılmaktadır (BAŞBAKANLIK, 2013.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YALOVA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ ÖRNEĞİ

4.1. Genç Çiftçi Projesinin Değerlendirilmesi

30370 sayılı, 24 Mart 2018 tarihli, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayımlanan 2018/12 sayılı tebliğde Genç Çiftçi Projesinin amacı şu şekilde belirtilmektedir; tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimcilik faaliyetlerine kanalize olmalarını sağlamak, kırsalda gelir düzeyinin artırılması ve bu bağlamda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Kırsal alanlarda gençlere yönelik istihdam alanlarının artırılmasına katkı sağlayacak kırsal alanlarda tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmektedir. Proje kapsamı olarak, kır ve köy alanlarında yaşamını sürdüren genç çiftçilerin, yaşadıkları yerlerde uygulayacakları bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri ve tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesi ayrıca üretilen bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere başvuru sahibi başına 30 bin TL'ye kadar hibe ödenmesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmektedir. Proje dayanağı olarak; 3.6.2011 tarihli ve 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname, 18.4.2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım kanunu ve 16/2/2016 tarihli ve 2016/8540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesine ilişkin karara dayanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, projenin 31/3/2017 tarih ve 30024 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan tebliğ ile yürürlükten kaldırılması belirtilmiştir. Fakat 2017/10 sayılı tebliğ ile geçici madde çerçevesinde proje ile başlatılan faaliyetlerin uygulanmasının sürdürülmesi belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2018:1-6, Erişim Tarihi: 24 Mart 2019).

Genç Çiftçi Projesine başvuran genç çiftçilerde aranan nitelik şartları ise şöyle; 18-40 yaş aralığında, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren ya da bu alanlarda yaşamak isteyen ve tarımsal faaliyetlerde bulunan ya da bulunmak isteyen kişiler olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda proje şartlarında belirtilen kırsal alan tanımı; nüfusu 20 binden az olan yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Ayrıca; Genç Çiftçi Projesi kapsamında destek sağlanacak illerin çiftçi sayıları ve verilecek hibe miktarı; Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda kurumların ortak çalışmaları neticesinde belirlenen illerin kırsal bölgelerindeki yerleşim yerleri ve sayısı, yerleşim yerlerindeki genç çiftçi sayısı, kırsal alan nüfusunun sosyal ve ekonomik olarak gelişmişlik endeksi temel alınarak programın yıllık bütçesi çerçevesinde değerlendirildiği belirtilmektedir. Buna ek olarak; Genç Çiftçi Programından faydalandırılacak çiftçilere verilen desteğin niteliğine göre gerektiğinde kısa süreli kurslar, eğitim ve bilgilendirme amacı taşıyan toplantıların yapılması ve yazılı dökümanların temin edilmesinin gerekliliği bildirilmiştir. Yine, 31/5/2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık sigortası kanunun hükümleri gereğince Genç Çiftçi Projesine başvuru yapan genç çiftçilerin; tarım ve orman işlerinde süresiz bir şekilde hizmet sözleşmesiyle çalışanlar ve toplum yararına kuruluşlarda çalışanlar dışında ücretli çalışan statüsünde olmamak; açık öğretim lise ve

açık üniversite dışında örgün eğitime devam etmiyor olmak şartı aranmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2018:1-16).

Genç Çiftçi Programından yararlanacak olan genç çiftçilerin desteklerin verilmesi kapsamında değerlendirilme kriterleri ise şu şekildedir; referans puanlar 6, 10 ve 14'lük puan dilimlerinden oluşmaktadır. 18-25 yaş aralığındaki gençlere pozitif ayrımcılık uygulanmakta olup değerlendirme puanlamasında 14 tam puan verilmektedir. Bunu; 26-32 yaş grubu 10 puan ve 33-40 yaş grubu 6 puan verilerek takip etmektedir. İkametgah yerinin kırsal nüfus sayısı 1000 kişi ve daha azı olanlara 14 tam puan sağlanırken 1001-10.000 kişi arasında olanlara 10 puan verilerek değerlendirme yapılmaktadır. Başvuru sahibi genç çiftçinin eğitim düzeyi; okuma yazma bilen-ortaokul aralığında ise 14 puan verilmekte, lise ve üstü eğitime sahip ise 10 puan verilerek değerlendirmeye alınmaktadır. Ayrıca, başvuru sahibinin mülkiyeti kendisine ait işletme/arazisi olan bireyler 14 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Tarımsal üretim konusunda eğitim alan genç çiftçi adaylarına ise pozitif ayrımcılık uygulanmakta olup hibe desteği değerlendirmesinde 14 puan üzerinden oylanmaktadır (www.tarimorman.gov.tr, 2018, Erişim Tarihi: 24 Mart 2019).

Genç Çiftçi Projesi kapsamında hayata geçirilen destekleme projeleri şu şekildedir; 1-) Hayvansal üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri; büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. arılardan elde edilen ürünlerin üretimi, ipek böceği yetiştiriciliği ve tesis yapımı, serbest sistem yumurta tavuğu yetiştiriciliği ve tesislerinin yapımı şeklinde ifade edilmektedir.

2-) Bitkisel üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri ise şu teşvikleri kapsamaktadır; kapama meyve bahçesi tesisi, fide, fidan, iç ve dış mekan süs bitkisi yetiştiricilikleri, mevsim etkisinden arındırılmış kontrollü örtü altı yetiştiriciliği, çok yıllık yem bitkisi yetiştiriciliği, kültür mantarı üretimi ve tesis yapımı olarak belirtilmektedir.

3-) Yöresel ürünler ile tıbbi aromatik bitki üretiminin arttırılması, elde edilen ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenip pazarlanmasına yönelik destekleme projeleri bulunmaktadır; çok yıllık tıbbi ve aromatik bitki üretimi, bu ürünlerin işlenip depolanması ve paketlenmesi, coğrafi işaret taşıyan organik veya iyi tarım uygulamalı bitkisel ve hayvansal üretim sağlanıp uygulama zorunluluğu taşıyan projeler ve tavsiye projeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Resmi Gazete ,2018:3).

Tablo 39: Genç Girişimci Projesi Kapsamında Türkiye Genelinde Sağlanan Teşvik ve Hibe Destekleri

ÇOK YILLIK TIBBİ AROMATİK BİTKİ LİSTESİ	Alıç, adaçayı, aynısefa, biberiye, çehre, civitotu, çöven, dağ çayı, defne, ebegümezi, ekinezya, gilaburu, gojiberry, gül, hatmi, hünnap, ılgamur, ısırgan otu, kantaron, kapari, kedi otu, kekik türleri, zencefil, zambak, zehter, tıbbi papatya, tarhun, tarçın, şerbetçi otu, şeker otu, sumak, sakız ağacı, safran, pelin otu, pasiflora, ölmez otu, mürver, meyan, melisa, mahlep, limonotu, lavanta, kuşburnu, kök boya, kekik, kara kafes otu.
COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜN LİSTESİ	Çorum leblebisi, Çubuk turşusu, Çimin üzümü, Ödemiş patatesi, İsabey çekirdeksiz üzümü, İskilip turşusu, İspir kurufasulyesi, Çelikhan tütünü, Çağlayan cerit cevizi, Çay ilçesi vişnesi, Zile pekmezi, Yamula patlıcanı, Taşköprü sarımsağı, Tavşanlı leblebisi, Tarsus şalgamı, Tarsus beyaz üzümü, Siirt fıstığı, Salihli kirazı, Safranbolu safranı, Şanlıurfa biberi, Piraziz elması, Pervari elması, Osmaniye yerfıstığı, Nizip zeytinyağı, Niksar cevizi, Milas zeytinyağı, Mut kayısı, Mersin cezeryesi, Mardin badem şekeri, Maraş tarhanası, Maraş biberi, Malatya kayısı, Afyon kaymağı ve pastırması, Akhisar domat zeytini, Akkuş şeker fasulyesi, Akşehir kirazı, Anamur muz, Antep fıstığı, Arapgir köhnü üzümü, Aydın kestanesi ve inciri, Ayvalık zeytinyağı, Bergama kozak çam fıstığı, Diyarbakır örgü peyniri ve karpuzu, Ezine peyniri, ege inciri, Finike portakalı, Hınıs fasulyesi, Isparta gülü, Giresun tımbul fıstığı, Kars kaşarı.
İPEKBÖCEĞİ UYGULAMA İLLERİ	Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bartın, Batman, Bayburt, Bitlis, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, Iğdır, Isparta, İstanbul, Maraş, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Muş, Ordu, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Urfa, Şırnak, Tekirdağ, Tokat, Van, Yozgat, Zonguldak.
MANDA YETİŞTİRİCİLİĞİ UYGULANAN İLLER	Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bartın, Batman, Bayburt, Bitlis, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, Iğdır, Isparta, İstanbul, Maraş, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Muş, Ordu, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Urfa, Şırnak, Tekirdağ, Tokat, Van, Yozgat, Zonguldak.
ARI SÜTÜ ve ARI YETİŞTİRİCİLİĞİNİN UYGULANDIĞI İLLER	Adana, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Ardahan, Artvin, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, Iğdır, İstanbul, Maraş, Karaman, Kastamonu, Kırklareli, Kayseri, Konya, Mersin, Muğla, Muş, Samsun, Trabzon, Tunceli, Tokat, Yalova, Zonguldak.
KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN UYGULANDIĞI İLLER	Adana, Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Hakkâri, Iğdır, Hatay, Maraş, Kars, Kilis, Malatya, Mardin, Mersin, Muş, Osmaniye, Siirt, Urfa, Şırnak, Tunceli, Van
BİTKİSEL ÜRETİME YÖNELİK DESTEKLEME PROJELERİ	Kapama Meyve Bahçesi Tesisi, Fide, Fidan İç ve Dış Mekân Süs Bitkisi Yetiştiriciliği, Kontrollü Örtü Altı Yetiştiriciliği, Çok Yıllık Yem Bitkisi Yetiştiriciliği, Kültür Mantarı Üretimi ve Tesis Yapımı.

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Genel Müdürlüğü, 2019, Erişim Tarihi: 25 Mart 2019).

Verilen desteklerin 2016, 2017 ve 2018 yılı olmak üzere üç yılı kapsadığı ancak 2019 yılında da desteklemelerin devam edeceği belirtilmektedir. Genç Çiftçi Projesi ile kırsalda yaşayan ya da yaşamak isteyen genç çiftçi adaylarının yaşadıkları kırsal alanda refah seviyelerinin artırılması amaçlanırken son 20 yılda tarım sektörünün gerileme trendinden çıkarılması da amaçlanmaktadır. Fakat, destekler sağlanırken çiftçi adaylarının yaş ve nitelik kriterlerinin yanında üretimlerin sağlanacağı arazilerin bütünlük derecesi de etkili olmaktadır.

Öyle ki, kapalı meyve bahçesi yetiştiriciliği yapılması şartı olarak en az 10 dekarlık araziye sahip olmak; çilek, bağcılık, ahududu, böğürtlen, kivi projeleri gerçekleştirilirken genç çiftçi adaylarının en az 5 dekar araziye sahip olması; örtü altı sebze ve muz yetiştiriciliği, kesme çiçek, iç ve dış mekan süs bitkileri yetiştirmek isteyen genç çiftçi adaylarının en az 500 m²'lik bir alana sahip olması; yonca ve korunga gibi yem bitkileri yetiştirmek isteyen genç çiftçi adaylarının en az 15 dekar, suni çim yetiştirmek isteyen genç çiftçi adaylarının ise en az 20 dekar araziye sahip olması ya da kiralama usulüyle genç çiftçi projesine başvurmaları istenmektedir.

Buna ek olarak, sadece beyaz şapkalı kültür ve istiridye mantarı üretimi yapmak isteyen genç çiftçi adaylarının yılda 15-20 ton ürün elde edimi, kompost ve 3 kat ranzalı sistem uygulamaları ile mantar üretimi yapmaları halinde en az 100 m²'lik bir alana sahip olma koşulu arandığı belirtilmektedir. Buradan hareketle Türkiye'deki tarım arazilerinin parçalı, dağınık yapısı ve ülkedeki tarım arazilerinin yaklaşık olarak %70'inin 5 dekarın altında olması durumu genç çiftçi projesi ile gerçekleştirilmek istenen kırsaldaki refah olanaklarını yükseltme amacını baltaladığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle tarım arazilerinin mirasla bölünmesi ve bu kapsamda alınacak tedbirlerin gerekliliği ciddi önem taşımaktadır.

Köy yerleşkelerine ve kırsal alanlara dönüşü teşvik etmeye yönelik projelerin desteklenmesi kapsamında uygulanan ve tarımda sürdürülebilirliği sağlamayı esas alan Genç Çiftçi Projesi; 2016, 2017 ve 2018 yıllarını içermektedir. 3 yıl sonunda genç çiftçi adaylarına 1 milyar 443 milyon hibe desteği kullanılarak amaçlanmaktadır. 2016 yılında projeden 14 bin 978 genç çiftçi faydalanırken 2017 yılında bu rakam 16 bin 67 kişiye yükselmiştir. 2016, 2017 ve 2018 yılları sonunda projeye başvuranların %60'nın kadınlardan meydana geldiği ifade edilmektedir. Proje kapsamında destekleme faaliyetlerinden en çok talebi sırasıyla; büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arıcılık faaliyetleri ve son olarak bitkisel üretim projeleri talep görmüştür. 64. Acil Eylem Planı neticesinde uygulamaya konulan Genç Çiftçi Projesi ile birlikte;

- Kırsal alanlarda girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Kırsal alanlarda yaşayanların gelir düzeyi ve refah kalitesinin yükseltilmesi,
- Tarım sektöründe çalışanlara alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması,
- Tarım ve sanayi entegrasyonunun artırılması,
- Kırsaldaki genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi,
- Tarımda kesintisiz sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır (Çevik, 2018).

4.2. Yalova İlinde Genç Çiftçi Projesi

Yalova ili, Marmara Bölgesinin güneydoğusunda yer alan ve 2018 yılı itibarıyla 262.234 kişilik nüfusa sahip olan bir ildir. Yalova nüfusunun %28'i köy ve beldelerde ikamet ederken yaklaşık olarak %72'si kent merkezi ve ilçelerde yaşamını sürdürmektedir. Bu doğrultuda şehrin 6 ilçe ve 43 köyden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu ilçeler; Yalova Merkez, Altınova, Armutlu, Çınarcık, Çiftlikköy, Termal olarak belirtilmektedir.

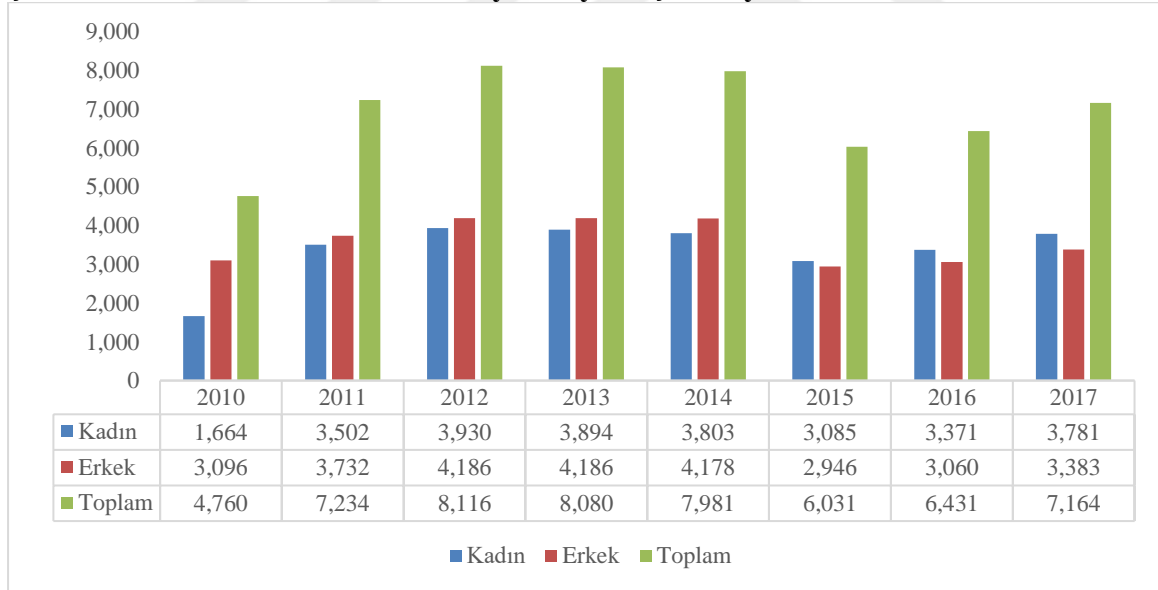

Ayrıca başlıca beldeler ise; Merkez ilçede Kadıköy, Altınova ilçesinde; Kaytazdere, Subaşı, Tavşanlı, Çınarcık ilçesinde; Koruköy, Esenköy, Kocadere ve Teşvikiye, Çiftlikköy ilçesinde ise Taşköprü şeklinde ifade edilmektedir (yalova.org, 2019, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019).

TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) nin yayınlamış olduğu verilere göre; 2014 yılı itibariyle Yalova ilinde istihdamda olan kişi sayısı 48.591 olarak belirtilmektedir. İstihdamda olanların arasında kadınların istihdam sayısı ise; 11.162 olarak belirtilmektedir. Türkiye’de sosyo- ekonomik gelişmişlik bakımından 13. Sırada yer alan Yalova ilinde 2014 yılı itibariyle işsizlik oranı %11 olarak belirtilmektedir (tobb.org.tr, 2014, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2019).

2014 yılından itibaren Türkiye’deki ekonomik gelişmeleri dikkate almak gerekirse Yalova ilinde işsizlik oranının 2019 yılı itibariyle %’11 den oldukça yüksek olduğu anlaşılabilir. Nitekim, TÜİK’in il bazında yayınlamış olduğu kişi başına GSYH (\$) verilerine göre 2014 yılından itibaren düzenli bir düşüş söz konusudur. Öyle ki 2015 yılı itibariyle Yalova ilinde GSYH, 13.040 (\$) iken 2017 yılı itibariyle bu rakam düzenli bir azalış seyriyle 11.544 (\$) olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2019, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2019). Dolayısıyla bu verilerden hareketle Türkiye’deki işsizlik hareketlerine paralel olarak Yalova ilinde de işsizliğin düzenli bir şekilde artış gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Şekil 12 Yalova İlinde Yıllar İtibariyle Kayıtlı İşsiz Sayısı

Kaynak: (İŞKUR, Yalova İşgücü Piyasası Araştırma Raporu,2018).

İŞKUR’un 2018 yılında yayınlamış olduğu Yalova İşgücü Piyasası Araştırma Raporunda yer alan tanımlamaya göre kayıtlı işsiz; hali hazırda gelir getirici bir işte çalışmayıp İŞKUR’a iş arama maksadıyla başvuran kişiler olarak belirtilmektedir. 2010 yılında Yalova ilinde İŞKUR’a kayıtlı 4 bin 760 işsiz bulunurken 2017 yılı itibariyle bu rakam 7 bin 164 kişi olarak kayıtlarda yerini almıştır. Bu artışın en önemli sebebi olarak ildeki nüfus artışı ve ülke genelindeki ekonomik görünüme paralel bir trend izleyen artan işsizlik oranları

gösterilmektedir. Şekil 12'den de anlaşılacağı üzere, Yalova İlinde yıllar itibariyle kayıtlı işsizlerin sayısında düzenli bir artış söz konusudur. Ancak, 2015 yılındaki düşüşün başlıca nedeni ise 2015 yılı içinde kayıtlı işsiz sorgulamalarında SGK kayıtlarının baz alınması yöntemine geçilmesidir. Bu gelişme, sayesinde İŞKUR, işsizlerin işgücündeki durumlarını anlık olarak takip edilebilme imkanına erişmiştir. Buna ek olarak 2017 yılının sonuna kadar Yalova ilinde 15-24 yaş grubu aralığında toplamda 2.244 genç kayıtlı işsiz konumunda bulunmaktadır. 15-29 yaş grubu aralığında ise bu sayı 3.606'ya yükselmektedir. Yalova Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü İşgücü Piyasası Araştırma Raporunda belirtildiği üzere 2018 yılı itibariyle Yalova ilinde mesleklere göre kayıtlı işsiz sayıları incelendiğinde en fazla kayıtlı işsiz olduğu İlk 10 meslek içerisinde ilk sırada Beden İşçisi (Genel) mesleği yer almakta olup bu meslekte Yalova ilinde İŞKUR'a kayıtlı 796 işsiz bulunmaktadır. Bu rakam Yalova ilindeki toplam kayıtlı işsiz sayısının %11'ini oluşturmaktadır. Bu mesleği Satış Danışmanı Uzmanı ve Temizlik Görevlisi meslekleri takip etmiştir. Kadın kayıtlı işsizlerde de aynı durum söz konusudur. Kadınlarda en çok Beden İşçisi, Temizlik Görevlisi, Satış Danışmanı gibi mesleklerin yanı sıra Büro Memuru (Genel), Sekreter ve Ön Muhasebeci gibi mesleklerde de kayıtlı işsiz bulunmaktadır. (İŞKUR, 2018).

2017 yılı verilerine göre Yalova ilinde 218, 548 dekar tarım alanı bulunmaktadır. İşlenen tarım alanı miktarı 116, 727 dekar olurken çayır ve meraların kapladığı alan ise 6.727 dekar olarak belirtilmektedir. Tapu kayıt bilgileri derlenerek oluşturulan bu verilerde toplam arazilerin kullanım yüzdesi ise şöyledir; %27 tarım alanı ve %58 çayır ve ormanlardan oluşmakla birlikte tapu kayıt bilgileri verilerinde, tarım alanı olarak kullanılan arazilerin yaklaşık olarak %72,5'i 5 dekar ve altında tarım alanlarından meydana gelmektedir. Bu bağlamda söz konusu tarım alanlarının yaklaşık olarak %30'u sulanabilirken, %70'lik bir kısmının sulanamadığı belirtilmektedir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2017, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019).

Araştırma, kaynakların taranması ve anket çalışmasının yorumlanması temeline dayanmaktadır. Çalışmanın ilk üç bölümünde teorik bilgiler ışığında çalışmanın temeli oluşturulmuştur. Bu bölümde; araştırmanın amacı, kapsamı, sınırlılıkları, veri toplama yöntemleri, hipotezler, verilerin analiz edilmesinde kullanılan istatistiksel çözümleme yöntemleri ele alınmaktadır. Bu hususların ardından araştırma konusu kapsamında anket verileri değerlendirilerek elde edilen bulgular incelenecektir.

4.3. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesi kapsamında uygulanmakta olan tarımsal teşviklerin genç işsizlik üzerindeki etkilerinin incelenmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda, araştırma Yalova ili kapsamında sınırlandırılmıştır.

4.3.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Günümüzde işsizlik ve buna bağlı olarak toplumda ortaya çıkan sorunlar giderek artmaktadır. TÜİK'in 15 Nisan 2019 tarihinde yayınladığı verilere göre; Ocak 2019

itibariyle işsizlik oranı %15,0 olarak belirlenirken gençlerde bu oranın %26,7 seviyesinde gerçekleşerek oldukça kritik seviyelere yükseldiği ifade edilmektedir (TÜİK, 2019). Dolayısıyla, çalışmanın literatür kısmında da detaylı bir şekilde incelendiği üzere Türkiye’de genç işsizliğin giderek kronik yapısal bir boyuta evrildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde işsizlik kavramı teorik bir şekilde incelenirken aynı zamanda dünyada işsizliğin ve genç işsizliğin boyutları çok yönlü bir şekilde incelenmektedir. İkinci bölümde ise genç işsizlik kavramı çok yönlü bir şekilde tüm boyutlarıyla ele alınmış olup Türkiye’de genç işsizliğin nedenleri, güncel durumu ve bu kapsamda alınan tedbirler ve etkileri de incelenmiştir. Bu kapsamda genç işsizliği ile ilişkili olarak tarım sektöründeki çözümlenin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla çalışmada, Türkiye’nin son yıllarda giderek büyüyen iki problemi; artan genç işsizliği ve tarım sektöründe küçülme, artan nüfusa rağmen azalan tarımsal üretim ele alınmıştır. Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2016 yılında başlattığı ve 2018 yılına kadar üç yıl süre ile kesintisiz bir şekilde sürdürdüğü Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen teşvikler ile genç işsizliği ve azalan tarımsal üretim sorununun önemli ölçüde azaltılması amaçlanmıştır.

Genç işsizlik ve beraberinde gelen işsizlik kaygısı genç bireyleri psikolojik ve fiziksel açıdan etkilemekle beraber toplumun huzur ve refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Dünyada genç nüfus yönünden avantajlı bir konuma sahip olan Türkiye’de gençlerin doğru bir şekilde istihdama kazandırılması ülkenin ekonomik gelişimi ve kalkınması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, genç işsizliği azaltıcı ve önleyici tedbirlerden biri olan tarımsal teşviklerin çeşitliliği ve kapsamı giderek önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, başta genç çiftçi projesi olmak üzere tarımsal teşvikler ile kentsel alanlarda istihdam konusunda yaşanan yoğun ve yıpratıcı rekabetten gençlerin daha az kayıp yaşaması ve kırsal alanlarda kendi işlerini kurmaları amaçlanmıştır.

Genç Çiftçi Projesi ile işsizliğin ve genç işsizliğin en yüksek değerine ulaştığı, tarımsal üretim ve tarımda istihdam edilen genç sayısının azaldığı şu günlerde; ülke tarımına yeni bir ruh ve kimlik kazandırılması ayrıca işsizliğin önemli ölçüde azaltılması amaçlanmaktadır. Bu sebeplerle araştırması yapılacak olan örneklem, Genç Çiftçi Projesi kapsamında seçilmiştir. Çalışma, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin proje kapsamında aldıkları destekler bağlamında gelir düzeylerindeki değişim ve çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları araştırılmak istenmiştir. Bireylerin teoride projenin iki önemli amacı olan genç işsizliğin azaltılması ve tarımsal verimliliğin artırılması hedeflerinin farkında olmasından yola çıkılarak; bireylerin Genç Çiftçi Projesine yönelik farkındalıkları çalışmada belirlenen değişkenler temelinde karşılaştırılmak istenmiştir. Bireylerin Genç Çiftçi Projesi dolayısıyla kırsal yaşam, tarım sektörü ve kendi işlerini kurmaya yönelik girişimleri ve beklentileri, hayat standartlarındaki değişimler belirlenerek yapılan testlerle gençlerin tarım sektörüne yönelik algılarının yorumlanmasına ulaşılabacaktır.

Bu bilgiler ışığında araştırmanın ana amacı; genç işsizlik ve tarımsal teşvikler arasında ters yönlü bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir. Çalışmanın odağında bulunan aşağıdaki sorulara verilen cevaplar çerçevesinde katılımcıların algıları yorumlanmaya çalışılmıştır;

1. Genç Çiftçi Projesi kapsamında aldığımız destekler sayesinde aylık geliriniz ve yaşam standartlarınızda bir değişiklik oldu mu?
2. Genç Çiftçi Projesi nedeniyle bulunduğunuz köy ve mahallede, gelir düzeyi ve yaşam standartlarının arttığını düşünüyor musunuz?
3. Çiftçilik mesleğine bakış açınız nedir?
4. Genç Çiftçi Projesine ilginizi çektiği ve tarım sektöründe çalışmak istediğiniz için mi başvurduunuz?
5. Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?

Bu doğrultuda çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

H1 Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destekler ile işsizlik azalmaktadır.

H2 Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destekler ile tarımsal üretim verimliliğinde artış meydana gelmektedir.

H3 Tarımsal teşvikler ve genç işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H4 Genç Çiftçi Projesi kapsamında temin edilen destekler ile gençler arasında istihdama katılabilmek için kırdan kente göç koşul algısının değişeceği düşünülmektedir.

H5 Gençlerin tarım sektöründe istihdam edilme isteği değişiklik göstermektedir.

H6 Gençlerin faaliyet gösterdikleri tarımsal projeleri sürdürme ve büyütme istekleri değişiklik göstermektedir.

H7 Gençlerin, Genç Çiftçi Projesinden sağladıkları kazanç miktarı, mevcut işlerini sürdürme veya büyütme kararları üzerinde etkili olmaktadır.

H8 Gençlerin eğitim düzeylerine göre çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları farklılık göstermektedir.

H9 Genç Çiftçi Projesi nedeniyle gençlerin ikamet ettikleri köy ve mahallelerde gelir düzeyi ve yaşam standartlarının arttığı görüşü farklılık göstermektedir.

H10 Genç Çiftçi Projesi kapsamında desteklerden yararlanmak ve faaliyet gösterilen projelerde başarı sağlamak adına ilgili kurs ve eğitimlerden yararlanmanın gerekli olduğu görüşü gençler arasında farklılık göstermektedir.

4.3.2. Örneklem Seçimi ve Veri Toplama Yöntemi

Çalışmanın evrenini Yalova ilinde, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kırsal kalkınma destekleri kapsamında düzenlediği Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş arasındaki örgün eğitimde olmayan ve ücretli herhangi bir işte çalışmayan gençler oluşturmaktadır. Çalışmada, Yalova ilinin seçilme nedeni; ilin mevcut genç nüfus potansiyelinin il bazında değerlendirilmek istenmesidir.

Ayrıca, ilin sahip olduğu doğal kaynakların tarım ekonomisi içinde günümüze kadar yeteri kadar değerlendirilememiş olması nedeniyle Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kırsal

kalkınma ve Genç Çiftçi Projeleri kapsamında Yalova ilini tarımsal açıdan öne çıkarabilecek proje ve faaliyetlerini uygulamaya koyması şeklinde ifade edilebilir.

Çalışmada veriler anket yöntemiyle elde edilmiştir. Yalova Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden, Genç Girişimci Projesine yönelik sağlanan bilgiler ışığında ilde bazında projeden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki genç çiftçi adayları ile telefon görüşmesi sağlanarak anket formundaki sorular yöneltmiştir. Anket formu, genç çiftçi adaylarının demografik özelliklerinin belirlenmesi, projeye ve çiftçilik – girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi amacıyla üç aşamadan oluşmaktadır.

4.3.2.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın başlıca araştırma kapsamını oluşturan Genç Çiftçi Projesi ve projenin zamanlama açısından devam aşamasında olması, genel anlamda proje hakkında yapılan bilimsel çalışmaların oldukça kısıtlı olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, Türkiye genelinde genç işsizlik çalışmalarında tarımsal teşviklerin ve Genç Çiftçi Projesinin genel anlamda ilişkilendirildiği çalışmaların olmaması, uygulama bölümünün teorik altyapısının oluşturulmasında sınırlılıklara neden olmuştur. Ayrıca, araştırma kapsamında katılımcılara telefon ile görüşme yöntemiyle anket formunun uygulanması da katılımcıların görüşme saatlerinin uyuşmaması, anket formunun uygulanmasına yönelik isteksizlik vb. olumsuzluklar sebebiyle bir dizi sınırlılığa neden olmuştur.

4.3.3. Kullanılan Ölçek ve Analiz Yöntemi

Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan anket çalışmasında sorular; katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenebilmesi, çiftçilik ve girişimcilik eğilimlerinin net bir şekilde belirlenebilmesi amacıyla cevaplar, evet – hayır ayrımının net bir şekilde ifade edilebileceği şekilde belirlenmiştir. Dolayısıyla anket soru ve cevapları, sınıflama (nominal) ölçeğin kullanılacağı, iki değişkenli sıklık ve korelasyon ilişki analizlerinin kolaylıkla uygulanabileceği düzeyde oluşturulmuştur. Anket yardımıyla toplanan veriler ise SPSS 20,0 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Anket sorularına ilişkin faktör ve sıklık analizleri gerçekleştirilmiş ve elde edilen istatistiksel bilgilere dair güvenilirlik analizi için Cronbach's Alfa katsayısından faydalanılmıştır.

4.4. Araştırmaya Ait İstatistikler ve Bulguların Yorumlanması

Çalışma kapsamında anket formu uygulanan 18-24 yaş aralığındaki genç çiftçilerin yıllara göre projeden yararlanma aralıkları tablo 40'da belirtilmektedir. Buna göre projenin 2016, 2017 ve 2018 yılları kapsamında gerçekleştirildiği bilinmektedir. 2016 yılında projeden 18-24 yaş aralığında toplamda 67 genç çiftçi yararlanmıştır. Ayrıca, projeden 18-24 yaş aralığında genç çiftçilerin faydalandığı ve katılımcıların çoğunlukla erkeklerden oluştuğu tek yılın 2016 olduğu anlaşılmıştır. Tablo 40'dan da anlaşılacağı üzere, 2017 ve 2018 yıllarında sayıca az da olsa kadın genç çiftçilerin çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 40: Genç Çiftçi Projesinden Yararlanan Katılımcıların Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	KADIN	ERKEK	TOPLAM
2016	29	38	67
2017	25	16	41
2018	31	21	52
TOPLAM	85	75	160

4.4.1. Tanımlayıcı Demografik Bulgular

Araştırma kapsamındaki genç çiftçi adaylarına ait demografik bulgular aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 41: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Erkek	75	46,9	46,9	46,9
Kadın	85	53,1	53,1	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Yalova ili kapsamında Genç Çiftçi Projesinin genç işsizlik üzerine etkilerinin ölçülmesi isimli anket çalışması kapsamında; projenin sürdürüldüğü üç yıl boyunca Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığında toplam 160 kişi ile telefon aracılığıyla iletişim kurularak anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yalova Tarım ve Orman İl Müdürlüğü verilerine göre üç yıl boyunca proje kapsamında toplamda 368 proje hayata geçirilmiş olup bu projelerin %62'si kadın genç çiftçi adayları tarafından faaliyete konmuştur (yalova.tarimorman.gov.tr, 2019, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019).

Ayrıca, tablo 41'den de anlaşılacağı üzere proje kapsamında faaliyete geçirilen 368 projenin 160'ı 18-24 yaş aralığındaki genç çiftçi adayları tarafından hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda hayata geçirilen projelerin %43,4'ünün 18-24 yaş aralığındaki gençler tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Çalışmadaki 160 katılımcının 75'i yani %46,9'u erkek genç çiftçilerden oluşurken 85'i yani %53,1'i de kadın genç çiftçilerden oluşmaktadır.

Tablo 42: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
18	33	20,6	20,6	20,6
19	26	16,3	16,3	36,9
20	13	8,1	8,1	45,0
21	21	13,1	13,1	58,1
22	21	13,1	13,1	71,3
23	20	12,5	12,5	83,8
24	26	16,3	16,3	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablo 42 incelendiğinde, çalışmadaki katılımcı olarak yer alan genç çiftçilerin %20,6'sının 18 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Yaş dağılımlarına göre ikinci sırayı %16,3 ile 19 ve 24 yaşındaki genç çiftçiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğunun 18 ve 24 yaş grubundaki genç çiftçilerden meydana geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, tablo 42'den çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise çalışmanın başlıca hipotezlerinden H5'in gerçekleştiği sonucudur.

Tablo 43: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Medeni Durumu

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Evli	36	22,5	22,5
Bekâr	124	77,5	77,5
Toplam	160	100,0	100,0

Tablo 43'de katılımcıların demografik durumları hakkında bilgi verilmeye devam edilmiştir. Buna göre, 160 genç çiftçinin 36'sı yani %22,5 evlilerden meydana gelirken 124'ü yani %77,5 bekârlardan meydana gelmektedir. Çalışmaya katılan genç çiftçilerin eğitim dereceleri ise şöyledir; %33,8'i genel lise, %27,5'i ortaokul, %14,4'ü ilkokul, %12,5'i mesleki veya teknik lise, %10'u iki yıllık yüksekokul ve %1,9'u ise lisans mezunudur.

Tablo 44: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumu

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
İlkokul	23	14,4	14,4	14,4
Ortaokul	44	27,5	27,5	41,9
Genel lise	54	33,8	33,8	75,6
Meslek lisesi	20	12,5	12,5	88,1
Yüksekokul	16	10,0	10,0	98,1
Lisans	3	1,9	1,9	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Tablo 44'den hareketle Genç Çiftçi Projesinin hedeflediği ve medyada sık sık gündeme getirildiği şekliyle üniversite mezunu gençlerin kariyer tercihlerinde tarım sektörünün yer almadığı anlaşılmaktadır. Ancak, katılımcılar arasında genel lise ve ortaokul mezunlarının çoğunlukta olması, bir diğer önemli sorun olan ve işgücü piyasasından kopuş eğiliminde olan az eğitilmiş genç işsizlik sorununda önemli çözüm yollarından biri olabileceği anlaşılmaktadır.

Buradan hareketle eğitim durumlarının katılımcıların, faaliyette buldukları projeleri kişisel tercihleri yoluyla mı yoksa ailelerinin yönlendirmesiyle yoluyla mı yaptıkları konusunda, faaliyette buldukları projeyi kendi çabalarıyla araştırarak ya da çevre tavsiyesiyle başvurup başvurmadıkları ve mevcut projelerine dair gelecek planlarının olup olmadığı konusunda yorum yapma imkânı oluşmaktadır.

Tablo 44'den yola çıkarak ikinci bir bakış açısı ise uzun yıllardır gençlere, memur olmanın birçok işten daha rahat ve risksiz olduğu kanısının dayatıldığı ülkemizde, Genç Çiftçi Projesi gibi çalışmalarla gençlerin, hayatlarının erken döneminde belirli riskleri alarak kendi işlerini kurmalarının yolu kolaylaştırılmış gözükmektedir. Özellikle ekonomide geçtiğimiz yıl etkisini önemli miktarda hissettiren ekonomik kriz, GSYH düzeyinde düşüş yaratırken işsizlik oranlarında da ciddi oranda artış meydana getirmiştir. Buna ek olarak çalışmanın sekizinci hipotezinde belirtildiği üzere tıbdan da anlaşılacağı üzere; gençlerin eğitim düzeylerine göre çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları değişiklik göstermektedir.

TÜİK'in 15 Nisan 2019 tarihli verileri dikkate alındığında, Türkiye tarihinde bir ilk olarak işsiz sayısının 4,5 milyon kişiye yaklaştığı belirtilmektedir. Türkiye'nin ekonomik konumu göz önüne alındığında dayanak olarak iktisatçı Arthur M. Okun'un çalışmalarının yönlendiriciliği yerinde olacaktır; ekonomideki büyüme kapasitesinin belirli bir sınırdan sonra düşüşe geçmesi halinde, ülkenin ekonomik büyüklük yönünden küçüleceği ve işsiz kişi sayısında artışlar yaşanacağı belirtilmektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin mevcut ekonomik potansiyeliyle büyümenin beklentilerin üzerinde olmayacağı anlaşılmakta ve bu durumu telafi edici planların başında işsizliği azaltma ve üretkenlik temeline dayanan ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi aciliyeti önemini korumaktadır (Karaca,

2019:20-21). Dolayısıyla Karaca'nın fikirlerinden yola çıkarak Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesinin en önemli yolu olarak üretime dayanan işsizliği azaltıcı bir büyüme yolunun seçilmesidir. Bu noktada Genç Girişimci Projesinin üretimi temel alan bir yapıda oluşu, yapılan çalışmada gençlerin bu projeleri genellikle kendi tercihleriyle üretimde yer almak istemeleri sebebiyle seçmeleri de projenin hayata geçirilmesinin oldukça yerinde olduğunu göstermektedir. Ancak yüksek okul ve lisans düzeyindeki katılımcıların projeye katılımının %11,9 ile sınırlı kalması Genç Çiftçi Projesinin yeterlilik düzeyini de sorgulatmaktadır. Bu noktada, ilerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere; faaliyete geçirilen projelerin hemen gelir getirici düzeyde olmaması, pazarlama ve sanayi birliktelik ağının zayıflığı gibi önemli sorunların yüksek okul ve lisans mezunu gençleri bu projeye başvurmadan alıkoyduğunu sonucuna ulaşmak mümkün gözükmemektedir.

Tablo 45: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Engellilik Durumları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	3	1,9	1,9	1,9
Hayır	157	98,1	98,1	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Anket çalışmasında, 160 kişilik genç çiftçi katılımcı gruba herhangi bir zihinsel ya da bedensel engelinin bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Katılımcılardan %1,9'unun bedensel engelinin bulunduğu ve bu bedensel engellerinin gerçekleştirdikleri tarımsal faaliyetleri olumsuz bir şekilde etkileyecek düzeyde olmadıkları belirtilmiştir. Yine yapılan çalışma doğrultusunda katılımcılara; “**Ailede bir engelliye bakmakla yükümlü müsünüz? , Şehit yakını mısınız? , Gazilik durumunuz var mı?**” gibi sorular yöneltilmiş ve bu sorulara yanıt olarak katılımcıların tümünden “Hayır” yanıtı alınmıştır.

Tablo 46: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Aralıkları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
1.000 - 2.000 TL.	36	22,5	22,5	22,5
2.001 - 2.500 TL.	75	46,9	46,9	69,4
2.501 - 3.000 TL.	38	23,8	23,8	93,1
3.001 - 4.000 TL.	6	3,8	3,8	96,9
4.001 - 5.000 TL.	3	1,9	1,9	98,8
5.001 TL. ve üzeri	2	1,3	1,3	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Tablo 46’da katılımcıların aylık gelir aralıklarının belirtilmesi istenmiştir. Tablodan hareketle gelir sıralamasında öne çıkan katılımcı grubunun %46,9 ile aylık 2.001 tl ile 2.500 tl kazanan genç çiftçilerin olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırayı aylık 2.501 tl ile 3.000 tl arasında kazanan genç çiftçiler alırken üçüncü sırayı ise aylık geliri asgari ücret koşullarının altında olan 1.000 tl ile 2.000 tl arasında kazanan genç çiftçiler oluşturmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle 1.000 tl ile 2.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerin, yürütmekte oldukları faaliyetleri ekonomik anlamda aile desteği ile sürdürdüklerini belirtmektedirler. Bunun en önemli nedeni olarak da seçtikleri genç çiftçi projelerinin hemen gelir getirecek projeler olmadığı ve ortalama veya ortalamanın üzerinde gelir elde edebilmeleri için seçtikleri faaliyet kollarında en az iki yılın geçmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Yine araştırma grubunun önemli bir kısmını oluşturan %46,9’luk genç çiftçinin aylık gelir olarak asgari ücret düzeyinde, aylık 2.001 tl ile 2.500tl arası gelir beyan ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde bu gelir grundaki genç çiftçilerin de faaliyet gösterdikleri proje kollarında uygulamaya başladıktan sonraki girişim masraflarının telafi edilmesi evresinin uzun sürdüğünü belirterek bu durumun aylık kazançlarını olumsuz yönde etkilediklerini belirtmişlerdir. Büyükbaş ve küçükbaş kategorilerinde faaliyet gösteren girişimci adaylar ile örtü altı süs bitkisi ve sebze meyve yetiştiren ve mantarcılık faaliyetleriyle uğraşan genç çiftçilerin genellikle gelir dumunuz nedir sorusunu 2.001 tl ile 2.500 tl aralığında belirttikleri anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, hayvancılık işi ile uğraşan genç çiftçilerin bakım ve yem masraflarının yüksek oluşu, hibe olarak verilen hayvanların genellikle buzağı şeklinde verilmesi ve süt üretiminden uzak bir konumda oluşu şeklinde belirtilmektedir.

Ayrıca, örtü altı faaliyetlerde uğraşan genç çiftçilerin ise sera kurulum, ısıtma vb. giderlerin henüz üretime başlanılamaması sebebiyle genç çiftçilere ekstra maliyet yaratması şeklinde ifade edilmektedir. Görüşmede katılımcılardan örtü altı sebze ve meyve yetiştiriciliğinde bulunan genç çiftçilerin verdikleri ifadelerde, örtü altı tesisin kurulum masraflarının verilen hibe tutarını aştığı fakat yürütülen faaliyete göre iki yıl içinde tesisin masrafları telafi edip genç çiftçinin yaşam standartlarını arttıran düzeyde ekonomik getiri sağladığı yönünde ifadeler bulunmaktadır. Yine katılımcıların verdikleri beyanlara göre; projeye başlar başlamaz genç çiftçinin hayat standartlarını en çok arttıran tarımsal faaliyet kollarının arıcılık, bal üretimi, ana arı ve polen üretimi yetiştiriciliği ile kanatlı üretim faaliyet kolunda üretim yapan üreticilerin olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada, asgari ücret düzeyinin altında kazanca sahip olan genç çiftçilerin bu durumun geçici olduğunu beyan etmeleri ve faaliyet kollarındaki girişimlere başlarken ortalama 2 ile 3 yıl sürelik zaman zarfında hayat standartlarını arttıracak geliri kazanmaya başlayacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Elde ettikleri gelirin düşük olmasına rağmen kendilerini kurmayı seçen ve hedefledikleri hayat standartlarına kavuşana kadar mevcut iş risklerini göze alan genç çiftçilerin Türkiye’de önemli bir sorun olan girişimcilik konusuna tekrar dikkat çektikleri anlaşılmaktadır.

Bu doğrultuda Gönenç'in fikirleri yönlendirici olmuştur; Türkiye, önemli bir girişimci ülkesi olmakla beraber girişimci kaynaklarının beşeri sermaye, düşük verimlilik ve küçük ölçekli işletmeler sebebiyle oldukça kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır. 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de girişimcilik önemli bir aşama kaydetmiş ve bununla beraber artan üretim, Türkiye ekonomisinin büyümesine katkı sağlamıştır. Ancak, girişimciliği desteklemek adına ekonomide birincil kökenli reformların yapılması kurulan işletmelerin işgücü piyasasında kısıtlanmasına neden olmuştur (Gönenç, 2014:21). Gönenç'in fikirlerinden hareketle Genç Çiftçi gibi projelerin, kırsalda ücretsiz aile işçiliğinin dışına çıkılmasını ve üretimin yüksek hacimde kapasiteye ulaşmasını hedefleyen bir yapıya büründürülmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür.

Ayrıca, üreticilerin bu gibi projelerden artan tatmini ve etkin üretim hacmi; kısa ve orta vadede kırsalda tarım-sanayi ilişkisini arttıracak yönünde beklentiler doğurmaktadır. Kentlerde artan işsizlik ve istihdam konusunda yoğunlaşan yarış gençleri; kırsalda kendi işlerini kurmaya yöneltmektedir. Çalışma esnasında genel olarak katılımcıların beyan ettikleri görüşler çerçevesinde şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür; kentte asgari ücret düzeyinde yoğun tempoda geçen bir çalışma yaşamının yerine kırsalda kendi iş girişiminin yapılıp bu işin çevre ve ekonomik koşullara göre büyütülmesinin tercih edildiği şeklinde fikir birlikleri mevcuttur. Son olarak tablo 46'dan çıkarılabilecek diğer bir ifade ise; gençlerin Genç Çiftçi Projesinden sağladıkları kazanç miktarı, mevcut işlerini sürdürme veya büyüme kararları üzerinde etkili olmaktadır.

Tablo 47: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Durumları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	41	25,6	25,6	25,6
Hayır	119	74,4	74,4	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Yukarıda katılımcıların sosyal güvenlik durumları belirtilmiştir. “**Sosyal güvenlik kapsamında mısınız?**” sorusuna çalışmaya katılan genç çiftçilerin verdiği yanıtlar ise; %74,4'ünün herhangi bir sosyal güvenlik kapsamından faydalanmadığı şeklinde olurken %25,6'sının sosyal güvenlik yönünden aktif durumda olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların birçoğu, hibe desteğinden yararlandıktan sonra ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) kayıtlarının oluşturulduğu ve bu doğrultuda projeye bağlantılı olarak (SGK) Sosyal Güvenlik Kurumu'da çiftçi bağkur sistemine kayıtlarının yapıldığını ancak bu durumu onaylamamaları halinde çiftçi bağkur sistemine katılmama durumlarının oluştuğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar arasında sosyal güvencede olmayanların oranının çok olmasının sebebi olarak, birçok proje grubunda faaliyetlere başlar başlamaz genç çiftçilerin herhangi bir gelir elde edememesi ve ekstra başlangıç faaliyet giderlerini aile desteği ile

idame ettirdikleri şeklinde belirtilmektedir. Aşağıda bulunan tablo 47’de katılımcıların cinsiyete göre sosyal güvenlik durumları karşılaştırılmıştır. Bu verilerin elde edilmesinde SSPS 20,0 İstatistik paket veri programının iki değişkenli sıklık analiz testlerinden faydalanılmıştır. Tabloda verilen bilgiler ışığında erkek genç çiftçilerden sosyal güvencesi olduğunu beyan edenlerin oranı %22,7 iken hayır cevabını verenlerin oranı ise toplamda 58 kişi ile %77,3 olarak belirtilmektedir.

Yine tablodaki veriler ışığında, sosyal güvencesi olduğunu belirten kadın genç çiftçilerden evet yanıtını verenlerin oranı toplamda 24 kişi ile %28,2 olurken hayır yanıtını verenlerin oranı ise toplamda 61 kişi ile %71,8 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 48: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyete Göre Sosyal Güvelik Durumu

Değişken		Sosyal Güvencesi Var mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Erkek	sayısı	17	58	75
	% oranı	22,7%	77,3%	100,0%
Kadın	sayısı	24	61	85
	% oranı	28,2%	71,8%	100,0%
Toplam oran		sayısı	41	119
		% oranı	25,6%	74,4%

Tablo 48’den yola çıkarak elde edilen bir diğer sonuç ise kadınların erkeklere göre sosyal güvence konusunda az farkla da olsa sayıca üstün olmalarıdır. Bu istatistiki bilgidен, projeye başvuranların %62’sinin kadın olduğu dayanağına ulaşılmaktadır. Kayıt dışı ve güvencesiz çalışma konusunda Andersen ve Bora’nın fikirleri yönlendirici olmuştur; Türkiye’de orta sınıfın en belirleyici özellikleri olarak çalışma ve meslek sahibi olma toplumda önemli bir tanımlayıcı özellik olarak ifade edilmektedir. Türkiye de dâhil olmak üzere Akdeniz kuşağı ülkelerde görülen ikinci bir tanımlayıcı özellik ise sosyal güvenlik sistemlerinin temelini aile kavramının oluşturmasıdır. Bu tip ülkelerde, sosyal güvenlik desteği sağlayan ailenin gencin hayatındaki rolü; gencin niteliksiz işlerde çalışmamak istemesi ya da eğitim süresini uzatması durumunda uzun süreli işsizlik durumunu telafi edici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (Bora, 2011:182-187).

Bu bilgiler ışığında, katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre; herhangi bir sosyal güvencesi olmayan genç çiftçilerin ailenin diğer üyelerinin (eş, baba) sosyal koruma imkanlarından faydalandıklarını belirtmekle beraber bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli nedeni olarak başladıkları tarımsal girişimlerin henüz yeterli düzeyde gelir elde edememesi şeklinde ifade etmişlerdir.

Aşağıda bulunan tablo 49’da katılımcıların yaş gruplarına göre sosyal güvenlik kapsamında olup olmadıkları incelenmiştir. Katılımcılar arasında sosyal güvence oranı en yüksek olan yaş grubu 24 yaşındaki genç çiftçilerden oluşmaktadır. Bunu 21 yaşındaki genç çiftçiler takip ederken katılımcı grupta bulunan 20 yaşındaki genç çiftçilerin hiçbir sosyal güvenlik kapsamında yer almadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 49: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımlarına Göre Sosyal Güvenlik Kapsamında Olanlar

Alt Değişkenler			Sosyal Güvenlik Kapsamında mısınız?		Toplam	
			Evet	Hayır		
Yaş	18	Toplam Kişi Sayısı	5	28	33	
		%	15,2%	84,8%	100,0%	
	19	Toplam Kişi Sayısı	6	20	26	
		%	23,1%	76,9%	100,0%	
	20	Toplam Kişi Sayısı	0	13	13	
		%	0,0%	100,0%	100,0%	
	21	Toplam Kişi Sayısı	9	12	21	
		%	42,9%	57,1%	100,0%	
	22	Toplam Kişi Sayısı	7	14	21	
		%	33,3%	66,7%	100,0%	
	23	Toplam Kişi Sayısı	4	16	20	
		%	20,0%	80,0%	100,0%	
	24	Toplam Kişi Sayısı	10	16	26	
		%	38,5%	61,5%	100,0%	
	Toplam		Toplam Kişi Sayısı	41	119	160
			%	25,6%	74,4%	100,0%

Tablo 50: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Durumları ve Sosyal Güvenlik Durumlarının Karşılaştırılması

Alt Değişkenler ve Frekans Sayısı			Sosyal Güvenlik Kapsamında mısınız?		Total	
			Evet	Hayır		
Aylık Gelir	1.000 - 2.000 TL.	Toplam Kişi Sayısı	6	30	36	
		%	16,7%	83,3%	100,0%	
	2.001 - 2.500 TL.	Toplam Kişi Sayısı	16	59	75	
		%	21,3%	78,7%	100,0%	
	2.501 - 3.000 TL.	Toplam Kişi Sayısı	13	25	38	
		%	34,2%	65,8%	100,0%	
	3.001 - 4.000 TL.	Toplam Kişi Sayısı	2	4	6	
		%	33,3%	66,7%	100,0%	
	4.001 - 5.000 TL.	Toplam Kişi Sayısı	3	0	3	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	5.001 TL. ve üzeri	Toplam Kişi Sayısı	1	1	2	
		%	50,0%	50,0%	100,0%	
	Toplam		Toplam Kişi Sayısı	41	119	160
			%	25,6%	74,4%	100,0%

Yukarıdaki tablo 50'de katılımcıların aylık gelir ve sosyal güvenlik durumlarının karşılaştırılması verilmektedir. Tabloya göre aylık 3.001 tl ile 4.000 tl kazanan toplam 3 genç çiftçinin de sosyal güvenlik kapsamında yer aldıkları anlaşılmaktadır. Yine en yüksek sosyal güvenlik ortalamasına sahip olan grubun üst düzey gelir gruplarının aksine aylık 2.001 tl ile 2.500 tl arasında kazanan genç çiftçiler olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüz itibariyle dünya ekonomisindeki mevcut yavaşlama ve kırılmalıklar, 1990 ve 2000 yılları arasındaki istihdamsız büyüme kavramı yerini ülke ekonomilerinde ücretsiz büyümeye bıraktığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle küresel piyasalarda sermayenin yoğunlaşması, yetersiz rekabet ortamı ve tekelleşme yarattığı konusunda görüş birlikleri bulunmaktadır.

Yeldan'a göre ücretli çalışanlar arasında gelir eşitsizliği uçurumu giderek açılmakta, toplum içinde sosyal ve siyasal konularda kutuplaşmalar yaşanmaktadır. Bu bilgiler ışığında ücret farklılıklarının; enformalizasyon, sosyal dışlanma, sosyal haklardan uzaklaşma, toplumda sosyal şiddetin artma eğilimi, üretkenlik kayıpları, iş dünyası kayıpları ve toplumsal barışın zedelenmesi gibi olumsuzlukları doğurabileceği ifade edilmektedir (2019:70-77).

Yeldan'ın çıkarımlarından da anlaşılacağı üzere üretkenlik kayıpları ve sosyal güvence başta olmak üzere sosyal haklardan yoksunlukların artışı, dünya ekonomisindeki bir dizi

yavaşlamanın sonucu olmakla beraber ülkemizdeki mevcut ekonomik krizin de önemli bir paya sahip olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, ekonomilerin düşüş trendine girdiği dönemlerde sosyal güvenlik açısından pasiflerin sayısının çoğalmasının sadece tarım sektörüne özgü bir durum olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 51: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Faaliyet Gösterdikleri Arazi/Yapının Mülkiyet Durumu

Alt Değişken	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	9	5,6	5,6	5,6
Hayır	151	94,4	94,4	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışmaya katılan katılımcılara, proje kapsamında **faaliyet gösterilen arazi veya yapının mülkiyetine sahip olup olmadıkları** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların % 5,6'sı evet yanıtı verirken %94,4'ünün hayır yanıtını verdikleri ifade edilmektedir. Hayır, yanıtının çoğunlukta olması, katılımcı genç çiftçilerin üretim faaliyetinde buldukları tarla, ağır, örtü altı sera, çadır veya kanatlı tesisinin mülkiyetinin kendilerine ait olmayıp belirli süreliğine kiraladıkları anlamına gelmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ışığında kiralanan yerlerin, bölge veya kent dışından gelen bireyler tarafından değil de aile içi işletme adına yer tahsisi şeklinde yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Projenin uygulanacağı yerin kiralık veya hisseli olması durumunda hayvancılık ve tek yıllık bitkisel üretim proje konularında en az üç yıllık, çok yıllık bitkisel üretim konularında ise en az beş yıllık noter onaylı kira sözleşmesi isteneceği bilgisi de hibe desteği öncesi katılımcı genç çiftçi adaylarına belirtilmektedir (gencçiftci.tarim.gov.tr, 2016, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2019).

Bu bilgiler ışığında Genç Çiftçi Projesinin Yalova ilinde 18-24 yaş aralığındaki gençlerde, tersine göçü teşvik etmediği de anlaşılmaktadır. Bir diğer soruda katılımcı genç çiftçilere; **“ikametgâh durumunuz?”** sorusu yöneltilmiş ve alt değişken olarak şıklar; **“Kırsal alanda ikamet etmekteyim. İkametimi kırsala sözleşme sürecinde taşıdım. Halen kent merkezinde ikamet etmekteyim.”** şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında görüşülen 160 genç çiftçi girişimcisinin tümünün Yalova ilinde ikamet etmekte olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle Genç Çiftçi Projesinin daha çok kırsaldaki işsizliği azaltmak, hane halkına destek oluşturabilecek gelir desteklerinin oluşturulmasına katkı sağlayan bir proje olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 52: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Projelerin Ana Konuları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Hayvansal üretim	136	85,0	85,0	85,0
Bitkisel üretim	22	13,7	13,7	97,7
Mantarcılık	1	0,6	0,6	99,4
Kontrollü örtü altı tesisinde; süs bitkisi, sebze ve meyve yetiştiriciliği	1	0,6	0,6	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Katılımcılara; “Projeden yararlandığınız desteğin ana konusu nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 52’de belirtildiği üzere faaliyete geçirilen 160 genç çiftçi projesinin 136’sı hayvansal üretim projeleri oluştururken, 22’sinin bitkisel üretim projeleri oluşturmaktadır. Hayvansal üretim projelerinin sayıca çok olması, son yıllarda Türkiye’de kırmızı et ve süt açığının oldukça artması ve bu durumun çözümü için ithalat gibi kısır döngü yaratacak yollara başvurulması şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 53: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Projelerin Grup Adları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Arıcılık	26	16,2	16,2
Büyükbaş - Sığır	80	50,0	50,0
Küçükbaş - Koyun	30	18,7	18,7
Kontrollü örtü altı tesisi	17	10,6	10,6
Kapalı asma bahçe, bağ ve üzüksü bitkiler	5	3,1	3,1
Kanatlı hayvan yetiştiriciliği	1	0,6	0,6
Mantarcılık	1	0,6	0,6
Toplam	160	100,0	100,0

Tablo 53’de belirtildiği üzere, projeye katılan genç çiftçilerin %16,2’si arıcılık, %50’si büyükbaş, %18,7’si küçükbaş ve koyun, %10,6’sı kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi ve sebze, meyve üretimi, %1,2’si ise kanatlı hayvan yetiştiriciliği ve mantarcılık ana proje konularında üretim desteği almayı tercih etmişlerdir.

Besi projesinde genç çiftçi adaylarına verilecek olan hayvanlar; angus, herefor, şarole, montofon ve simental cinsi hayvanlardır. Yine besi projesinde yer alan sözleşme kurallarına göre; 11 baş düve projesinde 6 baş; küçükbaş projesinde 60 baş kapasiteli ahır/ağıl olmak zorunluluğu bulunmaktadır. Kapalı asma bahçe, bağ ve üzüksü bitkiler

konulu projelerden hibe desteği alan genç çiftçilerin ise proje içeriğinde bulunan fidan ve tohum girdilerinin sertifikalı olması gerekmektedir.

Tavukçuluk projelerinde ise bakanlık tarafından yayımlanan yumurtacı tavukların korunması ile ilgili asgari standartlara ilişkin yönetmelik kapsamında istenilen altyapı ve şartların yerine getirilme zorunluluğu bulunmaktadır. Hibe teslimlerinden sonra her proje faaliyet grubunda da hayvanların ağırlara yerleştirilmesi, sertifikalı fidanların ise ekilmesinden sonra TARSİM sigorta poliçesinin genç çiftçilerin bağlı buldukları il/ilçe tarım müdürlüklerine teslim etme zorunluluğu bulunmaktadır (gencçiftci.tarim.gov.tr, 2016, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2019).

Tablo 54: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yararlandıkları Desteklerin Alt Konuları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi	24	15,0	15,0
Arı sütü, ana arı, polen vb. arı ürünlerinin üretimi	2	1,2	1,2
Bağcılık ve üzüksü bitkiler	5	3,1	3,1
Kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi, fide ve fidan yetiştiriciliği	17	10,6	10,6
Büyükbaş - sığır	80	50,0	50,0
Küçükbaş - Koyun	30	18,7	18,7
Kanatlı yetiştiriciliği tavuk ve kaz	1	0,6	0,6
Kültür ve istiridye mantarı	1	0,6	0,6
Toplam	160	100,0	100,0

Tablo 54’de katılımcıların yararlandığı desteklerin alt konusu belirtilmiştir. Buna göre arı yetiştiriciliği konusunda destek alan genç çiftçilerin iki ayrı grupta destek aldıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan arı yetiştiriciliği ve bal üretimi konusunda destek alan genç çiftçi adaylarının sayıca ana arı, arı sütü ve polen gibi arı ürünlerinin üretimini yapan genç çiftçilerden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Yine bağcılık ve üzüksü bitkiler kategorisinde destek alan genç çiftçilerle yapılan görüşmeler sonucunda, bu kategorideki üretim meyve tercihlerini kivi meyvesinden yana kullandıklarını ifade etmişlerdir. Anavatanı Çin olan kivi, ülkemize ilk defa Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü ile Giresun Fındık Araştırma Enstitüsünde denemeye alınmış ve deneme sonucunda kivi yetiştiriciliğine iklim ve toprak yapısı bakımından Marmara ve Karadeniz bölgelerinin uygun olduğu tespit edilmiştir. Kivinin, sarıcı ve tırmanıcı yaprağını döken çok yıllık bir bitki olduğu bilinmektedir.

Vitamin ve mineral bakımından zengindir, C vitamini kaynağı açısından değerli bir meyve olduğu bilinmektedir. Yalova'da ticari anlamda ilk üretici bahçeleri 1999 yılında Subaşı Beldesinde kurulmuştur. Üretim alanı konusunda Yalova, 4000 dekaradan fazla verim yaşında kivi arazisi bulunmaktadır. Kivi bahçelerinin önemli bir kısmı Altınova ilçesinde toplanmasına rağmen son yıllarda Altınova'da köprü ve otoyol çalışmalarının ardından bu mevkideki tarım alanları azalmış ve kivi üretimi için Çınarcık ilçesinde bulunan Kocadere ve Şenköy ekolojilerine yönelim olmuştur.

2017 yılı üretim sezonunda Türkiye'de üretilen 40.000 ton kivinin 22.000 tonu Yalova iline aittir. Bu üretimin çiftçilere getirisi 60 milyon tl'ye ulaşmaktadır. Ayrıca, Altınova ilçesinin büyük şehirlere yakınlığı ilçeyi, kivi üretim depolarının, ambalajlama ve pazarlamanın merkezi haline getirmiştir. Dolayısıyla kivi pazarının Yalova'ya getirisininin 100 milyon tl'ye yaklaştığı belirtilmektedir. Buna ek olarak Türkiye'nin kivi üretiminde iç Pazar hacminin 150.000 ton olduğu ve halen üretim açığının kapatılamadığı da belirtilmektedir. Yalova'da kivi üretimi artmasına rağmen halateknik ve idari düzeyde çözülmemiş sorunlar bulunmaktadır. Ürün verim ve kalite yönünden birçok ülkeden başarılı olduğumuz halde diğer ülkelerde görülen üretici örgütlenmeleri Türkiye'de kivi üretiminde görülmemektedir. Herhangi bir kooperatifin olmaması da üreticileri zor durumda bırakmaktadır. Öyle ki üreticiden minimum fiyata alınan ürün, tüketiciye fahiş fiyatlarla sunulmaktadır. Bu bağlamda kivi üreticilerinin pazarlama konusunda ciddi oranda yardım ve desteğe ihtiyaç duydukları bilinmektedir (www.yalovakivibirligi.com, 2019, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2019).

Genç Çiftçi Projesi ve tarımsal alanda üretim verimliliği, istihdam gibi temel hedeflere sahip olan birçok projenin başarılı olabilmesinin belki en önemli koşullarından biri; yapılan faaliyetlerin üretici birlikleri ve kooperatifçilik uygulamalarıyla desteklenmesi gerekliliğidir.

Şekil 13: Tarımsal Kalkınma Kooperatifçiliğinin Önemi

Kaynak: (Taşan, 2018).

Kooperatif birlikleri, üreticilerin tek başına karşılamakta güçlük çektikleri ihtiyaçları daha ekonomik ve güvenli şekilde temin eden ve bu amaçla kurulan üretici işletmeleridir. Toplumda sosyo ekonomik yapının vazgeçilmez dinamosu olan kooperatif birlikleri, yoksulluğu azaltmak adına da önem taşımaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma, üretim ve pazarlama temeli üzerine kurulan kooperatifler sayesinde iç piyasada; gıda fiyatlarındaki dalgalanmaların en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, kırsalda refah seviyesinin artırılması ve istihdam alanlarının oluşturulması, tarım alanında üretilen ürün ve el sanatları ürünlerinin kayıt altına alınıp pazarlanması ve bu ürünlerin tüketici kanalına güvenilir bir şekilde ulaştırılıp arzının sağlanması olarak ifade edilmektedir.

Yukarıda bulunan şekil 13’de belirtildiği üzere tarımsal kalkınma kooperatifçiliğinin önemi şu şekilde belirtilmektedir; üreticinin iç pazarda etkin bir şekilde varlığının korunması, küçük aile işletmelerinin büyük firmalarla yarışabilme olanaklarının sağlanması, üretim girdilerinin makine, teçhizat vb. üreticiye daha uygun bir şekilde kazandırılmasıdır. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında üretici ve tüketici arasındaki araçların azaltılması, tarımsal ürünlerin işlenmesi, pazarlanmasının kolaylaştırılması ve katma değerli bir hale getirilmesidir.

Tarımsal ürünlerin uluslararası piyasalara girişinin kolaylaştırılması, markalaşma olanaklarının artması, tarım işletmelerini verimli hale getirerek üreticinin girdi, kredi vb. ihtiyaçlarını daha ekonomik şekilde karşılamak, kırsal alan ve sanayi ilişkisini geliştirmek, kırsalda yeni

istihdam alanları oluşturarak kırdan kente göçün önüne geçebilmek şeklinde ifade edilmektedir (Ertürk, 2018). Bu noktadan hareketle, tarımda salt üretim kaynakları yaratmanın üreticinin, üretimin ve dolayısıyla işsizlik probleminin çözülmeyeceği anlaşılmaktadır. Genç Girişimci Projesinden hareketle, Yalova Kivi Birliği ve kooperatifçilik hakkında yukarıda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki Türkiye’de ciddi miktarda üretici birlikleri ve kooperatifçilik yapılanması sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunun, kırsalda üretimin her aşamasını olumsuz bir şekilde etkilediği aşikardır. Ayrıca, üreticinin bu tip yapılanmalar tarafından korunmaması, küçük işletmelere dayanan Türk köylüsünü, büyük firmalara ve uluslararası rekabet koşullarına karşı savunmasız bırakmaktadır.

Çalışma kapsamında genç çiftçilerle yapılan görüşmelerde, arıcılık desteği kapsamında arı yetiştiriciliği ve bal üretimi yapan bir genç kadın çiftçinin fikirleri bu konuda yönlendirici olmuştur; projenin oldukça faydalı olduğunu ve bulunduğu Sugören köyünde çalışabileceği nitelikte başka bir iş bulunmadığını belirten genç çiftçi, evde hem serbestçe zaman geçirip hem de Genç Çiftçi Projesi kapsamında aldığı arıcılık desteği ile çalışabildiğini belirtmiştir. Fakat, her ne kadar kaliteli ve büyük miktarda ürün olsa da elde ettiği ürünleri pazarlama ve satış konusunda oldukça sıkıntılı süreçler yaşadığını ifade etmektedir. Bu noktada, bakanlığın üretim aşamasını desteklediği gibi satış ve pazarlama aşamasında da üreticiye destek olmasının faydalı olacağını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda, çalışma kapsamında yapılan genç çiftçi görüşmelerinden de anlaşılacağı üzere Milli Tarım projesinin ana hedefleri olan üretimde kalite ve verimliliği arttırmak, tarımda kendi kendine yeten bir Türkiye’ye kavuşmak ve kırsalda işsizliği azaltmak gibi hedeflere ulaşabilmek için kırsalda yapılan ve üreticiye verilen desteklerin üretici birlikleri ve kooperatif kanallarıyla daha sıkı bir ilişki içerisinde buluşturulması ciddi önem taşımaktadır. Aşağıdaki tablo 55’de katılımcıların projelerini gerçekleştirdikleri ilçe/mahalle ve köy isimleri belirtilmektedir. Altı ilçeden oluşan Yalova ilinde, katılımcı olan genç çiftçilerin proje sayısına göre en çok yoğunlaştığı ilçeler sırasıyla şu şekildedir; 45 proje ile Yalova/ Merkez ilçesi, 41 proje ile Yalova/Çınarcık, 38 proje ile Yalova/Çiftlikköy, 10 proje ile Yalova/Altınova ve 8 proje ile Yalova/ Armutlu gelmektedir.

Tablo 55: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerini Gerçekleştirdikleri İlçe/Mahalle/Köy İsimleri

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Altınova/Merkez	1	,6	,6	,6
Altınova/Ahmediye	2	1,3	1,3	1,9
Altınova/Aktoprak	1	,6	,6	2,5
Altınova/Çavuşçiftli	1	,6	,6	3,1
Altınova/Fevziye	1	,6	,6	3,8
Altınova/Geyikdere	2	1,3	1,3	5,0
Altınova/Kaytazder	1	,6	,6	5,6
Altınova/Sermayeci	1	,6	,6	6,3
Altınova/Soğuksu	1	,6	,6	6,9
Armutlu/Fıstıklı	3	1,9	1,9	8,8
Armutlu/Hayriye	1	,6	,6	9,4
Armutlu/Mecidiye	2	1,3	1,3	10,6
Armutlu/Merkez	1	,6	,6	11,3
Armutlu/Selimiye	1	,6	,6	11,9
Çınarcık/Çalca	2	1,3	1,3	13,1
Çınarcık/Esenköy	1	,6	,6	13,8
Çınarcık/Kocadere	5	3,1	3,1	16,9
Çınarcık/Koru	14	8,8	8,8	25,6
Çınarcık/Merkez	2	1,3	1,3	26,9
Çınarcık/Ortaburun	2	1,3	1,3	28,1
Çınarcık/Şenköy	7	4,4	4,4	32,5
Çınarcık/Teşvikiye	8	5,0	5,0	37,5
Çiftlikköy/Burhaniye	4	2,5	2,5	40,0
Çiftlikköy/Çukurkö	3	1,9	1,9	41,9
Çiftlikköy/Denizçalı	3	1,9	1,9	43,8
Çiftlikköy/Dereköy	3	1,9	1,9	45,6
Çiftlikköy/Gacık	1	,6	,6	46,3
Çiftlikköy/Gacık	2	1,3	1,3	47,5
Çiftlikköy/İlyasköy	5	3,1	3,1	50,6
Çiftlikköy/Kabaklı	2	1,3	1,3	51,9
Çiftlikköy/Kılıç	3	1,9	1,9	53,8
Çiftlikköy/Laledere	5	3,1	3,1	56,9
Çiftlikköy/Taşköprü	6	3,8	3,8	60,6
Çiftlikköy/Gacık	1	,6	,6	61,3
Merkez/Elmalık	7	4,4	4,4	65,6
Merkez/Esadiye	1	,6	,6	66,3
Merkez/Güneyköy	4	2,5	2,5	68,8
Merkez/Hacımehme	9	5,6	5,6	74,4
Merkez/Kadıköy	3	1,9	1,9	76,3
Merkez/Kazımiye	5	3,1	3,1	79,4
Merkez/Kirazlı	2	1,3	1,3	80,6
Merkez/Kurtköy	5	3,1	3,1	83,8
Merkez/Safran	2	1,3	1,3	85,0
Merkez/Samanlı	3	1,9	1,9	86,9
Merkez/Sugören	4	2,5	2,5	89,4
Termal/Akköy	14	8,8	8,8	98,1
Termal/Yenimahalle	3	1,9	1,9	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Proje kapsamında başvuruların değerlendirilmesi, Valilik makamının onayı ile Vali Yardımcısının Başkanlığında Tarım Orman Bakanlığı İl Müdürü, İl Müdür Yardımcısı ve defterdarlık İl Milli Eğitim Müdürü, İl Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü, Ziraat Odası Başkanlığı ve ticaret borsası temsilcilerinden oluşan 8 kişilik genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu tarafından yapılmaktadır. Destek kapsamına alınacak başvuruların belirlenmesinde öncelikli olarak il genelindeki başvuru sayısı ve proje için ayrılan bütçe miktarı etkili olmakla beraber, genç çiftçi adayının projeyi uygulamak istediği mahalle veya köyün nüfus miktarı, genç çiftçi adayının medeni durumu, eğitimi gibi bir takım demografik özellikler belirleyici olmaktadır (www.kosgebkredisi.com, 2019, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019).

Tablo 56: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerinin İçinde Organik Tarımın Oranı

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	12	7,5	7,5	7,5
Hayır	148	92,5	92,5	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışma kapsamında katılımcılara; **“gerçekleştirdiğiniz faaliyetler organik tarım uygulaması kapsamında mı?”** sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlardan hareketle uygulamaya konulan proje girişimlerinin %7,5’i organik tarım uygulaması kapsamında yer alırken %92,5 gibi önemli bir çoğunluğu organik tarım kapsamında olmadığını belirtmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların önemli bir kısmının organik tarım hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda organik tarımın; bitkisel ve hayvansal üretim ulusal ve uluslararası kurallar zinciri içerisinde gerçekleştirilirken tarım ve gıda üretim koşullarının bütün olarak dikkate alındığı ekolojik ve sosyo ekonomik koşullar önemsenererek insan, çevre ve dünya sağlığının bir bütün olarak ele alındığı tarım şekli olduğunu ifade etmek mümkündür. Organik tarımın temel dayanak olarak dünyadaki canlı ve cansız varlıkların bir bütün olarak birbirini etkilediği felsefesine dayanmaktadır.

Toprağın, havanın ve suyun kirli olduğu bir ekolojide organik tarımdan söz etmek mümkün değildir. Organik tarımın Türkiye’de yeteri kadar gelişmemesinin en önemli nedenleri olarak; organik olarak üretilen ürünlerin hasat sonrası diğer ürünlere göre daha kontrollü koşullar gerektirmesi, üreticilerle organik tarım pazarı bağlantısının kopukluğu, miktar, talep ve kalite arzının üreticiye belirtilememesi, üreticilerin altyapı ve maddi yönden bu üretim tarzına geçmekte zorlanması ve bu süreçte risk alma kabiliyetinin olmaması, kamu kaynakları yönünden üreticiye aktarılan organik tarım desteklerinin yetersiz olması, iç pazarın kapasite eksikliği, fuar ve pazarlama bağlantılarının eksiliği şeklinde ifade edilmektedir (Aksoy, 2018:14-18).

Bu doğrultuda çalışmadan hareketle, katılımcı genç çiftçilerin organik tarım konusuna çoğunlukla uzak kalmalarının başlıca sebepleri olarak, organik tarım mevzuatının çeşitli yasal prosedürler getirmesi, üretimin kurulum aşamasında diğer üretim yöntemlerine göre daha maliyetli olması gibi nedenleri ifade etmektedirler.

Tablo 57: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeleri İçinde İyi Tarım Faaliyetlerinin Oranı

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	24	15,0	15,0	15,0
Hayır	136	85,0	85,0	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Tablo 57’den hareketle çalışma kapsamında katılımcılara;” **gerçekleştirdiğiniz faaliyetler iyi tarım uygulaması kapsamında mı?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların % 15’i evet yanıtını verirken %85 gibi önemli bir kısmı hayır yanıtını vermiştir. Gerek görüşmeler sırasında oluşan izlenimler gerekse de katılımcıların verdikleri hayır yanıtının çoğunlukta oluşu, bizde genç çiftçilerin iyi tarım konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları algısını oluşturmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın organik tarım gibi önem verdiği çalışmalardan biri de iyi tarım uygulamalarıdır. Kaliteli ve verimli tarımsal üretimin yapılması ayrıca tüketiciler tarafından güvenilir ve kaliteli gıda tüketimi açısından iyi tarım uygulamaları oldukça önem taşımaktadır. İyi tarım uygulamaları, üretimin topraktan sofraya gelene kadar uzandığı bütün üretim ve pazarlama aşamalarını kapsamaktadır. Tarım ilaçlarına bağlılığın azaltılması, bitki ve hayvan sağlığının maksimum düzeylerde sağlanabilmesi için iyi tarım uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, iyi tarım uygulamalarında izlenebilirlik ve kayıt tutma gibi işlemler ürünlerin belgelendirilmesi için gereklidir (www.tarimorman.gov.tr, 2019, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019).

İyi tarım uygulamalarının da temelinde bulunan amaçlardan anlaşılacağı üzere; inovasyon, ar-ge ve teknoloji tabanlı faaliyetler tarım sektöründe bir hayli önem taşımaktadır. Tıpkı sanayi sektöründe ön plana çıktığı gibi, sanayi 4,0 yeniliklerinin gerisinde kalmak tarım sektöründe de çeşitli kayıplar yaratmaktadır. Bunlar; düşük ücrete ve insan emeğinin yoğun olduğu üretim şekilleri, topraktan sofraya gelene kadar geçen süreçte eski ve ithal teknolojilerin kullanımı, geleneksel üretim biçimleri ve lojistik yaklaşımlara geleneksel yöntemlerde olduğu gibi yüksek bağlılık şeklinde ifade edilmektedir.

Endüstri 4.0 teknolojisinin tarımsal faaliyetlere entegre edilmesiyle birlikte tarım sektöründe iyi tarım uygulamalarının bilinirliği ve oranının artacağı düşünülmektedir. Ayrıca, sanayi ve hizmetler sektörlerinde olduğu gibi kendi kendini organize eden üretim biçimleri sayesinde üretim için gerekli olan tarımsal girdiler, enerji, insan emeği ve makine gibi kaynaklara olan ihtiyaç belli oranlarda minimuma ineceği düşünülmektedir. Dolayısıyla hem ürün hacmi ve verimliliğinin artırılması, hem enerji tasarrufu ve kazanan

üretici görünümünün genişletilmesi amacıyla tarım sektörü ile teknolojik yeniliklerin kanalize edilmesi ciddi önem taşımaktadır. Bu süreçlerin başarılı bir şekilde uygulanması, tarımsal açıdan kendi kendine yeten ülke görünümüne geçebileceğimiz gibi tarım sektöründe sanayi, katma değer ve markalaşmanın payını arttıracaktır (Yankın, 2019:1-38).

Tablo 58: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelir Durumlarındaki Değişim

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Artış meydana geldi.	75	46,9	46,9	46,9
Azalma meydana geldi.	10	6,3	6,3	53,1
Bir değişiklik olmadı.	75	46,9	46,9	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışma kapsamında katılımcılara; “**Genç Çiftçi Projesi kapsamında aldığınız destekler sayesinde aylık geliriniz ve yaşam standartlarınızda bir değişiklik oldu mu?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %46,9’u aylık gelir ve yaşam kalitelerinde artış meydana geldiğini belirtirken yine %46,9’u bir değişiklik olmadığını ve % 6,3’lük kısmı da azalma meydana geldiğini belirtmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılara alınan desteklere rağmen aylık gelir ve yaşam kalitesinde bir değişiklik olmamasının nedeni sorulmuş ve bu bağlamda kurulan girişimlerin henüz kurulum masraflarını çıkartmaya başladığını ya da henüz kazanç sağlayan bir işletme haline gelmediği şeklinde çeşitli cevaplar alınmıştır. Yine görüşmelerden elde edilen bir diğer sonuç ise aylık gelir ve yaşam kalitesinde artış olduğunu düşünen katılımcıların genellikle örtü altı bitkisel üretim gerçekleştirenler ve arı ürünleri ve bal üretimi alanında faaliyet gösteren genç çiftçiler olduğu anlaşılmıştır. Büyükbaş hayvancılık ve besi danası kategorisinde üretime katılmayı amaçlayan genç çiftçilerin ise başlangıçta aile desteği ile ayakta kalabildikleri, verilen hayvanların bakım ve yem masraflarının oldukça yüksek olduğu ayrıca süt üretimi ve buzağı alana kadar bu giderlerin genç çiftçilerin mevcut bütçesinden yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Bu doğrultuda görüşmelerde katılımcıların belirttiği üzere büyükbaş hayvancılık alanında faaliyet gösteren genç çiftçilerin aylık gelir veya yaşam kalitesinde bir değişiklik olmadı ya da azalma oldu şeklinde yanıt verdikleri anlaşılmaktadır. Tablo 58’den edinilen bir diğer bulgu ise çalışmanın başlangıcında belirtilen hipotez 5,6 ve /’nin gerçekleştiği neticesidir. Yani, Gençlerin Genç Çiftçi Projesinden sağladıkları kazanç miktarı, mevcut işlerini sürdürme veya büyütme kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bu hipoteze paralel olarak hipotez 5’de belirtildiği gibi gençlerin tarım sektöründe istihdam edilme isteği değişiklik göstermektedir bulgusuna ulaşılmaktadır.

Bu soruyla paralel olarak genç çiftçilere; “**Genç Çiftçi Projesi nedeniyle bulunduğunuz köy ve mahallede, gelir düzeyi ve yaşam standartlarının arttığını düşünüyor musunuz?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %95’i, verilen desteklerin çok faydalı olduğunu ve gerçekleştirilen projelerin ilerleyen yıllarda üretimi arttıracaklarını ve kırsalda refah artışının olacağını ifade ederken, %5 gibi küçük bir kısmı verilen desteklerin yaşadığı yerde gelir ve refah artışı sağlamadığını ifade etmiştir.

Tablo 59: Genç Çiftçi Projesi Kapsamında Katılımcıların Yaşadıkları Yerlerin Gelir Durumlarındaki Değişim

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	152	95,0	95,0	95,0
Hayır	8	5,0	5,0	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Tablo 60: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Kurs/Eğitim Katılma Durumu

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	27	16,9	16,9	16,9
Hayır	133	83,1	83,1	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Hayır, yanıtını veren katılımcıların aldıkları ve yaşadıkları yerdeki destek gruplarının benzer olduğu ve genellikle ortalama üç yıl zarfında yapılan üretimden gelir elde edebilecek projelerden faydalandıkları anlaşılmaktadır. Yine, görüşmeler kapsamında hayır yanıtını veren katılımcılardan bazılarının, büyükbaş hayvancılık kategorisindeki desteklerden faydalandığı ve bu kapsamda verilen hayvanların ithal cins hayvanlar olduğu ayrıca bilinenin aksine yerli ırklardan evcimenlik, süt üretimi ve buzağılama yönünden kalitesiz olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla hem kendi yaşamlarında hem de çevrelerinde bu faaliyet grubunda çalışanların gelir artışının aksine mevcut gelirlerinde azalma yaşadıklarını ifade etmektedirler. Buna ek olarak çalışma başlangıcında oluşturulan hipotez 9’da belirtildiği gibi anket çalışması sonucunda da Genç Çiftçi Projesi nedeniyle gençlerin ikamet ettikleri köy ve mahallelerde gelir düzeyi ve yaşam standartlarının arttığı görüşü farklılık göstermektedir bulgusu elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcılara; “**faaliyet gösterdiğiniz proje için bir kurs veya eğitime katıldınız mı?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %16,9’u evet yanıtını verirken %83,1’i ise hayır yanıtını verdiği anlaşılmaktadır.

Evet, yanıtını veren katılımcılar; genellikle arıcılık ve bal üretimi alanında destek alan ve arı yetiştiriciliği konusunda bilgi sahibi olmak için Yalova Tarım ve Orman İl Müdürlüğünün düzenlediği kurslara katılım sağladığı ifade edilmektedir. Hayır, yanıtını veren katılımcıların ise hayır yanıtını verme sebebinde, genel olarak yaptıkları işin önceden aileleri tarafından yapılan bir iş olduğu, yapılan iş hakkında yeterince bilgi sahibi oldukları ve bu nedenle herhangi bir kurs veya eğitime katılmanın gerekli olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 61: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Kurs/Eğitime Katılma Yönelik Bakış Açıları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	99	61,9	61,9	61,9
Hayır	61	38,1	38,1	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Bir önceki soruyla paralel olarak katılımcılara; “**Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen desteklerden yararlanmak için bir kurs veya eğitime katılmanın faydalı olacağını düşünüyor musunuz?**” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların %61,9’u bir önceki soruyla tezat oluşturacak şekilde evet yanıtını verirken katılımcıların %38,1’i bir kurs veya eğitime katılmanın gerekli olmadığını ifade etmiştir. Çalışma kapsamındaki görüşmelerde, arıcılık ve bal üretimi faaliyetlerini yürüten genç çiftçilerin bir kurs veya eğitime katılma konusuna daha ılımlı yaklaştıkları anlaşılmıştır. Ayrıca, tablo 60 ve 61’den çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise hipotez 10’un gerçekleştiği neticesidir. Bu bağlamda, Genç Çiftçi Projesi kapsamında desteklerden yararlanmak ve faaliyet gösterilen projelerde başarı sağlamak adına ilgili kurs ve eğitimlerden yararlanmanın gerekli olduğu görüşü gençler arasında farklılık göstermektedir.

Tablo 62: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Projelerinin Geleceğine Yönelik Düşünceleri

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	147	91,9	91,9	91,9
Hayır	13	8,1	8,1	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışma kapsamında genç çiftçilere; **“faydalandığınız proje kapsamı gereğince denetleme süreci bittiğinde mevcut işinizi sürdürmek veya büyütmeyi düşünüyor musunuz?”** sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, mevcut girişimini sürdürmeyi veya büyütmeyi düşünen genç çiftçilerin oranı %91,9 olurken, mevcut girişimini uygun koşullarda sonlandırmayı düşünenlerin oranı ise %8,1 olarak anlaşılmaktadır.

Görüşmelerde mevcut girişimlerini sürdürmeyi düşünenlerin yürüttükleri projenin gelecek birkaç yıl içerisinde olgunlaşacağı ve sistematik olarak kazanımlarının artacağını düşündükleri ifade edilmektedir. Girişimlerinden memnun olmayan genç çiftçilerin mantarcılık ve büyükbaş hayvancılık faaliyet kollarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ile uğraşan genç çiftçilerin, hayvanların yem giderlerinin çok fazla olması, yeterli miktarda buzağılama ve süt üretimi sağlamamaları gibi gerekçelerle denetleme süreci bittiğinde verilen hayvanların satımı ile faaliyetlerine son verecekleri ifade edilmiştir. Mantarcılık proje grubunda istiridye mantarı üreten bir genç çiftçinin ise işini sonlandırma kararı almasında; 100m² üzerinden tahsis edilen mantar çadırından elde ettiği gelirin beklentilerini karşılamadığı ve beklentilerine ulaşabilmesi adına daha büyük bir üretim alan ve kapasitesine ihtiyaç duyduğu gerekçesi ile denetleme süreci bittiğinde mevcut faaliyetini sonlandırma kararı aldığı ifade edilmektedir. Buna ek olarak tablo 62’den elde edilen bir diğer bulgu ise çalışmanın başlangıcında belirtilmiş olan hipotez 7’nin, hipotez 5 ve 6 ile paralel bir sonuç göstermesidir.

Çalışma kapsamında katılımcılara; **“Çiftçilik mesleğine bakış açınız nedir?”** sorusu yöneltilmiştir. Alt değişken olarak ise katılımcılara; “Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam.”, “Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum.”, “Fırsatım olsa sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmak isterim.” seçenekleri sunulmuştur. Tablo 63’den anlaşılacağı üzere, çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi başka bir iş yapamayacağını düşünenlerin oranı %16,3 olmuştur. Çiftçiliği, kazanım amaçlı bir meslek olarak görenlerin oranı ise %61,9 olurken son olarak imkân bulsa sanayi veya hizmetler sektörlerinde çalışmak isteyenlerin oranı ise %21,9 olmuştur.

Tablo 63: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Çiftçilik Mesleğine Bakış Açıları

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam.	26	16,3	16,3	16,3
Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum.	99	61,9	61,9	78,1
Fırsatım olsa sanayi veya hizmetler sektöründe çalışmak isterim.	35	21,9	21,9	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde, çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi bir işte çalışamayacağı düşünenlerin çiftçilik mesleğini geleneksel bir yaşam tarzı olarak gördükleri, geçmiş kuşaklardan beri kırsalda ve tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, çiftçiliği meslek olarak görenlerin ise çiftçilik mesleği ile aile faaliyetleri neticesinde bağ kurdukları ve meslek hakkında bilgi sahibi oldukları, projenin uygulanması konusunda zorluk yaşamadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, hipotez 8’de belirtildiği üzere; gençlerin eğitim düzeylerine göre çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları farklılık göstermektedir.

Çiftçilik, imkân bulmaları halinde sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmak isteyenler ise; Genç Çiftçi Projesine ailelerine katkı sağlamak, işsizlik ve aile yönlendirmesi nedeniyle başvurduklarını ifade etmektedirler.

Tablo 64: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeye Başvurma Biçimleri

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	130	81,3	81,3	81,3
Hayır	30	18,8	18,8	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışma kapsamında katılımcılara; “Genç Çiftçi Projesine aile veya yakın çevrenizdeki insanların tavsiyesiyle mi başvurduunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda evet cevabını veren genç çiftçilerin oranı %81,3 olurken hayır yanıtını verenlerin oranı %18,8 olmuştur. Ayrıca, yapılan görüşmelerde evet yanıtını verenlerin başvurularını çevrede aynı projeden yararlanan kişilerden ve il tarım müdürlüğünün bilgilendirme çalışmaları kapsamında yaşanan yerdeki yakın çevre gruplarından öğrendikleri ve başvuru kararı verdikleri ifade edilmektedir. Önceki soruyla paralel olarak katılımcılara; “Genç Çiftçi Projesine iyi bir kazanç sağlayacağınızı düşündüğünüz için mi başvurduunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların tümü evet yanıtını vererek projeye daha iyi gelir imkânlarını hayal ederek başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 65: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Projeye Yönelik Beklentileri

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	141	88,1	88,1	88,1
Hayır	19	11,9	11,9	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Çalışmada katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise; “**Genç Çiftçi Projesine ilginizi çektiği ve tarım sektöründe çalışmak istediğiniz için mi başvurduunuz?**” şeklinde sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı olan %88,1’i bu soruya evet yanıtını verirken % 11,9’u hayır yanıtını vermiştir. Bu bağlamda hayır yanıtını veren katılımcıların projeden faydalanma konusunda eş, anne, baba gibi aile üyelerinin yönlendirmeleri nedeniyle başvurduklarını, proje faaliyetleri ile aile üyelerinin daha çok ilgileneceğini, projenin resmi ayağının halledilmesi adına faaliyetleri kendilerinin yürüttüğünü belirtmişlerdir.

Tablo 66: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin İşsizlik ve Tarımsal Verimlilik Sorunlarına Dair Görüşleri

Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Evet	158	98,8	98,8	98,8
Hayır	2	1,3	1,3	100,0
Toplam	160	100,0	100,0	

Proje kapsamında katılımcılara; “**Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?**” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %98,8’i bu soruya evet cevabını verirken sadece %1,22’ si hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların geneli ilk kez bu denli kapsamlı bir tarımsal destek projesinin hayata geçirildiğini belirterek alınan desteklerle aile ekonomisine büyük katkı sağlayacaklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların evet yanıtını bu kadar yüksek seviyede vermelerindeki temel sebeplerden biri, Yalova işgücü piyasasının genç işsizlerin istihdamı için oldukça kısıtlı olması şeklinde ifade edilebilmektedir. Buna ek olarak tablo 66’dan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise çalışmanın başlangıcında belirtilen hipotez 1 ve 2’nin gerçekleşmiş olmasıdır. Yani, Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destekler ile işsizlik azalmaktadır ve sağlanan destekler ile tarımsal üretim verimliliğinde artış meydana gelmektedir.

Öyle ki ilde genel anlamda çalışılabilecek meslekler arasında; büro memurluğu, sekreterlik, bilgisayar ve dikiş makinesi operatörlüğü gibi istihdam alanı çok geniş olmayan mesleklerin Yalova işgücü piyasasında öne çıktığı ifade edilmektedir (Bayraktar, 2010:113-132). Bu kapsamda Genç Çiftçi Projesinin ilin köy ve beldelerinde aile ekonomisini destekleyici ve genç işsizliğini bir nebze olsun azaltıcı etkisi yadsınamaz. Görüşmeler kapsamında genç çiftçilerden sıkça duyulan cümlelerden biri de; “ asgari ücretle bir işte çalışmaktansa kendi köyümde kendi işimi kurmayı tercih ettim.” Şeklindeki ifadelerdir. Bu bağlamda projenin, kırsaldaki gençlere ek seçenekler sunması ve gençleri girişimciliğe teşvik etmesi açısından önem taşımaktadır.

Her ilde en az bir adet üniversite kurulmasıyla birlikte son yıllarda Türkiye’de üniversitelerden mezun olan öğrenci sayısında hızlı bir artış söz konusudur. 1 yıl ve daha uzun süre iş bulamayan mezun öğrencilere rastlamak bir Türkiye normal haline gelmiştir.

Bu durumda potansiyeli olan gençlerin kendi işini kurarak üretime destek vermesini sağlamak amacıyla girişimciliğe yönlendirilmesi önemli hale gelmektedir. Türkiye’de genç işsizliği sorununu kamu olanakları ve piyasa talebiyle aşılamayacağı gerçeği aşikârdır. Dolayısıyla, okul hayatının başlangıcından itibaren çocuk ve gençleri girişimcilik kültürüne yatkın, yenilik peşinde koşan, önlerine çıkan fırsatları değerlendiren, vizyon ve özgüven sahibi, risk alabilen ve belirsizlik altında çalışabilen bireyler olarak yetiştirebilmek büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Hancıoğlu ve Tekin’e göre; girişimcilik kültürünün, geri kalmış ülkelerin ekonomik anlamda yeniden yapılanmasını sağladığı, gelişmekte olan ülkelerin ise gelişimlerine dinamizm kattığı, gelişmiş ülkelerin gelişmişlik düzeylerini koruduğu yönündeki boyutu ciddi önem taşımaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin ve gençlerin girişimciliğe bir kariyer seçimi olarak algılamaları sağlanmalıdır (Hancıoğlu & Tekin, 2018:213-246).

Bir önemli nokta ise; katılımcıların genel anlamda verilen desteklerden ve girişimcilik faaliyetlerinden memnun olmalarına rağmen elde ettikleri ürünlerin pazarlama ve satış aşamasında kendilerini bilgisiz ve yalnız hissetmeleri şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca, özellikle bitkisel üretimin gerçekleştirildiği girişimlerde mevcut işin büyütülmesinde pazarlama olanaklarının gelişmişliği oldukça etkili olmaktadır. Bu bağlamda tarımsal sanayileşmenin ve kırsal altyapıda kooperatifleşmenin önemi yadsınamaz. Buna göre Günçavdı’nın fikirleri oldukça yönlendirici olmuştur; özellikle son yıllarda küreselleşmenin ekonomileri ve toplumsal yapıları zedeleyici etkisi, teknolojideki hızlı atılım sonucunda ekonomilerin dijital bir hal almasıyla birlikte küreselleşme, tarımdan sanayi sektörüne geçiş sürecinde sorunlar yaşayan kalkınmakta olan ülkelerin yeterince sanayileşme düzeyinde bulunmadan hizmetler sektörlerinin kabarmasına neden olmuştur. Esasen bu sürecin geneline endüstri 4,0 ifadesi verilse de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu sürecin bir sayısızlaşma süreci olduğunu ifade etmek mümkündür. Günümüzde Türkiye’de etkilerinin derin bir şekilde hissedildiği sanayisizleşme ile birlikte istihdam alanları kısıtlanmakta, artan işsizlik beraberinde gelir eşitsizliği gibi sorunların şiddetini arttırmaktadır (Günçavdı, 2019:37-50). Bu doğrultuda tarım ve sanayi ilişkisinin önemi vurgulanmaktadır. Tarımsal sanayileşme ile birlikte; sadece üretim verimliliği iç pazarda veya kısıtlı bir şekilde dış pazarlarda değerlendirilmek zorunda kalmayacak, sanayi mamüllerinin doğası gereği işlenerek farklı kategorilerde artan katma değerle pazarlanma şansı bulmaktadır.

Yalova’da tarım ve sanayileşme ilişkisine güzel bir örnek olarak “İksir 77” çalışması verilebilir. Köken itibariyle Kuzey Amerika ekolojisine özgü olan antioksidan, vitamin ve mineral açısından zengin olan üzüm, çalı bitkisi olan Aronyanın üretiminde Yalova ön plana çıkmaktadır. Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü tarafından 2012 yılından beri adaptasyon çalışmalarının yapıldığı aronyo meyvesinin ilk üretimi 10 dekarlık bir alanda başlamış ve artarak devam etmektedir. Piyasaya meyve suyu, gıda boyası, marmelat vb. bir çok alanda ürüne dönüştürülerek kullanılan aronya bitkisinden İksir 77 isimli bir meyve suyu üretildiği ve bu meyve suyunun isim tescil çalışmalarının devam ettiği ifade edilmektedir. Gerek Yalova Tarım İl Müdürlüğü gerekse de Yalovalı çiftçiler tarafından il adına bu çalışmanın önemli bir katma değer oluşturulacağı düşünülmektedir (www.aa.com.tr, 2018, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019).

Yalova ilinde meydana gelen bu güzel gelişmenin altında üç temel dinamizm yatmaktadır. Bunlar; tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve üretimde verimliliğin artırılması; tarımsal alanda ar-ge ve adaptasyon çalışmalarının teknolojik çağa uydurulması; tarımsal sanayileşme ve katma değerli ürünlerin çoğaltılması şeklinde ifade edilebilmektedir. Tarım sektöründe yapılacak düzenlemelerle hem tarım piyasasında hem de işgücü piyasasında işsizlik histerisinin azaltılması mümkün görünmektedir. Kriz ve ekonomik durgunluklardan sonra tarım sektöründe daralmaların meydana geldiği göz önünde bulundurulduğunda ülke genelinde işsizliğin daha uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Agropark kültürünün tarım piyasasına entegre edilmesi, tarımda çalışan işgücünün niteliğinin artırılmasını sağlaması ve bu entegrasyonun üretime yansımaları sonucu ekonominin kriz ve durgunluklara karşı daha dayanıklı olabileceği öngörülmektedir (Akcan, 2018:28).

Agropark çalışmaları ile tarım ve gıda alanında faaliyet gösteren şirket ve KOBİlerin ortak bir çatı altında buluşturulması amaçlanmaktadır. Agropark çalışmalarındaki temel amaç, tarım sektörünün bilimsel boyutunun artırılmasıdır. Bu kapsamda gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler şu şekildedir; bölgelerin tarımsal çeşitlilik ve teknolojik düzeylerinin ölçülmesi ve potansiyel kapasitelerine uygun çalışmaların yapılması, tarımsal teknolojilerde ve bitki çeşitliliği gibi konularda ekonomik değeri arttırmak adına ar-ge çalışmalarının artırılması, üretici birlikleri ile ar-ge çalışmalarının entegre edilmesi ve bu sayede tarımsal ürünlerde markalaşma oranının artırılmasıdır. En önemlisi, tarım sektöründe üretici-tedarikçi-aracı (tüccar)- sanayici ağı arasındaki iletişim ve işbirliğini güçlendirmek şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla Agroparkların Türkiye’de tarım sektörüne kazandırılması ile birlikte; tarımda altyapı sorunlarının tamamlanması, tarım ve sanayi sektörlerine ait büyük ve orta ölçekli firmaların mevcut bölgelere çekilmesi, sözleşmeli tarım modellerinin uygulanma saahasının artırılması ve daha fazla alanın üretime kazandırılması, tarımsal akreditasyon laboratuvarlarının niteliğini ve sayıca varlığını arttırmak ve soğuk zincirlerin oluşturulmasını sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (tarimteknolojiparki.wordpress.com, 2019).

Agropark örneğinden de anlaşılacağı üzere tarım-sanayi-bilim ilişkisinin bütünleştiği bölgelerde refah seviyesinin önemli miktarda artacağı düşünülmektedir. Öyle ki; Yalova’nın bu alanda gelecek vizyonu, bölgenin ve ilin sosyo ekonomik ihtiyaç ve durumu göze alınarak Yalova Üniversitesi senatosu tarafından alınan kararla 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 7/d-2 maddesi uyarınca, Tarım Bilimleri ve Teknoloji Fakültesinin kurulmasına karar verilmiştir (www.yalova.edu.tr, 2018). Tarım bilimleri ve teknolojinin Yalova ili bazında geliştirilmesine bu denli önem verilmesi başta Yalova ili olmak üzere tüm bölgede tarıma dayalı sanayinin artırılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Yalova ili ve bölgede; gıda sanayinin, ürün işleme ve paketleme, soğuk hava depolarının artırılması, mevcut tarım ürünlerinin çeşitlendirilmesi gibi faaliyetlerin çoğaltılması mümkün görünmektedir. Ayrıca, tarımsal girdinin sağlanmasında önemli rol oynayan; gübre, tohum, tarımsal mekanizasyon, ilaç ve diğer hammadde çeşitlerinin yerel olarak üretilmesinde, dışa bağımlılığın azaltılmasında ve ek istihdam yaratılmasında oldukça önem taşımaktadır.

4.4.2. İki Değişkenli Sıklık Analizi Sonucu Elde Edilen Bulguların Yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde SSPS 20,0 İstatistik paket programı ile elde edilen katılımcılara ait anket çalışmasındaki bulguların, SSPS istatistik programındaki iki değişkenli sıklık analizi ile test edilmesi sonucu elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

Tablo 67: Cinsiyete Göre Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Medeni Durumu

Alt Değişkenler		Toplam			
		Evli	Bekâr		
Cinsiyet	Erkek	Sayı	10	65	75
		%	13,3%	86,7%	100,0%
	Kadın	Sayı	25	59	85
		%	29,4%	69,4%	100,0%
Toplam		Sayı	35	125	160
		%	21,9%	77,5%	100,0%

Tablo 67’de katılımcıların cinsiyete göre medeni durumları karşılaştırılmıştır. Buna göre erkek katılımcıların %13,3’ü evliyken kadın katılımcıların %29,4’ünün evli olduğu anlaşılmaktadır. Erkek katılımcıların %86,7’sinin bekâr olduğu anlaşılırken kadınlarda bu oranın %69,4 olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların toplamda %21,9 evli iken %77,5’inin bekâr olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 68: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyetlerine Göre Yararlandıkları Projelerin Ana Konularının Dağılımı

Alt Değişkenler		Toplam				
		Hayvansal üretim	Bitkisel üretim	Mantarcılık		
Cinsiyet	Erkek	Sayı	66	9	1	75
		%	86,7%	12,0%	1,3%	100,0%
	Kadın	Sayı	70	14	0	85
		%	82,4%	16,5%	0,0%	100,0%
Toplam		Sayı	135	23		160
		%	84,4%	14,4%	0,0%	100,0%

Tablo 68’e göre hem erkek hem de kadın katılımcıların büyük çoğunluğunun hayvansal üretim konulu desteklerden yararlandıkları anlaşılmaktadır. Hayvansal üretim ana konulu desteklerden sonra ikinci önemli çoğunluğu bitkisel üretim başlıklı desteklemeler gelmektedir. Bu kategoride, örtü altı sebze, meyve ve süs bitkisi yetiştiriciliği önemli bir çoğunluğa sahipken bazı köy ve belde ekolojilerinde asma ve üzümü bitkiler kategorisinde

bulunan kivi üretimi ön plana çıkmaktadır. Mantarcılık üretiminin tek bir kişi tarafından yapıldığı ve bu üretim kaleminin toplam erkek kategorisinin içinde yer aldığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca, “**yararlanılan desteklerin proje grup adlarının katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılım**” şu şekilde dağılmaktadır. Erkek katılımcıların %12’si arıcılık faaliyetleriyle ilgili desteklerden yararlanırken %49,3’ü büyükbaş hayvancılık ve sığır yetiştiriciliği, %26,7’si küçükbaş koyun yetiştiriciliği yaptığı anlaşılmaktadır. %9,3’ü kontrollü örtü altı tesisinde sebze, meyve ve süs bitkileri yetiştiriciliği, % 1,3’ü kapalı asma bahçe, bağ ve üzüksü bitkiler yetiştiriciliği ve son olarak %1,3’ü de mantarcılık konusu kapsamında kültür ve istiridye mantarı yetiştiriciliği yapmaktadır. Katılımcılar arasında kadın genç çiftçilerin de yine büyükbaş hayvancılık desteklerinden öncelikli olarak ilk sırada yararlandıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kadın genç çiftçilerin %50,5’i büyükbaş hayvancılık, sığır yetiştiriciliği desteklerinden faydalandıkları anlaşılmaktadır. Yine kadın katılımcıların %11,8’i kontrollü örtü altı tesisinde sebze ve meyve, süs bitkileri yetiştiriciliği ve son olarak katılımcılar arasından %1,1’inin yani bir kişinin de kanatlı hayvan üretimi destekleri kapsamında tavukçuluk ve yumurta üretimi tesisi kurduğu bilinmektedir. Küçükbaş hayvancılık ve koyun yetiştiriciliği destekleri kapsamında verilen hayvanların merinos ve kıvırcık cinslerinden seçildiği ifade edilmektedir.

Tablo 69: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyet ve Aylık Gelir Dağılımlarındaki Değişiklikler Bakımından Karşılaştırılması

Cinsiyet * Aylık Gelirinizde Bir Değişiklik Oldu mu?						
Alt Değişkenler			Aylık Gelirinizde Bir Değişiklik Oldu mu?			Toplam
			Artış meydana geldi.	Azalma meydana geldi.	Bir değişiklik olmadı.	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	39	4	32	75
		%	52,0%	5,3%	42,7%	100,0%
	Kadın	Sayı	36	6	43	85
		%	42,4%	7,1%	50,6%	100,0%
Toplam		Sayı	75	10	75	160
		%	46,9%	6,2%	46,9%	100,0%

Tablo 69’de katılımcılar, cinsiyet ve aylık gelir durumları bakımından karşılaştırılmışlardır. Buna göre; erkek genç çiftçilerin %52’si aylık gelir ve yaşam standartlarında artış meydana geldiğini belirtirken % 42,7’si bir değişiklik olmadığını belirtmiş ve son olarak %5,3’ü ise aylık gelirlerinde azalma meydana geldiğini belirtmiştir. Yine kadınlarda bu soruyu cevaplayan genç çiftçilerden %42,4’ü aylık gelirlerinde artış meydana geldiğini belirtirken, % 50,6’sı bir değişiklik olmadığını belirtmiş ve son olarak %7,1’i de aylık gelirlerinde azalma olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında toplamda ise; artış meydana geldiğini belirtenler ve aylık gelirlerinde bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı sabit kalmış ve %46,9 olarak belirlenmiştir. Aylık gelirlerinde azalma olduğunu ifade edenlerin oranı ise %6,2 olarak ifade edilmektedir.

Tablo 70: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş ve Aylık Gelir Dağılımlarındaki Değişiklikler Bakımından Karşılaştırılması

Alt Değişkenler		Aylık gelirinizde birdeğişiklik oldu mu?			Toplam		
		Artış meydana geldi.	Azalma meydana geldi.	Bir değişiklik olmadı.			
Yaşınız	18	Sayı	13	2	18	33	
		%	39,4%	6,1%	54,5%	100,0%	
	19	Sayı	8	4	14	26	
		%	30,8%	15,4%	53,8%	100,0%	
	20	Sayı	3	1	9	13	
		%	23,1%	7,7%	69,2%	100,0%	
	21	Sayı	13	0	8	21	
		%	61,9%	0,0%	38,1%	100,0%	
	22	Sayı	11	1	9	21	
		%	52,4%	4,8%	42,9%	100,0%	
	23	Sayı	10	2	8	20	
		%	50,0%	10,0%	40,0%	100,0%	
	24	Sayı	17	0	9	26	
		%	65,4%	0,0%	34,6%	100,0%	
	Toplam		Sayı	75	10	75	160
			%	46,9%	6,2%	46,9%	100,0%

Yukarıdaki tabloya göre aylık gelirinde ve yaşam standartlarında artış meydana geldiğini belirten genç çiftçilerin oran olarak en çok kümelendiği yaş grubu %65,4 ile 24 yaşındakilerdir. İkinci olarak 561,9 ile 21 yaşında olanlar gelmekle birlikte, üçüncü sırada %52,4 ile 22 yaşındakiler, %50 ile 23 yaşındakiler, %39,4 ile 18 yaşındakiler ve son olarak %30,8 ile 19 yaşındakiler gelmektedir.

Bir değişiklik olmadı diyenler arasında %69,2 20 yaşındakiler gelirirken; aylık gelirinde azalma olduğunu söylenlerden %15,4 ile 19 yaşındakiler gelmektedir.

Tablo 71: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumlarına Göre Proje İçin Bir Kurs veya Eğitime Katılma Durumu

Alt Değişkenler		Proje için Kurs veya Eğitime Katıldınız mı?		Toplam		
		Evet	Hayır			
Eğitim Durumu	İlkokul	Sayı	0	23	23	
		%	0,0%	100,0%	100,0%	
	Ortaokul	Sayı	9	35	44	
		%	20,5%	79,5%	100,0%	
	Genel lise	Sayı	11	43	54	
		%	20,4%	79,6%	100,0%	
	Meslek lisesi	Sayı	2	18	20	
		%	10,0%	90,0%	100,0%	
	Yüksekokul	Sayı	5	11	16	
		% u	31,2%	68,8%	100,0%	
	Lisans	Sayı	0	3	3	
		%	0,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam		Sayı	27	133	160
			%	16,9%	83,1%	100,0%

Çalışma kapsamında tablo 71’de katılımcıların eğitim durumlarına göre proje için bir kurs veya eğitime katılma dağılımları verilmiştir. Buna göre; Genç Çiftçi Projesi için bir kurs veya eğitime katılanların en yüksek orana sahip olduğu eğitim durumu grubu, %20,5 ile genel lise mezunlarının oluşturduğu gruptur. İkinci olarak %20,4 ile genel lise mezunları gelmektedir. Toplamda proje için bir kurs veya eğitime katılanların oranı %16,9 olarak belirtilmiştir.

Eğitim durumuna göre kurs veya eğitime katılmanın faydalı olup olmayacağını karşılaştırıldığı verilere göre; evet yanıtını veren eğitim durumu kategorileri sırasıyla şu şekildedir; ilkokul mezunları %26,1, ortaokul mezunları %68,2, genel lise mezunları %70,4, meslek lisesi mezunları %55, yüksekokul mezunları %75 ve son olarak lisans mezunları %99 oranında evet yanıtını vermişlerdir.

Açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki; eğitim düzeyi arttıkça kurs veya eğitime katılımın alınan destekler kapsamında faydalanan proje konularında kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bir önceki soruyla ilişkili olarak soruya hayır yanıtını veren katılımcıların destekler kapsamında uygulanan proje konularındaki faaliyetlerinin genellikle aile mesleği olduğu ve bu faaliyetler hakkında yeterince bilgiye sahip olduklarını düşündüklerini ifade etmektedirler.

Tablo 72: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Yaş Dağılımlarına Göre Çiftçilik Mesleğine Bakış Açılıarı

Alt Değişkenler ve Frekans		Çiftçilik Mesleğine Bakışaçımız Nedir?			Toplam	
		Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam.	Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum.	Fırsatım olsa sanayi veya hizmetler sektöründe çalışmak isterim.		
Yaş	18	Sayı	4	16	13	33
		%	12,1%	48,5%	39,4%	100,0%
	19	Sayı	4	16	6	26
		%	15,4%	61,5%	23,1%	100,0%
	20	Sayı	3	6	4	13
		%	23,1%	46,2%	30,8%	100,0%
	21	Sayı	4	14	3	21
		%	19,0%	66,7%	14,3%	100,0%
	22	Sayı	6	11	4	21
		%	28,6%	52,4%	19,0%	100,0%
	23	Sayı	1	17	2	20
		%	5,0%	85,0%	10,0%	100,0%
	24	Sayı	4	19	3	26
		%	15,4%	73,1%	11,5%	100,0%
Toplam		Sayı	26	99	35	160
		%	16,2%	61,9%	21,9%	100,0%

Çalışmaya göre tablo 72’de katılımcıların yaş dağılımlarına göre çiftçilik mesleğine bakış açıları belirtilmektedir. Buna göre, 18 yaşındaki genç çiftçilerin %12,1’i çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gördüğünü söyleyip başka bir iş yapamayacağını belirtmektedir. 19 yaşında olan genç çiftçilerde bu oran; %15,4 iken 20 yaşında olanlarda %23,1’dir. 21 yaşındaki genç çiftçilerde bu oran, %19 iken 22 yaşındakilerde %28,6, 23 yaşında olanlarda %5 iken 24 yaşında olan genç çiftçilerde ise %15,4 olarak belirtilmiştir. Tüm yaş gruplarında bu kategoride verilen cevapların toplam oranı ise %16,2 olarak ifade edilmektedir.

Çiftçilik mesleğini meslek olarak görüp geçimini sağladığını beyan edenlerin yaş durumlarına göre dağılımı ise; 18 yaşında olan genç çiftçiler bu kategoride, %48,5 iken 19 yaşında olanlar %61,5, 20 yaşında olanlar %46,2’dir. 21 yaşında olanlar %66,7 olurken 22 yaşında olanlar %52,4’dir. 23 yaşında olanlar %85 ve son olarak 24 yaşında olan genç çiftçiler %73,1’dir. Bu kategoride verilen cevapların toplam oranı ise %61,9 olmuştur.

Fırsatım olsa sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmak isterim diyen genç çiftçilerin yaş durumuna göre dağılımları ve bu kategoride verdikleri cevapların toplam oranları şu şekildedir; 18 yaşında olanlar; %39,4 iken 19 yaşında olanlar %23,1 ve 20 yaşında olanlar ise %30,8’dir. 21 yaşında olanlar %14,3 iken 22 yaşında olanlar %19’dur. Son olarak 23 yaşında olan genç çiftçilerin oranı %10 iken 24 yaşında olanların oranı %11,5’dir. Bu kategoride verilen cevapların toplam oranı ise %21,9 şeklinde belirtilmektedir.

Tablo 73: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Aylık Gelirleri ve Mevcut Girişimlerini Sürdürme Kararları

Alt Değişkenler ve Frekans		Projeyi sürdürmek istiyor musunuz?		Toplam		
		Evet	Hayır			
Aylık Gelir	1.000 - 2.000 TL.	Sayı	29	7	36	
		%	80,6%	19,4%	100,0%	
	2.001 - 2.500 TL.	Sayı	71	4	75	
		%	94,7%	5,3%	100,0%	
	2.501 - 3.000 TL.	Sayı	36	2	38	
		%	94,7%	5,3%	100,0%	
	3.001 - 4.000 TL.	Sayı	6	0	6	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	4.001 - 5.000 TL.	Sayı	3	0	3	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	5.001 TL. ve üzeri	Sayı	2	0	2	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Toplam		Sayı	147	13	160
			%	91,9%	8,1%	100,0%

Katılımcılar arasında aylık 1.000 ile 2.000 tl arasında gelirinin olduğunu beyan eden genç çiftçilerin mevcut girişimlerini sürdürmek isteyenlerin oranı %80,6 iken girişimini sürdürmeyi düşünmeyenlerin oranı %19,4 olarak belirtilmiştir. Buna göre; aylık 2.001 ile 2.500 tl arasında kazandığını ifade edenler arasında girişimini sürdürmeyi düşünenlerin oranı %94,7 iken olumsuz yanıt verenlerin oranı %5,3 olarak ifade edilmektedir.

Aylık 2.501 ile 3.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerden mevcut girişimini sürdürmeyi düşünenlerin oranı %94,7 iken olumsuz yanıt verenlerin oranı bir önceki kategoride olduğu gibi %5,3 olmuştur. Aylık geliri 3.001 ile 4.000 tl olan genç çiftçilerin tümü mevcut girişimlerini sürdürmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu durum, aylık geliri 4.001 ile 5.000 tl arasında olanlarda da değişmemiştir. Son olarak bu durum aylık 5.001 tl ve üzerinde kazanan genç çiftçilerde de değişmemiştir. Bu bağlamda bu tablodaki verilerden hareketle, gelir durumu arttıkça genç çiftçilerin girişimlerini sürdürme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, çalışmada ortaya çıkan bu istatistiki veriyi, TEPAV'ın 2017 yılına ait "Türkiye'de Genç İşsizliğinde Tek Sorun Yetenek Uyumsuzluğu Değil" isimli çalışma ile ilişkilendirmek mümkündür. Öyle ki; genç işsizliği konusunda cinsiyet ayrımı gösterilmeksizin iş arayan gençlerin %95'den fazlasının tam zamanlı ve maaşlı bir iş aradığı gerçeği bulunmaktadır. Her iki cinsiyet grubunda da iş arayan gençlerin yarısından fazlasının alanlarında profesyonel yâda bürü işleri temalı mesleklerde çalışmak istediği ortaya konulmuş. Yine her iki cinsiyet grubunda da eğitimli genç işsizlerin yaklaşık olarak yarısı yeni mezun durumda, beşte biri geçici olarak tabir edilen işlerde çalışırken işin sona ermesiyle birlikte işsiz statüsünde yer aldığı ifade edilmektedir (Özen & Kulaksız, 2017:1-7).

Bu bilgiler ışığında, gençler arasında işsizliğin yanı sıra düşük ücretliliğin ve yoksulluğun da hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Kentlerde, gençlerin "masa başı olsun ne iş olsa yaparım" düşünce kalıbından çıkmaları sağlanmaktadır.

Doğru sanılan yanlış algılamalar arasında kırsalda ekonomik olarak yapılan işlerin yoksul bir yaşamla eş değer olduğu düşüncesi gençler arasında genel bir kanı halini aldığı görülmektedir. Fakat, tablo 73'deki verilerden anlaşılmaktadır ki; kırsalda gençlerin başarılı bir şekilde kendi girişimlerini kurmaları halinde kentlerde günümüz şartlarında masa başı olarak tabir edilen bir çok işten alınan ücretin kırsaldaki başarılı bir girişimden kazanılan ücret kadar olmadığı da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, sadece gençleri maddi imkanlar yönünden kırsala teşvik etmek yeterli başarıyı sağlamayacağı düşünülmektedir. Yapılan teşvik çalışmalarına ek olarak basında ve gençlerin sık sık kullandıkları sosyal platformlarda kırsalda gerçekleştirilen başarılı genç girişim hikayelerinin paylaşılması, bu hususta gençlerin hem bilgisini arttıracak hem de kırsalda yapılan ekonomik faaliyetlere yönelik yanlış algılamalarının değişeceği düşünülmektedir. Son olarak tablo 73'den çıkarılan bir diğer sonuç ise çalışmanın başlangıcındaki hipotez 7'de belirtildiği üzere gençlerin, genç çiftçi projesinden sağladıkları kazanç miktarı, mevcut işlerini sürdürme veya büyütme kararları üzerinde etkili olmaktadır.

Aşağıdaki tablo 74'de Araştırma kapsamında katılımcıların eğitim durumlarına göre, Genç Çiftçi Projesinin temel amaçlarından olan işsizliğin azaltılması ve tarımsal verimliliğin artırılması temalı amaçlarına bakış açıları analiz edilmiştir. Buna göre; her eğitim düzeyinden katılımcıların, "Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?" sorusuna genel olarak yani %98,8 oranında evet yanıtını verdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 74: Genç Çiftçi Projesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumlarına Göre Genç Çiftçi Projesinin Amaçlarına Bakış Açıları

Alt Değişkenler ve Frekans			Proje Tarımda Verimlilik Ve İşsizlik Sorununu Çözer Mi?		Toplam	
			Evet	Hayır		
Eğitim durumu	İlkokul	Sayı	23	0	23	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Ortaokul	Sayı	43	1	44	
		%	97,7%	2,3%	100,0%	
	Genel lise	Sayı	53	1	54	
		%	98,1%	1,9%	100,0%	
	Meslek lisesi	Sayı	20	0	20	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Yüksekokul	Sayı	16	0	16	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Lisans	Sayı	3	0	3	
		%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Toplam		Sayı	158	2	160
			%	98,8%	1,2%	100,0%

Türkiye'de değişen ekonomik koşulların işsizlik nedenlerine yansımalarına ve bu konuda getirilen çözüm önerilerine yönelik çeşitli bakış açıları ortaya koyulmuştur. Buna göre işsizliğin giderilmesinde önde gelen çözüm önerilerinden biri kırsaldaki sorunların hızlıca

giderilmesi ve üretim kapasitesinin artırılması şeklinde ifade edilebilir. Dinçay'a göre günümüze kadar uygulanan işsizliğin giderilmesine yönelik politikalar günümüz Türkiye gerçekliğinden uzak ve ortaya konulan işsizlik rakamları, toplumda hissedilen düzeyin çok aşağısında bulunmaktadır. Üniversite düzeyindeki eğitimlerde; iş başı eğitim programlarının eksikliği, öğrencilerin naylon staj denilen niteliksiz staj bilgisiyle işgücü piyasasına dâhil olması, beyaz yakalı işgücünün teknoloji ve inovasyondan uzak görünümü gibi nedenler kentsel yaşamda işsizliğin dinamikleri olarak görülmektedir. Bu duruma ek olarak kırsaldaki çözümlenin bir türlü önlenememesi ve beraberinde gelen köyden kente göç, kentleri eğitilmiş genç işsizler topluluğu haline getirmektedir (Dinçay, 2016:190-200).

Genç işsizliğin ve enflasyonun her geçen gün arttığı bir ekonomide özellikle gıda ürünlerindeki enflasyonun düşürülmesi, üretimde verimliliğin artırılması ve kırsaldaki işsizliği azaltması açısından Genç Çiftçi Projesinin büyük önem taşıdığı bir kez daha anlaşılmaktadır. Tarımsal teşvikler ile dolaylı bir şekilde de olsa cari dengede pozitif gelişmelerin yaşanacağı düşünülmektedir. Öyle ki; bir ülkede uygulanan istihdam politikalarından başarılı sonuçların elde edilebilmesi için bir noktada ekonominin ticaret fazlası verme düzeyinde olması gerekmektedir. Dış ticaretin ekonomide yüksek seviyelerde gerçekleşmesi ve bunda ihracat kaleminin yüksek olması; ihracat sayesinde elde edilen döviz ile ülke içinde yeni iş sahalarının oluşturulması adına yatırımların yapılması ve dış borçların ödenmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Özellikle tarımsal verimliliğin artırılması ile gıda sanayi üretiminin gerçekleştirilmesinde gerekli olan temel ve ara malların temininin yurt içinde üretilmesi ve bu üretilen ürünlerin kullanımının tüm sektörlerle önemli ölçüde yayılması hem sanayi hem de tarım sektöründe işsizliği azaltıcı bir etki yapacağı düşünülmektedir. İşsizlik, üretimde dışa bağımlılığın artması ve kronikleşen dış ticaret açığı mevcut genç işsizliğini daha da derinleştirip büyütmektedir. Bu bağlamda genç işsizliğin bu perspektiften değerlendirilmesi gerekmektedir (Cenger & Çütçü, 2018:488-490). Bunlara ek olarak, tablo 74'ün çalışmanın başlangıcında belirlenen hipotez 8'i desteklediği görülmüştür. Buna göre, katılımcı gençlerin eğitim düzeylerine göre çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları da farklılık göstermektedir.

Tablo 75: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Cinsiyet Durumlarına Göre Aylık Gelir Dağılımları

Alt Değişkenler ve Frekans			Aylık Geliriniz?						Toplam
			1.000 - 2.000 TL.	2.001 - 2.500 TL.	2.501 - 3.000 TL.	3.001 - 4.000 TL.	4.001 - 5.000 TL.	5.001 TL. ve üzeri	
Erkek	Sayı	14	32	25	1	2	1	75	
	%	18,7%	42,7%	33,3%	1,3%	2,7%	1,3%	100,0%	
Kadın	Sayı	22	43	13	5	1	1	85	
	%	25,9%	50,6%	15,3%	5,9%	1,2%	1,2%	100,0%	
Toplam		Sayı	36	75	38	6	3	2	160
		%	22,5%	46,9%	23,8%	3,8%	1,9%	1,3%	100,0%

Çalışma kapsamında katılımcıların cinsiyetlerine göre aylık gelir dağılımları karşılaştırılmıştır. Buna göre; erkeklerde 1.000 ile 2.000 tl aylık geliri olduğunu beyan edenlerin oranı %18,7 iken aylık 2.001 ile 2.500 tl geliri olduğunu beyan edenlerin oranı %42,7'dir. Yine erkek katılımcılar arasında aylık 2.501 ile 3.000 tl arasında kazancı olduğunu belirtenlerin oranı %33,3 iken aylık 3.001 ile 4.000 tl aralığında geliri olduğunu belirtenler %1,3'dür. Son olarak aylık 4.001 ile 5.000 tl arasında kazananların oranı %2,7 iken 5.001 tl ve üzerinde kazananların oranı %1,3 olarak belirlenmiştir. Bu durum kadınlarda ise şu şekildedir; aylık 1.000 ile 2.000 tl arasında gelirin olduğunu belirten kadınların oranı %25,9 iken aylık 2.001 ile 2.500 tl arasında kazananların oranı %50,6'dır. 2.501 ile 3.000 tl arasında kazanç belirtenler %15,3 iken 3.001 ile 4.000 tl kazananların oranı %5,9'dur. Yine kadın genç çiftçiler arasında 4.001 ile 5.000 tl arasında kazananların oranı %1,2 iken 5.001 tl ve üzerinde gelir elde eden kadınların oranı %1,2 olarak belirtilmiştir.

Tablo 75'deki toplam gelir dağılımı oranları incelendiğinde ise genç çiftçilerin aylık gelirlerinin 2.001 ile 2.500 tl arasında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Daha önceki gelir durumu incelemelerimizde bu durumun belirttiğimiz üzere, katılımcı gelirlerinin asgari ücret seviyesinde yoğunlaşmasında belirleyici etkenin projeler kapsamında kurulan işletmelerin henüz kar potansiyeline ulaşmamış durumda olmasından ileri gelmektedir. Ayrıca, genel anlamda kadın genç çiftçilerin asgari ücret ve altında erkeklere oranla daha çok yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın ortalama üstü limitleri olarak belirlenen 3.001 ile 4.000 tl arasındaki gelir grubunda kadınların erkeklere oranla daha fazla yer alması ise mevcut kategoride yer alan kadınların arıcılık ve bal üretimi faaliyetlerinde bulunması ve kazançlarının ortalama üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında tablo 75'de katılımcıların eğitim düzeyleri ile aylık gelir durumları karşılaştırılmıştır. Buna göre; aylık gelir durumunda 1.000 ile 2.000 tl arasında gelirlerinin olduğunu beyan eden genç çiftçileri, %50 oranında genel lise mezunları oluştururken %22,2 oranında ortaokul mezunları oluşturmaktadır. Ardından %13,9 ile meslek lisesi mezunları gelirlen yüksek okul mezunları %8,3 ile azımsanamayacak bir düzeydedir. Çalışmanın bir diğer ortalama gelir kategorisi olan asgari ücret seviyesi yani aylık 2.001 ile 2.500 tl arasında kazanan genç çiftçilerin en çok %32 ile ortaokul mezunlarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bir üst seviye olan 2.501 ile 3.000 tl arasında geliri olduğunu beyan eden genç çiftçilerin de %31,6 ile en çok ortaokul mezunlarından oluştuğu anlaşılmaktadır.

Buna ek olarak aylık 4.001 ile 5.000 tl ve 5.001 tl üzerinde gelir elde ettiklerini belirtenler grubunda yüksek okul ve lisans mezunlarının buldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu bilgiler ve projenin işleyiş şekli ışığında gelir durumları ile eğitim düzeyi arasında bir bağ kurulamamaktadır. Bunun en önemli nedeni projedeki faaliyetlerin birçoğunun belirli işleyiş süreçlerini takip etme zorunluluğudur. Yani, hayvancılık kategorisinde büyükbaş sığır yetiştiriciliği girişiminde bulunan bir genç çiftçi, ister ilköğretim mezunu isterse lisans mezunu olsun yine de gelir artışı yaşamak için hayvanların sağlıklı bir şekilde büyümesini, süt üretme ve yavrulama evresine geçmelerini beklemek zorundadır.

Dolayısıyla, bu noktada genç çiftçilerin eğitim düzeylerinin proje kapsamında gelir durumlarına etki etmediği anlaşılmaktadır. Fakat projeden faydalanan bireylerin ilerleyen yıllar içerisinde girişimlerini büyütme ya da farklı düzeylerde faaliyete geçmeleri ve bunun sonucunda hayat düzeylerinin yüksek refah boyutuna ulaşması gibi olası değişimler tamamen bireyin bilgi, beceri ve kabiliyetleri ışığında ilerleyebilmektedir. Dolayısıyla bu noktada eğitim düzeyinin, genç çiftçinin girişimini şekillendirmede aldığı kararları yüksek oranda etkilediği ya da belirlediğini söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

Tablo 76: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Durumları ve Aylık Gelir Durumlarının İlişkisi

Alt Değişkenler ve Frekans		Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Durumu İlişkisi						Toplam
		İlk Okul	Orta Okul	Genel lise	Meslek lisesi	Yüksekokul	Lisans	
1.000 - 2.000 TL.	Sayı	2	8	18	5	3	0	36
	%	5,6%	22,2%	50,0%	13,9%	8,3%	0,0%	100,0%
2.001 - 2.500 TL.	Sayı	13	24	19	12	6	1	75
	%	17,3%	32,0%	25,3%	16,0%	8,0%	1,3%	100,0%
2.501 - 3.000 TL.	Sayı	8	12	11	2	4	1	38
	%	21,1%	31,6%	28,9%	5,3%	10,5%	2,6%	100,0%
3.001 - 4.000 TL.	Sayı	0	0	3	1	2	0	6
	%	0,0%	0,0%	50,0%	16,7%	33,3%	0,0%	100,0%
4.001 - 5.000 TL.	Sayı	0	0	2	0	1	0	3
	%	0,0%	0,0%	66,7%	0,0%	33,3%	0,0%	100,0%
5.001 TL. ve üzeri	Sayı	0	0	1	0	0	1	2
	%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%

Bu kapsamda bir diğer değişken olan yaş kıstasının da aylık gelir üzerinde benzer sebepler düzeyinde bir etkisinin olmayacağı düşünülmektedir. Yani Genç çiftçilerin yaş farklılıklarının aylık gelir durumlarını etkilemeyeceği anlaşılmaktadır. Aylık gelir dağılımı ve yararlanılan desteğin alt konusu karşılaştırıldığında ise; aylık 1.000 ile 2.000 tl arasında kazançlarının olduğunu belirten genç çiftçilerin %66,7 oranında büyükbaş hayvancılık, sığır yetiştiriciliği kategorisinde girişimde buldukları anlaşılmaktadır. Bunu %16,7 ile arı yetiştiriciliği ve bal üretimi yapan genç çiftçiler izlerken bu kategoride küçükbaş hayvancılık, koyun yetiştiriciliği yapanların oranı %8,3 olarak ifade edilmektedir.

Araştırmada ön plana çıkan bulgular arasında bir diğer nokta ise; kivicilik girişiminde bulunan genç çiftçilerin girişimlerinin doğası gereği elde ettikleri gelirin ortalama üç yıl üzerinden artacağını belirtmelerine rağmen bu grubun aylık 1.000 ile 2.000 tl kazananlar arasındaki oranının %5,6 ile oldukça düşük olmasıdır. Bu noktadan çıkarılabilecek sonuç ise bu girişimde bulunan genç çiftçilerin hayatlarını idame ettirebilmek için başka ek işler yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında katılımcılar, cinsiyetleri ve aldıkları desteklerin alt konusu bağlamında bulunan farklılıkların test edilmesi gerçekleştirilmiştir. Buna göre, erkek genç çiftçilerde alınan desteklerin %50,6 ile en çok ön plana çıkan büyükbaş sığır yetiştiriciliği olmaktadır. Ardından, %26,7 ile küçükbaş koyun yetiştiriciliği gelmektedir. Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. ürünlerin üretimi ve arıcılık faaliyetlerinde genel olarak erkeklerin kadınlara oranla %10,6 ile oldukça geride kaldıkları anlaşılmaktadır.

Anket çalışması verileri ışığında genç çiftçi projesinden yararlanan erkeklerin tavuk yetiştiriciliği kategorisinde tavuk ve kaz üretimi faaliyetinde bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Kategorik olarak erkek katılımcılarda diğer projelerin yüzdesel dağılımı ise şu şekildedir; kültür ve istiridye mantarı üretiminde %1,1; kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi, fide, fidan, sebze ve meyve yetiştiriciliği %9,3 ve son olarak bağcılık ve üzümsü bitkiler %1,3 olarak belirlenmiştir. Kadınlarda ise bu dağılım; kültür ve istiridye mantarı yetiştiriciliği dışında erkeklere oranla her kategoride daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da büyükbaş sığır yetiştiriciliği %50,5 ile öne çıkan bir faaliyet grubudur. İkinciliği, %20 ile arı yetiştiriciliği ve bal üretimi faaliyetleri almaktadır. Üçüncülüğü, %11,8 ile küçükbaş hayvancılık koyun yetiştiriciliği ve kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi fide, fidan ve sebze, meyve yetiştiriciliği almaktadır.

Projenin aralıksız sürdürüldüğü 3 yıl boyunca proje kapsamında kanatlı yetiştiriciliği tavuk ve kaz üretimi desteği alan tek kişi genç kadın girişimciler arasında yer almaktadır. Yararlanılan desteğin alt konusu ve mevcut faaliyetlerin organik tarım kıstaslarına uyup uymadığı SPSS programı kapsamında yapılan testlerle analiz edilmiştir. Buna göre, çalışma kapsamında katılımcıların yararlandıkları proje faaliyetlerinin alt konusu ve organik tarım uygulamasına sahip olup olmadığı karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler ışığında; büyükbaş sığır yetiştiriciliği, küçükbaş koyun yetiştiriciliği, kanatlı tavuk ve yumurta yetiştiriciliği kategorilerinde hiçbir genç çiftçinin organik tarım uygulaması kıstaslarına uygun girişimcilik faaliyetlerini sürdürmedikleri anlaşılmaktadır. Bu kategoriye bağcılık ve üzümsü bitkiler desteği kapsamında kivicilik faaliyetiyle uğraşan genç çiftçiler de dâhildir. Katılımcıların toplamda %6,2'sinin organik tarım kapsamında üretim yaptığını söylemek mümkündür. Bu faaliyet kollarından arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, kontrollü örtü altı tesisinde sebze ve meyve üretimi gerçekleştirenler olarak ifade etmek mümkündür.

Aldıkları desteklere göre gerçekleştirdikleri faaliyetlerde iyi tarım uygulamalarından yararlanan genç çiftçiler arasında bitkisel üretim ile ilgilenen girişimciler ön plana çıkmaktadır. Buna göre; bağcılık ve üzümsü bitkiler kategorisinde bulunan kivi üretimi ve kontrollü örtü altı tesisi altında gerçekleştirilen fide, fidan, süs bitkileri, sebze ve meyve üretimlerinde iyi tarım uygulamalarının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Arı yetiştiriciliği ve

bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. arı ürünlerinin üretimi, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinde iyi tarım uygulamalarına rastlanmamıştır.

Tablo 77’de katılımcıların eğitim düzeylerine göre çiftçilik mesleğine bakış açıları karşılaştırılmıştır. Bu veri grubunun incelenme nedeni; Türkiye’de kırsalda gelişme probleminin en önemli sorunlarından biri olarak gösterilen ve yapılan çeşitli reformların önünde engel olduğu düşünülen husus; kırsalda önemli düzeyde çoğunluğun çiftçilik mesleğini bir yaşam tarzı olarak görmesidir. Buna göre toplamda çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve başka bir iş yapmaya ılımlı yaklaşmayan grup, toplam sayı içerisinde %16,3 gibi çok da azımsanamayacak bir orana sahiptir.

Bu istatistiğin önemli bir kısmını tablo 77 incelendiğinde anlaşılacağı üzere ilkokul ve ortaokul mezunu olan genç çiftçiler tarafından belirtildiği anlaşılmaktadır. Çiftçilik mesleğini, meslek olarak görüyorum ve geçimimi sağlıyorum diyenlerin oranı ise; genel lise mezunları %77,8 olurken yüksekokul mezunları %68,8 olarak istatistiklere yansımıştır. Lisans mezunlarının tümü yani %100’ü ise çiftçilik mesleğini meslek olarak benimsediklerini ve geçimlerini sağladıklarını belirtmekle beraber günümüzün getirdiği yaşam koşulları ve maddi kaygıların bu kararı almalarında etkili olduğunu ifade etmektedirler.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden de anlaşılmaktadır ki; yüksekokul ve lisans mezunlarının çiftçilik mesleğini ve proje faaliyet kollarını seçerken farkındalık seviyelerinin daha alt eğitim düzeylerine sahip olan genç çiftçilere göre daha yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür. Fırsatım olsa sanayi veya hizmetler sektöründe çalışmak isterim diyenlerin çoğunluğunun genel lise ve ortaokul mezunu oldukları anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, eğitim düzeyi ve çiftçilik mesleğine bakış açısı arasında önemli bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 77: Genç Çiftçi Prejesine Katılan Genç Çiftçilerin Eğitim Düzeylerine Göre Çiftçilik Mesleğine Bakış Açılıarı

Alt Değişkenler ve Frekans			Çiftçilik Mesleğine Bakış Açınız Nedir?			Toplam
			Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam.	Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum.	Fırsatım olsa sanayi veya hizmetler sektöründe çalışmak isterim.	
Eğitim Durumu	İlkokul	Sayı	12	9	2	23
		%	52,2%	39,1%	8,7%	100,0%
	Ortaokul	Sayı	11	23	10	44
		%	25,0%	52,3%	22,7%	100,0%
	Genel lise	Sayı	0	42	12	54
		%	0,0%	77,8%	22,2%	100,0%
	Meslek lisesi	Sayı	2	11	7	20
		%	10,0%	55,0%	35,0%	100,0%
	Yüksekokul	Sayı	1	11	4	16
		%	6,3%	68,8%	25,0%	100,0%
	Lisans	Sayı	0	3	0	3
		%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
Toplam		Sayı	26	99	35	160
		%	16,3%	61,9%	21,9%	100,0%

Çalışma kapsamında katılımcıların aylık kazançları ile çiftçilik mesleğine bakış açıları karşılaştırılmıştır. Aylık 1.000 ile 2.000 tl arasında gelir elde edenlerin oranı %41,7 ile fırsatım olsa sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmak isterim değişkenini işaretledikleri anlaşılırken aylık 2.001 ile 2.500 tl arasında kazanan genç çiftçilerin %21,3'ü de aynı değişkeni işaretledikleri anlaşılmaktadır. Aylık 2.501 ile 3.000 tl kazananların %65,8'i ise çiftçilik mesleğini meslek olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Karşılaştırma verisinden anlaşıldığı üzere bireyin ya da hane halkının kazanç miktarı arttıkça çiftçilik mesleğini meslek olarak ele alma ve sürdürme eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer farklılık analizi ise, yararlanılan proje grup adına göre aylık gelirden artış meydana geldiğini belirtenlerin %29,3 oranında arıcılık ve aynı yüzdeler dilime sahip olan küçükbaş koyun yetiştiriciliğinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bunu, %20 oranında kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi, sebze ve meyve yetiştiriciliği yapan genç çiftçiler takip etmektedir. Yine bu sıralamayı %10,7 ile büyükbaş sığır yetiştiriciliği takip ederken %1,3 gibi oldukça düşük bir oranla kanatlı hayvan yetiştiriciliği ve kapalı asma bahçe, bağ ve üzümü bitkiler konulu projeler takip etmektedir.

İkinci bir alt değişken olan aylık kazancında bir değişiklik olmadığını belirtenler şu şekilde sıralanmıştır; %73,3 ile büyükbaş sığır yetiştiriciliği bu kategoride ön plana çıkmaktadır. Bunu %10,7 ile küçükbaş koyun yetiştiriciliği ve %2,7 ile kontrollü örtü altı tesisinde sebze ve meyve üretimi gerçekleştirenler gelmektedir. Son olarak aynı orana sahip arıcılık ve kivi üretim tesislerinin bu kategorideki payı %5,3'dür. Son değişken olarak projeden alınan destekler sonucu aylık gelirinde azalma olduğunu belirten genç çiftçilerin proje konularına göre dağılımı şu şekildedir; toplam katılımcı sayısının %6,2'sine tekabül eden katılımcıların büyükbaş sığır yetiştiriciliği desteğinden faydalandıkları anlaşılmaktadır. Büyükbaş hayvancılık girişiminde bulunan katılımcılar dışında başka hiçbir kategoride katılımcıların aylık gelirlerinde azalma meydana geldiğini belirtmemişlerdir.

Sığır yetiştiriciliği girişiminde bulunan katılımcıların görüşmeler esnasında; destek kapsamında verilen hayvanların cinsi, kalitesi, yaşı gibi konularda memnuniyet yetersizliği yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, mevcut yetersizliklere ek olarak yem ve bakım masraflarının yüksekliği girişimcilerin birçoğunu destek kapsamında aldığı hayvanların satışına yönelttiği anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında analiz edilen bir diğer karşılaştırma; yararlanılan desteğin proje grup adı ve katılımcıların yaşadıkları yerlerin gelir düzeylerindeki değişiklikler olarak belirlenmiştir. Buna göre; arıcılık ve bal üretimi girişiminde bulunan genç çiftçilerin %96,2'si verilen desteklerin yaşadıkları yerlerin gelir düzeyini olumlu etkilediğini belirtirken %3,8'i çevrelerinde belirginlik gösteren bir refah artışının olmadığını belirtmektedirler. Büyükbaş sığır yetiştiriciliği girişiminde bulunanların %90,4'ü bu soruya evet yanıtını verirken %9,6'sı hayır yanıtını vermiştir.

Ayrıca, bir önceki soruyla ilişkili olarak sığır yetiştiriciliği yapan genç çiftçilerin aylık gelirlerinde bir artış olmadı ya da azalma meydana geldi şikâyetlerini en çok seçen girişimciler olduğunu ifade etmiştik. Bu bilgiye göre; katılımcıların kendi refahları ve yaşadıkları yerin refah değişimleri arasındaki farklılık durumunun temel nedeni olarak; çevrelerindeki diğer projeden yararlanan bireylerin gelir düzeylerine daha hızlı bir şekilde pozitif etki

edebilecek projeleri hayata geçirdikleri yönünde izlenimlerinin olduğunu belirtmektedirler. Yaşanılan yerdeki refah artışının değişimini gösteren soruya küçükbaş koyun yetiştiricileri tarafından verilen yanıtların tümünün olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Buna kontrollü örtü altı tesisinde sebze ve meyve üretimi yapanlar, kanatlı hayvan yetiştiriciliği, mantarcılık ve kivi üretimi faaliyeti gerçekleştiren genç çiftçileri de eklemek mümkündür.

Analiz edilen bir başka değişken ikili ise proje kapsamında yararlanılan desteğin alt konusu ve bu faaliyetlerin organik tarım kapsamında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği bulgusunun ortaya çıkarılmasıdır. Elde edilen veriler ışığında; büyükbaş sığır yetiştiriciliği, küçükbaş koyun yetiştiriciliği ve kanatlı tavuk ve yumurta yetiştiriciliği kategorilerinde hiçbir genç çiftçinin organik tarım uygulaması kıstaslarına uygun girişimcilik faaliyetlerini sürdürmedikleri anlaşılmaktadır. Bu kategoriye bağcılık ve üzüksü bitkiler projesi grup adı altında gerçekleştirilen kivicilik üretimi de dâhil edilmektedir. Katılımcıların toplamda %6,2'sinin organik tarım kapsamında üretim yaptığını söylemek mümkündür. Bu faaliyet kollarından arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, kontrollü örtü altı tesisinde sebze ve meyve üretimi gerçekleştirenler olarak ifade edilmektedir.

Çalışma kapsamında katılımcıların yararlandıkları desteklerin alt konuları ve bu faaliyetlerin iyi tarım uygulaması kapsamında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucu elde edilen bulgularda iyi tarım uygulamalarının bitkisel üretim faaliyetlerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Buna göre; bağcılık ve üzüksü bitkiler kategorisinde bulunan kivi üretimi ve kontrollü örtü altı tesisi kapsamında gerçekleştirilen; fide, fidan, süs bitkileri sebze ve meyve üretimlerinde iyi tarım uygulamalarının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. arı ürünlerinin üretimi, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinde iyi tarım uygulamalarına rastlanamamaktadır.

Türkiye’de işsizliğin uzun dönemde emek arzı ve emek talebi ile teknoloji şokları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Yeni ve ileri teknolojilerin işgücü piyasalarına hızlı etkisi eğitim ve ekonomi politikalarının yönünü ve kaderini tayin eder nitelikte ilerlemektedir. Bu bağlamda, eğitim, istihdam ve tarım politikaları ileri teknoloji çağının gerektirdiği üretim ve çalışma koşullarına uygun bir şekilde tasarlanmalıdır (Apaydın, 2019:1014). Bir yandan kamunun büyüklüğü, kamu harcamalarında cari harcamaların yüksekliği; kamunun özel sektör desteklemeleri, eğitim ve tarım politikaları gibi hayati önem taşıyan sosyo politik alanlara yetersiz desteklemeler yapılmasına ayrıca yerel işsizliği arttırdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, yüksek kamu harcamalarının yüksek vergiler gerektirdiği görüşünden yola çıkılarak bu döngünün hane halkını yoksullaştırdığı ve işsizliği artırıcı bir etki oluşturduğu düşünülmektedir (Güney & Balkaya, 2018:49-74).

Bölükbaş’ın da vurguladığı üzere; işsizliği azaltmak adına kamu harcamalarının yüksek seviyelerde gerçekleştirilmesi ve kamu harcamalarının borçla finansmanı beraberinde bütçe açığının artmasına ve mali disiplinin bozularak ülkede işsizlik gibi sorunların daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, kamunun büyüklüğü ve işsizlik gibi gelişmelerin arasında paralelliklerin olduğunu söylemek mümkündür (2019 :3-5).

Genç Çiftçi Projesi gibi temel dayanağı tarımsal verimliliği arttırmak ve kırsalda işsizliği azaltmak olan bir çok projenin kamu bütçesi üzerinden desteklendiği unutulmamalıdır.

Dolayısıyla bu ve benzeri harcamaların başarılı bir şekilde ekonomik kazanım ve yeni iş sahaları oluşturmaması; kamu dengesinde bozulmaları ve bütçe açığını artıracakı düşünölmektedir.

Yapılan çalışma neticesinde oluşan fikirler ve daha önce tarihlerde tarımsal teşviklerin ekonomik katkısını inceleyen çalışmalardan edinilen fikirler neticesinde Türkiye ekonomisinde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ihtiyacı çok açık bir şekilde görölmektedir. Dolayısıyla, tarımsal desteklemeler sonucunda elde edilen tarımsal ürün artışının ölkenin mevcut gıda ihtiyacını karşıyabilirlik düzeyini arttırmada ve bu alanda katma değer yaratımında oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu doğrultuda ihracat yapılan ürün miktarının çeşitleneceği ve artacağı, istihdam konusunda ciddi iyileşmeler yaşanacağı tahmin edilmektedir. Sayılan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi adına; tarımsal altyapının çağın gerektirdiği düzenlemelerle iyileştirilmesi ve tarım sektörünün iş gücüne yaptığı katkının nitelik yönünden artırılması özellikle istihdam konusunda önemli etkiler yaratacakı düşünölmektedir (Demirbaş, 2005:73).

4.5. Uygulama Bölümüne Dair Genel Bir Değerlendirme

Küreselleşmenin yıkıcı etkileri ile birlikte 2000’li yıllarda Türkiye’nin tarım politikaları konusunda küresel etkilere açık liberal politikaları benimsemesi nedeniyle ölkemizde tarım sektöründen elde edilen ürün ve kazanç miktarı birbirine paralel olarak azalma eğilimine girmiştir. Öyle ki, günümüzde iç piyasada tarım ürünleri fiyatlarının sürekli yükseliş i iç piyasada gıda enflasyonunu beraberinde getirmekle beraber bu sorunun çözümünde günü kurtarmayı amaçlayan ve ithalatı kolaylaştıran uygulamalar tercih edilmesi durumu daha da kötüleştirmektedir. Ancak, vergi indirimleri ve ithalat kolaylaştırıcı günü kurtaran politikalar yerine tarımda sürdürülebilirliği sağlayan ve yerli üretimi arttırmayı hedefleyen tarım politikalarının acil bir şekilde uygulanması ciddiyyetini korumaktadır.

Dünyada ölkelerin tarım politikalarına ayrıca önem atfetmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; tarım sektöründe çalışan halkın, diğer ekonomik sektörlerde çalışan bireylere göre kazançları görel i olarak daha düşüktür ve bu nedenle tarımda istihdam edilen bireylerin kazançlarının artırılması ve diğer sektörlerden elde edilen gelir seviyesine yakınl aştırılması hedeflenmektedir.

İkinci olarak, toplumun sağlıklı bir şekilde beslenmesi açısından tarımsal üretim stratejik bir öneme sahiptir ve çeşitli politikalarla tarımsal üretimin sürdürölmesi amaçlanmaktadır. Son olarak üçüncüsü ise; tarım sektöründe üretimin önemli bir kısmını karşılayan küçük aile işletmelerinin sektördeki büyük işletmeler tarafından ezilmemelerini sağlamak ve toplumsal huzuru korumak için bu küçük tarımsal yapıların ekonomik olarak desteklenmeleri oldukça önem teşkil etmektedir. Çeşitli araştırmalar ortaya koymuştur ki; Türk tarım sektörü Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde gelişmiş ölkelerde olduğu gibi yasalar ve yaptırımlar çerçevesinde korunmamış ve desteklenmemiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de tarım politikalarının istikrardan uzak bir görünüm sergilemesinin temelinde bu neden etkili olmaktadır.

Türkiye’de uygulanan tarımsal teşvik ve destekleme politikaları genel itibariyle iki ayaklı bir sistemle sürdürülmektedir. Bunlardan ilki; üretim süreci boyunca tarımsal girdilerin sübvansede edilmesidir. İkincisi ise; üretim sonucu elde edilen tarım ürünlerinin çiftçiden garantili ve destekleyici şekilde alım fiyatlandırılmasının yapılmasıdır. İki uygulamada da üreticiye güvence vermek amaçlanırken bu uygulamalar üzerinde iktidarların zaman zaman popülist yaklaşımları ve siyasi amaçları etkili olagelmiştir.

Temelinde bütün tarımsal destekleme uygulamaları; sürdürülebilir, örgütlü, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü oluşturmayı amaç edinmektedir. Kırsal kalkınmada bölgesel gelişmişlik farkları kalkınma planlarının oluşturulması ve doğru bir şekilde yönetilmesi hususunda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bölgesel gelişmişlik farkları dikkate alınarak; desteklenecek olan üretim gücünün ihtiyaç duyulan yerleşim yeri ve sektörlerle yönlendirilmesi hem işletme karlılığını hem de bölgesel refahı olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye’de tarıma ayrılan desteklemelerin dönem dönem önemli miktarda artış gösterdiği bilirse de aktarılan bu yatırımlar; sektördeki yapısal problemler, kırsaldaki mevcut altyapısal sorunlar, üretici kesimin sosyo- ekonomik görünümü ve tarımsal faaliyet kültürü gibi nedenlerle istenilen düzeyde başarı sağlanamadığı ifade edilmektedir (Doğan, ve diğerleri, 2018:1605). Türkiye’de tarımsal destekleme ödemelerinin 2011 yılından itibaren kademeli olarak düzenli bir şekilde arttırıldığı anlaşılmaktadır. Tarımsal desteklemelerin düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesinde; tarımsal ürünlerin üretimindeki düşüşün süreklilik arz etmesi ve buna bağlı olarak tarımsal ürün ithalatında artış, tarım sektöründe artan işsizlik, hanehalkı yoksulluğu, kırsaldaki çözülmenin durdurulamaması ve dövizdeki hareketliliğe bağlı olarak tarımsal girdi fiyatlarının düzenli olarak artışı dikkate alınarak uygulamaya konulan milli tarım projesinin sürdürülmesine önem verildiği anlaşılmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli de tarımsal projelere verilen önemi vurgulayarak; tarımın savunma sanayisinden daha önemli olduğunu gelecek yıllarda dünyayı doyuran ülkenin dünyanın lideri olacağını ifade etmektedir. 30370 sayılı, 24 Mart 2018 tarihli, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayınlanan 2018/12 sayılı tebliğde Genç Çiftçi Projesinin amacı şu şekilde belirtilmektedir; tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimcilik faaliyetlerine kanalize olmalarını sağlamak, kırsalda gelir düzeyinin arttırılması ve bu bağlamda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje kapsam olarak, kır ve köy alanlarında yaşamını sürdüren genç çiftçilerin yaşadıkları yerlerde uygulayacakları bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri ve tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesi ayrıca üretilen bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere başvuru sahibi başına 30 bin tl’ye kadar hibe ödenmesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmektedir. Bu kapsamda, Genç Çiftçi Projesine başvuran genç çiftçi adaylarında aranan nitelik şartları ise şöyledir; 18-40 yaş aralığında, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren ya da bu alanlarda yaşamak isteyen ve tarımsal faaliyetlerde bulunan ya da bulunmak isteyen kişiler olarak belirtilmektedir. Projede belirleyici olan kırsal alan tanımı; nüfusu 20 binden az olan yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Ayrıca, Genç Çiftçi Projesi kapsamında destek sağlanacak illerin çiftçi sayıları ve verilecek hibe miktarı Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından belirlenmektedir.

Bu bağlamda, kurumların ortak çalışmaları neticesinde belirlenen illerin kırsal bölgelerindeki yerleşim yerleri ve sayısı, yerleşim yerlerindeki genç çiftçi sayısı, başvuruların talep çoğunluk konuları kırsal alan nüfusunun sosyal ve ekonomik olarak gelişmişlik endeksi temel alınarak programın yıllık bütçesi çerçevesinde değerlendirildiği belirtilmektedir. Genç Çiftçi Projesinden yararlanacak olan adayların desteklerden yararlanabilme kriterlerinin belirlenmesi ise şu şekildedir; referans puanlar 6,10 ve 14'lük puan dilimlerinden oluşmaktadır. 18-24 yaş aralığındaki gençlere pozitif ayrımcılık uygulanmakta olup değerlendirme puanlamasında 14 tam puan verilmektedir. Bunu; 26-32 yaş aralığındaki bireyler 10 puan olarak ve son olarak 33-40 yaş aralığındaki katılımcılar 6'şar puan olarak sırayı takip etmektedir.

Adayların, ikametgah yerlerindeki toplam nüfus sayısı 1.000 kişi ve altında olanlar değerlendirmeden 14 tam puan almaktadır. Yine, aday genç çiftçilerin eğitim düzeyi okuma yazma bilen- ortaokul mezunu aralığında ise 14 tam puan verilerek değerlendirilmektedirler. Günümüz itibariyle eğitimsiz bireylerin kentsel alanlara göçü itibariyle çalışma alanları oldukça kısıtlı olduğu için bu değerlendirme kıstasında eğitimsiz veya az eğitilmiş genç çiftçi adaylarına da 14 puan üzerinden değerlendirme yapılarak pozitif ayrımcılık uygulandığı belirtilmektedir.

Genç Çiftçi Projesi kapsamında hayata geçirilen tarımsal destekleme faaliyetleri şu şekildedir;

1-) Hayvansal üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri. (Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. arılardan elde edilen ürünlerin üretimi, ipek böceği yetiştiriciliği, serbest sistem yumurta tavuğu yetiştiriciliği ve tesislerinin yapımı şeklinde ifade edilebilir.

2-) Bitkisel üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri. (Kapama meyve bahçesi tesisi, fide, fidan, iç ve dış mekan süs bitkisi yetiştiricilikleri, mevsim etkisinden arındırılmış kontrollü örtü altı sebze ve meyve yetiştiriciliği, çok yıllık yem bitkisi yetiştiriciliği, kültür ve istiridye mantarı üretim tesislerinin yapımı şeklinde belirtilmektedir.

3-) Yöresel ürünler ile tıbbi aromatik bitki üretiminin artırılması ve elde edilen ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenip pazarlanmasına yönelik destekleme projeleri bulunmaktadır.

Gerçekleştirilen bu çalışma, ülkemizde son yıllarda genç işsizliğin giderek kaygı verici bir boyuta ulaşması ve kent yaşamında istihdam konusunda yaşanan yoğun rekabetin gençleri, kırsalda kendi işlerini kurmaya yöneltmesi amacıyla uygulamaya konulan Genç Çiftçi Projesi kapsamında ele alınarak Yalova ili düzeyinde projeden yararlanan genç işsizler üzerindeki etkiyi ortaya çıkarmak amacıyla ele alınmıştır. Ayrıca, projenin ana hedefi olan genç işsizliğin azaltılması ve son yıllarda oldukça azalan tarımsal üretim verimliliğinin artırılması hedefi araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler bağlamında değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, genç işsizliğin etkilerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmalara sağlanan katkının Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü kapsamında artırılması amacıyla ele alınmıştır.

Genç işsizlik konusunun güncel tutulması, kırsal kalkınma ve girişimciliğin ekonomik kalkınmada gittikçe artan önemine vurgu yapmak amacı da çalışmanın ele alınma amaçlarından biridir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de genç işsizliğin nedenleri, güncel durumu ve bu kapsamda alınan tedbirler ve etkileri incelenirken genç işsizliği ile paralel olarak tarımdaki çözümlenin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, çalışmada Türkiye’de son yıllarda giderek büyüyen iki problemi; artan genç işsizliği ve tarım sektöründe küçülme, artan nüfusa rağmen azalan tarımsal üretim sorunlarının birbiriyle ilişkileri incelenmektedir. Genç işsizlik ve beraberinde gelen işsizlik kaygısı genç bireyleri psikolojik ve fiziksel açıdan etkilemekle beraber toplumun huzur ve refahını da negatif yönde etkilemektedir. Dünyada genç nüfus yönünden avantajlı bir konuma sahip olan Türkiye’de gençlerin doğru bir şekilde istihdama kazandırılması, ülkenin ekonomik gelişimi ve kalkınması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, genç işsizliği azaltıcı ve önleyici tedbirlerden biri olan tarımsal teşviklerin çeşitliliği ve kapsamı giderek önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, başta Genç Çiftçi Projesi olmak üzere tarımsal teşvikler ile kentsel alanlarda istihdam konusunda yaşanan yoğun ve yıpratıcı rekabetten gençlerin daha az kayıp yaşaması ve kırsal alanlarda kendi işlerini kurmaları amaçlanmıştır.

Genç Çiftçi Projesi ile işsizliğin ve genç işsizliğin en yüksek değerine ulaştığı, tarımsal üretim ve tarımda istihdam edilen genç sayısının azaldığı şu günlerde; ülke tarımına yeni bir ruh ve kimlik kazandırılması ayrıca işsizliğin önemli ölçüde azaltılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırılması yapılacak olan örneklem Genç Çiftçi Projesi kapsamında seçilmiştir. Çalışma, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin proje kapsamında aldıkları destekler bağlamında gelir düzeylerindeki değişim ve çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları araştırılmak istenmiştir. Bireylerin teoride projenin en önemli amaçları olan genç işsizliğin azaltılması ve tarımsal verimliliğin artırılması hedeflerinin farkında olmalarından yola çıkılarak, bireylerin Genç Çiftçi Projesine yönelik farkındalıkları çalışmada belirlenen değişkenler temelinde karşılaştırılmak istenmiştir. Genç Çiftçi Projesi kapsamında bireylerin kırsal yaşam, tarım sektörü ve kendi işlerini kurmaya yönelik girişimleri ve beklentileri, hayat standartlarındaki değişimler belirlenerek yapılan testlerle gençlerin tarım sektörüne yönelik algılarının yorumlanması amaçlanmıştır.

Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan anket çalışmasında sorular; katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenebilmesi, çiftçilik ve girişimcilik eğilimlerinin net bir şekilde ortaya çıkarılabilmesi amacıyla cevaplar, evet-hayır ayrımının net bir şekilde ifade edilebileceği şekilde belirlenmiştir. Dolayısıyla, anket soru ve cevapları, sınıflama (nominal) ölçeğin kullanılabileceği iki değişkenli sıklık ve korelasyon ilişki analizlerinin kolaylıkla uygulanabileceği düzeyde oluşturulmuştur. Anket çalışması yardımıyla toplanan veriler ise SPSS 20,0 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma bağlamında katılımcıların dağılımlarının normal bir şekilde sağlandığı değişkenlerde katılımcıların frekans ve ikili değişkenler arasında karşılaştırılması Mann- Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ikiden fazla değişkenin karşılaştırılması için Kruskal Wallis H testinden faydalanılmıştır.

Araştırma bulgularının yorumlanmasının ilk etabında katılımcıların frekans olarak demografik bilgilerinin belirlenmesinde ve yüzdeler dağılımlarının saptanmasında frekans analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın yorumlanmasının son kısmında ise iki değişkenli sıklık analizi sonucu elde edilen bulguların yorumlanmasına ağırlık verilmiştir.

Toplam 160 katılımcıdan oluşan araştırmada; katılımcıların 75'i yani %46,9'u erkeklerden oluşurken 85'i yani %53,1'i kadınlardan meydana geldiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bu noktada kadın genç çiftçi adaylarına ciddi oranda olmasa da pozitif ayrımcılık yapıldığı söylenebilir. Katılımcılar; 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 yaşlarındaki genç çiftçiler kapsamında seçilirken projeden yararlananların %20,6'sının 18 yaşında, %16,3'ünün ise 24 yaşında olan genç çiftçiler olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcıların %22,5'i evli iken %77,5'i medeni durumunun bekâr olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmaya katılımcı olarak katılan genç çiftçilerin eğitim dereceleri ise şöyledir; %33,8'i genel lise, %27,5'i ortaokul, %14,4'ü ilkökul, %12,5'i mesleki veya teknik lise, %10'u iki yıllık yüksekokul ve %1,9'u ise lisans mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarının belirtilmesine paralel olarak çalışma kapsamında katılımcılara; "Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen desteklerden yararlanmak için bir kurs veya eğitime katılmanın faydalı olacağını düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulardan çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça kurs veya proje için eğitim programlarına katılımın faydalanılan proje konularında kolaylık sağlayacağını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcılara; "Faaliyet gösterdiğiniz proje için bir kurs veya eğitime katıldınız mı?" sorusu yöneltilmiş ve katılımcılardan % 83,1 oranında "hayır" yanıtı alınmıştır. "Evet" diyenlerin oranı %16,9 ile oldukça azınlıktadır. Soruya ağırlıklı olarak hayır yanıtının verilmesinin başlıca nedeni ise; katılımcıların destekler kapsamında uygulanan proje konularındaki faaliyetlerin genellikle aile mesleği olduğu ve bu faaliyetler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları nedeniyle herhangi bir kurs veya eğitime katılmanın gerekli olmadığını ifade etmişlerdir.

160 kişilik katılımcı grubundan sadece 16 kişinin yüksekokul ve yalnızca 3 kişinin de lisans mezunu olmasından hareketle Genç Çiftçi Projesinin ana hedeflerinden biri olan ve medyada sık sık gündeme getirilen "kırsalda kendi işini kuran çiftçilik mesleğini tercih eden üniversite mezunu genç" algısının tam olarak başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle uzun yıllardır gençlere, memur olmanın birçok işten daha rahat ve risksiz olduğu algısının oluşturulduğu ülkemizde, Genç Çiftçi Projesi gibi çalışmalarla gençlerin hayatlarının erken döneminde belirli riskleri alarak kendi işlerini kurmalarının yolu kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak, araştırma sonucu elde edilen bulgulardan anlaşılabileceği üzere belirlenen hedeflere süreli projeler kapsamında yapılan duyurularla ulaşmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, bu noktada öğrencilere eğitimlerinin erken dönemlerinden itibaren üretkenlik ve girişimcilik teması üzerinde yoğunlaşan profesyonel üretken çiftçilik gibi mesleklerin bir kariyer seçimi olarak benimsetilmesi oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca, Genç Çiftçi gibi projelerin bilinirliğini daha da arttırmak adına mevcut iletişim ve bilgilendirme kanallarına ek olarak gençlerin sıklıkla kullandıkları sosyal medya mecralarının tercih edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Genç Çiftçi Projesine katılan 15-24 yaş aralığındaki genç çiftçilerin eğitim düzeylerinden çıkarım yapılan bir diğer önemli bulgu ise; işgücü piyasasına entegre olma zorluğu yaşayan ve toplumsal yaşamdan kopuş eğiliminde olan az eğitilmiş gençleri kırsalda sosyal ekonomik anlamda kucaklama hedefi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, katılımcılar arasında ortaokul ve genel lise mezunlarının diğer eğitim düzeylerine göre oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yalova ili bağlamında araştırmayı değerlendirdiğimizde ise; Yalova işgücü piyasasında sanayi ve imalat alanlarının kısıtlı, hizmetler sektöründe ise büro memurluğu başta olmak üzere sekreterlik vb istihdam potansiyeli kısıtlı iş hacminin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda, Yalova ilinin tarımsal anlamda elverişli topraklara sahip olduğu fakat bu fonksiyonun önemli bir kısmının halen doğru bir şekilde değerlendirilmediği dikkate alınacak olursa il bazında Genç Çiftçi Projesinin oldukça yararlı olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle çalışmanın başlıca hipotezi olan Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destekler ile işsizlik azalmaktadır hipotezinin gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılara “aylık gelirinizi belirtiniz” sorusu yöneltilmiş ve değişken olarak; 1.000 – 2.000 tl, 2.001 – 2.500 tl, 2.501 – 3.000 tl, 3.001 - 4.000 tl, 4.001 – 5.000 tl ve son olarak 5. 001 tl ve üzeri sıklarda sıralanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların %49,9’u aylık kazançlarının 2.001 ile 2.500 tl arasında olduğu belirtilirken ikinci sırayı aylık 2.501 tl ile 3.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerin olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü sırayı ise, aylık geliri asgari ücret koşullarının da altında olan 1.000 tl ile 2.000 tl arasında aylık gelir elde eden genç çiftçiler yer almaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle 1.000 tl ile 2.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerin, yürütmekte oldukları tarımsal faaliyetleri ekonomik anlamda aile desteği ile sürdürdükleri anlaşılmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak da seçtikleri genç çiftçi projelerinin başlangıçtan itibaren hemen gelir elde edebilecek projeler olmadığı ve ortalama veya ortalamanın üzerinde gelir elde edebilmeleri için seçtikleri faaliyet kollarında en az 2-3 yıllık bir zaman diliminin geçmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle Genç Çiftçi Projesinde yer alan bazı girişimcilik faaliyetlerinin, gençleri hemen istihdama dahil eden gelir kapısı olarak değil de kırsalda aile kalkınmasını destekleyen bir gelecek yatırımı olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Araştırma grubunun önemli bir kısmını oluşturan %46,9 oranındaki genç çiftçinin aylık gelir olarak asgari ücret düzeyinde aylık 2.001 tl ile 2.500 tl arasında gelir beyan ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerden ve elde edilen bulgulardan, bu gelir grubundaki genç çiftçilerin de faaliyet gösterdikleri proje kollarında çalışmaya başladıktan sonraki girişim masraflarının telafi edilmesi evresinin uzun sürdüğünü belirterek bu durumun aylık kazançlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

Aylık kazançlarının 1.000 tl ile 2.000 tl arasında olduğunu beyan eden genç çiftçilerin %66,7’sinin büyükbaş-sığır yetiştiriciliği girişiminde buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedeninin ise destek kapsamında verilen hayvanların yem ve bakım masraflarının yüksek oluşu, hibe olarak verilen hayvanların genellikle buzağı şeklinde verilmesi ve süt üretiminden uzak oluşu şeklinde ifade edilmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmının verilen ithal hayvanların cins ve üretkenliğinden memnun olmadıkları, destek olarak yerli ırkların verilmesinin bu alanda daha çok başarı sağlayacağı görüşünde oldukları anlaşılmıştır. Buna ek olarak, aylık gelirini asgari ücretin altında beyan eden genç

çiftçilerden en düşük katılımı kapalı asma bahçe, bağ ve üzüksü bitkiler kategorisinde kivi üretimi yapanlar işaretlemiştir. Bu bağlamda; kivi yetiştiriciliğinin doğası gereği üretimden kazanç elde etmenin ortalama 3 ile 5 yılı bulduğu dikkate alınrsa girişimcilerin hayatlarını idame ettirebilmek için aile desteği aldıkları ya da ek iş yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda görüşmeler sonucu elde edilen bir diğer bulgu ise örtü altı üretim tesisinde fide, fidan, süs bitkisi, sebze ve meyve üretimi faaliyetlerinde bulunan genç çiftçiler henüz üretime başlamadan tesisin kurulum ve ısıtma gibi giderlerinin verilen hibe miktarını geçtiği fakat yürütülen faaliyetlere göre iki yıl içinde tesisin kurulum masraflarını telafi edip yaşam standartlarını arttıracak düzeyde ekonomik kazanç sağlayacaklarını belirtmektedirler.

Çalışma kapsamında elde edilen bir diğer önemli bulgu ise; girişimlerinin başlangıç yıllarında oldukça düşük miktarlarda gelir elde etmelerine rağmen mevcut iş risklerini göze alarak girişimcilerin kendi işlerini kurmaya yöneldikleri tespit edilmiştir. Genç çiftçilerin bu kararı almalarında; kent merkezlerinde hâkim olan işsizlik ve istihdam konusunda yoğun yarış gençleri doğup büyüdükleri yerlerde kalıp kendi işlerini kurmaya yöneltmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında katılımcı görüşlerinden hareketle şöyle bir fikir birliğine varılmıştır; “Kentte asgari ücret düzeyinde yoğun tempoda geçen bir çalışma yaşamının yerine kırsalda kendi iş girişiminin kurulup bu işin çevre ve ekonomik koşullara göre büyütülmesinin tercih edildiği” şeklinde ifadeler çoğunlukta bulunmaktadır. Genç çiftçilerin eğitim düzeylerinin proje kapsamında elde ettikleri aylık kazançlarını etkin bir şekilde etkilemediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda projeden faydalanan bir genç çiftçi, ister ilkokul ister lisans mezunu olsun, örneğin kivi meyvesi yetiştiriciliği yapıyor ise etkin kazanç elde etmek için ortalama 3-5 yıl meyvenin üretime geçmesini beklemek zorundadır. Ancak, girişimin ilerleyen yıllarında, girişimi büyütme ve elde edilen ürünleri ortalamanın üzerinde değerlendirmek adına pazarlama faaliyetlerindeki bilgi ve becerilerin katılımcıların gelir durumuna etki edebileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, girişimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi durumunda genç çiftçinin eğitim düzeyine paralel olarak aylık gelir düzeyinde artışlar yaşanabileceği çıkarımında bulunmak mümkündür.

Katılımcı genç çiftçilere “Sosyal güvenlik kapsamında mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların %26,6’sı evet yanıtını verirken %74,4’ü hayır yanıtı vermiştir. Katılımcılar arasında sosyal güvencesi bulunmayanların oranının oldukça yüksek olmasının başlıca nedeni; katılımcıların birçok proje grubunda faaliyetlere başlar başlamaz herhangi bir gelir elde edememeleri ve ekstra faaliyet başlangıç masraflarını aile desteği yardımıyla giderdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, her ne kadar hedeflenen kazanç düzeyine eriştiklerinde çiftçi bağkur güvenlik kapsamından faydalanmak istediklerini belirtse de mevcut veriler ışığında tarımda ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı çalışma gibi unsurların teşvikler yoluyla kolayca azaltılamayacağı anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu ise; Genç Çiftçi Projesinin kırsalda üretimi arttırmak, işsizliği azaltmak ve aile kalkınmasını desteklemek adına son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, kırsalda kayıt dışı çalışma ve ücretsiz aile işçiliğini azaltmak ayrıca etkin tarımsal üretimi desteklemek adına tarım ve sanayi ilişkisinin doğru bir şekilde kurulmasının önemi daha da anlaşılmaktadır.

Öyle ki, çalışmada örnek gösterilen ve markalaşma süreci Yalova ilinde devam eden İksir 77 örneği bu hususta oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda; tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve üretimde verimliliğin artırılması, tarımsal alanda arge ve adaptasyon çalışmalarının teknolojik çağa uydurulması, tarımsal sanayileşmenin artırılması ve katma değerli ürünlerin çoğaltılması açısından önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, kırsalda tarımdan kopuş ve işsizliğin tarımsal üretim ve sanayi ara mallarında dışa bağımlılığı arttırdığı bu yönde dış ticaret açığının giderek kronik bir hal aldığından yola çıkarak tarım sektöründeki kayıpların ve yetersiz sanayi ilişkisinin genç işsizliği arttırdığı çıkarımda bulunmak mümkündür. Katılımcılara, ikamet ettikleri yerler sorulmuş ve alt değişken olarak şıklar; “Kırsal alanda ikamet etmekteyim.”, “İkametimi kırsala sözleşme sürecinde taşıdım.”, “Halen kent merkezinde ikamet etmekteyim.” Şeklinde oluşturulmuştur. Yalova ilinde çalışma kapsamında görüşülen 160 genç çiftçinin tümünün proje öncesinde de Yalova ilinde ikamet ettiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda, Genç Çiftçi Projesinin Yalova ili üzerindeki etkisinin; tersine göçü istenilen ölçüde teşvik etmediği daha çok Yalova ili kırsalındaki işsizliği azaltmak, hanehalkına destek oluşturabilecek gelir desteklerinin oluşturulmasına katkı sağlayan bir işlevi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Katılımcıların, arıcılık ve bal üretimi, büyükbaş – sığır, küçükbaş- koyun, kontrollü örtü altı tesisinde fide, fidan, süs bitkisi, sebze ve meyve üreticiliği, kanatlı hayvan yetiştiriciliği, mantarcılık ve kapalı asma bahçe bağ ve üzümü bitkiler kategorisinden kivi üreticiliği desteklerinden faydalandıkları anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların %50’si büyükbaş, %18,7’si küçükbaş, %16,2’si arıcılık konusunda destek alırken hayvansal üretim desteklemelerinin sayıca çok olması, son yıllarda Türkiye’de kırmızı et ve süt üretimi açığının giderek artması ve bu eksikliğin ithalat gibi geçici çözümlerle ele alınması şeklinde yorumlanabilir. Bitkisel üretim tarzındaki desteklemelerin belirlenmesinde ise; öncelikle yetiştirilecek olan ürünlerin başvuru yapılan yerlere ekolojik açıdan uygunluğu, yetiştirilmesi planlanan ürünlerin iç piyasadaki talep düzeyi ve son zamanlarda ülkemizdeki en önemli sorunlardan biri olan tarımsal ürün enflasyonu gibi değişkenlerin önem düzeyi belirleyici olmaktadır.

Genç Çiftçi Projesi ve tarımsal alanda üretim verimliliğini, istihdamı temel hedef olarak belirleyen birçok tarımsal destekleme projesinin başarılı olabilmesinin en önemli koşullarından biri, gerçekleştirilen faaliyetlerin üretici birlikleri ve kooperatifçilik uygulamaları ile destelenmesinin gerekliliğidir. Toplumda sosyal ekonomik yapının vazgeçilmez bir dinamo kaynağı olan kooperatif birlikleri; üretim ve pazarlamanın etkili bir şekilde sağlanması, iç piyasada fiyat dalgalanmalarını azaltması ve yoksulluğu giderici etkisi yönünden büyük önem taşımaktadır. Yine, bu noktadan hareketle kırsal alanlarda refah seviyesinin artırılması, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, tarımsal ürünlerin kayıt altına alınıp pazarlanması, üreticilere tarımsal girdilerin uygun fiyatlarda temin edilmesi ve elde edilen ürünlerin tüketici pazarına güvenilir bir şekilde ulaştırılması açısından üretici birliklerinin ve kooperatiflerin önemi ve gerekliliği yadsınamaz. Bu bağlamda çalışma kapsamında, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi alanında faaliyet gösteren genç çiftçilerle yapılan görüşmelerden elde edilen çıkarımların tümü, üretici birlikleri ve kooperatifçiliğin her üretim kolunda ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Öyle ki bal üretimi gerçekleştiren genç çiftçilerin önemli bir kısmı, gerçekleştirdikleri projeden elde ettikleri kazancın refah seviyelerini arttırdığını, yaşadıkları yerde çalışabilecek başka bir iş kolunun bulunmadığını ifade etmişlerdir. Buna ek olarak, elde ettikleri ürünleri pazarlama ve satış konusunda sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Buradan hareketle Genç Çiftçi Projesinin tam anlamıyla başarıya ulaşabilmesi için üreticilerin, sadece üretim aşamasında değil, pazarlama ve satış aşamasında da desteklenmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

Araştırmada katılımcılara; “Çiftçilik mesleğine bakış açınız nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Alt değişken olarak ise katılımcılara; “Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam, Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum, Fırsatım olsa sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmak isterim.” Seçenekleri sunulmuştur. Çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi bir iş yapamayacağını düşünenlerin oranı %16,3 olurken, çiftçilik mesleğini kazanım amaçlı bir meslek olarak görenlerin oranı ise %61,9 olmuştur. Son olarak, imkan bulsa sanayi veya hizmetler sektörlerinde çalışmak isteyenlerin oranı ise %21,9 olmuştur. Çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi bir meslekte çalışamayacağını düşünenlerin çiftçilik mesleğini geleneksel bir yaşam tarzı olarak gördükleri, geçmiş kuşaklardan beri kırsalda ve tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir. Bu bağlamda, çiftçiliği meslek olarak görenlerin ise çiftçilik mesleği ile aile faaliyetleri neticesinde bağ kurdukları ve meslek hakkında bilgi sahibi oldukları, projenin uygulanması konusunda zorluk yaşamadıklarını ifade etmektedirler. İmkan bulmaları halinde sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmak isteyenler ise; Genç Çiftçi Projesine ailelerine katkı sağlamak, işsizlik ve aile yönlendirmesi nedeniyle başvurduklarını belirtmektedirler. Çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki proje kapsamında genç çiftçi veya projeden yararlanan hanehalkının aylık kazaç miktarı arttıkça çiftçilik mesleğini meslek olarak ele alma ve mevcut projeleri sürdürme eğiliminin arttığı tespit edilmiştir.

Proje kapsamında katılımcılara; “Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %98,8’i bu soruya evet yanıtını verirken sadece %1,2’si hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların geneli ilk kez bu denli kapsamlı bir tarımsal destek projesinin hayata geçirildiğini belirterek, alınan desteklerle aile ekonomisine büyük katkı sağlayacaklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların genel anlamda projeye dair memnuniyet seviyelerinin bu kadar yüksek olmasının en önemli sebeplerinden biri; Yalova işgücü piyasasının genç işsizlerin istihdamı için oldukça kısıtlı olması şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda Genç Çiftçi Projesinin, Yalova ilinin köy ve beldelerinde aile ekonomisini destekleyici ve genç işsizliğini bir nebze olsun azaltıcı etkisi yadsınamaz. Anket çalışması kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerde, genç çiftçilerden sıkça duyulan cümlelerden biri de; “Asgari ücretle herhangi bir işte çalışmaktansa kendi köyümde kendi işimi kurmayı tercih ettim.” Şeklindeki ifadelerle sıkça rastlanmıştır. Bu bağlamda, projenin kırsaldaki gençlere ek iş seçenekleri sunması ve gençleri girişimciliğe teşvik etmesi açısından önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Küresel anlamda petrol ve benzeri önemli emtiaların fiyatlarının önemli miktarda artması, Avrupa başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde işsizlik oranlarının hızla düşmesine neden olurken bir yandan da çalışan yoksulluğunun ve küresel enflasyonun artması ve küresel ekonomik sistemde popülist ve korumacı uygulama sahalarının genişlemesine neden olmaktadır. Buna ek olarak; İngiltere'nin AB'den ayrılma sürecinin belirsizliği (Brexit), Donald Trump önderliğindeki ABD politikalarının tutarsızlığı, yeniden şekillenen dünya düzeninde Rusya'nın konum arayışları ve etkisi gittikçe artan ve yayılan Orta Doğu kaynaklı gerginliklerin bir türlü çözüme kavuşturulamaması gibi nedenler, küresel ekonomiyi oldukça olumsuz etkilediği ve belirsizliklerin arttığı bir sürece taşıdığı ifade edilmektedir. Küresel düzendeki negatif tablonun gölgesinde Türkiye'de; Türk lirasının yabancı para birimleri karşısında değer kaybının sürmesi, kamu bütçe ve cari işlemler açığının sürekli olarak artması beraberinde faiz, enflasyon ve işsizlik artışı gibi bir dizi yapısal problemi derinleştirmektedir (Yalçınkaya, 2019:57).

2018'in küresel düzeyde ve Türkiye bağlamında krizlerle dolu zor bir yıl olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de stratejik ve jeopolitik risklerin yanı sıra finans ve teknoloji alanında hızlı bir dijitalleşme sürecine girilmesi, başta tarım ve sanayi olmak üzere ekonomik sektörlerdeki durgunluk ekonomideki yapısal ve kredibilite açığını arttırmakta ve oluşan ekonomik kriz nedeniyle işsiz sayısının Türkiye tarihinde görülmemiş rakamlara ulaşmasına neden olduğu bilinmektedir (Canevi, 2019:4-5). Ayrıca, 2018 yılında başlayan sürecin devamında gelecek birkaç yıl içerisinde etkisini artarak devam edecek olan ekonomik durumun şu şekilde olması beklenmektedir; Türkiye'de mevcut özel şirketlerin aşırı borçlanması yarattığı kriz ortamı ve bu şirketlerin daha da borçlanarak konkordato süreçlerini yaşamalarıdır. Buna ek olarak işgücü piyasasında durgunluk, düşük ücret ve işsizliğin önemli düzeyde artacağı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda gelecek birkaç yıl içerisinde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de orta sınıfın derin refah sorunları yaşayacağı çıkarımında bulunmak mümkündür (Gürses, 2019:12-13).

TÜİK'in 17 Haziran 2019 tarihli haber bülteninde açıkladığı verilere göre 15 yaş ve üzeri genel nüfusta işsizlik oranı %14,1 seviyesinde gerçekleşmiş ayrıca genel nüfusta işsiz sayısı, 2019 yılı Mart döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyon 334 bin kişi artarak 4 milyon 544 bin kişi olmuştur. Bu bilgilerden hareketle, genç nüfusta işsizliğin bir hayli kaygı verici bir duruma evrildiği anlaşılmaktadır. Buna göre ,15-24 yaş arası gençlerde işsizlik %25,2 olurken genç erkeklerde bu oran %23,3 ve genç kadınlarda %28,4 olarak istatistiklere yansımıştır. Ne eğitimde ne istihdamda olanların durumu da ciddiyetini koruyarak % 23,7 olarak belirtilmiştir (TÜİK, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2019). Uysal ve Acar'ın yapmış olduğu araştırmaya göre; 15-19 yaş aralığındaki 1.9 milyon genç istatistiksel olarak ne eğitimde ne istihdamda bulunmaktadır. 2017 yılı itibarıyla belirtilen yaş grubundaki gençlerden; her 7 genç erkekten biri ve her 4 genç kadından biri ne eğitimde ne istihdamda yer almaktadır.

Dolayısıyla, ortaya çıkan sonuç, OECD ülkeleri ortalamasının çok üzerinde yer almakla birlikte, Türkiye açısından oldukça endişe verici bir tablo oluşturmaktadır (www.paraanaliz.com, 2019, Erişim Tarihi: 21 Haziran 2019).Toplumda bir yandan işsizliğin yaratmış olduğu sosyo ekonomik temelli kaygı ve gerginler artarken bir yandan da artan gelir eşitsizliği, hanehalkı yoksulluğu gibi unsurlar kredi taleplerinde artışa yol açmakta ve bunun sonucunda borçla finanse edilen tüketim harcamaları ekonomideki kırılma durumunu daha da arttırdığı anlaşılmaktadır (Eren & Kaymaz, 2019:37). Genç işsizliğin giderek artması, işgücü piyasasında yüksek ücret beklentisinde olan yeni mezun işsizleri düşük ücretli, esnek zamanlı ve kayıt dışı çalışma şartlarına zorladığı bilinmektedir. Mevcut koşullarda “ara eleman” olarak çalışmak istemeyen gençler, lisans, yüksek lisans ve doktora gibi işsizlik durumlarını erteleyeci, geçici çözümlere yöneldikleri belirtilmektedir.

Bir yandan artan işsizlik ve eğitim, işgücü piyasasının bitmeyen uyumsuzluğu bir yandan da gençler adına kaybedilen zaman, hane halkının yüksek eğitim masrafları karşısında yoksullaşması ve israf edilen kamu kaynakları, Türkiye’de genç işsizliğine paralel olarak akademik enflasyon durumuna sebep olduğu görüşü de genç işsizliğe dair ortaya atılan önemli çıkarımlardan birini oluşturmaktadır (Yalçıntaş & Akkaya, 2019:93-94).

Çalışmamızda sıkça üzerinde durulan hususlardan biri Türkiye’de işsizliğin son yıllarda çift haneli rakamlara evrilmesi ve bu durumun giderek kalıcılık göstererek çözülemeyen bir yapısalığa bürünmesi durumudur. İşsizliğin en çok etkilediği demografik grupların başında, ülkenin kalkınma ve gelecek planlarında önemli rol oynayan gençler gelmektedir. Genç işsizlik günümüzde Türkiye’nin önemli sorunlarından biri olmakla beraber, bu sorunun geçici ve erteleyici çözüm yaklaşımlarıyla ele alınması, demografik açıdan dinamik bir görünüm sergileyen Türkiye ekonomisi için ekonomik gelişim ve kalkınma treninin kaçırılması anlamına gelmektedir. Özetle, Türkiye’de genç işsizliğin temelinde; ekonomik kriz ve durgunluklardan sonra yeni istihdam alanlarının mevcut istihdam taleplerine göre oldukça düşük seviyelerde kalması, genel olarak eğitim sistemi ve işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluğun yarattığı sorunlar, eğitilmiş ve yeni mezun işsizlerin iş ve ücret beklentilerinin işgücü piyasasında karşılığının olmaması, genç işsizlerin işgücü piyasasından uzaklaşması, tarımdaki çözümler ve mevcut problemlerle birlikte gençlerin tarım sektörünü kriz dönemlerinde çalışılabilecek “geçici bir çözüm” olarak görmeleri şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla, tarım sektörünün hızla erimesine paralel olarak azalan tarımsal verimlilik ülke içinde gıda enflasyonu ve hane yoksulluğunun şiddetini arttırırken tarım sektöründe çalışan kişi sayısı da giderek azalmaktadır. Tarım sektöründeki altyapı ve mekanizasyon sorunları beraberinde tarımda çalışan kişilerin niteliksizleşmesine neden olmakla birlikte tarım sektöründe; imalat sektörü ve sanayi sektörü kopukluğu, katma değer yoksunluğu ve işsizlik sorunlarını çoğaltmaktadır. Bu bağlamda kırsalda genç işsizliğin artışına paralel olarak kentlerde genç işsizlik patlaması, plansız yapılaşma, çevre kirliliği vb sorunların derinleşerek çoğaldığını ifade etmek mümkündür.

Kentsel alanlarda artan genç işsizliğini azaltmaya paralel olarak başta sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeterli istihdam alanlarının oluşturulamaması, işsiz sayısını Cumhuriyet tarihinde ilk kez görülen rakamlara taşımıştır. TÜİK, Şubat 2019 sanayi üretim endeksi

verilerine göre; imalat sanayisindeki azalma %5,5 olurken düşük ve orta teknoloji ürün üretimlerinde de ciddi miktarda düşüş gözlenmektedir. Sanayi üretiminde düşük kaliteli ve teknoloji ara mal üretimi düşüş eğilimindeyken yüksek teknoloji ürünlerin üretimi %14,8 oranında artış kaydederek genç işsizliği azaltmayı öngören istihdam planlamalarının sanayi üretiminde yüksek teknolojiyi temel alan endüstri 4.0 teması üzerinde şekillenmesinin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, küresel üretim mekanizmaları, bütün ekonomik sektörlerde ileri teknoloji ve katma değer teması üzerine evrilirken ülkemizdeki üretim sektörlerinin de genç işsizliği azaltmak ve yeni istihdam alanları oluşturmak adına katma değer teması üzerine şekillenmesinin önemi giderek artmaktadır.

Genç işsizlik hali, gençlerin ekonomik olarak gelir elde etmesini ve sosyal hayata katılımını sınırladığı gibi ülkenin üretim ve kalkınma hedeflerinden uzaklaşmasına da neden olmaktadır. Buna bağlı olarak, işsizlik ve uzun süreli işsizlikle birlikte yetersizlik ve işe yaramazlık gibi duygu ve düşüncelerin gençlerin hayatında pekiştiği ve sosyal psikolojik sorunların gençlerin hayatında uzun süreler boyunca yer ettiği anlaşılmaktadır.

Genç işsizlik konusunda yapılan çeşitli çalışmalarda, işsizlik halinin gençleri; sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı, psikolojik kökenli sorunlar ve intihar gibi çeşitli kötü eğilimlere yönelttiği şeklinde çeşitli bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, işsizlik halinin uzun sürmesiyle birlikte toplumda, çeşitli gençlik hareketleri, siyasi marjinalleşme, hınç ve toplumsal kutuplaşma gibi eğilimlerin arttığı belirtilmektedir. Son olarak 2018 yılında Fransa’da meydana gelen “Sarı yelekli” isimli sokak hareketleri işsizlik, çalışan yoksulluğu gibi olumsuz durumların toplumda tahammülsüzlük ve şiddet gibi eğilimleri arttırdığının önemli örneklerinden biridir. TÜİK’in 2018 yılına ait istatistiklerinden hareketle; Türkiye’de istihdam oranı konusunda en yüksek olan sektör hizmetler olurken bu sıralamayı sanayi ve tarım sektörleri takip etmektedir. Ayrıca sanayi sektörünün önceki yıllara oranla küçüldüğü ve istihdam kayıplarının yaşandığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye, tarım sektörü ağırlıklı olarak sanayileşmeden istihdam yaratma konusunda hizmetler sektörüne ağırlık verilmesi ve hizmetler sektörünün her geçen yıl katma değerli mal üretimini temel alan sektörlerle oranla ters yönde genişlemesi, Türkiye’de işsizliğin “üretmeden büyümek” temeline dayanan yönünü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Eser’in fikirleri yönlendirici olmuştur; “Ekonominin üretim kapasitesini arttırmayan mevcut büyüme modeli yalnız sermaye birikimini aşındırması bakımından değil, yol açtığı borçlanmaya dayalı tüketim, sosyal sınıfsal gelir eşitsizliği ve ekonomik yıkım nedeniyle de sürdürülebilir değildir (2019:68). Bu bilgiler ışığında Türkiye’de artan genç işsizliğin, ekonomik anlamda alınan bütün tedbirlere rağmen kayıt dışılık düzeyini arttırdığı anlaşılmaktadır. Öyle ki genç işsizlik; gençlerin bir kısmını eğitim hayatlarını uzatmaya yönlendirirken bir kısmını da düşük ücret, esnek, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma koşullarına zorlamaktadır.

Türkiye’de eğitim durumuna göre genç işsizliğin durumu yıllara göre; meslek lisesi, genel lise ve yükseköğretim mezunu gençler arasında önemli düzeyde artmakta olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK’in 2017 yılı verilerine göre, yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranı %34,4 olarak tespit edilmiştir. Buna verilere göre, eğitilmiş gençlerin

istihdamla buluşturulamama sorunu giderek büyümektedir. Bu bağlamda, eğitim politikalarının, işgücü piyasasının gerektirdiği nitelik ve becerilerden yoksun bir perspektifte sürdürüldüğü çıkarımında bulunmak mümkündür. Başta OECD olmak üzere çeşitli kuruluşların Türkiye işgücü piyasasına yönelik yapmış oldukları araştırmalarda ortaya konulmaktadır ki; Türkiye’de genç işsizlik yüksek seviyelerde seyretmesine rağmen, %66’lık bir oran ile işverenlerin işgücü piyasasının gerektirdiği becerilere sahip nitelikli eleman bulamadığı ikinci OECD ülkesi konumundadır. Bu doğrultuda Manpower Group’un Türkiye işgücü piyasasına yönelik yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de çalışanların beceri yetersizlikleri 2011 yılında %48 iken bu oran 2018 yılına kadar kayda değer bir gelişme göstermeyerek 2018 yılında %66 olmuştur. Bu araştırma kapsamında Türkiye işgücü piyasasında işveren ve işçilerin doğru bir şekilde buluşturulamamasının başlıca nedenleri; %20 oranında işe başvuran gençlerin arz edilen miktardan daha çok ücret beklentisi içinde olmaları, %31 ile çalışmak isteyen gençlerde tecrübe eksikliği, % 20 ile işverenlerin çalışan adaylarında yeterli beceri düzeyine sahip olmadıkları düşüncesi ve son olarak %17 ile iş arayan gençlerin başvuracakları işe alınmayacakları önyargısı ile bazı işlere başvurmaktan kaçındıkları şeklinde ifade edilmektedir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerdeki hızlı ilerlemeler, ani toplumsal ve siyasi değişimlere ve en önemlisi kitlesel bir işsizlik halinin oluşmasına neden olabileceğini vurgulayan Harari’ye göre; “Biyoteknoloji ve bilgi teknolojileri insanlığın daha önce karşılaşmadığı zorluklar çıkarırken, insanlık geçtiğimiz onyıllar boyunca küresel siyasete hakim liberal inancını yitiriyor.” Dolayısıyla, Harari’nin satırlarından anlaşılacağı üzere, yakın gelecekte teknolojik gelişmeler neticesinde düşük nitelikli işgücüne ihtiyaç tamamen ortadan kalkabilir ve küresel düzeyde kitlesel bir işsizlik hali ortaya çıkabilir (2018:19-33). Bu bilgilerden hareketle Türkiye’de, mevcut eğitim sisteminin niteliği, işgücünün kapsayıcılığı, staj imkanları ve işgücüne uyum konusunda atılacak adımların aciliyeti ön plana çıkmaktadır. Küresel gelişim ve değişimin gerektirdiği fen, matematik, teknoloji ve inovasyon altyapısına dayanan öğrencilerin yetenek ve becerilerini arttırmayı esas alan eğitim sistemlerinden hareketle Türkiye’nin bilgi ve teknoloji çağının gerektirdiği düzenlemeleri eğitim politikalarına adapte etmesi ve ayrıca klasik ezberci eğitim temeline dayanan yöntemleri terketmesinin önemi ciddiyetini korumaktadır. İşsizliğin azaltılmasına katkıda bulunmak ve işsizliğin oluşturduğu yıkıcı etkilerin önüne geçmek adına işgücü piyasasında aktif ve pasif istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)’a önemli misyonlar yüklenmektedir. İŞKUR’un bünyesinde sürdürülen aktif istihdam politikaları ise şöyledir; çeşitli alanlarda mesleki eğitim kursları, girişimcilik eğitim programları ve iş başı eğitim programları dezavantajlı grupların iş yaşamına kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu alanda İŞKUR’un üstlendiği rol her geçen yıl artarken 2017 yılı İŞKUR faaliyet raporuna göre; İŞKUR bünyesinde kurs ve programlara katılanların yaklaşık olarak %55’ini kadınlar oluştururken toplam katılımcıların %61’i 15-29 yaş grubundaki gençlerden oluşmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, İŞKUR’un düzenlediği kurs ve girişimcilik programlarına yükseköğretim mezunu gençlerin farkındalık ve katılımının her geçen yıl arttığı anlaşılmaktadır. Buna göre programlara katılanların %25’i yükseköğretim mezunudur. Ayrıca, İŞKUR’un iş ve meslek

danışmanlığı, kendi hesabına yönelik çalışanlara yönelik programlar, toplum yararına çalışma programları, istihdamı destekleme, işçi ve işverenlere danışmanlık gibi işgücü piyasasını kapsayıcı programlar bulunmaktadır.

Gençleri çalışma yaşamına aktif olarak dahil etmek ve onların çalışma yaşamının içinde sürekliliğini sağlamak adına çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu ayrıca, 4857 sayılı İş Kanununun gençleri koruyucu maddeleri esas alınmaktadır. İŞKUR'a ek olarak KOSGEB'in de istihdamı arttırmaya yönelik kobi teşvik ve girişimcilik programları bulunmaktadır. Bu programlara ek olarak kamunun alternatif kanallar aracılığıyla işsiz gençleri, kamusal kuruluşlarda işe yerleştirme gibi çalışmalarla işsizliğin yarattığı olumsuz etkilerin gençler üzerindeki etkisi azaltılmak hedeflenmektedir. Fakat, özellikle KOSGEB kapsamında genç girişimcilerin işlerini kurmaları için yapılan desteklemelerin finansmanı, girişimci işini kurup yaptığı harcamaları belgelendirmesi halinde sağlanmaktadır. Bu bağlamda, kendi işini kurmak isteyen fakat yeterli maddi imkana sahip olmayan gençlerin bu desteklemelerden hedeflendiği şekilde faydalanamadığı anlaşılmaktadır. Bu hususta düzenlemelerin yapılması, girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak adına önem teşkil etmektedir. Girişimcilik konusunda eğitim sisteminin yapısına dikkat çeken Es ve Güven'e göre; Türkiye'de eğitim sisteminin girişimciliğe tam olarak önem vermemesi, gençleri özel sektör ve kamudaki iş olanaklarına uygun hazırlaması; gençler arasında girişimciliğin öneminin tam olarak kavranamamasına ve girişimciliğin bir oyalanma süreci olarak algılanmasına neden olmaktadır (2018:223).

Genç işsizliğin yarattığı yıkıcı etkileri azaltmak ve gençlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve bireyin toplumda ve sosyal yaşamdan kopmasını engellemek adına pasif istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bu kapsamda işsizlik sigortası, ücret ve garanti fonu, kısa çalışma ödeneği, kıdem ve ihbar tazminatı, iş kaybı tazminatı gibi ekonomik ve hukuki açıdan işsizlere pozitif ayrımcılık gözetilen uygulamalar aracılığıyla işsizliğin bireyin hayatında yarattığı yıkıcı etkilerin kısmi olarak giderilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye'de işsizliği azaltmak ve gençlerin istihdamdaki konumunu arttırmak adına öne çıkan düşünce topluluklarından biri de istihdamdaki çalışma sürelerinin gözden geçirilmesidir. Bu konuda, gelişmiş ülkelerin çalışmaları gözden geçirilerek işgücü piyasasında haftalık çalışma saatlerinin düşürülmesi ve geri kalan zaman dilimleri için işsiz bireylerin istihdama katılması önem taşımaktadır. Dolayısıyla, işgücü piyasasında istihdam sayısının artırılması ile gelir düzeyi ve iç piyasa tüketiminde artış yaşanmakta ve böylece yeni yatırım ve istihdam alanlarının oluşturulmasına olanak sağlanmaktadır. Türkiye işgücü piyasasında imalat sektöründe çalışan işçilerin haftalık çalışma süreleri 52 saat yerine 45 saate düşürülmesi halinde imalat sektöründe 500.000 bin yeni istihdama ihtiyaç duyulacağı belirtilmektedir (Gündem, 2010:187).

Kelime anlamı olarak bitkisel ve hayvansal kökenli hammaddeleri üretmeyi, işlemeyi ve saklamayı temel alan tarım kavramı; temel anlamıyla bitki ve hayvanların yetiştirilmesi, yetiştirilen kaynaklardan bitkisel ve hayvansal ürünler elde edilmesi, elde edilen bu ürünlerin nitelik ve nicelik açısından iyileştirilmesi, işlenip değerlendirilmesi, saklanması

ve son olarak dağıtım ve pazarlamasının gerçekleştirildiği bütünsel bir süreç olarak ifade edilmektedir. Tarım sektörünün bir ülke için hayati önem taşıdığı, ülkenin gıda ihtiyacının karşılanmasında dışa bağımlılığın azaltılması veya tümünden kesilmesinin öneminin en az savunma sanayi kadar önemli olduğu, devletin ileri gelen isimleri tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Fakat, Türkiye’de tarım sektörünün gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara tezat teşkil edecek bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün ve tarıma dayalı imalat sektörünün GSYH’den aldığı pay önemli bir yer tutarken Türkiye’de bunun tam tersi bir işleyiş sürecinin yaşandığını söylemek mümkündür. Öyle ki Türkiye’de kırsal alanlarda verimli tarım arazileri dünya ortalamasına göre oldukça avantajlı bir düzeyde olduğu halde kırsalda yaşayan nüfusun kentlere göç etme eğiliminin sürekli olarak arttığı belirtilmektedir. Bu durumun temel sebepleri arasında, günümüze kadar yanlış bir şekilde sürdürülmekte olan tarım politikaları ve kalkınma sürecinde tam olarak sanayileşmeden hizmetler sektörünün niteliksiz bir şekilde büyümesinden ileri geldiği düşünülmektedir (Koru, 2017:29-31).

Küreselleşme olgusu ile birlikte ve 2000’li yıllarda Türkiye’nin tarım politikalarının küresel etkilere açık liberal politikaları benimsemesi nedeniyle ülkemizde tarım sektöründen elde edilen ürün ve kazanç birbirine paralel olarak azalma eğiliminde görünmektedir. Öyle ki, günümüzde iç piyasada tarım ürünleri fiyatlarının sürekli yükselişi iç piyasada gıda enflasyonunu beraberinde getirmekle beraber bu sorunun çözümünde günü kurtarmayı amaçlayan ve ithalatı kolaylaştıran uygulamalar tercih edilmektedir. Ancak, vergi indirimleri ve ithalat kolaylaştırıcı günü kurtaran politikalar yerine tarımda sürdürülebilirliği sağlayan ve yerli üretimi arttırmayı hedefleyen tarım politikalarının acil bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Dünyada ülkelerin tarım politikalarına ayrıca önem atfetmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; tarım sektöründe çalışan halkın, diğer ekonomik sektörlerde çalışan bireylere göre kazançları görece olarak daha düşüktür ve bu nedenle tarımda istihdam edilen bireylerin kazançlarının artırılması ve diğer sektörlerden elde edilen gelir seviyesine yakınlaştırılması hedeflenmektedir.

İkinci olarak, toplumun sağlıklı bir şekilde beslenmesi açısından tarımsal üretim stratejik bir öneme sahiptir ve çeşitli politikalarla tarımsal üretimin sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Son olarak üçüncüsü ise; tarım sektöründe üretimin önemli bir kısmını karşılayan küçük aile işletmelerinin sektördeki büyük işletmeler tarafından ezilmemelerini sağlamak ve toplumsal huzuru korumak için bu küçük tarımsal yapıların ekonomik olarak desteklenmeleri oldukça önem teşkil etmektedir. Çeşitli araştırmalar ortaya koymaktadır ki; Türk tarım sektörü Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yasalar ve yaptırımlar çerçevesinde korunmamış ve desteklenmemiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de tarım politikalarının istikrardan uzak bir görünüm sergilemesinin temelinde bu neden etkili olmaktadır.

Kırsal kalkınma kavramının temelinde kent ve kırsal alanların arasındaki sosyal ekonomik farklılıkların ideal bir dengeye kavuşturulması yatmaktadır. Dolayısıyla, kırsal kalkınma kavramı ile kırsal nüfusun yerinde kalkandırılması amaçlanmakta olup kırsalda işsizlik ve göç gibi sorunların yerinde çözülmesi hedeflenmektedir.

Yine bu doğrultuda, kırsal kalkınma kavramı ile tarımsal üretimin sürdürülebilir, kesintisiz ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle AB gibi gelişmiş ülkelerde çeşitli tarımsal örgütlenmelerin tarım ve gıda sektörlerinde ülkelerinin küresel çapta rekabet edebilirlik düzeylerini arttırdıkları bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de de hükümet, kamu sektörü, iş piyasası aktörleri, tüketici örgüt ve dernekleri, üretici örgütleri ve kooperatifler, sendikalar, medya ve üniversiteler gibi aktörlerin sürdürülebilir ve istikrarlı bir tarım politikası elde etmek ve tarımsal politikalarını üretici lehine döndürülmesi amacıyla iş birliğinde bulunmaları gerekmektedir (Yılmaz, 2010: 298).

Türkiye’de uygulanan tarımsal teşvik ve destekleme politikaları genel itibariyle iki ayaklı bir sistemle sürdürülmektedir. Bunlardan ilki; üretim süreci boyunca tarımsal girdilerin sübvansede edilmesidir. İkincisi ise; üretim sonucu elde edilen tarım ürünlerinin çiftçiden garantili ve destekleyici şekilde alım fiyatlandırılmasının yapılmasıdır. İki uygulamada da üreticiye güvence vermek amaçlanırken bu uygulamalar üzerinde iktidarların zaman zaman popülist yaklaşımları ve siyasi amaçları etkili olagelmiştir.

Temelinde bütün tarımsal destekleme uygulamaları; sürdürülebilir, örgütlü, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü oluşturmayı amaç edinmektedir. Kırsal kalkınmada bölgesel gelişmişlik farkları kalkınma planlarının oluşturulması ve doğru bir şekilde yönetilmesi hususunda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bölgesel gelişmişlik farkları dikkate alınarak; desteklenecek olan üretim gücünün ihtiyaç duyulan yerleşim yeri ve sektörlere yönlendirilmesi hem işletme karlılığını hem de bölgesel refahı olumlu yönde etkileyecektir.

Türkiye’de tarımsal destekleme ödemelerinin 2011 yılından itibaren kademeli olarak düzenli bir şekilde arttırıldığı ifade edilmektedir. Tarımsal desteklemelerin düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesinde; tarımsal ürünlerin üretimindeki düşüşün süreklilik arz etmesi ve buna bağlı olarak tarımsal ürün ithalatının artması, tarım sektöründe artan işsizlik, hanehalkı yoksulluğu, kırsaldaki çözümlenin durdurulamaması ve dövizdeki hareketliliğe bağlı olarak tarımsal girdi fiyatlarının düzenli olarak artışı dikkate alınarak uygulamaya konulan milli tarım projesinin sürdürülmesine önem verilmektedir.

Nitekim, Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli de tarımsal projelere verilen önemi vurgulayarak; tarımın savunma sanayisinden daha önemli olduğunu gelecek yıllarda dünyayı doyuran ülkenin lideri olacağını ifade etmektedir. 30370 sayılı, 24 Mart 2018 tarihli, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayınlanan 2018/12 sayılı tebliğde Genç Çiftçi Projesinin amacı şu şekilde belirtilmektedir; tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimcilik faaliyetlerine kanalize olmalarını sağlamak, kırsalda gelir düzeyinin arttırılması ve bu bağlamda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje kapsam olarak, kır ve köy alanlarında yaşamını sürdüren genç çiftçilerin yaşadıkları yerlerde uygulayacakları bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri ve tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesi ayrıca üretilen bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere başvuru sahibi başına 30 bin tl’ye kadar hibe ödenmesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmektedir.

Genç Çiftçi Projesine başvuran genç çiftçi adaylarında aranan nitelik şartları ise şöyle; 18-40 yaş aralığında, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren yada bu alanlarda yaşamak isteyen ve tarımsal faaliyetlerde bulunan yada bulunmak isteyen kişiler olarak belirtilmektedir.

Projede belirleyici olan kırsal alan tanımı; nüfusu 20 binden az olan yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Ayrıca, Genç Çiftçi Projesi kapsamında destek sağlanacak illerin çiftçi sayıları ve verilecek hibe miktarı Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda, kurumların ortak çalışmaları neticesinde belirlenen illerin kırsal bölgelerindeki yerleşim yerleri ve sayısı, yerleşim yerlerindeki genç çiftçi sayısı, başvuruların talep yoğunluk konuları kırsal alan nüfusunun sosyal ve ekonomik olarak gelişmişlik endeksi temel alınarak programın yıllık bütçesi çerçevesinde değerlendirildiği belirtilmektedir.

Genç Çiftçi Projesinden yararlanacak olan adayların desteklerden yararlanabilme kriterlerinin belirlenmesi ise şu şekildedir; referans puanlar 6,10 ve 14'lük puan dilimlerinden oluşmaktadır. 18-24 yaş aralığındaki gençlere pozitif ayrımcılık uygulanmakta olup değerlendirme puanlamasında 14 tam puan verilmektedir. Bunu; 26-32 yaş aralığındaki bireyler 10 puan alarak ve son olarak 33-40 yaş aralığındaki katılımcılar 6'şar puan alarak sırayı takip etmektedir.

Adayların, ikametgah yerlerindeki toplam nüfus sayısı 1.000 kişi ve altında olanlar değerlendirmeden 14 tam puan almaktadır. Yine, aday genç çiftçilerin eğitim düzeyi okuma yazma bilen- ortaokul mezunu aralığında ise 14 tam puan verilerek değerlendirilmektedirler. Günümüz itibariyle eğitimsiz bireylerin kentsel alanlara göçü itibariyle çalışma alanları oldukça kısıtlı olduğu için bu değerlendirme kıstasında eğitimsiz veya az eğitilmiş genç çiftçi adaylarına da 14 puan üzerinden değerlendirme yapılarak pozitif ayrımcılık uygulandığı belirtilmektedir.

Genç Çiftçi Projesi kapsamında hayata geçirilen tarımsal destekleme faaliyetleri şu şekildedir;

1-) Hayvansal üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri. (Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen vb. arılardan elde edilen ürünlerin üretimi, ipek böceği yetiştiriciliği, serbest sistem yumurta tavuğu yetiştiriciliği ve tesislerinin yapımı şeklinde ifade edilebilir.

2-) Bitkisel üretimi arttırmaya yönelik destekleme projeleri. (Kapama meyve bahçesi tesisi, fide, fidan, iç ve dış mekan süs bitkisi yetiştiricilikleri, mevsim etkisinden arındırılmış kontrollü örtü altı sebze ve meyve yetiştiriciliği, çok yıllık yem bitkisi yetiştiriciliği, kültür ve istiridye mantarı üretim tesislerinin yapımı şeklinde belirtilmektedir.

3-) Yöresel ürünler ile tıbbi aromatik bitki üretiminin artırılması ve elde edilen ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenip pazarlanmasına yönelik destekleme projeleri bulunmaktadır.

64. Acil eylem planı neticesinde uygulamaya koyulan Genç Çiftçi Projesi ile birlikte; kırsal alanlarda girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi, kırsal alanlarda yaşayanların gelir düzeyi ve refah kalitesinin yükseltilmesi, tarım sektöründe çalışanlara alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, tarım ve sanayi entegrasyonunun artırılması, kırsaldaki genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi, tarımda kesintisiz sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır (Çevik, 2018).

Gerçekleştirilen bu çalışma, ülkemizde son yıllarda genç işsizliğin giderek kaygı verici bir boyuta ulaşması ve kent yaşamında istihdam konusunda yaşanan yoğun rekabetin gençleri, kırsalda kendi işlerini kurmaya yöneltmesi amacıyla uygulamaya konulan Genç Çiftçi Projesi kapsamında ele alınarak Yalova ili düzeyinde projeden yararlanan genç işsizler üzerindeki etkiyi ortaya çıkarmak amacıyla ele alınmıştır. Ayrıca, projenin ana hedefi olan genç işsizliğin azaltılması ve son yıllarda oldukça azalan tarımsal üretim verimliliğinin artırılması hedefi araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler bağlamında değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, genç işsizliğin etkilerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmalara sağlanan katkının Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü kapsamında artırılması amacıyla ele alınmıştır. Genç işsizlik konusunun güncel tutulması, kırsal kalkınma ve girişimciliğin ekonomik kalkınmada gittikçe artan önemine vurgu yapmak amacı da çalışmanın ele alınma amaçlarından biridir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de genç işsizliğin nedenleri, güncel durumu ve bu kapsamda alınan tedbirler ve etkileri incelenirken genç işsizliği ile paralel olarak tarımdaki çözülmenin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, çalışmada Türkiye’de son yıllarda giderek büyüyen iki problemi; artan genç işsizliği ve tarım sektöründe küçülme, artan nüfusa rağmen azalan tarımsal üretim sorunlarının birbiriyle ilişkileri incelenmektedir.

Genç işsizlik ve beraberinde gelen işsizlik kaygısı genç bireyleri psikolojik ve fiziksel açıdan etkilemekle beraber toplumun huzur ve refahını da negatif yönde etkilemektedir. Dünyada genç nüfus yönünden avantajlı bir konuma sahip olan Türkiye’de gençlerin doğru bir şekilde istihdama kazandırılması, ülkenin ekonomik gelişimi ve kalkınması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, genç işsizliği azaltıcı ve önleyici tedbirlerden biri olan tarımsal teşviklerin çeşitliliği ve kapsamı giderek önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, başta Genç Çiftçi Projesi olmak üzere tarımsal teşvikler ile kentsel alanlarda istihdam konusunda yaşanan yoğun ve yıpratıcı rekabetten gençlerin daha az kayıp yaşaması ve kırsal alanlarda kendi işlerini kurmaları amaçlanmıştır.

Genç Çiftçi Projesi ile işsizliğin ve genç işsizliğin en yüksek değerine ulaştığı, tarımsal üretim ve tarımda istihdam edilen genç sayısının azaldığı şu günlerde; ülke tarımına yeni bir ruh ve kimlik kazandırılması ayrıca işsizliğin önemli ölçüde azaltılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırılması yapılacak olan örneklem Genç Çiftçi Projesi kapsamında seçilmiştir. Çalışma, Yalova ilinde Genç Çiftçi Projesinden yararlanan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin proje kapsamında aldıkları destekler bağlamında gelir düzeylerindeki değişim ve çiftçilik mesleğine yönelik bakış açıları araştırılmak istenmiştir. Bireylerin teoride projenin en önemli amaçları olan genç işsizliğin azaltılması ve tarımsal verimliliğin artırılması hedeflerinin farkında olmalarından yola çıkılarak, bireylerin Genç Çiftçi Projesine yönelik farkındalıkları çalışmada belirlenen değişkenler temelinde karşılaştırılmak istenmiştir. Genç Çiftçi Projesi kapsamında bireylerin kırsal yaşam, tarım sektörü ve kendi işlerini kurmaya yönelik girişimleri ve beklentileri, hayat standartlarındaki değişimler belirlenerek yapılan testlerle gençlerin tarım sektörüne yönelik algılarının yorumlanması amaçlanmıştır.

Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasındaki ters ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan anket çalışmasında sorular; katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenebilmesi,

çiftçilik ve girişimcilik eğilimlerinin net bir şekilde ortaya çıkarılabilmesi amacıyla cevaplar, evet-hayır ayrımının net bir şekilde ifade edilebileceği şekilde belirlenmiştir. Dolayısıyla, anket soru ve cevapları, sınıflama (nominal) ölçeğin kullanılabilmesi için iki değişkenli sıklık ve korelasyon ilişkisi analizlerinin kolaylıkla uygulanabileceği düzeyde oluşturulmuştur. Anket çalışması yardımıyla toplanan veriler ise SPSS 20,0 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma bağlamında katılımcıların dağılımlarının normal bir şekilde sağlandığı değişkenlerde katılımcıların frekans ve ikili değişkenler arasında karşılaştırılması Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ikiden fazla değişkenin karşılaştırılması için Kruskal Wallis H testinden faydalanılmıştır. Araştırma bulgularının yorumlanmasının ilk etabında katılımcıların frekans olarak demografik bilgilerinin belirlenmesinde ve yüzdelerle dağılımlarının saptanmasında frekans analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın yorumlanmasının son kısmında ise iki değişkenli sıklık analizi sonucu elde edilen bulguların yorumlanmasına ağırlık verilmiştir.

- Araştırma bulgularından elde edilen değerlendirmeler neticesinde çok açık bir şekilde görülmektedir ki çalışmanın başlıca hipotezi olan hipotez 1'in yani "Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen destekler ile işsizlik azalmaktadır" hipotezinin desteklendiği neticesidir. Dolayısıyla, bu bağlamda Genç Çiftçi Projesi ve genç işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.
- Toplam 160 katılımcıdan oluşan araştırmada; katılımcıların 75'i yani %46,9'u erkeklerden oluşurken 85'i yani %53,1'i kadınlardan meydana geldiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bu noktada kadın genç çiftçi adaylarına ciddi oranda olmasa da pozitif ayrımcılık yapıldığı söylenebilir.
- Çalışmaya katılımcı olarak katılan genç çiftçilerin eğitim dereceleri ise şöyledir; %33,8'i genel lise, %27,5'i ortaokul, %14,4'ü ilköğretim, %12,5'i mesleki veya teknik lise, %10'u iki yıllık yüksekokul ve %1,9'u ise lisans mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarının belirtilmesine paralel olarak çalışma kapsamında katılımcılara; "**Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen desteklerden yararlanmak için bir kurs veya eğitime katılmanın faydalı olacağını düşünüyor musunuz?**" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulardan çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça kurs veya proje için eğitim programlarına katılımın faydalanılan proje konularında kolaylık sağlayacağını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcılara; "**Faaliyet gösterdiğiniz proje için bir kurs veya eğitime katıldınız mı?**" sorusu yöneltilmiş ve katılımcılardan % 83,1 oranında "**hayır**" yanıtı alınmıştır. "**Evet**" diyenlerin oranı %16,9 ile oldukça azınlıktadır. Soruya ağırlıklı olarak hayır yanıtının verilmesinin başlıca nedeni ise; katılımcıların destekler kapsamında uygulanan proje konularındaki faaliyetlerin genellikle aile mesleği olduğu ve bu faaliyetler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları nedeniyle herhangi bir kurs veya eğitime katılmanın gerekli olmadığını belirtmişlerdir.
- 160 kişilik katılımcı grubundan sadece 16 kişinin yüksekokul ve yalnızca 3 kişinin de lisans mezunu olmasından hareketle Genç Çiftçi Projesinin ana hedeflerinden biri olan ve medyada sık sık gündeme getirilen "**kırsalda kendi işini kuran çiftçilik mesleğini tercih eden üniversite mezunu genç**" algısının tam olarak

başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle uzun yıllardır gençlere, memur olmanın birçok işten daha rahat ve risksiz olacağı algısının oluşturulduğu ülkemizde, Genç Çiftçi Projesi gibi çalışmalarla gençlerin hayatlarının erken döneminde belirli riskleri alarak kendi işlerini kurmalarının yolu kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak, araştırma sonucu elde edilen bulgulardan anlaşılabileceği üzere belirlenen hedeflere süreli projeler kapsamında yapılan duyurularla ulaşmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, bu noktada öğrencilere eğitimlerinin erken dönemlerinden itibaren üretkenlik ve girişimcilik teması üzerinde yoğunlaşan profesyonel üretken çiftçilik gibi mesleklerin bir kariyer seçimi olarak benimsetilmesi oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca, Genç Çiftçi gibi projelerin bilinirliğini daha da arttırmak adına mevcut iletişim ve bilgilendirme kanallarına ek olarak gençlerin sıklıkla kullandıkları sosyal medya mecralarının tercih edilmesi büyük önem taşımaktadır.

- Genç Çiftçi Projesine katılan 15-24 yaş aralığındaki genç çiftçilerin eğitim düzeylerinden çıkarım yapılan bir diğer önemli bulgu ise; işgücü piyasasına entegre olma zorluğu yaşayan ve toplumsal yaşamdan kopuş eğiliminde olan az eğitilmiş gençleri kırsalda sosyal ekonomik anlamda kucaklama hedefi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, katılımcılar arasında ortaokul ve genel lise mezunlarının diğer eğitim düzeylerine göre oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yalova ili bağlamında araştırmayı değerlendirdiğimizde ise; Yalova işgücü piyasasında sanayi ve imalat alanlarının kısıtlı, hizmetler sektöründe ise büro memurluğu başta olmak üzere sekreterlik vb istihdam potansiyeli kısıtlı iş hacminin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda, Yalova ilinin tarımsal anlamda elverişli topraklara sahip olduğu fakat bu fonksiyonun önemli bir kısmının halen doğru bir şekilde değerlendirilmediği dikkate alınacak olursa il bazında Genç Çiftçi Projesinin oldukça işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.
- Araştırma kapsamında katılımcılara “aylık gelirinizi belirtiniz” sorusu yöneltilmiş ve değişken olarak; 1.000 – 2.000 tl, 2.001 – 2.500tl, 2.501 – 3.000 tl, 3.001 - 4.000 tl, 4.001 – 5.000 tl ve son olarak 5. 001 tl ve üzeri sıklarda sıralanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların %49,9’u aylık kazançlarının 2.001 ile 2.500 tl arasında olduğu belirtilirken ikinci sırayı aylık 2.501 tl ile 3.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerin olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü sırayı ise, aylık geliri asgari ücret koşullarının da altında olan 1.000 tl ile 2.000 tl arasında aylık gelir elde eden genç çiftçiler yer almaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden hareketle 1.000 tl ile 2.000 tl arasında kazanan genç çiftçilerin, yürütmekte oldukları tarımsal faaliyetleri ekonomik anlamda aile desteği ile sürdürdükleri anlaşılmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak da seçtikleri genç çiftçi projelerinin başlangıçtan itibaren hemen gelir elde edebilecek projeler olmadığı ve ortalama veya ortalamanın üzerinde gelir elde edebilmeleri için seçtikleri faaliyet kollarında en az 2-3 yıllık bir zaman diliminin geçmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle Genç Çiftçi Projesinde yer alan bazı girişimcilik faaliyetlerinin, gençleri hemen istihdama dahil eden gelir kapısı olarak değil de kırsalda aile kalkınmasını destekleyen bir gelecek yatırımı olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Araştırma grubunun önemli bir kısmını oluşturan %46,9 oranındaki genç çiftçinin aylık gelir olarak asgari ücret düzeyinde

aylık 2.001 tl ile 2.500 tl arasında gelir beyan ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerden ve elde edilen bulgulardan, bu gelir grubundaki genç çiftçilerin de faaliyet gösterdikleri proje kollarında çalışmaya başladıktan sonraki girişim masraflarının telafi edilmesi evresinin uzun sürdüğünü belirterek bu durumun aylık kazançlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

- Aylık kazançlarının 1.000 tl ile 2.000 tl arasında olduğunu beyan eden genç çiftçilerin %66,7'sinin büyükbaş-sığır yetiştiriciliği girişiminde buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedeninin ise destek kapsamında verilen hayvanların yem ve bakım masraflarının yüksek oluşu, hibe olarak verilen hayvanların genellikle buzağı şeklinde verilmesi ve süt üretiminden uzak oluşu şeklinde ifade edilmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmının verilen ithal hayvanların cins ve üretkenliğinden memnun olmadıkları, destek olarak yerli ırkların verilmesinin bu alanda daha çok başarı sağlayacağı görüşünde oldukları anlaşılmıştır. Buna ek olarak, aylık gelirini asgari ücretin altında beyan eden genç çiftçilerden en düşük katılımı kapalı asma bahçe, bağ ve üzümü bitkiler kategorisinde kivi üretimi yapanlar işaretlemiştir. Bu bağlamda; kivi yetiştiriciliğinin doğası gereği üretimden kazanç elde etmenin ortalama 3 ile 5 yılı bulduğu dikkate alınırsa girişimcilerin hayatlarını idame ettirebilmek için aile desteği aldıkları yada ek iş yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda görüşmeler sonucu elde edilen bir diğer bulgu ise örtü altı üretim tesisinde fide, fidan, süs bitkisi, sebze ve meyve üretimi faaliyetlerinde bulunan genç çiftçiler henüz üretime başlamadan tesisin kurulum ve ısıtma gibi giderlerinin verilen hibe miktarını geçtiği fakat yürütülen faaliyetlere göre iki yıl içinde tesisin kurulum masraflarını telafi edip yaşam standartlarını arttıracak düzeyde ekonomik kazanç sağlayacaklarını belirtmektedirler.
- Çalışma kapsamında elde edilen bir diğer önemli bulgu ise; girişimlerinin başlangıç yıllarında oldukça düşük miktarlarda gelir elde etmelerine rağmen mevcut iş risklerini göze alarak girişimcilerin kendi işlerini kurmaya yöneldikleri tespit edilmiştir. Genç çiftçilerin bu kararı almalarında; kent merkezlerinde hakim olan işsizlik ve istihdam konusunda yoğun yarış gençleri doğup büyüdükleri yerlerde kalıp kendi işlerini kurmaya yöneltmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında katılımcı görüşlerinden hareketle şöyle bir fikir birliğine varılmıştır; **“Kentte asgari ücret düzeyinde yoğun tempoda geçen bir çalışma yaşamının yerine kırsalda kendi iş girişiminin kurulup bu işin çevre ve ekonomik koşullara göre büyütülmesinin tercih edildiği”** şeklinde ifadeler çoğunlukta bulunmaktadır.
- Yapılan çalışma kapsamında genç çiftçilerin eğitim düzeylerinin proje kapsamında elde ettikleri aylık kazançlarını etkin bir şekilde etkilemediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda projeden faydalanan bir genç çiftçi, ister ilkokul ister lisans mezunu olsun, örneğin kivi meyvesi yetiştiriciliği yapıyor ise etkin kazanç elde etmek için ortalama 3-5 yıl meyvenin üretime geçmesini beklemek zorundadır. Ancak, girişimin ilerleyen yıllarında, girişimi büyütme ve elde edilen ürünleri ortalamanın üzerinde değerlendirmek adına pazarlama faaliyetlerindeki bilgi ve becerilerin katılımcıların gelir durumuna etki edebileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla,

girişimin başarılı bir şekilde sürdürülmesi durumunda genç çiftçinin eğitim düzeyine paralel olarak aylık gelir düzeyinde artışlar yaşanabileceği çıkarımında bulunmak mümkündür.

- Çalışmaya katılan genç çiftçilere “**Sosyal güvenlik kapsamında mısınız?**” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların %26,6’sı evet yanıtını verirken %74,4’ü hayır yanıtı vermiştir. Katılımcılar arasında sosyal güvencesi bulunmayanların oranının oldukça yüksek olmasının başlıca nedeni; katılımcıların bir çok proje grubunda faaliyetlere başlar başlamaz herhangi bir gelir elde edememeleri ve ekstra faaliyet başlangıç masraflarını aile desteği yardımıyla giderdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, her ne kadar hedeflenen kazanç düzeyine eriştiklerinde çiftçi bağkur güvenlik kapsamından faydalanmak istediklerini belirtse de mevcut veriler ışığında tarımda ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı çalışma gibi unsurların teşvikler yoluyla kolayca azaltılamayacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye’deki tarım sektörüne yönelik işçiliğin nitelik ve eğitim yönünden iyileştirilmesine paralel olarak çiftçilik mesleğini tercih eden bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamlarında iyileşmeler olacağı düşünülmektedir. Kırsal alanlarda yaşanması muhtemel ekonomik ve sosyal kalkınma hamlesi, büyük ölçüde kayıt dışı çalışmayı da azaltacaktır. Bu doğrultuda, kentsel alanlarda her 3 kişiden 1’i, kırsal alanlarda ise her 4 kişiden 3’ü kayıt dışı çalışmaktadır. Kırsal alanlarda; ücretsiz aile işçileri, kendi hesabına ve yevmiyeli çalışanların büyük çoğunluğu kayıt dışı yani sosyal güvence kapsamı dışında olduğu bilinmektedir. Bu sorundan en çok etkilenen ise kadınlardır. Kırsal alanlardaki sosyal koşulların iyileştirilebilmesi adına Avrupa ülkelerinde güncel uygulanmakta olan ve Türk kurumsal yapısına uyarlanabilen tarım sektörünü ve tarım işçiliğini esas alan bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulabilir. Bu açıdan İspanya’da halen uygulanmakta olan Ulusal Sosyal Güvenlik Ofisi ve Yunanistan’da güncelliğini koruyan Tarım Sigorta Organizasyonu gibi tarım sektöründe çalışanlara yönelik ayrı birimler model olarak alınabilir (Hekimoğlu & Baş, 2018).
- Çalışma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu ise; Genç Çiftçi Projesinin kırsalda üretimi arttırmak, işsizliği azaltmak ve aile kalkınmasını desteklemek adına son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, kırsalda kayıt dışı çalışma ve ücretsiz aile işçiliğini azaltmak ayrıca etkin tarımsal üretimi desteklemek adına tarım ve sanayi ilişkisinin doğru bir şekilde kurulmasının önemi daha da anlaşılmaktadır. Öyle ki, çalışmada örnek gösterilen ve markalaşma süreci Yalova ilinde devam eden İksir 77 örneği bu hususta oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda; tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve üretimde verimliliğin artırılması, tarımsal alanda arge ve adaptasyon çalışmalarının teknolojik çağa uydurulması, tarımsal sanayileşmenin artırılması ve katma değerli ürünlerin çoğaltılması açısından önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, kırsalda tarımdan kopuş ve işsizliğin tarımsal üretim ve sanayi ara mallarında dışa bağımlılığı arttırdığı bu yönde dış ticaret açığının giderek kronik bir hal aldığından yola çıkarak tarım sektöründeki kayıpların ve yetersiz sanayi ilişkisinin genç işsizliği arttırdığı çıkarımda bulunmak mümkündür.

- Katılımcılara çalışma kapsamında ikamet ettikleri yerler sorulmuş ve alt değişken olarak şıklar; “Kırsal alanda ikamet etmekteyim.”, “İkametimi kırsala sözleşme sürecinde taşıdım.”, “Halen kent merkezinde ikamet etmekteyim.” Şeklinde oluşturulmuştur. Yalova ilinde çalışma kapsamında görüşülen 160 genç çiftçinin tümünün proje öncesinde de Yalova ilinde ikamet ettiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda, Genç Çiftçi Projesinin Yalova ili üzerindeki etkisinin; tersine göçü istenilen ölçüde teşvik etmediği daha çok Yalova ili kırsalındaki işsizliği azaltmak, hanehalkına destek oluşturabilecek gelir desteklerinin oluşturulmasına katkı sağlayan bir işlevi olduğunu ifade etmek mümkündür. Unakıtan ve Başaran’a göre ise Genç Çiftçi Projesinin gençleri kırsalda tutabilmesi ve tersine göçü başlatması için yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Kırsaldaki gençlerin sosyo kültürel nedenler kökenli uyumsuzlukları, geçimlerini istenilen düzeyde sağlayamamaları ve tarım sektöründe kendilerine yönelik bir gelecek olmadığına inanmaları projenin yeterli başarıya ulaşmamasında etkili olduğu düşünülmektedir (2018:149-158).
- TÜİK ve SGK verilerine göre; çiftçi sayısı 2018 yılında %38 azalmıştır. 2008 yılında bir çiftçi 70 kişinin ihtiyacını karşılarken günümüz itibariyle 121’e ulaşmıştır. Belirtilen süre aralığında 460 bin çiftçinin topraktan çekildiği ve 1 milyon tarım işçisinin işsiz kaldığı anlaşılmaktadır (Donat, 2019, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019). Çalışma kapsamında katılımcıların, arıcılık ve bal üretimi, büyükbaş – sığır, küçükbaş- koyun, kontrollü örtü altı tesisinde fide, fidan, süs bitkisi, sebze ve meyve üreticiliği, kanatlı hayvan yetiştiriciliği, mantarcılık ve kapalı asma bahçe bağ ve üzümü bitkiler kategorisinden kivi üreticiliği desteklerinden faydalandıkları anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların %50’si büyükbaş, %18,7’si küçükbaş, %16,2’si arıcılık konusunda destek alırken hayvansal üretim desteklemelerinin sayıca çok olması, son yıllarda Türkiye’de kırmızı et ve süt üretimi açığının giderek artması ve bu eksikliğin ithalat gibi geçici çözümlerle ele alınması şeklinde yorumlanabilir. Bitkisel üretim tarzındaki desteklemelerin belirlenmesinde ise; öncelikle yetiştirilecek olan ürünlerin başvuru yapılan yerlere ekolojik açıdan uygunluğu, yetiştirilmesi planlanan ürünlerin iç piyasadaki talep düzeyi ve son zamanlarda ülkemizdeki en önemli sorunlardan biri olan tarımsal ürün enflasyonu gibi değişkenlerin önem düzeyi belirleyici olmaktadır.
- Genç Çiftçi Projesi ve tarımsal alanda üretim verimliliğini, istihdamı temel hedef olarak belirleyen bir çok tarımsal destekleme projesinin başarılı olabilmesinin en önemli koşullarından biri, gerçekleştirilen faaliyetlerin üretici birlikleri ve kooperatifçilik uygulamaları ile destelenmesinin gerekliliğidir. Toplumda sosyal ekonomik yapının vazgeçilmez bir dinamo kaynağı olan kooperatif birlikleri; üretim ve pazarlamanın etkili bir şekilde sağlanması, iç piyasada fiyat dalgalanmalarını azaltması ve yoksulluğu giderici etkisi yönünden büyük önem taşımaktadır. Yine, bu noktadan hareketle kırsal alanlarda refah seviyesinin artırılması, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, tarımsal ürünlerin kayıt altına alınıp pazarlanması, üreticilere tarımsal girdilerin uygun fiyatlarda temin edilmesi ve elde edilen ürünlerin tüketici pazarına güvenilir bir şekilde ulaştırılması açısından üretici birliklerinin ve kooperatiflerin önemi ve gerekliliği yadsınamaz.

Bu bağlamda çalışma kapsamında, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi alanında faaliyet gösteren genç çiftçilerle yapılan görüşmelerden elde edilen çıkarımların tümü, üretici birlikleri ve kooperatifçiliğin her üretim kolunda ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Öyle ki bal üretimi gerçekleştiren genç çiftçilerin önemli bir kısmı, gerçekleştirdikleri projeden elde ettikleri kazancın refah seviyelerini arttırdığını, yaşadıkları yerde çalışabilecek başka bir iş kolunun bulunmadığını ifade etmişlerdir. Buna ek olarak, elde ettikleri ürünleri pazarlama ve satış konusunda sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Buradan hareketle Genç Çiftçi Projesinin tam anlamıyla başarıya ulaşabilmesi için üreticilerin, sadece üretim aşamasında değil, pazarlama ve satış aşamasında da desteklenmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

- Bir yandan tarımın ve gıda tüketiminin önemi artarken bir yandan artan genç işsizlik sorunu gençleri tarım sektörü ile daha fazla buluşturmanın ciddi önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda Unakıtan ve Başaran'a göre; Genç Çiftçi Projesi gibi önemli projelerin sürdürülebilirlik kazanması ve toplumda kalıcı etkiler bırakabilmesi adına bu tip projelerin kooperatifçilik faaliyetleri ve bankacılık desteklemelerinden düşük faizli krediler ile desteklenmesi oldukça önem taşımaktadır. Özellikle miras kanunları nedeniyle kırsalda toprakların hızla parçalanmasına yönelik alınabilecek tedbirler arasında ise; gençlere ait olan parçalı yapıdaki araziler kooperatifler aracılığıyla bütün olarak faaliyete geçirilebilmeli, kiralanabilmeli, elde edilen ürünler kooperatifler aracılığıyla pazarlanabilme ve bu programdan yararlanan genç çiftçiler yurt dışındaki benzer programlardan yararlanan gençler ile ortak platformlar yardımıyla fikir alışverişinde bulunabilmelidir. Bu yolla gençlerin çiftçilik mesleğine bakış açılarında da önemli değişiklikler olacağı düşünülmektedir (2018:149-158).
- Çalışma kapsamında katılımcılara; **“Çiftçilik mesleğine bakış açınız nedir?”** sorusu yöneltilmiştir. Alt değişken olarak ise katılımcılara; “Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam, Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum, Fırsatım olsa sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmak isterim.” Seçenekleri sunulmuştur. Çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi bir iş yapamayacağını düşünenlerin oranı %16,3 olurken, çiftçilik mesleğini kazanım amaçlı bir meslek olarak görenlerin oranı ise %61,9 olmuştur. Son olarak, imkan bulsa sanayi veya hizmetler sektörlerinde çalışmak isteyenlerin oranı ise %21,9 olmuştur. Çiftçilik mesleğini yaşam tarzı olarak gören ve herhangi bir meslekte çalışamayacağını düşünenlerin çiftçilik mesleğini geleneksel bir yaşam tarzı olarak gördükleri, geçmiş kuşaklardan beri kırsalda ve tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir. Bu bağlamda, çiftçiliği meslek olarak görenlerin ise çiftçilik mesleği ile aile faaliyetleri neticesinde bağ kurdukları ve meslek hakkında bilgi sahibi oldukları, projenin uygulanması konusunda zorluk yaşamadıklarını ifade etmektedirler. İmkan bulmaları halinde sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmak isteyenler ise; Genç Çiftçi Projesine ailelerine katkı sağlamak, işsizlik ve aile yönlendirmesi nedeniyle başvurdıklarını belirtmektedirler. Çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki proje kapsamında genç çiftçi veya projeden

yararlanan hanehalkının aylık kazaç miktarı arttıkça çiftçilik mesleğini meslek olarak ele alma ve mevcut projeleri sürdürme eğiliminin arttığı tespit edilmiştir.

- Proje kapsamında katılımcılara; **“Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?”** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %98,8’i bu soruya evet yanıtını verirken sadece %1,2’si hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların geneli ilk kez bu denli kapsamlı bir tarımsal destek projesinin hayata geçirildiğini belirterek, alınan desteklerle aile ekonomisine büyük katkı sağlayacaklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların genel anlamda projeye dair memnuniyet seviyelerinin bu kadar yüksek olmasının en önemli sebeplerinden biri; Yalova işgücü piyasasının genç işsizlerin istihdamı için oldukça kısıtlı olması şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda Genç Çiftçi Projesinin, Yalova ilinin köy ve beldelerinde aile ekonomisini destekleyici ve genç işsizliğini bir nebze olsun azaltıcı etkisi yadsınamaz.
- Tarımsal teşvik projelerinin başarıya ulaşması bir yana ülke tarımının sürdürülebilir ve kesintisiz bir şekilde kendi vatandaşlarını ithalata mecbur kalmaksızın doyurabilen bir rol oynayabilmesi için “tarım”ın gençlere henüz ilk öğretimden itibaren sevdirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Hollanda ve Avustralya ekolleri oldukça önemli örnekler oluşturmaktadır. Örneğin Avustralya’da tarım eğitiminin henüz ilk öğretimden başlayarak üniversite kampüslerine kadar önemli bir yer etmesi, ülke tarımının güncel problemlerini aşabilmek ve gelecekteki hedeflere yönelik ortak çalışmalar yapılabilmesi adına önemli bir örnektir. Bu bağlamda ülkedeki “Mahsul Üretim Merkezleri”nde her yaş grubu ve eğitim düzeyinden gençlerin sebze, meyve üretim sürecini deneyimleyebilmeleri, sera araştırma odalarında enerji, su, sıcaklık, gübre ve verimlilik üzerine çalışmalar yapabilmeleri, tarım ekonomisi üzerine son teknolojiler üzerinde çalışmalar yapabilmeleri ve başta dünyayı ve dolayısıyla Avustralya’yı da tehdit eden kuraklık ve iklim değişikliği gibi sorunlara yönelik çalışmalar yapılması açısından Avustralya’da uygulanan tarım eğitimi ekolü, Türkiye’de uygulanabilirliği yüksek bir örnek oluşturmaktadır. Söz konusu ülkede, tarım eğitiminin ilkokuldan başlaması, sadece tarımsal araştırmaları hedef alan tarım lise ve üniversitelerinin kurulması ile gençlerin Avustralya’da çiftçiliği çok onurlu bir meslek olarak görmeleri ve yoğun ilgi göstermeleri, eğitim ve uygulamanın bütünleşik ilişkisinin tarım konusunda ne kadar önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu noktadan hareketle, Türkiye’de tarıma yönelik eğitimin çağın şartlarına uygun koşullarda sürdürülebilir politikalarla ilköğretimden itibaren nitelikli bir şekilde gençlere sevdirmesi ve uygulanması, Türkiye’de tarımın geleceği açısından ciddi önem taşımaktadır (Yıldırım, 2019, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019).
- Anket çalışması kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerde, genç çiftçilerden sıkça duyulan cümlelerden biri de; **“Asgari ücretle herhangi bir işte çalışmaktansa kendi köyümde kendi işimi kurmayı tercih ettim.”** Şeklindeki ifadelerle sıkça rastlanmıştır. Bu bağlamda, projenin kırsaldaki gençlere ek iş

seçenekleri sunması ve gençleri girişimciliğe teşvik etmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, her ilde en az bir adet üniversite kurulmasıyla birlikte son yıllarda Türkiye’de üniversitelerden mezun olan öğrenci sayısında hızlı bir artış söz konusudur. Dolayısıyla, 1 yıl ve daha uzun süre iş bulamayan mezun öğrencilere rastlamak bir Türkiye normal haline gelmiştir. Bu durumda potansiyeli olan gençlerin kendi işini kurarak üretime destek vermesini sağlamak amacıyla girişimciliğe yönlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır (Hancıoğlu & Tekin, 2018:213-246). Bu bağlamda, Türkiye’de genç işsizliği sorununun kamu olanakları ve piyasa talebiyle aşılamayacağı gerçeği aşikardır. Bu duruma ek olarak, tarımdaki daralmaların piyasadaki ekonomik durgunluk ve krizleri daha da şiddetlendirdiği, dolaylı olarak da olsa işsizliği ve genç işsizliği arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda işsizliğin azaltılması açısından tarımsal desteklerin kararlı bir şekilde sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak, tarımsal teşviklerin işsizlik konusunda etkisini arttırabilmek adına; tarımsal faaliyetlerin inovasyon, teknoloji ve arge tabanıyla desteklenmesi oldukça önemlidir. Teknoloji çağı açısından sanayi ve hizmetler sektörlerinde Teknoparkların önemi ve sektörler açısından itici gücü yadsınamaz ise tarım sektörü açısından Agropark kültürünün tarım piyasasına entegre edilmesi oldukça önem taşımaktadır. Özellikle Yalova Üniversitesi’nde kurulacak olan Tarım Bilimleri ve Teknoloji Fakültesi bünyesinde bir Agroparkın kurulması, başta Yalova ili olmak üzere bölgede tarım ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir açıdan desteklenmesi, istihdam imkanları oluşturulması açısından büyük fırsatlar oluşturacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z., & Albayrak, N. (2018). *Genç İşsizlik, Eğitim ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği*. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, s. 8-20.
- Acar, H. (2008). Türkiye'nin Ulusal Gençlik Politikası Nasıl Yapılandırılmalıdır? *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, s. 1-20.
- Acar, İ. A., & Kitapçı, İ. (2008, Ocak- Haziran). Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim. *Maliye Dergisi*, s. 77-98.
- Acemoğlu, D. (Ekim 2018). Reform Programına Geri Dönmeliyiz. *Capital*, 86-89.
- Açıkalın, N. (2008). Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Olanakları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, s. 13-154.
- Akalın, G., & Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 71-87.
- Akay, H. (2015). *Gençliğin İstihdama Katılımı ve Genç İşsizliği: Temel Göstergeler, Politikalar ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi, Gençlik Çalışmaları Araştırma Raporları.
- Akbıyık, N., & Koç, M. (2011). Kıdem Tazminatı ve Kıdem Tazminatı Fonunun İktisadi ve Sosyal Sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 253-284.
- Akcan, A. T. (2018,). Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde İşsizlik Histerisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi* Cilt 24, Sayı 1, s. 21-31.
- Akçacı, T., & Erol, S. (2012). *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Akçomak, İ. S. (2019,). Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikalarında Gelişen Akımların Neresindeyiz? *İktisat ve Toplum*, Şubat Sayı 100 s. 62-64.
- Akgeyik, T. (2004). Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam Politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, s. 1-32.
- Akgündüz, Y. E., Aldan, A., Torun, H., & Bağır, Y. K. (2017, Aralık 29). Türkiye'de Genç İşsizliği: Tespit ve Öneriler. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, s. 1-15.
- Akkaya, Y., & Çelik, M. (1999). *Türkiye'de Endüstri İlişkileri*. İstanbul: Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Aksoy, U. (Eylül 2018). *Organik Tarım. Dünya 4 Mevsim: Üretimden Tüketime Tarım Dünyası*, 14-18.
- Alagöz, E. A. (2012, Temmuz). *Ekonomik Krizin Vurduğu Son Avrupa Ülkesi: İspanya*. Bilgesam: <http://www.bilgesam.org>. Erişim tarihi: 8 Kasım 2018.
- Albukrek, İ. (2016). *Gençlik Çağı İlişkileri*. Ekipnormarozon: <https://www.ekipnormarazon.com/makalelerimiz/ergenlik/genclik-cagi-iliskileri>. Erişim tarihi: 6 Ekim 2018.
- Alpar, C., *İthal İkameci Sanayileşmeden İhracata Yönelik Büyüme*. Ekodialog.Com: <http://www.ekodialog.com/Makaleler/ithal-ikameci-ihracat-makale.html>. Erişim tarihi: 12 Aralık 2018.
- Alper, Y. (2016). *Küreselleşme ve Günümüz Sosyal Politika Sorunları*. A. İ. Oral, & Y. Şişman içinde, Sosyal Politika (s. 198-229). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Altay, B., Tuğcu, C. T., & Topçu, M. (2009). İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 1-27.

- Andersen, G. E. (2015). Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İnkilemleri. A. Buğra, & Ç. Keyder içinde, *Sosyal Politika Yazıları* (s. 55-100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apaydın, Ş. (2019). Türkiye'de İşsizliğin Kaynakları: Bir Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt 8, Sayı 1, s. 1002-1016.
- Arpat, B. (2018). Türkiye'de Genç İşsizlikle Mücadelede Meslek Yüksek Okullarında Uygulanan İşbaşı Eğitiminin Rolü ve Önemi: Honoz Meslek Yüksek Okulu Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 2193-2226.
- Aslan, B. Y. (2014). *Türkiye'de Genç İşsizliğe Yönelik Bir Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi.
- Aslan, B. Y. (2015, Temmuz Cilt 6, Sayı 2). Genç İşsizliğe Yönelik Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, s. 71-86.
- Aslan, H., & Aslan, M. (Aralık 2017, Cilt 15 Sayı 4). Uzun Süreli İşsizlik ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 103-132.
- Atabey, S. E. (2013). Genç İşsizliğine Çözümde Alternatif Bir Politika Önerisi: Mali Alan Uygulaması. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, s. 170-187.
- Ataman, B. C. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi*, s. 59-72.
- Ataman, B. C. (2014). *Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikalar*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Atasoy, A., Yıldız, T. T., Bayraktar, P., & Ünlüleblebici, B. (2013, Ocak Cilt 1). Gençlik Araştırmaları Üzerine Bir Karar Destek Sistemi Önerisi: Gençlik Veritabanı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, s. 210-223.
- Ateş, M. (2018, Ağustos Sayı 253). Türkiye'de Sosyal İnovasyon Uygulamaları ve Genç Nüfusun Potansiyeli. *SETA*, s. 7-31.
- Ay, S. (2012). Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, s. 321-341.
- Ayan, S. (2014). *G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Uygulamaların Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Aydemir, B. (2012, Sayı 18). Türkiye'de İstihdam Politikası. *İktisat ve Toplum Dergisi*, s. 4-9.
- Aydemir, C. (2013). Türkiye'de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, s. 115-138.
- Aydemir, H. (2018). Sanayi 4.0 ve Türkiye Ekonomisi Açısından Etkileri. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, s. 253-261.
- Aydın, A. (2017). Genç İşsizliği Sorununun Almanya ve Türkiye Mesleki Eğitim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği, *Sosyal Güvence Dergisi*, s. 1-23.
- Aydın, H. İ., & Oğuz, O. (2018,). Kadınların Sosyo Ekonomik Hayata Katılımı Mit mi? Gerçek mi? *İktisat ve Toplum*, Mart Sayı 89, s. 39-42.
- Aydoğuş, O. (2017, Ağustos). Türkiye'de Tarımın Son 40 Yılı. *İktisat ve Toplum*, s. 7-10.
- Aygül, H. H. (2018,). Eğitime Erişim, Yoksulluk ve Formel/Enformel İş-gücü Olarak Üniversite Gençliği: "İstihdam İçin mi Eğitim? Eğitim İçin mi İstihdam?". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Mart Cilt, 8, s. 58-87.

- Aykaç, H. B. (2016). Hukuksal Açından Çocuk Ve Genç İşçiliği. *TBB Dergisi*, s. 335-386.
- BAKIŞ. (2019). Türkiye ve Dünya Ekonomisinde Makro Gelişmeler. *Bakış Dergisi*, Ocak sayısı, s. 1-38.
- Barışık, S. (2015). Türkiye'de İşsizlik Sarmalı: Büyüme İstihdam İlişkisi. *İktisat ve Toplum Dergisi*, Nisan, Sayı 54, s. 6-17.
- Baş, H. (2017). Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Şubat, s.255-288.
- Bayar, A. A., & Günçavdı, Ö. (2018). Türkiye'de Sanayisizleşme ve Yoksulluk. *Efil Journal (Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi)*, 36-70, Cilt 1, Sayı 4, Aralık 2018, İstanbul.
- Bayhan, V. (2016). Türkiye'de Gençlik: Sorunlar, Değerler, Değişimler. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* Bursa: Dora Yayınları.
- Bayly, C. A. (2014). *Modern Dünyanın Doğuşu;Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1780-1914*. (Çev. M. Neva Şellaki), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, Y. (2010, Nisan). Yalova İşgücü Piyasasının Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 26, s. 113-132.
- Baytekin, H. (2017, Mayıs 9). *Tarım Nedir?* <http://www.tarim.com.tr/Tarim-Nedir,327y>. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2018
- Berman, M. (2013). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev. (Ümit Altun, Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıçkı, D. (2016). Küreselleşme Sürecinde Kentler: Mekansal Yarılma, Yoksulluk ve Türkiye. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Bursa: Dora Yayınları.
- Biçerli, M. K. (2003). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Biçerli, M. K. (2010). *Sosyal Girişimcilik ve İstihdam*. S. Besler içinde, Senem Besler İstanbul: Beta Yayınları.
- Bilgen, H. (2014). *Gençlik Merkezinde Yürütülen Kurslara Katılan Gençlerin İletişim Becerisi ve Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ankara İli Yenimahalle Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bilir, N. (2006). *Çalışma Hayatında Bir Risk Grubu: Genç Çalışanlar*. Ankara: <http://www.tr.undp.org>. Erişim tarihi: 27 Ekim 2018.
- Bora, A. (2011). Aile En Güçlü İşsizlik Sigortası. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan, & İ. Üstün içinde, *Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği* , İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2017). Herkes İşsiz Ama Seninki Farklı: "Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel Bir Bakış". T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan, & İ. Üstün içinde, *Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*,. İstanbul: İletişim.
- Boratav, K. (2009). Tarım Fiyatları İstihdam ve Köylülüğün Kaderi. *Mülkiye*, 9-24, Cilt 33, Sayı 262, Ankara.
- Boylu, E. (2010). *Türkiye'de Hızlı Nüfus Artışı Ve İstihdam Sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Bozdağhoğlu, Y. U. (2008). Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, s. 45-65.
- Bölükbaş, M. (2018). Kayıt Dışı İstihdam ve Genç İşsizlik Ekonomik Büyüme ile İlişkili Olabilir mi? *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 75-90.
- Bölükbaş, M. (2019). Kamu Büyüklüğü İşsizliğin ve Genç İşsizliğin Nedeni midir? *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi* Cilt 3, Sayı 2, s. 1-17.

- Can, A. (2011, 06 27). *Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu*. Ekonomistler Platformu: <http://www.ekonomistler.org.tr/arsivler/>. Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
- Canevi, Y. (Ocak- Şubat 2019). 2019'a Girerken Global Bakış. *Finans Dünyası İş ve Ekonomi Dergisi*, 4-6.
- Cenger, H., & Çütçü, İ. (2018, Mart). İthalattaki Değişimin Genç İşsizliğine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *OPUS (Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi)* Yıl 8 , Cilt 8 Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, s. 485-503.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İİB Dergisi*, Temmuz Aralık s. 25-47.
- Çalış, Ş. (2014). Endüstri İlişkilerinde Yeni Gelişmeler. B. Uçkan, D. Kağmıoğlu, & Ş. Çalış içinde, *Endüstri İlişkileri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, A. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Kıdem Tazminatı Uygulamaları. *İktisat Dergisi*, , Ocak-Mart Sayı 530, s. 27-39.
- Çelik, K. (2013). "Genç Olmak Zor İş": Türkiye'de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, , Cilt 1, Sayı 1s. 27-45.
- Çetinkaya, E. (2008). Türkiye'de Gençlerin Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 115-125.
- Çetinkaya, E. (2010). Genç İşsizliğinin Teorik Açıklamaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, , Sayı 58, s. 45-57.
- Çetintaş, H., & Vergil, H. (2003). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, , Cilt 4 Sayı 1 s. 15-30.
- Çevik, M. (2018, mart 19). *Genç Çiftçi Projesi Tam Gaz*. *Tarım ve Orman Dergisi*: <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/17/genc-ciftci-projesi-tam-gaz->. Erişim tarihi: 2 Ocak 2019.
- Çırpıcı, Y. A. (2017). Tarımda Senaryolar Hep Aynı. *İktisat ve Toplum*, Ağustos Sayı 82 s. 34-40.
- Çoban, H. (2017). *Genç İşsizliği Sorunu: Türkiye- AB Karşılaştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: T.C. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Çolak, M. F. (2017). Enflasyon Dinamikleri ve Tarım Sektörü. *İktisat ve Toplum*, Ağustos, 13-16, Sayı 82.
- Çolak, Ö. F., Yeldan, E., Sak, G., Akçomak, İ. S., & Yılmaz, D. (2018). 2000 Sonrası Türkiye'nin Büyüme Öyküsü. *İktisat ve Toplum*, Temmuz, Sayı 93 5-28.
- Çondur, F., & Şimşir, N. C. (2017). Türkiye'de Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Genç İşsizlik İlişkilerinin Analizi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, s. 44-59.
- Dama, N. (2017). Türkiye'nin Eğitim, Öğrenim ve Çalışma Sürecinde Olmayan Gençleri. *SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı)*, , Nisan Sayı, 198, s. 7-25.
- Değerlendirilmesi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Eylül 16, s. 1599-1606.
- Demirbaş, N. (2005). Türkiye Ekonomisinde Tarıma Dayalı Sanayinin Yeri ve Önemi. *MKU Ziraat Fakültesi Dergisi* Cilt 10, Sayı 1-2, s. 71-81.
- Demircan, E. (2012). *İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı.
- Dilek, Z. Ş., & Yangın, D. (2014). Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde İhbar Önellere Sözleşme İle Arttırıldığı Hallerde İşçinin İhbar Tazminatı Sorumluluğu. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 77-92.
- Dinçay, İ. H. (2016). Değişen Ekonomik Koşulların İşsizlik Nedenlerine Yansımaları ve Çözüm Önerileri. *Akademik Bakış Dergisi*, , Kasım-Aralık ,s. 185-200.

- Doğan, H., Solmaz, C., Birol, D., Kan, A., Kan, M., Tosun, F., & Uçum, İ. (2018).
- Doğan, S. (2018). *Türkiye İçin Tarımın Önemi. TESAV (Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı)*: <http://www.tesav.org.tr>. Erişim tarihi: 5 Aralık 2018.
- Donat, İ. (2019, 31 Mayıs). *Tarımdaki Büyüme ve Akıldaki Soru İşaretleri*, <https://www.bloomberght.com/yorum/irfan-donat/2223142-tarimdaki-buyume-ve-akildaki-soru-isaretleri>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019.
- Dönüm, N. (2018, Eylül). *Türkiye'de Üniversiteleşme Hareketinin Genç İşsizliği Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Duman, M. C. (2018). Kadının Fendi. *İktisat ve Toplum*, , Mart Sayı 89, s. 60-64.
- Duman, Y. K., & Sağdıç, A. (2019). Türkiye'de Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz (2017:3-2003:1). *İktisat ve Toplum*, , Ocak, s. 63-70.
- Durak, Ş., & Kaya, V. (2014). Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 28 Sayı 2 s. 55-73.
- Duruel, M., & Kara, M. (2009). Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, s. 357-363.
- Ecevit, M., Karkıner, N., & Büke, A. (2009). Köy Sosyolojisinin Daraltılmış Kapsamından, Tarım-Gıda- Köylülük İlişkilerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler. *Mülkiye*, 41-62, Cilt 33, Sayı 262, Ankara.
- Efendioğlu, Ü. D. (2012). Küresel İş Krizi ve Türkiye. *İktisat ve Toplum*, s. 10-16.
- Ekin, N. (1969). İşsizlik Konusunda Yeni Görüşler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, s. 75-97.
- Ekin, N. (1980). Gençlerin İşsizlik Sorunu. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları Tütengil'e Armağan 18. Kitap*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Ekin, N. (2003). Türkiye'de Katlanan İşsizlik: "Yapısal-Geleneksel Yoksullar" ve "Konjonktürel - Modern İşsizler". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, s. 127-140.
- Erdayı, U. (2009). Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, Mart , s. 133-162.
- Erdem, E. (2013). Temel Sektörlerde Gelişmeler I: Tarım Sektörü. M. Toprak, & N. Çatalbaş içinde, *Türkiye Ekonomisi* , Ankara: Andolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, F. (2019). Toplum 5.0; İş Dünyasında Yeni Bir Segmentin Doğuşu. *BRANDMAP Şubat* , 30-35.
- Eren, E., & Kaymaz, V. (2019). Gelir Eşitsizliği ve Tüketici Kredileri: 2008 Finansal Krizine Thorstein Veblen'in Yaklaşımı. *Efil Journal Ekonomi Araştırmaları Dergisi* Cilt 2, Sayı 5, 36-64.
- Erikli, S. (2016). Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş. *Gazi Üniversitesi İİB Dergisi*, s. 283-302.
- Erkal, M. (1987). Toplumda Bir Sosyal Grup Gençlik. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, , cilt, 43, 357-375.
- Erkut, E. (2015, Haziran 01). *Sistemimiz Yaratıcılığı ve Yenilikçiliği Törpüliyor*. Ekoiq.Com: <http://erhanerkut.com>. Erişim tarihi: 6 Ocak 2019
- Erkut, E. (2018, Mayıs 28). *Girişimcilikten Başka Çare Yok*. Prof. Dr. Erhan Erkut'un Resmi Websitesi: <http://erhanerkut.com>. Erişim tarihi: 6 Ocak 2019
- Erol, S. I. (2013). Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, s. 15-43.

- Ertürk, A. (2018). *Tarımda Kooperatifçilik. Dünya 4 Mevsim: Üretimden Tüketime Tarım Dünyası*, 14-33.
- Es, M., & Güven, G. (2018). 2015 Yılı İstihdam Strateji Bağlamında Genç İşsizliğini Azaltmaya Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi. *Emek ve Toplum*, , Ağustos, s. 215-247.
- Eser, B. Y., & Terzi, H. (2008). Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , , Ocak-Haziran Sayı 30,s. 229-250.
- Eser, U. (2019). Sanayi Politikası Olarak Meta Zincirleri ya da Meta Zincirleri Üzerinden Sanayi(siz)leşmek. *İktisat ve Toplum*, , Şubat Sayı 100, s. 67-80.
- Eşiyok, B. A. (2017). 1980'ler ve Sonrası: Tarımda Sancılı Dönüşüm. *İktisat ve Toplum*, 22-27.
- Eştürk, Ö., & Ören, N. (2014). Türkiye'de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi *Tarım Bilimleri Dergisi* , , Nisan 10, s. 193-200.
- EUROFOUND. (2012). *Recent policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Eyuboğlu, D. (2003). *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Fidan, B. (2019). Endüstri Devrimleri ve 4.0 Etkisi. *BRANDMAP* Şubat, 36-43.
- Gazete, R. (2018). *Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ*. Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <https://www.tarimorman.gov.tr/> Erişim Tarihi: 14 Mart 2019.
- gencceftci.tarim.gov.tr. (2016, Mayıs 12). *Genç Çiftçi Hibe Desteklemesi Bilgilendirme Kılavuzu*. https://gencceftci.tarim.gov.tr/Content/download/genc_ciftci_bilgilendirme_klavuzu.pdf Erişim tarihi: 15 Nisan 2019.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı, T. G. (2015). *Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi* https://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf. Erişim tarihi: 11.Aralık 2018
- Gençlik ve Spor Bakanlığı, T. G. (2017). *2018-2022 Stratejik Planı*. Ankara: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2018). *Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Uygulama Rehberi*. Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <https://www.tarimorman.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2019.
- Gönenç, R. (2014). Türkiye'de Girişimciliği Geliştirmek İçin Ne Yapmalı. *İktisat ve Toplum*, Ocak Sayı 39, 21-27.
- Gül, E., Ekinci, A., & Konya, S. (2009). *Türkiye'de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gülçubuk, B. (2005). Kırsal Kalkınma. F. Yavuz içinde, *Türkiye'de Tarım* Erzurum: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı.
- Güloğlu, T., Korkmaz, A., & Kıp, M. (2003). Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, s. 51-96.
- Gümrükçüoğlu, Y. B. (2013, Cilt 15). Mevzuatımızda Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışma Yaşamında Korunmasına İlişkin Düzenlemelere Genel Bir Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. s.481-545.
- Gün, S. (2018). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Bağlamında Yerleşik Emek Rejiminin Dönüşümü (Sahadan Notlar). *Çalışma İlişkileri Dergisi* , , Ocak Cilt 8, Sayı 1, s. 62-77.

- Günaydın, D., & Çetin, M. (2015). Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Amprik Bir Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 17-34.
- Günaydın, G. (2009). Türkiye Tarım Politikalarında Yapısal Uyum 2000'li Yıllar. *Mülkiye*, 175-222, Cilt 33, Sayı 262, Ankara.
- Günaydın, G. (2010). *Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm: Politika Transfer Süreci, AB ve Türkiye*. Ankara: Tan Kitabevi.
- Günçavdı, Ö. (2019). Büyümedeki Sıkıntıların Nedeni Konjonktürden Ziyade Yapısal Nedenlerdir! *İktisat ve Toplum*, Ocak Sayı, 99, s. 53-63.
- Günçavdı, Ö. (2019). Türkiye Ekonomisinde Dönüşümün Bir Sonucu Olarak Piyasalaşma ve Sanayisizleşme. *İktisat ve Toplum*, Mart s. 37-50.
- Gündem, F. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası İşsizlik- Büyüme İlişkisi ve İşgücü Piyasasına Genel Bir Bakış. R. Kök içinde, *Türkiye'nin İktisadi Dönüşüm Süreci*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.
- Gündoğan, N. (1999). Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları. Ankara Üniversitesi *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 63-79.
- Gündoğan, N. (2001). *Genç İşsizliği*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güner, H. (2010). *İstihdamın Artırılmasında Girişimciliğin Önemi: Girişimciliği Destekleme Modeli Olarak İŞGEM'ler*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Güney, A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş*, s. 135-159.
- Güney, A., & Balkaya, E. (2018). Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliği Etkisi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 49-74.
- Güreşçi, E. (2014). *Kırsal Göç, Tarım ve Toplum Üzerine Köşede Kalan Yazılar*. İstanbul: Semerci Yayınları.
- Gürses, U. (2019). Türkiye'nin Krizden Çıkış Eşiği:2019. *T 24 Yıllık*, 12-13.
- Hamdanı, H. (2018). *Youth Unemployment: The Middle East's Ticking Time Bomb*. worldview.stratfor.com: <https://worldview.stratfor.com>. Erişim tarihi: 28 Şubat 2018
- Hancıoğlu, Y., & Tekin, E. (2018). Genç Girişimci Adaylarının Girişimcilik Eğilimlerinin Değerlendirilmesi: Uygulamalı Girişimcilik Kampüsü Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt 8, Sayı 1, s. 213-246.
- Harari, N. Yuval (2018), *21 Yüzyıl için 21 Ders*, (Çev.:Selin Sıral). İstanbul: Kolektif Kitap
- Hekimoğlu, B. ve E. Baş, (2018) *Ülkemizde ve Samsun'da Tarımsal Değişmeler: Tarımsal İstihdam İçin Öneriler*, https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/Tarimsal_istihdam_i%C3%A7in_oneriler.pdf, Erişim Tarihi: 20 Hairan 2019.
- <http://www.milliyet.com.tr>. (2017, Aralık 07). *Toplam İstihdamın Yüzde 21,4'Ü Kendi Hesabına Ve İşverenlerden*. <http://www.milliyet.com.tr/toplam-istihdamin-yuzde-21-4-u-kendi-istanbul-yerelhaber-2450982/>. Erişim tarihi: 15 Mart 2018
- Huberman, L. (2015). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. (Çev. Murat Belge) İstanbul: İletişim Yayınları.
- ILO. (2017). *Global Employment Trends For Youth 2017*. Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2018). *Challenges In the Arab World: An ILO Response*. Cenevre, www.ilo.org: International Labour Office.
- ILO. (2018). *World Employment Social Outlook*. https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_615726/lang--tr/index.htm: International Labour Organization, Erişim tarihi: 20 Mart 2019.

- ILO. (2018). *World Social Protection Report 2017-2019*. International Labour Organization: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_601903/lang-en/index.htm. Erişim tarihi: 15 Aralık 2018.
- ILO. (Strasbourg, 3.V.1996). *Avrupa Sosyal Şartı (değiştirilmiş şekli)*. www.tbmm.gov.tr. Erişim tarihi: 2 Kasım 2018
- Işığışık, Ö. (2017). *İstihdam ve İşsizlik*. Bursa: Dora.
- Işık, V. (2016). Türkiye'de Genç İşsizliği ve Atalet. *Hak- İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, s. 131-145.
- İnan, K. (2012). *Teknolojik İşlevsizlik, Kitle Üretiminden Yaratıcı Tasarıma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnanır, F. U. (2012). *Türkiye'de Emek Arz ve Talebinin Yapısı İle İşsizlik Sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: T.C. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İŞKUR, (2017). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Türkiye İş Kurumu.
- İŞKUR, (2018). *2018 Yılı Yalova İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, Yalova*: Türkiye İş Kurumu
- İŞKUR, (2019). *Faaliyet Raporları*. Türkiye İş Kurumu: www.iskur.gov.tr. Erişim tarihi: 10 Şubat 2019.
- İŞKUR, (2019). *Kısa Çalışma Ödeneği. Türkiye İş Kurumu*: <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisacalisma-odeneği>. Erişim tarihi: 14 Şubat 2019.
- İŞKUR, (2019). *Türkiye İş Kurumu. İŞKUR Aktif İşgücü Hizmetleri*: www.iskur.gov.tr. Erişim tarihi: 10 Şubat 2019.
- İŞKUR, (2019). *Ücret Garanti Fonu*. /www.iskur.gov.tr. Erişim tarihi: 14 Şubat 2019.
- İzgi, B. B. (2012). Genç İşsizliği ve Eğitim ile Olan İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 295-310.
- İzgi, B. B., & Arslan, İ. (2008). *Türkiye'de Genç İşsizliği, Eğitim ve Büyüme İlişkisi (1988-2008)*. 2. Ulusal İktisat Kongresi, (s. 1-11). 20-22 Şubat İzmir.
- Kadıoğlu, Ö. (2018). *Bir milyona yakın üniversite mezunu işsiz gençlerin hali ne olacak! Dünya Ekonomi*: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/bir-milyona-yakin-universite-mezunu-issiz-genclerin-hali-ne-olacak/399846>. Erişim tarihi: 24 Ocak 2018.
- Kalkınma Bakanlığı, T. (2017). *Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri*. <http://tarim.kalkinma.gov.tr/tarim/>. Erişim tarihi: 18 Ocak 2019.
- Kara, T. (2014). *Eski Hükümlülerin İstihdamında Yaşanılan Güçlükler ve Bu Konuda İşkur'un Rolü*. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Karaarslan, E. (2010). *Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam*. Ankara: Mali Hizmetler Derneği Yayını.
- Karabıyık, İ. (2009). Türkiye'de İşsizliği Doğuran Nedenler ve İşsizliğin Yapısı. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 181-201.
- Karaca, O. (2019). Ekonmide Derin Küçülme Sinyali var. *Ekonomist*, Şubat 17, s. 24-25.
- Karaca, O. (2019). İşsizlikte Düşüş İçin Hızlı Büyüme Şart. *Ekonomist*, 24 Mart ,20-21.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye'de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum*, s. 83-127.
- Karataş, K. (1996). *Genç İşsizliği : Ekonomik Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

- Karataş, Ö. (2016). *Türkiye’de İşsizlik ve İşsizliği Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Ekonometrik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasapoğlu, M. M., & Murat, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları Ve Türkiye’de İşkur Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, Temmuz, s. 485-502.
- Kayalı, G. S. (2015). *Genç İşsizliği*. Ankara: Türk Metal Yayınları.
- Kaymakçı, M. (2011). *Tarım Bağımsızlıktır*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Kelleci, S. Ü., & Türk, Z. (2016). Genç İşsizliğinin İncelenmesi: OECD Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması. *Emek ve Toplum*, Mart Cilt 5, Sayı 13, s. 10-25.
- Kesgin, B. (2014). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Kıcır, B. (2013). *Eğitimli Genç İşsizliği Üzerinden İşsizlik Kaygısına Bir Bakış. Çalışma ve Toplum*: http://calismatoplum.org/egitimli-genc-issizligi-uzerinden-issizlik-kaygisina-bir-bakis/#Secici_Isten_Cikarma_Teorisi_Selective_Redundancy_Theory. Erişim tarihi: 3 Aralık 2018.
- Kıcır, B. (2017). Eğitimli Genç İşsizliği Üzerinden İşsizlik Kaygısına Bir Bakış. *Çalışma ve Toplum*, s. 1369-1396.
- Kılıç, C. (2015, Mart). ‘Atıl Genç’ Patlaması! Milliyet, Ekonomi: <http://www.milliyet.com.tr>. Erişim tarihi: 2 Aralık 2018.
- Kılıç, C. (2018, 12 16). *Dünyada 10 işçiden 6’sı ‘kayıt dışı’*. Milliyet.com.tr,Ekonomi: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/dunyada-10-isciden-6-si-kayit-2663536/>. Erişim tarihi: 16 Aralık 2018.
- Kılıç, Y. (2014). Türkiye’de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY) Yer Alan Gençler. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, , Ağustos 20, s. 121-135.
- Kıymaz, T. (2014). Türkiye’de Bölgesel Kalkınmaya Tarımın Katkısını Arttırmada Etkili Bir Araç Olarak Kamu Yatırımları. M. N. Bozdoğan içinde, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları* Ankara: Nobel Yayınları.
- Kleinman, M. (2015). Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim. A. Buğra, & Ç. Keyder içinde, *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, O., & Akman, A. C. (2011). İşsizlikle Mücadelede İş Danışmanlık Hizmetleri ve Yalova İli Örneği. "İş, Güç" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Nisan Cilt 13 Sayı 2 s. 135-154.
- Konya, S. (2009). *İstihdam Politikaları ve İşsizliğin Yapısal Analizi: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: T.C Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Koru, A. T. (2017). Kırdan Kente Göçün Fırtınaları İçinde: Ahh Güzel İstanbul. , Ağustos *İktisat ve Toplum*, s. 29-34.
- Koru, A. T., & Dinçer, N. N. (2018). Türkiye’de Sanayi ve Hizmet Sektörleri. *İktisat ve Toplum*, Şubat, s. 5-11.
- KOSGEB. (2014). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)*. Ankara: Yüksek Planlama Kurulu.
- KOSGEB. (2017). *2017 Yılı KOSGEB Faaliyet Raporu*. Ankara: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.
- Kökocak, K., Yılmaz, M., & Demirci, N. (2014). İşsizlik Olgusu Ve İstihdam Arttırıcı Stratejiler. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, s. 829-848.

- Köksal, E. (2018). Endüstri 4.0 İnnavasyon, Eğitim, ve Kamu Politikaları. *Bilimevi İktisat Dergisi*, 46-53.
- Köymen, O. (2009). Kapitalizm ve Köylülük : Ağalar-Üretenler-Patronlar. *Mülkiye*, 25-40, Cilt 33, Sayı 262, Ankara.
- Laleli, Ş. (2019). Dünyanın Kurgusu Değişiyor: Şans ve Tehdit 4.0. *Fortune Türkiye Şubat*, 86-89.
- Limon, R. (2015). Türkiye'de Kıdem Tazminatının Gelişimi ve Kıdem Tazminatı Fonu. *İş ve Hayat Dergisi, Ekonomi, Hukuk ve Sosyal Politika*, s. 147-170.
- Lordoğlu, K., & Özkaplan, N. (2007). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Lordoğlu, K., & Özkaplan, N. (2014). *Çalışma İktisadına Giriş*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Mağiroğulları, A., & Korkmaz, A. (2013). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları: Türkiye ve AB Ülkeleri*. Bursa: Ekin Yayınları.
- MEB. (2017). *Açık Öğretim Lisesi Sayısal veriler*. aol.meb.gov.tr: aol.meb.gov.tr, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2018.
- MEB. (2018). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Öğretim 2017/2018*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, <https://www.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2018.
- Mehmet, Ö., & Kılıç, C. (2009). *Çalışma Ekonomisi Teorisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Metin, B. (2016). Genç İşsizliği İle Mücadelede Aktifleştirme Stratejileri: İstihdama Geçişte Güçlü Bir Politika Aracı Mı? *Emek ve Toplum*, s. 76-105.
- Metin, Ş. (2011). *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Durumu: Türkiye'de Ev Eksenli Çalışma*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Murat, G. (2017). Çalışma Hayatında Gençler. S. Dursun, & S. Aytaç içinde, *Çalışma Yaşamında Özel Gruplar*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Murat, S., & Şahin, L. (2011). *AB'ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Murat, S., & Şahin, L. (2011). Gençlerin İstihdamı/ İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum*, s. 93-135.
- Murat, S., & Şahin, L. (2011). Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik. *İstanbul Sosyoloji Konferansları Dergisi Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan*, 12 Sayı, 2, s. 1-48.
- Mütevellioglu, N., Zenbak, M., & Mert, M. (2010). İşsizlik, Üniversiteli Gençlik ve Gelecek: Bir Alan Araştırmasının Bulguları. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, s. 207-229.
- Ocak, S. (2013). İş Sözleşmesinin İşçi Tarafından Evlilik, Askerlik ve Sosyal Güvenlik Hakları Nedeniyle Feshinde İhbar Tazminatı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, s. 573-608.
- OECD, & World Bank. (2017). *A policy framework to help guide the G20 in its development of policy options to foster more inclusive growth*. www.oecd.org. Erişim tarihi: 5 Eylül 2018.
- OECD, (2018) *Short-Term Labour Market Statistics, Unemployment Population*. OECD, Stat: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=STLABOUR> . Erişim tarihi: 11 Aralık 2018.
- OECD. (2015). *Enhancing policy coherence between the G20 Growth Strategies and Employment Plans*. Report prepared for the G20 Employment Working Group Antalya, Turkey, 26-27 February 2015 (s. 1-16). Antalya: g20.org.tr.

- OECD. (2017). *Agricultural support, Producer support (PSE), % of gross farm receipts, 2000 – 2016*. OECD Data: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm#indicator-chart>. Erişim tarihi: 2 Ekim 2018.
- OECD. (2018). *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. Trends in the percentage of young adults in education/not in education, employed or not, by age group (2007 and 2017) Erişim tarihi: 11 Eylül 2018.
- OECD. (2018). *Youth not in employment, education or training (NEET)*. OECD Data: <https://data.oecd.org>. Erişim tarihi: 1 Kasım 2018.
- OECD. (2018). *Youth unemployment rate*. OECD Data: <https://data.oecd.org>. Erişim tarihi: 21 Kasım 2018.
- OECD. (2019). *Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems*. Erişim Tarihi: 13 Şubat 2019
- OECD. (2019). OECD Verileri. <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>. Erişim tarihi: 4 Mart 2019.
- Okur, A. (2015). *Türkiye'de Genç İşsizliği ve Nedenleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Omay, U. (2011). Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, Mart s. 137-166.
- Oyan, O. (2001). Türkiye'de Tarımsal Politikaların Gelişim ve Sorunları. İ. Azkan içinde, *Ulusal Sorunlar ve Demokratik Çözüm Yolları*. İstanbul: Ekin Kitabevi.
- Oyan, O. (2004). Tarımsal Politikalardan Politikasız Bir Tarıma Doğru. N. Balkan, & S. Savran içinde, *Neoliberalizmin Tahribatı 2000'li Yıllarda Türkiye 2* İstanbul: Metis Yayınları.
- Özalp, L. F. (2018.). 21. Yüzyılın Huzursuz Refahı: Gelir Eşitsizliğinden Fırsat Eşitsizliğine. *İktisat ve Toplum*, Aralık Yıl, 9 Sayı, 98, s. 83-91.
- Özaydın, M. M. (2013). Genç İşsizlikle Mücadelede Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Rolü ve Önemi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, cilt 1 sayı 1, 2, s. 120-145.
- Özcan, P. M., Tepekule, U., & Kayalidere, G. (2016). Eğitim Kalitesinin Genç İşsizliği ile İlişkisi:PISA Test Sonuçları Üzerinden Bir Değerlendirme . *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, s. 89-110.
- Özdemir, B. K. (2010). Sosyal Girişimcilik ve Sürdürülebilir Kalkınma. S. Besler içinde, *Sosyal Girişimcilik*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Özdemir, G. Y., & Özdemir, A. M. (2008). *Sermayenin Adaleti; Türkiye'de Emek ve Sosyal Politika*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özdemir, M. Ç. (2015). Dünyada İstihdam ve İşsizlik. S. Tekeli, V. C. Özgüler, M. Ç. Özdemir, & M. K. Biçerli içinde, *İstihdam ve İşsizlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özen, E., & Kulaksız, A. (2017). *Türkiye'de Genç İşsizliğinde Tek Sorun Yetenek Uyumsuzluğu Değil*. TEPAV (Değerlendirme Notu), s. 1-7.
- Özer, U., & Topal, M. H. (2017). Genç İşsizliği, Suç, Göç, İntihar ve Boşanma Düzeyleri ile İlişkili Midir? Türkiye'den Ampirik Bir Kanıt. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Aralık Cilt 6, Sayı 5, s. 50-63.
- Özer, Y. E. (2011). Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 43-65.
- Özpınar, Ş., Demir, Ö., & Keskin, S. (2011). Türkiye'de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, no,2s. 133-142.
- Özpolat, A., & Özsoy, F. N. (2018). Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Maliyeti. *İktisat ve Toplum*, Mart Sayı 89, s. 52-58.

- Özsağır, A. (2000). Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 281-312.
- Özsoy, C. E. (2017). Kalkınma Sürecinde Nüfus, İstihdam ve Beşeri Sermaye. B. Günsoy , & C. E. Özsoy içinde, *İktisadi Kalkınma* . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özsoy, A. F. (1996). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özşuca, Ş. T. (2003). *Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Özyurt, M. S., & Dayıoğlu , H. (2003). Türkiye'de ve AB'de Tarım Sektörü. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* , Ekim Sayı 4, s. 13-19.
- ParaAnaliz, "KAYIP ARANIYOR: 1.3 milyon genç nerdesiniz?", <https://www.paraanaliz.com/2019/ekonomi/kayip-araniyor-1-3-milyon-genc-nerdesiniz-35132/>, Erişim Tarihi: 21 Haziran 2019.
- Pekin, Ç. (2014). *İktisat Teorisinde İstihdam Yaklaşımları Çerçevesinde Türkiye'de İstihdam Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı.
- Ponting, C. (2011). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. (Çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Rendueles, C. (2017). Küresel Gerilemeden Postkapitalist Karşı- Hareketlere. H. Geiselberger içinde, *Büyük Gerileme; Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (Çev. Funda Payzın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011)., *Küresel Dünya*. (Çev. Melih Pekdemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saatçi, M. (1981). Türkiye'de İşsizlik ve Açık İşyerleri Açısından İşsizlik Durumu. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 83-91.
- Sanal, E. (2010). Küresel Ekonomik Kriz ile Dünyada ve Türkiye'de Artan Genç İşsizliği. *Toprak İşveren Sendikası Dergisi*, s. 1-11.
- Sanal, M. E. (2013). *Aktif İstihdam Politikaları* . toprakisveren.org.tr, sayfa, 1-8.
- Saraçoğlu, B. (2012). Türkiye'de Genç İşsizliği Sorununa Genel Bir Bakış. *İktisat ve Toplum* , Sayı 18 s. 30-40.
- Sarıkaya, M. (2010). Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerde Sosyal Girişimcilik. S. Besler içinde, *Sosyal Girişimcilik* , İstanbul: Beta Yayınları.
- Sayın, F. (2008). Türkiye'de Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 34-52.
- Sayın, F. (2011). Türkiye'de 1988-2010 Döneminde Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, s. 33-53.
- SEKAM. (2016). *Türkiye'de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*. İstanbul: Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Araştırmalar Merkezi.
- Seyhan, D., & Zincir, H. (2009). Tutuklu / Hükümlü Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Aile Özelliklerinin İncelenmesi ve Aralarındaki Korelasyonun Belirlenmesi. *Aile ve Toplum*, Ekim Kasım Aralık Cilt 5, Sayı 19 s. 7-24.
- Solak, L. (2012). *İşsizlik Sorunu, Türkiye'de İşsizlikle Asgari Ücret, Sanayi İstihdam Oranı ve Yolsuzluk Arasındaki İlişkinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: T.C. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Storz, A. (2010). *NEETS - Understanding young people who are Not in Education, Employment or Training. Leonardo da Vinci Program, Moving Project, Study "Understanding NEETs"*: European Union.
- Strangleman, T., & Warren, T. (2015). *Çalışma ve Toplum Sosyolojik Yaklaşımlar, Temalar ve Yöntemler*. (Çev. Fuat Man) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sugözü, İ. H. (2010). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye "Kayıt Dışı Ekonomi Vergi Politikaları ve Önlemler"*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sürücü, M. (2014). *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Şahin, L. (2007). Türkiye'de İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı 53 s. 543-575.
- Şahin, M. C. (2005). Türkiye'de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 157-181.
- Şahin, M. C. (2007). Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Farklılaşan Gençlik Hallerinin Sosyolojik Görünümü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 157-177.
- Şahin, Y. (2015). *Kentleşme Politikası*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Şirin, S. (2018, Nisan 29). *Eğitimi dert edelim...* www.hurriyet.com.tr: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/selcuk-sirin/egitimi-dert-edelim-40820170>. Erişim tarihi: 4 Kasım 2018.
- T.C. BAŞBAKANLIK, (2013). *10. Kalkınma Planı*, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Taracıoğlu, M. (2014). Türkiye'de Tarım Desteklerinin Bölgesel Gelişme Açısından Değerlendirilmesi. M. N. Bozdoğan içinde, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). *Genç Çiftçi Projesi*. Skip Navigation Links Tarım Reformu Genel Müdürlüğü: <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/26/Genc-Ciftci-Projesi>. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Y. İ. (2017). *Briefing 2017. Yalova*: T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı Yalova İl Tarım Ve Orman Müdürlüğü.
- Tarimteknolojiparki.wordpress.com. (2019). *Tarım Teknoloji Parkı (AGROPARK)*. <https://tarimteknolojiparki.wordpress.com/agropark-nedir/>. Erişim tarihi: 29 Nisan 2019.
- Taş, H. Y., & Bilen, M. (2014). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Emek ve Toplum Dergisi*, s. 50-69.
- Taş, H. Y., & Şemşek, İ. (2017). Türkiye'de ve Dünya'da Sosyal Girişimcilik Örnekleri ve İstihdama Katkıları. *Emek ve Toplum*, Aralık 27, s. 481-497.
- Taş, H. Y., Küçüköğlü, M., & Demirdöğmez, M. (2018). Türkiye'de Genç İşsizliği Sorunu Ve Alternatif Çözüm Önerileri. *Emek ve Toplum*, , Ağustos Cilt 7, Sayı 18, s. 279-294.
- Taş, S., & Bozkaya, G. (2012). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİB Dergisi*, s. 151-176.
- Taşan, M. (2018). Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve Destekleme. *Dünya 4 Mevsim: Üretimden Tüketime Tarım Dünyası*, 27 Aralık 41-42.
- Taşçı, H. M., & Darıcı, B. (Bahar 2009). Türkiye'de İşsizliğin Mikro Veri ile Farklı Tanımlar Altında, Cinsiyet Ayırımına Göre Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 139-159.

- Temel, H. Y., & Yapraklı, H. (2018,). *Küreselleşen Dünyada İşsizlik*. ResearchGate:https://www.researchgate.net/publication/283123031_Kuresellesen_Dunya_ada_Issizlik. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018.
- Terin, M., & Yıldırım, İ. (2010). Türkiye'de Tarım Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelişim Seyri. R. Kök içinde, *Türkiye'nin İktisadi Dönüşüm Süreci*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.
- Tgrthaber.com.tr. (2019). *Bakan Pakdemirli: Tarım, Savunma Sanayii'nden daha önemli*. <https://mobile.tgrthaber.com.tr/gundem/bakan-pakdemirli-tarim-savunma-sanayiinden-daha-onemli-2630160>. Erişim tarihi: 2 Şubat 2019.
- Tirado, R. (2012, Aralık 24). (Çev.Yosun Akverdi) *Ekolojik Tarım Yöntemleri*. www.bugday.org: http://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=5986. Erişim tarihi: 1 Eylül 2018.
- Tobb.org.tr, (2014). *Yalova İli Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik*, http://tobb.org.tr/YayinMudurlugu/Documents/Infografik_kitap_bask%C4%B1_v2.pptx Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2019.
- Toffler, A. (2006) *Gelecek Korkusu;ŞOK.*, (çev.Selami Sargut), İstanbul:Koridor Yayınları.
- Tokcan, Ç. (1969). *Türkiye'de İnsangücü Açısından İşsizlik*. İstanbul Üniversitesi Yayınları Sosyal Siyaset Konferansları, 37-44.
- Tokol, A. (2016). Günümüz Türkiye'sinde Temel Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika Uygulamaları. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* Bursa: Dora Yayınları.
- Tokol, A., & Alper, Y. (2014). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Topbaş, F., & Kurt, S. (2007). İşsizlik ve Boşanma İlişkisi : 1970-2005 VAR Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 30-43.
- Torun, M., & Arıca, F. (2011). 2008 Global Ekonomik Kriz'in Genç İşsizlik Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, s. 167-177.
- TÜİK, (2017) *İstatistiklerle Gençlik*, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr> , Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2018.
- TÜİK, (2019). *İşgücü İstatistikleri Mart 2019*, <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30683> , Erişim Tarihi: 19 Haziran 2019.
- TÜİK, *İşgücü İstatistikleri, Kasım 2018*. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, Erişim Tarihi: 5 Kasım 2018.
- TÜİK,(2017). *İl Göstergeleri, Yalova İlinde Kişi Başına GSYH (\$)* <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2019.
- TÜİK. (2006). *Tanım ve Kavramlar. Hanehalkı İşgücü Araştırması* Mikro Veri Seti 2006, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2018.
- TÜİK. (2017). *Yaş, eğitim, iktisadi faaliyet kolu ve meslek grubuna göre kendi hesabına veya işverenler, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, 2017*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 5 Mart 2019
- TÜİK. (2018). *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, III. Çeyrek: Temmuz - Eylül, 2018*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 21 Ocak 2019.
- TÜİK. (2018). *Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı. İşgücü İstatistikleri Veritabanı*: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>. Erişim tarihi: 7 Aralık 2018
- TÜİK. (2018). *Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu*. İşgücü İstatistikleri: <http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>. Erişim tarihi: 7 Aralık 2018.

- TÜİK. (2018). *İşgücü İstatistikleri, Ağustos 2018*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27690>. Erişim tarihi: 16 Aralık 2018
- TÜİK. (2018). *İşgücü İstatistikleri. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre İstihdamda Olanlar*: <http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>. Erişim tarihi: 14 Aralık 2018.
- TÜİK. (2018). *Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-24 yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi, 2014-2017*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 13 Kasım 2018.
- TÜİK. (2018). *Tanım ve Kavramlar*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri>. Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
- TÜİK. (2018). *Türkiye'de Yaş Gruplarına ve Yıllara Göre İşsizlik Oranları* . Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>. Erişim tarihi:15 Aralık 2018.
- TÜİK. (2019). *2013-2018 Şubat Haber Bültenleri*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *Genç Nüfusun İstihdamda Olma Durumu*. İşgücü İstatistikleri: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *İstatistik Göstergeler*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre iktisadi faaliyet kolları*, <http://www.tuik.gov.tr> Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- TÜİK. (2019). *İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete göre Meslek grubu*. İşgücü İstatistikleri: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *İşgücü İstatistikleri*, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, Erişim Tarihi: 23 Ocak 2019.
- TÜİK. (2019). *Mevsim etkisinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri, 2005 - Kasım 2018* . Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *Sanayi Üretim Endeksi, Aralık 2018* . <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30835>. Erişim tarihi: 14 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). Türkiye İstatistik Kurumu. *Yıl, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 2000-2025* : <http://tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *Türkiye'de 15-24 Yaş Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılma Oranı*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://biruni.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- TÜİK. (2019). *Yıllar, Yaş Aralığı ve Cinsiyete göre Türkiye'de Genç İşsizliği Oranları*. İşgücü İstatistikleri: <https://biruni.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Şubat 2019.
- Türkiye'de GENÇ ÇİFTÇİ PROJE Desteğinden Yararlanma Düzeyini Etkileyen Faktörlerin
- Uludağ, İ., & Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Unakıtan, G. ve B. Başaran, (2018), Genç Çiftçi Projesinin Başarısı İçin Bir Öneri: Genç Çiftçi Kooperatifleri, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 149-158.
- Uslu, N. Ç. (2018). *Genç İşsizliği :Eğitilmiş Gençlerin İş Arama Süreçlerinin ve Eğitim İş Boşluğunun Azaltılmasında Bir Araç Olarak EMLT Örneği*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Uşan, F. (1995). İş Kaybı Tazminatı. *Kamu- İş Dergisi* , Ocak s. 103-115.
- Uysal, Ö. K., & Oktay, E. (2010). Türkiye ve Avrupa Birliği Tarım Sektörlerinin Karşılaştırılması. R. Kök içinde, *Türkiye'nin İktisadi Dönüşüm Süreci* , İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.

- Ünüvar, B. (2018). Kadının Adı Var, İşi Yok. *İktisat ve Toplum* , Mart s. 44-50.
- www.aa.com.tr. (2018, Ekim 19). *Aronya Yalova'nın 'iksiri' olacak.* <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aronya-yalovanin-iksiri-olacak/1286787> , Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019
- www.anadolu.edu.tr. (2019, Ocak 23). *2018-2019 Öğretim Yılı Eylül Öğrenci Sayıları. Anadolu Üniversitesi:* www.anadolu.edu.tr. Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- www.cnnturk.com. (2017, Kasım 14). *Türkiye nüfusunun yüzde kaç köyde yaşıyor?* <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/turkiye-nufusunun-yuzde-kaci-koyde-yasiyor-iste-cevabi>. Erişim tarihi: 21 Ocak 2019.
- www.economist.com. (2016, Ağustos). *Youth Unemployment in the Arab World: The Region's Youth Is Wasting Away.* www.economist.com: <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/08/09/youth-unemployment-in-the-arab-world>. Erişim tarihi: 18 Kasım 2018.
- www.iskur.gov.tr. (2019). *İş Kaybı Tazminatı.* Türkiye İş Kurumu: <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/is-kaybi-tazminatı>. Erişim tarihi: 17 Şubat 2019.
- www.isvesosyalguvenlik.com. (2013, Şubat 17). *İş Kaybı Tazminatı – Tazminattan Yararlanma Şartları ve Tazminat Miktarı.* İş ve Sosyal Güvenlik: <http://www.isvesosyalguvenlik.com/is-kaybi-tazminatı-tazminattan-yararlanma-sartları-ve-tazminat-miktari/>. Erişim tarihi: 17 Şubat 2019.
- www.kirsalcevre.org.tr. (2019, Mart 14). *Kırsal Kalkınma Nedir?* https://www.kirsalcevre.org.tr/foto/file/kirsal_kalkınma_politikaları_bulentg.pdf. Erişim tarihi: 14 Mart 2019.
- www.kosgebkredisi.com. (2019). *Genç Çiftçi Başvurusu Nasıl Yapılır? Şartları Nelerdir?* <https://www.kosgebkredisi.com/genc-ciftci-2019-basvurusu-nasil-yapilir-sartları-nelerdir/>. Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- www.manpower.com.tr. (2018). *2018 Talent Shortage Survey Turkey.* Manpower Group, <https://www.manpower.com.tr/en/research-insights/2018-talent-shortage-survey>, Erişim Tarihi: 1 Mart 2019.
- www.mesleklisesimemleketmeselesi.com. (2019). *İşin Başında Uzmanı Olmalı. Meslek Lisesi Memleket Meselesi:* <http://www.mesleklisesimemleketmeselesi.com/tr->. Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- www.resmigazete.gov.tr. (2006,). *Tarım Kanunu.* <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm> Erişim tarihi: 18 Nisan 2018.
- www.resmigazete.gov.tr. (2009, Haziran 29). *Ücret Garanti Fonu Yönetmeliği. Yönetmelik:* <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090628-8.htm>. Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- www.resmigazete.gov.tr. (2018). *Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.* <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/11/20181109-2.htm> Erişim tarihi: 09 Kasım 2018.
- www.sbb.gov.tr. (2018). *Sosyal İktisadi Gelişmeler.* T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/sosyal-gelismeler/#1540024898905-1e26b961-f116>. Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- www.sbb.gov.tr. (2018). *Sosyal İktisadi Gelişmeler.* T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Daire Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/sosyal-gelismeler/#1540024898905-1e26b961-f116> Erişim tarihi: 20 Ocak 2019.

- www.sgkrehberi.com. (2015, Nisan 7). *İhbar tazminatı hakkı nedir ve hangi hallerde ödenmektedir?* www.sgkrehberi.com: www.sgkrehberi.com. Erişim tarihi: 25 Ocak 2019.
- www.star.com.tr. (2018). *Bakan Berat Albayrak'tan EYT açıklaması.* Star/ Ekonomi: <https://www.star.com.tr>. Erişim tarihi: 11 Aralık 2018.
- www.tarimorman.gov.tr. (2018). *Genç Çiftçi Projesi Değerlendirme Tablosu* . https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/26/7_DE%C4%99ERLEND%C4%B0RME%20TABLOSU.pdf: Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim tarihi: 24 Ocak 2019.
- www.tarimorman.gov.tr. (2018, Mart 24). *Tarım Reformu Genel Müdürlüğü.* T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı: www.tarimorman.gov.tr. Erişim tarihi: 24 Mart 2018.
- www.tarimorman.gov.tr. (2019). *Cari Fiyatlarla Tarımsal Gsyh Ve Tarımın Payı.* Ankara: Tüik.
- www.tarimorman.gov.tr. (2019). *İyi Tarım Uygulamaları.* <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamaları/Hayvansal-Uretim>. Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- www.tarimorman.gov.tr. (2019). *Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP).* <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kırsal-Kalkınma/Projeler>. Erişim tarihi: 26 Mart 2019.
- www.yalova.edu.tr. (2018, Temmuz 4). *Yalova Üniversitesi Yeni Fakülteler İçin Harekete Geçti.* <http://www.yalova.edu.tr/tr/Page/Icerik/yalova-universitesi-yeni-fakulteler-icin-harekete-gecti#>. Erişim tarihi: 4 Temmuz 2018.
- www.yalovakivibirligi.com. (2019). *Yalova ve Kivi.* <http://www.yalovakivibirligi.com/?pnun=11&pt=B%C3%B6lgemizde+Kivi+%C3%9Cretimi>. Erişim tarihi: 26 Nisan 2019.
- Yalçınkaya, Ö. (2019). Küresel Ekonomik, Politik ve Jeopolitik Belirsizliklerin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine SVAR Analizi (1992:Q1-2018Q:2). *Journal Of Yaşar University* 14/53, s. 56-73.
- Yalçıntaş, A., & Akkaya, B. (2019). Diplomalı Aylak Sınıf: Gösterişçi Tüketim Süreci Olarak Türk Yükseköğretim Sistemi. *Efil Journal Ekonomi Araştırmaları Dergisi* Cilt 2, Sayı 5, 92-114.
- yalova.org. (2019, 04 07). *Yalova Şehir Rehberi.* <http://yalova.org/cografi-ozellikler/>. Erişim tarihi: 7 Nisan 2019.
- yalova.tarimorman.gov.tr. (2019). *Genç Çiftçi Dergimiz.* Yalova: T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı Yalova İl Tarım Ve Orman Müdürlüğü, <https://yalova.tarimorman.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019.
- Yaman, B. (1977). *Kalkınmakta Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu ve Çözüm Yolları.* Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Yaman, Ö. M. (2016). *Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma.* İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İİB Dergisi* Cilt 7, Sayı 2, Ocak 12s. 1-38.
- Yavuz, A. (2012). *İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y. (2014). *Türkiye Ekonomisi.* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeldan, E. (2019). Küresel Kapitalizmin 21. yüzyılı Seyir Defteri. *İktisat ve Toplum*, Şubat s. 19-28.
- Yeldan, E. (2019). Uluslararası Ekonomi Üzerine Bir Dizi Gözlem. *İktisat ve Toplum* Sayı 101 , Mart ,70-77.

- Yıldırım, E. Ali. (2019, 17 Haziran) *Avustralya, Desteklemediği Tarımdan 43 Milyar Dolar İhracat Yapıyor*, <https://www.tarimdunyasi.net/2019/06/17/avustralyadesteklemediği-tarimdan-43-milyar-dolar-ihracat-yapıyor/>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019.
- Yıldırım, E. Ali. (2019, 19 Haziran) *Avustralya'da Tarım Politikasını Belirlemede Çiftçi Örgütleri Çok Etkin*, <https://www.tarimdunyasi.net/2019/06/19/avustralyada-tarım-politikasını-belirlemede-ciftci-orgutleri-cok-etkin/>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019.
- Yıldırım, E. Ali. (2019, 20 Haziran) *Tarımın Geleceğini İnovasyon Ve Teknoloji Yönlendirecek*, <https://www.tarimdunyasi.net/2019/06/20/tarımın-geleceğini-inovasyon-ve-teknoloji-yönlendirecek/>, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2019.
- Yıldız, K. (2014). İşsizlik Türleri, Her Bir İşsizlik Türünün Toplam İşsizlikteki Payı ve Çeşitli Demografik Parametrelerle İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 1-26.
- Yılmaz, G. (2009). *İstihdam Edilebilirlik: Değişim Kıskaçında Birey*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Yılmaz, H. (2010). Türkiye'de Tarım Politikalarının Demokratikleşme ve Alternatif Tarım Politikaları Oluşturulması Sürecinde Baskı Grupları Olarak Üretici Örgütleri. R. Kök içinde, *Türkiye'nin İktisadi Dönüşüm Süreci* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.
- Yorulmaz, I. (2018). *Endüstri 4.0'a karşı Toplum 5.0'i gelecekte neler bekliyor?* [www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-](http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-) Erişim tarihi: 20 Ekim 2018..
- YÖK. (2011). *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu*. <http://www.yok.gov.tr>. Erişim tarihi: 26 Ocak 2019.
- YÖK. (2019). *Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı*. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi: istatistik.yok.gov.tr, Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- Yüksel, F., & Dicle, M. (2009). Türkiye'de Ulusal Kalkınma Modeli Olarak Kırsal Kalkınma. T. (. Enstitüsü) içinde, *Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler* Ankara: TODAİE.
- Yüksel, H. (2014). *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

EKLER

YALOVA İLİ KAPSAMINDA GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN GENÇ İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

1- Cinsiyetiniz?

( )ERKEK ( )KADIN

2- Yaşınız?

( )18 ( )19 ( )20 ( )21 ( )22 ( )23 ( )24

3- Medeni durumunuz?

( )EVLİ ( )BEKÂR

4- Eğitim durumunuz?

( )İlkokul ( )Ortaokul ( )Genel Lise ( )Meslek Lisesi ( )Yüksekokul ( )Lisans
( )Yüksek Lisans

5- Bedensel veya zihinsel bir engeliniz var mı?

( )EVET ( )HAYIR

6- Ailede bir engelliye bakmakla yükümlü müsünüz?

( )EVET ( )HAYIR

7- Şehit yakını mısınız?

( )EVET ( )HAYIR

8- Gazilik durumunuz var mı? (Erkekler için)

( )EVET ( )HAYIR

9- Aylık gelirinizi belirtiniz.

( )1.000 – 2.000 TL. ( )2.001 – 2.500TL. ( )2.501 – 3.000TL. ( )3.001 – 4.000
TL. ( )4.001 – 5.000 TL. ( )5.001 ve üzeri

10- Sosyal güvenlik kapsamında mısınız?

( )EVET ( )HAYIR

11- Faaliyet gösterdiğiniz arazinin/yapının mülkiyetine sahip misiniz?

( )EVET ( )HAYIR

12- Genç Çiftçi Projesinden önce herhangi bir tarımsal faaliyetiniz var mı?

( ) Tarımsal faaliyetim yoktur. ( ) Sanayi sektörü ( ) Hizmetler sektörü

13- İkametgâh durumunuz?

- Kırsal alanda ikamet etmekteyim. İkametimi kırsala sözleşme sürecinde taşıdım.
 Halen kent merkezinde ikamet etmekteyim.

14- Genç Çiftçi Projesinden yararlandığınız desteğin ana konusu nedir?

- Hayvansal üretim Bitkisel üretim Mantarcılık Kontrollü örtü altı tesisinde; süs bitkisi, fide, fidan, sebze ve meyve yetiştiriciliği

15- Genç Çiftçi Projesinden yararlandığınız desteğin proje grup adı nedir?

- Arıcılık Büyükbaş- sığır Küçükbaş – koyun Kontrollü örtü altı tesisi
 Kapalı asma bahçe bağ ve üzüksü bitkiler Kanatlı hayvan yetiştiriciliği
 Mantarcılık

16- Genç Çiftçi Projesinden yararlandığınız desteğin alt konusu nedir?

- Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi Arı sütü, ana arı, polen vb. arı ürünlerinin üretimi
 Bağcılık ve üzüksü bitkiler Kontrollü örtü altı tesisinde süs bitkisi, fide ve fidan yetiştiriciliği Çok yıllık yem bütüsü yetiştiriciliği Büyükbaş-sığır Küçükbaş- Koyun Kanatlı yetiştiriciliği tavuk ve kaz Kültür ve istiridye mantarı

17- Genç Çiftçi Projesini gerçekleştirdiğiniz İl-İlçe / Mahalle- Köy ismini belirtiniz.

18- Gerçekleştirdiğiniz faaliyetler organik tarım uygulaması kapsamında mı?

- EVET HAYIR

19- Gerçekleştirdiğiniz faaliyetler iyi tarım uygulaması kapsamında mı?

- EVET HAYIR

20- Genç Çiftçi Projesi kapsamında aldığınız destekler sayesinde aylık gelirinüz ve yaşam standartlarınızda bir değişiklik oldu mu?

- Artış meydana geldi. Azalma meydana geldi. Bir değişiklik olmadı.

21- Genç Çiftçi Projesi nedeniyle bulunduğunuz köy ve mahallede, gelir düzeyi ve yaşam standartlarının arttığını düşünüyor musunuz?

- EVET HAYIR

22- Faaliyet gösterdiğiniz proje için bir kurs veya eğitime katıldınız mı?

- EVET HAYIR

23- Genç Çiftçi Projesi kapsamında verilen desteklerden yararlanmak için bir kurs veya eğitime katılmanın faydalı olacağını düşünüyor musunuz?

- EVET HAYIR

24- Faydalandığınız proje kapsamı gereğince denetleme süreci bittiğinde mevcut işinizi sürdürmek veya büyötmeyi düşünüyor musunuz?

- EVET HAYIR

25- Çiftçilik mesleğine bakış açınız nedir?

( )Yaşam tarzı olarak görüyorum, başka bir iş yapamam. ( ) Meslek olarak görüyorum, geçimimi sağlıyorum. ( ) Fırsatım olsa sanayi veya hizmetler sektöründe çalışmak isterim.

26- Genç çiftçi projesine aile veya yakın çevrenizdeki insanların tavsiyesiyle mi başvurduunuz?

( )EVET ( )HAYIR

27- Genç Çiftçi Projesine iyi bir kazanç sağlayacağımızı düşündüğünüz için mi başvurduunuz?

( )EVET ( )HAYIR

28- Genç Çiftçi Projesine ilginizi çektiği ve tarım sektöründe çalışmak istediğiniz için mi başvurduunuz?

( )EVET ( )HAYIR

29- Genç Çiftçi Projesinin tarımsal üretim verimliliğinin artması ve işsizlik gibi sorunların giderilmesi konusunda katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?

( )EVET ( )HAYIR

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında Yalova'da doğan Fatmanur GÜDER, ilk ve orta öğrenimini Kocadere İlköğretim Okulu'nda, lise öğrenimini ise Yalova Anadolu Lisesi'nde Sosyal Bilimler bölümünde tamamlamıştır.

Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu

Lisans: (2010-2014) İstanbul Üniversitesi- İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

(2012-2016) Anadolu Üniversitesi-Açık öğretim Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Yüksek Lisans: (2016-2019) Yalova Üniversitesi-Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Sosyal Politika Bölümü.

